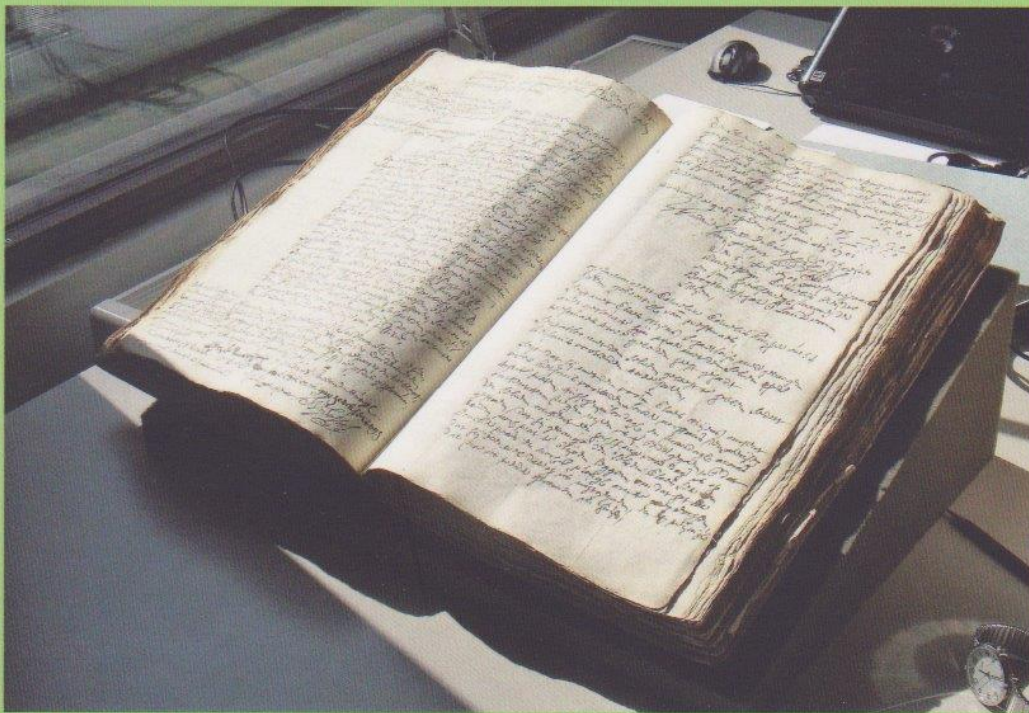

Op reis in een ver en vreemd land

Harry Aardoom

Op reis in een ver en vreemd land, 2019

Harry Aardoom

Een dorp in het district Zuid-Holland Zuid, schilderij

Voorwoord

“Op reis in een ver en vreemd land?” Jazeker. Er is me vaak gevraagd waarom we geen verre reizen ondernemen. Maar ik reis al jarenlang twee dagen per week door een ver en vreemd land. Een land waarvan ik in deze korte “reisbeschrijvingen” geprobeerd heb te vertellen wat het destijds voor de gewone man betekende om er te wonen.

Ik las in de rechtbankverslagen uit vroeger tijd. Dat betrof boeken van “Het gerecht van Dordrecht”, van de “Hoge vierschaar van Zuid-Holland” en van de “Hoge Vierschaar van het Land van Strijen”. De meeste boeken liggen in het Nationaal Archief in Den Haag. Het zijn handgeschreven boeken van tussen 1450 en 1810, geschreven door stadsschrijvers met de ganzenveer.

Na “Justitiekanten in vroeger tijd”, “Gewone mensen in vroeger tijd” en “Mededogen in vroeger tijd”, is “Reizen in een ver en vreemd land” de vierde

bundel korte verhalen. Ik heb geprobeerd de rechtbankverslagen uit vroeger tijd te bewerken tot goed lopende en leesbare verhalen. Waar gebeurde verhalen over menselijke emoties: Vreugde, verdriet, wanhoop, eenzaamheid. Niet iedereen is gecharmeerd van de geschiedenis van de gewone man uit vroeger tijd. Ooit vroeg een goede vriend mij “of ik nog steeds bezig was met die ouwe rotzooi.” Het zij zo.

Archieven, gebruikt als bronnen.

a. De Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, inleiding.

Steden en “hoge heerlijkheden” kregen in de middeleeuwen van de graaf het privilege executies en lijfstraffen toe te mogen passen. Maar dorpen hadden dat recht niet. Dorpen vielen districtsgewijs onder een “hoge vierschaar.”

Als in vroeger tijd een delict als ernstig werd ervaren, dan werd de zaak niet behandeld door de schout en schepenbank van het eigen dorp (de “lage vierschaar”), maar de zaak werd gemeld bij de hoge vierschaar.

De hoge vierschaar bestond uit een aantal schepenen plus een baljuw. Dit college werd voorgezeten door de baljuw, namens de graaf. De baljuw trad ook op als “eiser”, officier van justitie. Die mocht, namens de graaf, een verhoor afnemen onder “scherp examen” (marteling, tortuur), en lichamelijke straffen eisen. Het vonnis was een beslissing van de schepenen, een aantal veelal uit de plaatselijke bevolking gekozen mensen. Dus een vonnis was in zekere zin een

democratische beslissing. Na vonnis door de schepenbank werd dit vonnis door de baljuw uitgevoerd. Veel voorkomende straffen waren geselen en brandmerken. Ook mocht de hoge vierschaar verbannen uit het jurisdictiegebied, dan wel uit geheel Noord- en Zuid Holland (“Holland en Westvriesland”), en opsluiten in een tuchthuis waar dwangarbeid werd verricht.

De hoge vierschaar van Zuid-Holland bestond uit baljuw en elf schepenen. Men vergaderde op het oude stadhuis van Dordrecht. Arrestanten werden ingesloten in de stadsgevangenis in de oude Vuilpoort, en na 1644 in een cel op de zolder van het stadhuis van Dordrecht.

De hoge vierschaar van Zuid-Holland was de voorloper van de arrondissements rechtbank aan het Steegoversloot in Dordrecht. Het jurisdictiegebied kwam ongeveer overeen met het tegenwoordige arrondissement Zuid-Holland Zuid. Belangrijke verschillen met de tegenwoordige arrondissements rechtbank waren dat poorters van steden zoals Dordrecht, Gorinchem en Leerdam ook bij ernstige delicten door de eigen schepenbank van de stad werden gevonnist. Dit recht werd in de middeleeuwen per privilege door de graaf aan steden toegekend. De dorpen die behoorden bij de Hoge Vierschaar waren die op het eiland van Dordrecht, het eiland IJsselmonde, het noordelijk deel van de Hoeksewaard, de Alblasserwaard, een deel van de Krimpenerwaard, de Langstraat in Noord Brabant, en van een deel van het Land van Altena. Tot 1421 was het jurisdictiegebied tot en met de Langstraat één aaneengesloten gebied. De dorpen in de Langstraat in Noord Brabant, zoals Raamsdonk, Waspik en Sprang Capelle, behoorden na verovering in de tachtigjarige oorlog (weer) tot het jurisdictiegebied van de hoge vierschaar van Zuid-Holland.

Het zuidelijk deel van de Hoeksewaard had destijds een eigen hoge vierschaar, de Hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen, die zitting hield in het dorp Strijen. Ook enkele andere dorpen zoals Giessen-Oudekerk, Giessen-Nieuwkerk en Papendrecht hadden, hoe klein die dorpen ook waren, als hoge heerlijkheid een eigen hoge vierschaar.

De Oud Rechterlijke Archieven van alle hoge vierscharen van Nederland worden bewaard in het Nationaal archief Den Haag. Zo ook die van Zuid-Holland.

Literatuur.

(Algemene info via www.gahetna.nl als pdf bestand in te zien).

G.F. van der Ree – Scholtens en H. Spijkerman. Inventaris van het archief van de Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 – 1811 (1813).

Toegangnummer 3.03.08.224. Uitgave Nationaal archief, Den Haag, 1990.

Onderdeel hiervan is een genummerde inventaris.

b. De “Hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”, inleiding.

Het zuidelijk deel van de Hoeksewaard had destijds een eigen hoge vierschaar, de hoge vierschaar van het land van Strijen. Die hield zitting in het dorp Strijen.

Dit was een relict uit de tijd van vóór de Sint Elisabethsvloed, toen de Hoeksewaard onderdeel was van een veel groter gebied, de Heerlijkheid Strijen. De heer van Strijen woonde ooit op een kasteel onder Oosterhout. Het jurisdictiegebied lag ten zuiden van de Binnenmaas (ooit voor de Sint Elisabethsvloed de bedding van de Maas).

Arrestanten werden ingesloten in een cel op het stadhuis van het dorp Strijen, “de gyzelkamer”. De hoge vierschaar mocht onder meer verbannen uit het jurisdictiegebied, in dit geval “uit het land van Strijen, Putten en uit de Beijerlanden”.

Tot het jurisdictiegebied behoorde het zuidelijke gedeelte van de Hoeksewaard, wat overbleef van “het land van Strijen”: De dorpen Strijen, ’s Gravendeel, Maasdam en Cillaarhoek, Sint Anthoniepolder, Westmaas, Klaaswaal, de Middelsluis en de Buitensluis (Numansdorp).

Hoewel kon worden verbannen “uit het land van Putten en Strijen en de Beijerlanden”, was ook deze schrijfwijze een relict uit de tijd dat het land van Putten nog niet door de Sint Elisabethsvloed van 1421 in een watermassa was veranderd, en het gebied door vererving werd opgesplitst zodat het jurisdictiegebied van het land van Strijen klein werd. De Hoeksewaardse dorpen Piershil en Goudswaard (de Korendijk) behoorden bij het land van Putten. Oud Beijerland, Nieuw Beijerland en Zuid Beijerland vormden na de inpoldering een zelfstandige hoge heerlijkheid.

Literatuur.

(Algemene info via www.gahetna.nl als pdf bestand in te zien).

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184. Onderdeel hiervan is een genummerde inventaris.

c. “Het gerecht”, of “De Camere Judiciale” van Dordrecht, inleiding.

De stad Dordrecht had een eigen hoge vierschaar. Deze werd niet door een baljuw voorgezeten, maar door de schout van de stad.

Evenals de hoge vierschaar van Zuid-Holland hield ook de Camere Judiciale zitting in de Vuilpoort (de oude stadsgevangenis, in 1644 afgebroken), en vanaf 1545 in het oude stadhuis van Dordrecht. Men maakte aanvankelijk gebruik van de cellen in de oude Vuilpoort, en later van die op de zolder van het oude stadhuis. De Vuilpoort, met de oude stads gevangenis, bijgenaamd “de leeuwencyl”, werd na 1644 niet meer gebruikt.

Het bijzondere van dit stuk archief is dat er vonnissenboeken zijn bewaard gebleven uit de middeleeuwen, onder meer over de jaren 1450 –1471 (inventaris nieuwe nummering 222), en over de jaren 1592 – 1598 (inventarisnummer nieuw 224). Veel archief van tussen 1598 en 1695 is verloren gegaan, evenals dat van de hoge vierschaar van Zuid-Holland.

Vandaar dat in deze verzameling verhalen niet alleen gegevens uit het archief van de hoge vierschaar van Zuid-Holland en uit die van de stad Dordrecht zijn geput, maar ook uit die van het land van Strijen. Want het archief van het land van Strijen is weer nagenoeg compleet vanaf 1632.

Literatuur. www.erfgoedcentrumdiep.nl

Regionaal Archief Dordrecht. Toegang nummer 9, Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, vooral de inventarisnummers nieuw 222, resp 223, criminele rol, instructies en vonnissen, over de jaren 1450 tot 1471), nieuw nummering 224, criminele rol, instructies en vonnissen, over de jaren 1592 tot 1598.

N.B.: Vanaf 2015 is voor toegang nummer 9 de nieuwe nummering van boeken van kracht.

Dordrecht, 1 December 2019

Harry Aardoom,
Elzenlaan 18, 3319 XB Dordrecht
h.a.aardoom@kpnmail.nl

Inhoud

(A). Bestuur

- A.1. Passagierende soldaten
- A.2. Dordrecht in oorlogstijd
- A.3. “Een vastdach ende biddach.”
- A.4. Oorlogschaos
- A.5. Een internationaal gezelschap
- A.6. Vierhonderd jaar Zuidpolder van Dubbeldam
- A.7. Modderwegen
- A.8. Dordts gemengd nieuws
- A.9. Dat stapelrecht, toch
- A.10. Frontincidenten na het twaalfjarig bestand
- A.11. Burenruzie van magistraten
- A.12. Afbraak
- A.13. Weeldebelasting in 1665
- A.14. Marinier
- A.15. Doodgebeten kinderen
- A.16. Slordig leven
- A.17. Het veer bij Drongelen
- A.18. Bewijs van goed gedrag
- A.19. Een anonieme bedreiging
- A.20. Brandgevaar
- A.21. Vluchtelingen in 1792
- A.22. Wie moest bedélen?
- A.23. NIMBY
- A.24. Recht op uitkering

(B). Religie

- B.1. Lutherse ketterij
- B.2. Lumey en onverdraagzaamheid
- B.3. Kerkdienst met lofzangen bijwonen als straf
- B.4. Orgelbegeleiding in de kerken
- B.5. Belastingontduiking?
- B.6. Calvinistische maatschappijkritiek
- B.7. Op de dijk bevallen
- B.8. Een “frivool pretext”
- B.9. “Heiligjes”
- B.10. Voltaire
- B.11. De predikant weigerde
- B.12. Ruzie in de synagoge

(C). Criminaliteit

- C.1. Meineed in 1465
- C.2. Baby weggegooid
- C.3. De steen dragen in 1583
- C.4. Galeiboeven
- C.5. “Kees Happen”
- C.6. Een oor afgesneden
- C.7. Leids verdriet
- C.8. Kippendief
- C.9. Kampioen uitbreker
- C.10. Weerloos stolwijk
- C.11. Diefstal van riet in 1755
- C.12. Vluchten na doodslag
- C.13. Fraude met een attestatie
- C.14. Een opgespoord geroofd kind
- C.15. Weerloos?
- C.16. Signalementen
- C.17. Lood
- C.18. Een gewone vrouw die “afglijdt”
- C.19. Verradersloon
- C.20. Van horen zeggen
- C.21. Theetijd
- C.22. De gestolen koe
- C.23. Een gespecialiseerde inbreker

(D). Sociaal samenleven

- D.1. Cornelis Ockersz van Zuijdtbrouck
- D.2. Het testament was geldig
- D.3. Schoonmoeder
- D.4. Zwemmen in de havens
- D.5. Gratis drinken
- D.6. Goeie mensen
- D.7. “Vermits de horicheyt syner sinnen”
- D.8. Angst voor de pest
- D.9. Een dure “bedtstede”
- D.10. Alles “geleend”?
- D.11. Begraven in de put?
- D.12. Paranormaal begaafd genezen
- D.13. Sara Steens was de dupe
- D.14. Het was een harde tijd
- D.15. Overlast
- D.16. “Een swaere phrenesie”
- D.17. Een arm man
- D.18. “Vuijlgotier”

- D.19. Bed gestolen?
- D.20. Wat een puinhoop
- D.21. Kindje in het stro
- D.22. Geen pro-deo advocaat?
- D.23. De familie van een veroordeelde
- D.24. Ruzie om een boekje
- D.25. “Weggejaegt”
- D.26. Domme Daan
- D.27. Bagger
- D.28. Twee werelden
- D.29. Mag ik even vangen?
- D.30. Van wie is dat huis?
- D.31. Vermist
- D.32. Een proces om de erfenis
- D.33. Betovering?
- D.34. Jean Baptist Coulon
- D.35. Begraven geld
- D.36. Eerlijke dief
- D.37. Collecte voor Ens
- D.38. Geen papieren meer
- D.39. Vader onbekend
- D.40. Loverboy?
- D.41. Johanna Grootjans
- D.42. Soldaatje spelen
- D.43. Een Hollandse discussie
- D.44. “Ik niks, jij ook niks”
- D.45. Leendertje Hilderop
- D.46. “Mes werpen”

(E). Seks en relaties

- E.1. Leeuwencuyl
- E.2. “Bloetscande”
- E.3. Ontrouw en genade
- E.4. Slachtoffer van bigamie in 1589
- E.5. “Linnen ende wollen voor t kindt”
- E.6. Verkracht of niet?
- E.7. Een paar bijzitten
- E.8. De politicque ordonnantie van 1580
- E.9. Een oud “#MeToo” verhaal
- E.10. Verliefd stel
- E.11. Een verbroken verkering
- E.12. “Wat raakt u dat?”
- E.13. Zoiets als een moeilijke wiskunde-som

- E.14. Stijna Timmers
- E.15. “Bloedschande en ontugt”
- E.16. Eenzame wanhoop
- E.17. Wie kon het schelen?
- E.18. Puzzelen
- E.19. Gevlucht
- E.20. Samengesteld gezin

(F). Ruzies en overlast

- F.1. Engelse kooplui
- F.2. Roskam
- F.3. Die brutale jeugd van tegenwoordig
- F.4. “Met gevouwen handen ende gebogen knyen ...”
- F.5. Een pittig baasje
- F.6. Rouwdouwer
- F.7. Puberaal gedrag?
- F.8. Dreigen
- F.9. Rotjong
- F.10. Tovenaresse
- F.11. Een timmermansboor
- F.12. Bierpul en vuurtang
- F.13. “Altoos deugdelyk”
- F.14. Jaloezie in Dubbeldam
- F.15. Een kwaai
- F.16. Een rommelig leven
- F.17. “Auxiliairen”
- F.18. Een gezellige matpartij
- F.19. Pesterijtjes
- F.20. Een drammer
- F.21. Een varken in de aardappels

(G). VOC en schippers

- G.1. Verdronken
- G.2. Storm en onweder
- G.3. Een weduwe
- G.4. Schipperen in tegenwind
- G.5. Watertoerist
- G.6. Tweemaal beroofd
- G.7. Spookschip
- G.8. Op drift
- G.9. Tien jaar eenzaamheid
- G.10. Een grijs verhaal
- G.11. Wat een thuiskomst

- G.12. “Oostindien” en drank
- G.13. Een stevige bootsman
- G.14. De zeeman die mocht kiezen
- G.15. Een kaperschip voor de stad

Haringvangst op “Schonen” (Skanor), Zuid Zweden omstreeks 1400

(A). Bestuur

A.1. Passagierende soldaten

Militairen in oorlogstijd krijgen tussen de gevechtshandelingen door verlof. Ze krijgen een “verlofpas” waarin de commandant verklaart dat ze tijdelijk met vakantie zijn en elders hun vertier mogen zoeken. Dat was vroeger niet anders. Kennelijk was Dordrecht omstreeks 1580 in de tachtigjarige oorlog een populaire stad om als soldaat je verlof door te brengen. Buiten de stadspoorten aan de Vest waren destijds genoeg kroegen, bordelen en gokhuizen. Die waren in vreedestijd bedoeld voor zeelui van de handelsschepen die Dordrecht aandeden. Dus ja, kwam dat in het begin van de tachtigjarige oorlog even goed uit. Er waren in Juni 1580 vooral veel soldaten met verlof afkomstig uit het staatse leger dat lag rond de stad Groningen.

Het vele krijgsvolk gaf dermate veel overlast dat het stadsbestuur liet weten dat de passagierende soldaten op 24 Juni 1580 uit Dordrecht moesten zijn verdwenen, en binnen een extra dag ook uit het district Zuid- Holland Zuid, het gebied van de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland.

“Dat alle soldaten / ende krygsvolck dye uut haeren ... leghere onder Groningen ende uijt anderen plaetschen ghewecken ende verlopen zyn ende (zich) binnen dezer stede begheven hebben ende alsnoch onthouden / Dat zy binnen sdaechs sonnenschyn van hyer ... ende binnen 24 uijren uut den ... jurisdictie van Zuydt Hollandt schicken te vertrecken/ ende hen (weer) begheven ... nae hairen legher”

Tja, het werd erg beleefd en vriendelijk gevraagd. Want je moest er toch niet aan denken dat hier door een meute dwarse bevriende soldaten uit dronken balorigheid zou worden geplunderd.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 196, dd. 24 Juni 1580, fol. 43v (digit. 36).

A.2. Dordrecht in oorlogstijd 1581

Dordrecht was in de tachtigjarige oorlog een sterk geïsoleerde stad. Hele legers trokken langs de stad. Het stadsbestuur vreesde, onder meer na de inname van Haarlem door het Spaanse leger in 1573, voor een langdurig beleg van Dordrecht. Dat beleg hebben de Spanjaarden nooit aangedurfd, waarschijnlijk omdat de stad toen nog op een zeer klein eilandje lag.

De gevolgen voor het dagelijkse leven van de burgers van Dordrecht en voor het stadsbestuur waren van een andere orde. In 1581 werd Breda belegerd door de Spaanse troepen. Daardoor kreeg Dordrecht veel vluchtelingen uit Breda. Eind Juni 1581 werd Breda ingenomen door de Spaanse bevelhebber, de hertog van Parma. De vluchtelingen, meest vrouwen, waren alles kwijt. Men kan zich de wanhoop en chaos van de vluchtelingen wel voorstellen.

“Alzoo deur het misval ende ongheluck weghens de stede van Breda / God betert / zeer vele vrouwen en menschen tot armoede ende desolaetheydt / binnen dezer stede ontkomen ende ghevluht zyn / die in groote misere ende verdryet blyven zitten ...”

Het stadsbestuur liet op 4 Juli 1581 een collecte houden ten bate van de vluchtelingen. “Het is den oprechten Godsdienst om elendighen mensschen by te staen.” (7).

Die chaos en vluchtelingenstroom had ook veel kroegruzie tot gevolg, dat kon niet uitblijven (1). Op 20 Januari 1581 was er een zekere Cornelis Adriaensz backer uit Cappel in de Langstraat voorvluchtig nadat hij in Dordrecht tijdens ruzie in dronken toestand Staes Gerrebijns, een dorpsgenoot uit Cappel, ernstig had verwond. Evenzo had Jacob Mechelen blindeman in Dordrecht ene Heyndrick Jans uit Cappel neergestoken. Ook Jacob was de stad ontvlucht. Eveneens werd ene Franchois Narot gezocht omdat hij Anthonis Jansz Oudelant had verwond. Evenzo bleek op 11 Februari 1581 schipper Cornelis Jansz Buycket onvindbaar te zijn nadat hij zijn collega Laurens Pietersz had verwond.

Ze werden allen na viermaal opgeroepen te zijn bij verstek verbannen uit de stad en het district (1).

Op 2 Maart 1582 werd voor het Gerecht van de stad gemeld dat ene Lieven Jansz uit Mechelen, koksmaat aan boord van het schip van Thonis Adriaensz Loetering, de bottelier Meus Reynen had verwond. Ook hij bleek met de noorderzon vertrokken, en werd pas op 7 Augustus bij verstek voorgoed verbannen (6).

Geen van al die daders is ooit teruggevonden. Tja, je kon moeilijk tussen de linies door even aan een aantal schouten van dorpen gaan vragen of ze deze voortvluchtigen misschien hadden gezien. Bovendien hadden de schouten van die dorpen zo hun eigen problemen met plunderende soldaten.

(2). Het was niet veilig buiten de stad. Relaxed reizen was er een paar jaar niet bij. Dat leidde tot een merkwaardig gemis. Als van een gezin met kinderen de vader of moeder overleed werd volgens vigerend recht meestal de broer of zus van de overledene voogd over de weeskinderen. Hij moest bij de verdeling van de erfenis de belangen van de weeskinderen behartigen. Welnu, als de familie ergens buiten de stad of in een andere stad woonde, dan kon gedurende enkele jaren vaak geen beroep op hen gedaan worden om de voordij op zich te nemen.

(8) Mayken Genendochter, alias Marycken de nayster, was in 1579 recent weduwe geworden. Haar echtgenoot Aert Jansz. van Boemel was overleden. Mayken woonde met haar vier nog jonge kinderen in het Torenstraatje. Haar kinderen waren Jan, Cornelis en Gerit Aertsz, en Aertonentgen Aertsdochter. Kennelijk had Mayken weinig familie want niemand kon of wilde voogd zijn voor haar en de kinderen. En dat was wel nodig, want er moest een beschrijving en taxatie van de erfenis, van alle bezit, gebeuren waarna er een boedelverdeling kon plaatsvinden.

“... behoirlycke sciftinge, sceidinge ende deelinghe van goeden ...”

De voogd zou toezicht houden op de opvoeding van de kinderen. Maar Mayken had die “gecoren voogd” ook nodig om de nalatenschap voor de kinderen netjes te regelen. Het doet ons vreemd aan dat in die tijd een volwassen vrouw geen rechts(persoon) mocht zijn, niet zelfstandig mocht getuigen en zonder voogd haar eigen zaken niet mocht regelen.

Het stadsbestuur vroeg op 1 November 1579 aan de poorters van de stad wie voogd wilde zijn. Een vrijwilliger kon zich binnen drie weken melden bij het Gerecht van Dordrecht.

Op 13 April 1581 overkwam dat ook het gezin van moeder Martyntgen Augustynsdochter. Haar echtgenoot, Willem Jansz cramer van Kuylenborch was overleden. Martyntgen klaagde bij het Gerecht van Dordrecht dat de familie van haar overleden man niet in staat was om voogd over de weeskinderen te zijn. Dus een behoorlijke “schiftinge, scheydinge ende deelinghe” (van de erfenis) was niet mogelijk. Het was een overmachtsituatie. Het Gerecht van de stad vroeg aan de eigen poorters wie vrijwillig voogd van de weeskinderen wilde worden.

Hetzelfde overkwam in Mei van dat jaar Magdalena Mathysdochter, weduwe

van Jacob Jacobsz Molenaer (3), in Juni 1581 Willem Dircxz houthakker, weduwnaar van Aerjaentgen Pietersdochter (4), en in Februari 1582 Neeltgen Huybertsdochter, weduwe van Adriaen Jansz Smit. In Maart 1582 wilden Andries Willemsz en Jacopmijntgen Cornelisdochter trouwen. Andries was sinds kort weduwnaar van Mayken Laurensdochter van 's Hertogenbossche, en Jacopmijntgen was recent weduwe geworden van Augustyn Marinusz. Andries en Jacopmijntgen hadden beiden kinderen uit hun eerste huwelijk. Dus waren er voogden nodig voor de boedelscheiding van beide vorige gezinnen, liefst familieleden van de overleden partners. Maar er kon zelfs geen bericht naar die familieleden worden verzonden. Zolang die boedelscheidingen niet netjes waren geregeld kon er niet hertrouwd worden. Omdat een en ander anders veel te lang zou duren benoemde de voorzitter van het Gerecht van Dordrecht zichzelf tot voogd over de weeskinderen (5).

We weten dat het voortbestaan van de nieuwbakken “Republiek der Zeven Provinciën” tussen 1581 en 1587 aan een zijden draadje heeft gehangen. De hertog van Parma was een zeer goede bevelhebber. Hij nam in 1581 Breda in, in 1583 Eindhoven, en in 1585 Antwerpen. In 1584 werd prins Willem van Oranje vermoord. Tussen 1584 en 1587 heeft de Engelse graaf van Leicester het scheepje enigszins drijvende weten te houden. Pas na 1587 zette prins Maurits als bekwaam bevelhebber de militaire zegetocht van de republiek in. Hij was toen pas twintig jaar oud.

Bronnen.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 196,

(1) dd. 20 Januari en 11 Februari 1581, fol. 54v –55 (digit 47), (2) dd. 13 April 1581, fol. 58v (digit 51), (3) dd. 19 Mei 1581, fol. 60 (digit 52), (4) dd. 26 Juni 1581, fol. 61 (digit 53), (5) dd. 2 Maart 1582, fol. 68v (digit 61), (6) dd. 2 en 26 Maart, 10 April en 7 Augustus 1582, fol. 68, 69-69v, 70 en 74 (digit 60-62 en 66), (7) dd. 3 Juli 1581, fol. 61v-62 (digit 54), en (8) dd. 1 November 1579, fol. 32 (digit.fol 24).

A.3. “Een vastdach ende biddach” in 1581

Het jaar 1581 was een oorlogsjaar in de tachtigjarige oorlog met veel onzekerheid en zorgen. Breda werd in het voorjaar van 1581 door het Spaanse leger belegerd. De stad zou in Juli worden ingenomen en dus weer Spaans worden.

Het bestuur van het gewest Holland, “de Staten van Hollandt”, schreven voor 9 Februari 1581 voor geheel Holland een dag van bidden en vasten uit met kerkdiensten.

“... zulcx dat de Staten van Hollandt hooch noodich bevonden hebben / dat daer thoe allen binnen den lande ... een vastdach ende biddach gehouden zal worden.”

Het Dordtse stadsbestuur overdacht het wonder dat Dordrecht er tot dan toe nog genadig van af was gekomen: Geen langdurige belegering met vernielingen door beschietingen.

“... Alzoo deur Gods ghenade tot noch thoe de ghemeene sake wonderbaere tegen t groote ende langduyrich ghewelt van brandt is bewaert ...”

Dat God toeliet dat vele inwoners van Holland zoveel ellende en verdriet moesten meemaken had volgens het calvinistische gedachtegoed van destijds alles te maken met de zondige levenswijze van vele inwoners. Dus, consequent doorgeredeneerd, moest het ook mogelijk zijn dat het gebed van gelovige burgers die zich voortaan wèl netjes gedroegen God zou vermurwen.

“... ende bevonden wordt / dat deur d’ondankbaerheyd / het booze zondige leven ... van vele ingezetenen den toorn Gods ende de plagen / lasten / ende periculen vanden oorloghe nijet ... vermindert / noch wechgenoomen worden / tot groot verdryet / schade / ellende ende bederffnisse van vele ingezetenen der zelve lande /

(men moest) ... God de Heere aenroupen ende bidden / ten eynde met goede ordre / beternisse van leven ende oprecht gheloove alle ... plaeghen over de landen wech ghenomen moghen worden.”

Het stadsbestuur had ook enkele praktische wenken.

Het zou die dag verboden zijn om handel te drijven, te kopen en te verkopen. De herbergiers mochten die dag geen gasten opnemen of drank tappen.

Op 14 December van datzelfde jaar 1581 werd er weer een vasten- en biddag gehouden. Niet alleen met het doel om genade te smeken, maar ook om te danken voor alles wat we inmiddels aan gewetensvrijheid mochten ontvangen. Deze dag was nadrukkelijk ook door Prins Willem van Oranje aanbevolen. Om God te bidden "... dat Zijn Goddelijcke ghenade ghelyeve alle ghenade uitkoemsten ende middelen te ghebruijcken in den teghenwoordighen elendigen benauwden staet van den lande, ... ende oock den almoghenden Heere te dancken ende loven van zynen weldaeden dije ons bijzijn ..."

Het doet ons, burgers van een geseclariseerd land, vreemd aan dat God mocht worden gevraagd om bijstand voor de publieke zaak.

Maar bedenk dat de burgers na als straf voor de beeldenstorm van 1566 vier in 1568 en 1572 geheel uitgemoorde steden niet veel goeds meer verwachtten van het Spaanse bewind. Een katholiek bewind dat eerder al kettters levend verbrandde. Zelfs de katholieke burgers van de republiek begrepen inmiddels dat gewetensdwang nergens toe zou leiden, en dat tolerantie voortaan het sleutelwoord moest zijn. De calvinisten hadden bovendien het gevoel dat God hun bondgenoot was bij het verzet tegen dermate veel geweld dat weerloze burgers was aangedaan.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 196, dd. 8 Februari 1581, fol. 56v (digit 49), en dd. 13 December 1581, fol. 66v (digit 59).

A.4. Oorlogschaos

Eenvoudige mensen raakten op drift ten gevolge van de chaos in de tachtigjarige oorlog. Dat illustreerde het volgende vonnis van het Gerecht van Dordrecht uit 1590.

Herman Claeszoon, geboren in Venlo, zwierf in Holland samen met Griet Pellens uit Gelre. Ze bedelden, terwijl ze allebei gezond waren. De schout vond hen allebei in staat om te werken. Als voorbeeld van hun gedrag werd het volgende voorval genoemd. Griet had al bedelende een vrouwenrok gekregen van iemand die medelijden met haar had, ongetwijfeld omdat ze er haveloos bijliep. Wel, die rok had ze meteen dóórverkocht en het geld verpatst in een gokspelletje.

Wat de schepenen van het Gerecht van de stad nog het ergste vonden was dat zowel Herman als Griet getrouwde mensen waren. Herman was getrouwd met ene Anna Jansdochter, die een kind van hem had en bovendien "zwaer ghaet", op dat moment weer zwanger van Herman was. Herman had haar ondanks dat in de steek gelaten. Griet was officieel getrouwd met Hubert van Sounst, "anders genaemt Groun Woud" (mogelijk is bedoeld Groenewoud), een soldaat. Er staat niet bij waar van allebei de partners op dat moment woonden.

Het tweetal werd gezeseld en voorgoed uit Dordrecht verbannen. Ze werden ernstig toegesproken met het advies om hun echtelijke plichten weer te gaan vervullen.

Mensen die gingen zwerven en bedelen met iemand waarmee ze niet waren getrouwd. Het kwam in die tijd vaker voor.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 196, dd 28 Juni 1590, fol papier 229 (digit 222).

A.5. Een internationaal gezelschap

Op 14 Mei 1592 stonden er zes bedelaars voor het hekje van het Gerecht van Dordrecht. Ze “vagabondeerden”, dus zij bedelden niet alleen, maar pleegden daarbij ook diefstalletjes. Hans Damiaensz, geboren in Antwerpen, en Jan Jacobsz, geboren in Made bij Breda, waren hier al eens verbannen maar waren ondanks het verbod toch weer in Dordrecht teruggekomen. Ze waren samen met Trijn Hendricksdochter, geboren in Friesland, en Josijna Joosten uit Nijvel (Nivelle) onder Brussel. De dames waren niet getrouwd, ze waren de “bijzitten” van de twee mannen. Dan hadden zich bovendien bij het groepje aangesloten ene Pieronne, geboren in Wijnocksbergen, een dorpje bij Duinkerken in de Spaanse Zuidelijke Nederlanden, en Simon Claesz, een Engelsman.

Het groepje werd voor zes jaren verbannen uit de stad Dordrecht plus het district van de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland. Mochten ze terugkomen, dan zou er worden gezeseld.

Zes bedelende mensen uit Engeland, Friesland, en uit Antwerpen, Nijvel en Duinkerken in de Spaanse Zuidelijke Nederlanden, plus een uit Made bij Breda. Een internationaal gezelschap. Wat voor taal zouden ze onderling gesproken hebben?

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 196, dd 14 Mei 1592, fol 284verso (digitaal 278).

A.6. Vierhonderd jaar Zuidpolder van Dubbeldam

Dit jaar zouden we eigenlijk het vierhonderd jarig bestaan van de Zuidpolder van Dubbeldam moeten vieren.

Tijdens de tachtigjarige oorlog werd na 1590 buiten Dordrecht in de slikbanken van de Biesbosch het eerste poldertje drooggelegd van wat later “het Eiland van Dordt” zou heten. Pas in 1603 werd dat poldertje voorzien van een winterdijk die moest beschermen tegen hoogwaterstanden van de rivier in de winter (2).

Dat was “het oude Lant van Dubbeldam.” In die kleine polder ontstond

omstreeks 1600 het dorp Dubbeldam. Die polder lag tussen de Noordendijk en Oudendijk.

In 1617 werd de Zuidpolder van Dubbeldam ingepolderd en drooggelegd. Dat was “de nieuwen bedyckten Suytpolder van Dubbeldam ... int westen den nieuwen dijck, ende int noorden den ouden dijck.” Waarschijnlijk werd met die “nieuwen dijck in 't westen” de Zuidendijk bedoeld. In 1618, dus nu vierhonderd jaar geleden, werd dit pas drooggevalen land door de eigenaar verpacht (2). De ambachtsheer, Cornelis van der Mijle, was de eigenaar van het land. Zijn rentmeester, Willem van Oversteech, verpachtte in 1618 stukken land aan Dubbeldammers, aan de heemraden Pleun Adriaensz en Adriaen Cornelisz Pater, en in 1619 aan de zoon van de schout, Arien Andriesz. De zoon van de schout pachtte twaalf mergen (plm elf hectare) van de in totaal 440 mergen land, en wel een stuk land aan de oostzijde in de polder. In 1617 werden van de dorpsbestuurders van Dubbeldam genoemd als schout, Andries Adriaanszoon, en als heemraden (schepenen) Pleun Adriaensz, Cornelis Willemsz, Arien Brudersz en Cornelis Dircxz. Wij zouden die nu burgemeester en wethouders van Dubbeldam noemen. Zij werden genoemd als getuigen bij de uitgifte van de eerste percelen bouwland van de Zuidpolder aan de pachtboeren.

Over de ambachtsheer, Cornelis van der Mijle, is nog iets te vertellen. Hij was een van de Nederlandse diplomaten die in 1608 met Spanje onderhandelden over de voorwaarden van het twaalfjarig bestand. Hij was diplomaat en werd als zodanig ambassadeur namens de republiek van de Zeven Provinciën, in 1609 in Venetië en later in Frankrijk. Hij woonde op de Kneuterdijk in Den Haag naast het paleis, en hij was de schoonzoon van Johan van Oldenbarnevelt. Cornelis van der Mijle is onder meer ook curator van de Leidse Universiteit geweest, zodat we een portret van hem hebben. Hij verdiende goed, en hij belegde dit geld in de aankoop van land van een aantal ambachtsheren, de verarmde adel, en werd zo naast ambachtsheer van het dorp De Mijl, ook ambachtsheer van Dubbeldam, Sint Anthoniepolder, Oud- Alblas en Bleskensgraaf. Hij had als ambachtsheer zelf de inpoldering van de Zuidpolder gefinancierd. Ook van het verpachten van het nieuwe land in deze polder is Cornelis van der Mijle destijds niet armer geworden.

De Zuidpolder van Dubbeldam, alle land tussen de Zuidendijk en de Oudendijk, liep van West naar Oost over de hele breedte van het latere eiland van Dordrecht. Hij liep ooit in het westen door tot waar nu de Dokweg is, aan de Oude Maas. De polder was 440 mergen groot. In de loop van de tijd zijn in het westelijk deel van deze polder de Dordtse wijken Oud- en Nieuw-Krispijn, Zuidhoven, Crabbehoff en Sterrenburg- I gebouwd. Zodat er nu maar eenderde deel van de polder aan boerenland over is. Dat is het oostelijk deel van de oorspronkelijke polder.

Bronnen.

(1). Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 82, dd. 7 November 1619, fol. 24, en dd. 20 September 1621, fol. 40-41 verso.

(2). Eyck, I van der. Corte beschrijvinghe mitsgaders Hantvesten, Costumen ende Ordonnantien vanden Lande van Zuyt-Hollandt. Uitgave Dordrecht 1628, Nicolaes Vincentsz van Spierincxhouck. Fol. 33-34.

A.7. Modderwegen

(1). Op 3 Januari 1628 nam het stadsbestuur van Dordrecht het besluit om de Langeweg van het Zwijndrechts veer richting Rijsoord met stenen te bestraten. Het eerste deel van de Langeweg heet tegenwoordig de Rotterdamse weg. Tevoren was het een modderweg, onbegaanbaar als het flink geregend had, ook voor paarden en wagens. Dat was dan ook het argument. De bestrating was bedoeld als service voor boeren en handelaren uit de dorpen van de Zwijndrechtse waard die hun waren met paard en wagen in Dordrecht ter markt wilden brengen. Want dat bleek vooral ´s winters vaak niet mogelijk vanwege de diepe modderplassen.

“... tot gerief van de huijsluijden (die) haere waeren uijt de (Zwijndrechtse) waard hier ter stede te merckt brengende, die andersints door de diepte van de wech bij winters tijd ende anders, daer deur verhindert worden ...”

Op 13 Maart 1631 werd weer herhaald dat de Langeweg vanaf het Zwijndrechtse veer door de Zwijndrechtse waard zou worden bestraat. Maar bij het lezen van het verslag wordt ook duidelijk waarom er nog geen begin mee was gemaakt. Want wie zou dat betalen? Er werd nu besloten dat iedere grondeigenaar zou bijdragen naar rato of de weg langs een groter of kleiner deel van zijn grondbezit liep, en wel tien stuivers “straatgeld” per morgen land (iets minder dan een hectare). Maar zelfs met dat geld zou “de gecommiteerde tot de directie van het bestraeten” de zaak nóg niet kunnen betalen. Hij vroeg aan het Gerecht van Dordrecht of hij bovendien tolgeld mocht vragen aan alle weggebruikers met paard en wagen.

Dat was een bestuursbeslissing waarover het stadsbestuur natuurlijk moest overleggen met onder meer de dorpsbesturen van de Zwijndrechtse waard, de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, en de regering van het gewest Holland in Den Haag. Dat overleg kon wel even duren.

Om dezelfde reden, dus om service te leveren aan de handelaren die van het eiland van Dordrecht met hun waren naar de markt in Dordrecht kwamen, zouden ook de wegen buiten de Sint Jorispoort (nu de Sint Jorisweg) en buiten de Spuiport (de Spuiweg) “tot gerieff van de meulens aldaer ...” worden bestraat. Dus ook om het transport van zware zakken graan en meel naar en van de molens met paard en wagen gemakkelijker te maken. Op 2 Juli 1630 werd vermeld dat de weg buiten de Sint Jorispoort zou worden bestraat “tot den dwarswech toe.” Dus tot aan wat later de Singel genoemd zou worden. Ook buiten de Sint Jorispoort was men tot 1630 nog niet begonnen met bestraten. Dus zo snel schoot het ook daar niet op.

Al lezend werd het duidelijk dat de collectieve luxe van een bestrate weg omstreeks 1630 nog niet door iedereen als een betaalbaar ideaal werd gezien. Men was er ook nog niet van overtuigd dat dit uit de belastingopbrengsten moest worden betaald. Dit was bizar, als je bedenkt dat de bijdrage aan de tachtigjarige oorlog (die nog aan de gang was) aan Dordrecht de lieve som van 800.000 tot 1.500.000 guldens per jaar kostte. Ter vergelijking: Een redelijk huis kocht je toen voor 600 gulden.

(2). Schout en schepenen van Brandwijk en Gijbeland in de Alblasserwaard wilden in het najaar van 1702 iets doen aan de modderwegen in hun dorp. De twee voordijken (langs de Graafstroom) en de Kerkweg zouden van een zandlaag worden voorzien.

Het zou het lopen over de modderwegen in het regenseizoen voor de wandelaars gemakkelijker en comfortabeler maken. Daarbij werd vooral gedacht aan de armen, de kerkgangers en de kinderen die naar en van school moesten lopen. Zij stelden aan hun dorpingen voor om “... een bequaam santpat te leggen ... (om) in het winter saijsoen te kunnen strecken tot groot gemak ... maar oock speciaal tot voordeel van de kercke en de armen, mitsgaders beneficie van de schoole ...”

Welnu, op 12 Oktober 1702 werd er door schout en schepenen huis aan huis gevraagd of de inwoners voor of tegen waren. Er waren er negenenvijftig vóór aanleg van het zandpad, maar vijf waren tegen. Omdat het dus niet door alle inwoners werd gesteund vroeg de schout aan de baljuw van de hoge vierschaar van Zuid-Holland op 8 Januari 1703 zijn advies. Wel, de baljuw en schepenen van de hoge vierschaar vonden het een prachtig initiatief, en verzochten of het alsjeblied snel zou kunnen worden uitgevoerd. Getekend: Hugo Eelbo, secretaris van de hoge vierschaar.

Het begrip “verharde wegen” was op het platteland nagenoeg onbekend. (3). Pas in 1839 en 1841 werden de twee postwegen door de Hoekse Waard voor het eerst “bestraat”, en wel met schelpen verhard. Dat vond men een dermate belangrijke verbetering van de modderwegen dat zelfs de koning kwam kijken.

Bronnen.

(1). Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 19, dd. 3 Januari 1628, fol. 115v-116, 2 Juli 1630 (geen bladzijden nummering), en dd. 13 Maart 1631, fol. 46v (ergens na p. 136 begon er een nieuwe nummering).

(2). Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 10, dd 8 Januari 1703 (geen bladzijdennummering).

(3). Aa, AJ van der. Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden. Uitgave 1840 Noorduyt, Gorinchem. Achtste deel, p.325-330.

A.8. Dordts gemengd nieuws

Schout en schepenen van Dordrecht bestuurden de stad. Om enig idee te krijgen van wat dat in de zeventiende eeuw betekende volgt hier wat over enige jaren “gemengd nieuws”, alsof het krantenberichten betrof. Tja, als er in die tijd al een krant had bestaan, wat zou die Dordtse krant dan in de rubriek “gemengd nieuws” bijvoorbeeld gemeld hebben?

(1) In 1630 had geheel Europa te lijden onder een hongersnood. Op 11 November 1630 gaf het stadsbestuur toestemming om in plaats van rogge en tarwe boekweit te gebruiken om brood van te bakken. Deze broden moesten wel hetzelfde gewicht hebben als een roggebroom. Boekweitbroden werden voor vijf groten minder verkocht dan roggebroom.

U weet nog wel, wij kennen de boekweit nog uit grootmoeders tijd, het heette “grutten” waarvan pap werd gekookt. Het was in de zeventiende eeuw gewoonte dat oliebollen en poffertjes rond Kerst en oudjaar gebakken werden van boekweitmeel.

(2) In 1636 heerste er een pestepidemie in Europa. In Dordrecht werden zieken naar de “heilig geest huizen”, de ziekenhuizen naast de Grote kerk en de Nieuwkerk gebracht. De pestmeester bezocht de zieken en gaf de familie een

briefje tegen betaling van twaalf stuivers. Als de zieke geen gezonde familieleden meer had gaf de betaling problemen. Waarna er verzorgenden van een ziekenhuis, traditioneel na de reformatie nog steeds “cellebroeders” genaamd, de zieken per baar (een soort brancard) naar het ziekenhuis brachten. Maar in Oktober 1636 was het aantal mensen die ziek waren dermate groot dat die ziekenhuizen overvol raakten. Het gemeentebestuur was gedwongen om op de Merwekade (het Bolwerk) en in het Kromhout (buiten de Sint Jorispoort) houten barakken neer te zetten om al die zieken op te kunnen vangen. Het besluit werd genomen op 7 Oktober 1636. Maar al snel deed het gerucht de ronde dat alleen de zieken van wie men verwachtte dat die zouden overlijden naar een van die barakken werden gebracht. Zieken raakten in paniek. Het stadsbestuur heeft de burgers gerustgesteld, er zou geen onderscheid gemaakt worden tussen zieken. Plaatsing in een barak betekende alleen dat de ziekenhuizen overvol waren.

Het stadsbestuur gaf op die dag nog een verordening. Bij een begrafenis mochten voortaan zolang de epidemie voortduurde alleen de naaste gezinsleden meelopen, dus ouders, kinderen, ooms en broers. Er mocht ook geen gildekled meer over de kist gelegd worden. Zelfs begrafenissen konden naar de mening van de artsen een bron van besmetting zijn.

(3) Buiten de Vest, de stadsgracht, mochten prostituees zich vestigen.

Ongemerkt hadden zich daar behalve bordelen ook kroegen gevestigd en speelhuizen waar gegokt kon worden. Een feestje voor de opgeschoten jeugd. Vooral buiten de Sint Jorispoort was er in die tijd zo'n rosse buurt. Maar schout en schepenen hadden hun zorgen. Immers, de kans was groot dat zo jongeren op het verkeerde pad raakten. Er werd op 28 Mei 1647 in de vergadering over gediscussieerd.

“aengemerckt de menigvuldige herbergen buijten de stad Dordrecht ... waar onder schuijlende sijn veel ravothuijsen, speel ende tuijsch plaetsen, streckende tot debouche van de jeugt ...”

(4) Op 15 November 1647 gaf het stadsbestuur als verordening uit dat er voortaan alleen groenten mochten worden uitgevent in de stad door “gemeene groenluijden”, groenteboeren die poorters van Dordrecht waren. Leuk is dat de meest verkochte groenten werden opgesomd: “groente, knollen, peen en ajuin ... kool ... en andere diergelycke aardvrugten.”

(5) Schepenen kwamen kennelijk nogal eens te laat bij een vergadering van schout en schepenen of een rechtszitting. Op 24 September 1652 werd er een zandloper geplaatst in de zaal die begon te lopen op het moment dat de vergadering begon. Tot een half uur te laat betekende twaalf stuivers boete, meteen ter plaatse te voldoen.

(6) Op 26 Februari 1659 kreeg Jan Willemse van Bergen toestemming van het stadsbestuur om zijn schoonvader op te sluiten in het Dolhuis omdat hij meestal zó dronken was dat er niet met hem viel te praten. Hij veroorzaakte overlast.

“overmits syn groote dronkenschap daardoor hy niet en was conversabel ende ondragelyk.”

(7) Op 21 November 1662 werden in brouwerij “de Kruijs” potten met gouden munten gevonden. “... eenige potten ende kannen met goudt ...”

(8) Op 3 Juni 1663 meldde het nieuws dat de havens, waaronder de Nieuwehaven, zouden worden uitgebaggerd met een baggermolen zodat de havens toegankelijk zouden blijven voor zeeschepen. Schout en schepenen behandelden “... het betalen van de moddermeulen.”

Ik kan me niet anders voorstellen dan dat ook de baggermolen werd aangedreven door mensen die in een soort hamsterrad rondliepen, zoals dat gebruik was in een toenmalige hijskraan. Die mensen, de “kraankinderen”, moesten worden betaald.

Een hongersnood, met zes jaar later een pestepidemie waardoor een kwart van de bevolking overleed. Het stadsbestuur dat zich zorgen maakte over kroegen, bordelen en casino's als oorzaak van verloedering van de opgroeiende jeugd. Men kan niet zeggen dat het stadsbestuur zich verveelde.

Bronnen.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 19,

(1) dd 11 November 1630, fol 37, (2) dd 7 Oktober 1636, fol 164v – 165v.

Idem, toegang 9, inventarisnummer 20, (3) dd 28 Mei 1647, fol 48v – 49, (4) dd 15 november 1647, fol 84v.

Idem, toegang 9, inventarisnummer 48, (5) dd 24 September 1652, fol 19, (6) dd 26 Februari 1659, fol 33, (7) dd 21 November 1662 en 9 Januari 1663, fol 46-46v, (8) dd 3 Juni 1663, fol 47v.

A.9. Dat stapelrecht, toch

(1). Op 15 Maart 1560 stonden schipper Jan Hendricxsz, burger uit Edam, en zijn borg Adriaen Jacobsz, een burger uit Medemblik, voor het Gerecht van Dordrecht. Jan Hendricxsz was uit Noord Holland met een lading brood, boter, kaas en bier naar de omgeving van Rotterdam gevaren in de hoop dat hij daar zijn vracht vanuit zijn schip zou kunnen verkopen. Hij was over zee via de Maas in Rotterdam aangekomen, maar kreeg daar te horen dat het onwettig was wat hij wilde doen. Hij werd door mensen uit Dordrecht gedwongen naar Dordrecht te varen waar zijn lading daar op de wal moest worden uitgeladen. Jan werd vervolgens gedwongen om in Dordrecht zijn eigen lading terug te kopen. Pas daarna mocht hij doorvaren.

Ja, dat stapelrecht toch. Het stapelrecht was een privilege, ooit in 1299 door de Hollandse graaf aan Dordrecht toegekend voor bewezen diensten. Wat inhield dat alle lading die ergens in dit district Zuid Holland- Zuid te koop zou worden aangeboden eerst in Dordrecht zou moeten worden uitgeladen, waarna de lading bij opbod werd verkocht. De eigenaar van schip en lading mocht zelf

meebieden. Het gevolg was dat de lading alleen maar duurder werd. Het stapelrecht was deels oorzaak van de welvaart van de stad Dordrecht. Ook bederfelijke waar dienden via het stapelrecht te worden verhandeld. Met als gevolg dat deze waar met een vertraging van een of twee dagen vaak rot bij de consument werd afgeleverd. Het heette nog eeuwen daarna “Hoe dichterbij Dordt hoe rotter het wordt.” Schipper Jan Hendricxsz wist in 1560 niets van het stapelrecht. Hij wilde zijn “bier, broet, boeter ende caese” in Rotterdam uit de losse hand verkopen. Waar bemoeiden die schapenkoppen zich mee?

(2). Schippers die voeren op de Hollandse IJssel hadden in Juni 1630 aan het Gerecht van Dordrecht gemeld dat er door “de Admiraliteit op de Maaze”, het kantoor van de admiraliteit in Rotterdam, voor het bouwen van nieuwe oorlogsschepen hout was aangekocht in Amsterdam. De schepen met dat hout waren via Gouda over de Hollandse IJssel op weg naar Rotterdam.

Ook dat was in strijd met het stapelrecht. Welnu, dat hout uit Amsterdam zou in Dordrecht openbaar moeten worden verhandeld. Bovendien, waarom had de Admiraliteit in Rotterdam het benodigde hout niet gewoon in Dordrecht gekocht? Dordrecht had de beschikking over enorme voorraden hout dat in de vorm van vloten de Rijn af kwam drijven en in Dordrecht werd bewerkt en opgeslagen.

Het bestuur van Dordrecht ontbood Coenraet Ruijsch, de Dordtse afgevaardigde in de Raad ter Admiraliteit. Wist hij er iets van? Nee, deze aankoop in Amsterdam was buiten hem om gebeurd. Toen Coenraet ervan hoorde had juist hij aan “de kapitein van de Stapel” opdracht gegeven om met “’t groot Jacht van oorloge”, een met militairen bemande sloep, naar de monding van de Hollandse IJssel te varen om die schepen tegen te houden en naar Dordrecht te brengen. Het betrof twee schepen, met hout geladen.

Coenraet Ruijsch werd naar Rotterdam gestuurd om het protest van Dordrecht aan de Admiraliteit over te brengen. Hij kreeg van Cornelis van Beveren, de president-schepen van Dordrecht, op 14 Juli 1630 een brief mee. Ook werd er bij “de Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland en Westvriesland” (de regering van het gewest Holland) in Den Haag protest aangetekend. Namens de regering ontving het bestuur van Dordrecht van secretaris C. van der Wolff een uitnodiging om samen met hen en de Admiraliteit te overleggen.

Dat overleg vond plaats. De conclusie zal ons niet verbazen: Het was een misverstand geweest. Over het hout dat in Amsterdam was gekocht zou aan Dordrecht alsnog de geschatte opbrengst van het Stapelrecht worden betaald. De Admiraliteit zou voortaan het benodigde hout voor de oorlogsschepen in Dordrecht kopen, maar dan wel zonder de gebruikelijke extra belastingen, dus “het recht van makelaerdie en pontgeld.” Alleen een redelijk arbeidsloon van de havensjouwiers mocht er bij worden opgeteld.

Over wat “een redelijke vergoeding” was moest worden overlegd binnen de regering van het gewest Holland. En u begrijpt, werd er bij gezegd, dat kon wel even aanlopen want alle vertegenwoordigers van de steden moesten eerst

ruggespraak houden met hun opdrachtgevers. Er zou later in 1632 verder vergaderd worden. Pas op 22 Oktober 1633 werd de nieuwe overeenkomst tussen Dordrecht en de Admiraliteit in Rotterdam namens de Admiraliteit geparafeerd door Joost de Colster en Cornelis Spliter, en op 23 Maart 1634 werd met de handtekening van stadsadvocaat Berck van Dordrecht de overeenkomst definitief.

Het Stapelrecht in het jaar 1630. Dat was toch zeker een oud overblijfsel uit de middeleeuwen, een oude gewoonte die zichzelf had overleefd? Dat moet het bestuur van de Admiraliteit van den Maaze hebben gedacht. Maar nee, het was en bleef voor Dordrecht een lucratieve bron van inkomsten, ook in 1630.

Gegevens over het stapelrecht van Dordrecht (3).

Geschonken privilege: Graaf Jan de eerste heeft het stapel-recht gegeven begin November 1299. Daarna werd het privilege “bekrachtigd en vermeerderd” door Willem den derden (Willem de goede, graaf van Holland en Henegouwen) op Sint Lucas-avond 1325. Het privilege werd in later tijd door alle graven van Holland bekrachtigd. Onder meer door Philips, hertog van Bourgondië in 1425 en 1447, en zijn zoon Karel de Stoute in 1467. Vervolgens door Maximiliaan (van Oostenrijk) in 1478, diens zoon Philips de schone (Spanje) in 1494, Keizer Karel de vijfde in 1515, 1540 en 1541, en Koning Philips de tweede (van Spanje) in 1555 en 1561.

Inhoudelijk (3): “Heeft onder haar voorrechten de stapel van wijnen, graan, hoppe, hout, zout, enz. te zien in de Handvesten, haar bij de graven van Holland verleend en gegeven. Te weten dat alle schepen op den Rijn, de Maas, Waal, d’Yssel, Lecke en Merwede nederkomende aldaar zullen Stapel houden, haar goederen uitventen, en “verbodemen”. Vooral koren, rijnwijn en hout.

Dordrecht had alleen het stapelrecht van Rijnse wijn, en van de Franse wijn die over zee via Maas en Waal werd aangevoerd. Franse wijn die over land met wagens werd aangevoerd moest verstpeld worden in Arras en Middelburg. In 1344 werd benadrukt dat óók schepen die vanuit zee over Maas en Waal binnenvoeren verplicht naar Dordrecht moesten varen en daar verstpelen. Vrijstelling van het Stapelrecht voor de poorters van Middelburg, Zierikzee en Dordrecht. Op 15 Mei 1355 werd bepaald dat schippers vanuit Middelburg en Zierikzee vrij mochten varen met zout naar Keulen en Venlo, en terug naar huis vrij varen met allerhande waren.

Op 18 Oktober 1540 verzochten vele steden om het stapelrecht van Dordrecht te herroepen. Bezwaren van andere steden:

Ook wat een schipper voor eigen behoefte heeft gekocht dient te worden verstpeld. Er komt ook vaak weer een nieuwe soort belasting bij. Naast meetgeld, weeggeld en makelaarskosten. De schipper wordt gedwongen om zijn eigen vracht die hij voor veel geld zelf weer heeft teruggekocht te laten vervoeren door een Dordtse schipper. Vaak in een schip dat niet voldoet, zoals het vervoer van zout in een schip zonder overkapping. Soms een dag later pas, zodat fruit rot op bestemming aankomt.

Keizer Karel de vijfde gaat er niet in mee, maar doet genuanceerd enkele concessies. Antwoorden op 4 Juni 1541, 22 November en 3 Januari 1541 (het kalenderjaar liep van Pasen tot Pasen):

Fruit zoals kersen, krieken, perziken, pruimen en druiven en ander zacht fruit dienen na hooguit na één dag-getijde verder worden vervoerd, en wel in de eigen schuit. Er hoeft dus niet te worden “verbodemd”, overgeladen worden in een ander schip. En indien het fruit bedoeld is voor de vrije markt van Gorinchem dan hoeft de schipper dit alleen maar in Dordrecht te melden bij “de burgemeester”. Gewassen uit de Vijfheerenlanden, uit het land van Heusden en Altena en uit het land van Arkel mogen meteen naar de vrije markt in Gorinchem. Schippers uit Noord-Holland die langs Gouda en Rotterdam naar het zuiden (Breda, Middelburg, Antwerpen en verder) varen behoeven niet te stapelen. Evenzo geldt dit voor schepen uit het zuiden die via het Bernisse en langs Rotterdam en Gouda naar het noorden varen. Gerief-hout, brandhout, hoeft niet te worden verstpeld. Maar rijshout bestemd voor de dijken en fuiken weer wel.

Toen het Stapelrecht in 1795 door de revolutionaire regering van de Bataafsche republiek werd afgeschaft was dit een van de redenen waarom Dordrecht daarna verviel tot armoede.

Bronnen.

(1). Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 76, acte 341, dd. 15 Maart 1560. Het nieuwe kalenderjaar begon tot 1577 met Pasen. Pasen zat dat jaar tussen 1 en 15 April. Het boek heeft geen bladzijdennumering.

(2). Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 19, dd. 11 en 13 Juni ,27 Augustus, 3 en 11 September, 27 Oktober 1630, fol. 24-28, 29v - 31, 33 - 36, dd. 19 Juli, 5 Augustus en 22 Oktober 1633, en dd. 24 Maart 1634, fol. 86 – 87.

(3). Balen, Matthys Janszoon.“Beschryvinge der stad Dordrecht.”, gedrukt te Dordrecht in 1677 door Symon Onder de Linde. Pagina’s 75-76, 253 - 253, 276, 279, 441 – 471, 498 en 734.

A.10. Frontincidenten na het twaalfjarig bestand

In de tachtigjarige oorlog tijdens het twaalfjarig bestand in 1609 was het Hollands Diep de grens van het front. Er werd veel geïnvesteerd in het militair controleren van de kust- en binnenwateren. Uit vrees voor een landing van de Duinkerker kapers of Spaanse troepen om steden en dorpen te plunderen werden zeegaten en havenmondingen gecontroleerd door wachtschepen, die desgewenst passerende schepen konden inspecteren.

Maar er bestonden in die tijd bovendien als extra beveiliging meerdere “redouten”, met kanonnen bewapende militaire bastions, om het land ten

noorden van het Hollands Diep en de Biesbos, en vooral de steden Dordrecht en Rotterdam, te beveiligen tegen een aanval met schepen vanuit het Hollands Diep en via de Maas.

In de Kil bestond er een stenen redoute bij de buurtschap de Wacht, “het Wachthuijs aan de Kil.” In 1600 was dit punt inderdaad nog het einde van de Kil als vaarweg, vandaar dat het ook wel het Wachthuijs aan ‘t eynde van de Kil” werd genoemd. Daarnaast bestond er verderop aan wat later het einde van de Kil werd, nabij het lichtbaken voor de scheepvaart, aan het einde van de “lei-dam”, de dijk die in het verlengde van de trekdam langs de Dordtse Kil was aangelegd in de gorzen van wat later pas de Mariapolder zou worden, “het redoute op ‘t Wilderland”. Het was een redoute met zeventien soldaten plus één sloep. Er heeft overigens onder meer ook een redoute gestaan met dezelfde functie bij Oud-Beijerland ter bescherming van het Spui. (3).

Er was ook een redoute bij de Kop van ‘t Land op het Eiland van Dordrecht, “het redoute op de Cop van de Biesbosch.” (2,3).

Na het twaalfjarige bestand infiltreerden regelmatig groepjes Spaanse soldaten met kleine bootjes de viswateren van de Biesbos. Immers, er viel in de vorm van plunderen, het leeghalen van de fuiken van vissers, aan goede proviandering van het Spaanse leger te doen.

Het redoute dat de taak had dit infiltreren tegen te gaan, was het redoute “op de Cop van de Biesbosch” (aan de Kop van ‘t Land). Dit had in 1627 een garnizoen van vijftig soldaten. Er lagen drie sloepen. Dit garnizoen was bestemd voor ondersteuning van “de wacht- en oorlogsschepen voor de Lage Swaluwe, het Lorregat en Drimmelen.” (2).

Dat dit geen loos vertoon was bewees een incident in het jaar 1638.

Op maandag 30 Augustus 1638 hadden Spaanse soldaten ‘s avonds een aanval gedaan over de dijk van Hardinxveld. Het waren een aantal sloepen met vijftig tot zestig Spaanse soldaten. Ze gijzelden een inwoner, ongetwijfeld om die te ondervragen waar mooie voorraden proviand te vinden waren. Er ontstond een schermutseling met een aantal te hoop gelopen inwoners. De Spaanse soldaten schoten en hebben er een paar verwond. Pas toen inwoners met eigen musketten begonnen terug te schieten zijn de soldaten weer vertrokken.

Op 3 September 1638 had in Dordrecht breed overleg plaats van magistraten van Dordrecht en de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland.

Ja, waar waren die soldaten vandaan gekomen? Kennelijk betrof het Spaanse soldaten die vanuit het Land van Altena uit Brabant kwamen. Er werd besloten dat er een dijkwacht zou worden ingesteld. Want al liep de tachtigjarige oorlog na de inname van ‘s-Hertogenbosch en Breda door stadhouder Frederik Hendrik op een eind, dit moest niet nóg eens kunnen plaatsvinden.

“... alsoo die van den Alblasserwaert beducht sijn, ende niet sonder redenen, dat het den vijand, daar bij niet en sal laten ...”

Met instemming en handtekening van stadhouder Frederik Hendrik, de prince van Orangien, werd die dijkwacht toebedeeld aan zestien soldaten van ene kapitein van Nes. Hun soldij werd verhoogd.

Bronnen.

1. Regionaal Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht toegang 9, inventarisnummer 19, dd. 19 Juli 1633, fol. 85-86, en dd. 3 September 1638, fol. 205v – 207.
2. Historische atlas van de Biesbosch. Wim van Wijk. 2012 Zwolle, Wbooks. p. 163 en 181.
3. Van Grooten Waert tot Hoeksche Waard. M.Allewijn. Oud-Beijerland 1952, Van Asch. p.79 en 101.

A.11. Burenruzie van magistraten

Op 11 Juli 1639 klaagden de schout en schepenen van Sprang - Capelle in de Langstraat over de schout van het naburige dorp Besooijen.

Op 29 Oktober 1638 had een toenmalige burgemeester (diensthoofd) van Sprangh, Jan Goossens, samen met heemraden (polderbestuur) een schouw gedaan van “een stoepe, leggende aen den Sprangschsen sloot.” Dus een dijk met een weg daarover aan een vliet die kennelijk de scheiding vormde tussen Sprangh en Besooijen. De schout en magistraten van Sprangh namen toen het

werk aan en beloofden dat die stoep “binnen behoirlycken tijt” volgens de keur zou worden gemaakt. Maar het werk werd niet op tijd uitgevoerd. Waarop de schout van Besooijen als onderpand een paard van Jan Goossens liet meenemen, “in arrest nam.” Dat vonden de schout en schepenen van Sprangh een rotstreek. Ze klaagden hun collega’s van Besooijen aan bij de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland wegens diefstal van het paard.

Kennelijk werd er op 11 Juli 1639 door de magistraten van Sprangh en Besooijen geschikt, een compromis gesloten. Want daarna is er geen proces gevoerd. Al met al was de ruzie van de magistraten een storm in een glas water.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 141, dd 11 Juli 1639, fol 3v.

A.12. Afbraak

Anthonij Jansz van Beaumont had in 1651 een bouwvallig huis in de Vriesestraat. Het was één van een aantal huizen die Anthonij probeerde te verhuren. Het was dermate bouwvallig dat het stadsbestuur hem opdracht had gegeven het huis af te breken en er een goed nieuw huis voor in de plaats te laten bouwen.

Maar Anthonij klaagde dat hij daar het geld niet voor had. Want zijn oliemolen in het Suikerstraatje bij de Vuilpoort leverde hem geen inkomsten op. En hij had recent al voor achtduizend gulden onderhoud en reparaties laten doen aan de andere panden die hij bezat.

Tja, die oliemolen in het Suikerstraatje? Hij wilde die verkopen, had er al een affiche opgehangen. Maar zijn zoon Johannes was het er niet mee eens geweest, die had de aankondiging van de muur getrokken. Zijn zoons waren boeven die alleen maar geld hadden gekost, ze hadden hun moeder zo gek gekregen dat zij al haar spaargeld aan hen had afgegeven. Het waren boeven, ruw in de mond, “... onbehoorlycken met woorden ende wercken.” Bovendien had hij zojuist de bruidschat voor zijn dochter betaald. Die was ook niet gering geweest.

Kortom, hij had even een kastekort. Even uitstel zou welkom zijn.

Maar uitstel kreeg Anthonij toch niet. Het Gerecht gaf hem de raad om de bouwval in de Vriesestraat zo snel als mogelijk bij opbod te verkopen op voorwaarde dat dan de koper het zou afbreken en er een nieuw huis zou laten bouwen.

“Smoesjes” zullen de magistraten hebben gezegd. Maar we krijgen zo toch ook wel een indruk van de privé-zorgen van Anthonij van Beaumont.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 98,

dd. 4 April 1651, fol. 99 – 99v.

A.13. Weeldebelasting in 1665

In 1665 was precies vastgelegd wat een bezitter van paard en wagen, een rijpaard of een luxe jacht aan weeldebelasting moest betalen.

Een karos met twee paarden	vijftig gulden per jaar
Een karos met vier paarden	vijfenzeventig gulden
Een karos met zes paarden	honderd gulden
Een overdekte wagen met twee paarden	veertig gulden
Een open wagen of kar met twee paarden	dertig gulden
Een open wagen of slede met een paard	twintig gulden
Een rijpaard	vijftien gulden per jaar
Een “speeljagt”	vijftig gulden

Het waren geen geringe bedragen. Ruwweg kan de waarde omgerekend naar nu in euro's uitgedrukt met honderd worden vermenigvuldigd. Ter vergelijking: Een eenvoudig huisje was omstreeks die tijd te koop voor een paar honderd carolusgulden.

Dus een eigenaar van een karos met paarden liet zien hoe rijk hij was. Hij kon zich een karos met paarden veroorloven. Een karos met paarden was een statussymbool.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 48, dd 21 November 1665, fol 55v.

A.14. Marinier

Op 14 Juni 1694 vroeg Abraham Palm, inwoner van Zwijndrecht, aan de hoge vierschaar van Zuid-Holland of Willem van Ravesteijn, koopman in Dordrecht, tot curator van zijn bezit mocht worden aangesteld.

Abraham was een van de hoge militairen die het door Michiel de Ruijter zo gewenste korps mariniers van de zeven provinciën had helpen oprichten. Abraham had er zelf dermate veel eigen geld aan besteed dat hij een arm man geworden was. Dat hij “... door de swaere en excessive oorlogslasten in onmagt is gebragt ...”

Hij kon zijn rente op geleend geld niet meer betalen. Zijn crediteuren dreigden met beslaglegging op zijn bezit. Dat waren onder meer Gerben de Reus en Margrieta Palm.

De hoge vierschaar ging akkoord met zijn verzoek. Willem van Ravesteijn werd tot curator benoemd. Tot commissarissen werden aangesteld de schepenen Johan

Bladegom van Woensel en Johan van der Burg. Margrieta Palm, de weduwe van Johan van Ravesteijn, stond borg voor haar zoon Willem van Ravesteijn. Het doet ons vreemd aan dat een dergelijke hoge militair, een die ter wille van het land toch wel zijn sporen had verdiend, financieel zo aan lager wal kon raken. Maar het was een harde tijd. Over enige financiële ondersteuning van rijkswege werd niet gerept. Er werd wel in later tijd een marinierskazerne naar hem vernoemd.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 9, fol. 309, dd. 14 Juni 1694.

Een Tiendweg

A.15. Doodgebeten kinderen

Het gebeurde in 's Gravenmoer in 1708.

Ooit waren er twee broertjes van Hermanus van Veen doorgebeten door een hond. Hermanus was ervan overtuigd dat het de hond betrof van Jacob Gysbertsz Kuyper. Maar feitelijk bewijs was er niet.

Jaren later, in 1708, was Hermanus van Veen schout van 's Gravenmoer. Hij besloot zijn broertjes te wreken door het Cornelia Huijberts, inmiddels de weduwe van Jacob Gysbertsz Kuyper, het leven zo moeilijk mogelijk te maken. Begin November 1708 diende de weduwe een klacht in bij de hoge vierschaar van Zuid-Holland. Ze klaagde dat de schout haar kennelijk haatte en met flauwekul- argumenten (“onder frivole pretexten”) er van alles aan deed om haar dwars te zitten. Zo was haar huis gevorderd voor inkwartiering. De kosten van het verzorgen van de soldaten waren voor haar rekening. Iedere belasting die de schout maar kon verzinnen moest ze betalen en de schout had haar bovendien enkele processen aangedaan. Wat dat alles bij elkaar haar zou kosten viel niet meer op te brengen. De schout had elders al gesnoefd niet te zullen rusten vóór hij de weduwe zou hebben geruïneerd.

Dat de schout “syne opgevatte haet ende goddeloose vraeklust jegens een oude ende arme weduwe uyt te voeren ... tot verscheyde maelen hadde gevanteert ende gedreygt niet te sullen rusten voor ende alear hij (haar) totaliter soude hebben geruïneert.”

En dat alles vanwege een hond die de broertjes van de schout ooit had doodgebeten. Maar wie zei dat het haar hond was geweest, daarvan was immers geen bewijs? Wat was dorpsroddel waard?

Goed. De schout samen met de weduwe werden voor overleg met de schepenen van de hoge vierschaar Braets en Hallingh uitgenodigd op 11 November 1708. Mocht de schout niet kunnen komen dat zou hij vóór die datum dienen te zorgen voor voldoende rapportage van feiten.

In een verslag dd 3 December 1708 werd vermeld dat de schout werd gesommeerd om, als hij echt meende dat de hond van de weduwe zijn broers had doodgebeten, hij een officiële strafrechtelijke klacht diende in te dienen bij de hoge vierschaar.

Daarna werd er niet meer vermeld. Kennelijk had het gezonde verstand het ook bij de schout gewonnen.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 11, dd 3 December 1708, geen bladzijdennummering.

A.16. Slordig leven

Het gebeurde in 1715 aan de Oostendam, een gehucht aan de Noord tussen Hendrik Ido Ambacht en Ridderkerk. Arien Jacobse van Breda, inwoner van de Oostendam, was al enkele jaren eerder naar Oostindië vertrokken, en was nog steeds niet terug. Zijn vrouw Ingetie Jacobsdr Romijn had al die tijd ook geen bericht van hem ontvangen. Dus ja, zou haar man nog leven?

Ze had inmiddels een kostganger en kreeg daar een relatie mee. Wij zouden nu spreken van “slordig leven”. Dat heette toen “schandige inwooningh.” Het gevolg was een wolk van een baby, onlangs in begin 1715 geboren.

Dat was voor de diaconie van Hendrik Ido Ambacht toch teveel van het goede. Het viel te verwachten dat het niet bij dat ene kind zou blijven. En de diaconie zou er dan financieel weer voor op moeten draaien want Ingetie stond te boek als een behoeftige vrouw.

In overleg met de baljuw van de hoge vierschaar van Zuid-Holland werd besloten dat een justitiedienaar plus een bode van de hoge vierschaar de kostganger zouden aanzeggen dat hij moest opkrassen en niet meer mocht terugkomen. “Van daer noijt weder inne te koomen.”

Zo niet, dan zou hij worden opgepakt en veroordeeld.

De baljuw hanteerde hier een preventief beleid.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 11, dd 18 Februari 1715, geen bladzijdennummering.

A.17. Het veer bij Drongelen

Het verhaal speelde zich af ergens in 1743. De datum konden de getuigen zich niet meer herinneren.

Een en ander gebeurde bij het veer in de buurtschap “de heerlijkheid Drongelen” *. Het werd opgeschreven in Oktober 1743 door schout Jacobus Vermeulen en schepenen Willem Millenaer en Adriaen Schriek van “de Heerlyckheijdt Drongelen”.

Zoals bij de meeste veren stond ook bij het veer van Drongelen een veerhuis dat tevens herberg was. Jasper de Bruijn was veerman, en tevens ook schepen van de heerlijkheid. Hij was getrouwd met Johanna van den Heuvel, ongeveer 29 jaar oud. Er was ook een dienstmeisje. De herberg stond aan de zuidzijde van de Maas op het grondgebied van Drongelen. Maar de keukenuitbouw van de herberg van de dijk af naar het zuiden lag op het grondgebied van Besoijen. Jacob Bol, inwoner van Genderen, en pachter van de impost op bier, had die dag in de herberg van Drongelen zitting gehouden om de te betalen impost, dus een soort BTW- belasting op bier, van bierverkopers in ontvangst te nemen. De gelagkamer was tevens “rechtkamer” van de heerlijkheid. 's Avonds zat Jacob Bol daar nog, maar zat toen voor de gezelligheid te praten met de schoolmeester. Een zekere Adriaen van Herp, inwoner van Baardwijk, zat er ook. Hij zat er “in te nemen”, en werd beschreven als “seer beschoncken”. Hij strompelde van de rechtkamer naar beneden, naar de keuken. Daar vond hij een zekere Ariaen Oliviers. Die vroeg hem naar een paard dat hij van Van Herp wilde kopen. Ze konden het over de prijs niet eens worden. Op een gegeven moment kwam ook Jacob Bol naar de keuken. Kennelijk lagen van Herp en Bol elkaar niet, want van Herp zei dat hij zijn paard zeker niet aan Bol zou verkopen. “Want t’syn altemael schelmen, en gy hebt er een dogter van getrouwt, die hiet nae de oude Lijs Bol, en dat was ook een blitshex ...” Goed, dat werd over en weer een gezellige scheldpartij. Bol sloeg een bierglas kapot op het hoofd van Van Herp. Dat hij “... met een groot mingels bierglas (van Herp) ... tegen het hoofd geslaagen heeft, sodanig dat het glas gebroken is, en de stukken op de gront zijn gevallen.”

Bol trok daarna bovendien zijn mes, maar dat nam de veerman hem af. Jasper de Bruijn nam Jacob Bol mee naar buiten en probeerde hem wat te kalmeren. Door de glazen ruit van de keuken zagen ze dat Van Herp zo dronken was dat hij op een gegeven moment zijdelings van zijn stoel lazerde en in het vuur van de open haard viel. Snel hebben ze Van Herp “uit het vuur” van de haard getrokken, en hem met wat hulp “van de schoolmeester en de meijt te bed gelegd.*

Daar sliep Adriaen van Herp uit tot de volgende middag vier uur. Pas toen stond hij op en ging naar het toilet. (“het secreet”, het befaamde huisje, achter in de tuin), waarna hij wat koek at en thee dronk. Zijn moeder kwam hem om vijf uur met de kar ophalen.

Er werd in dit verhoor van getuigen niet vermeld waarom dit verhaal werd genotuleerd. Mogelijk is de slag met een massief bierglas op het hoofd van Adriaen van Herp hem achteraf gezien toch niet goed gekomen.

Het was in dit geval van belang in welk vertrek van de herberg met het bierglas was geslagen want de keuken behoorde tot het dorp Besoijen, en dat viel onder de hoge vierschaar van Zuid-Holland. De buurtschap van Drongelen plus het veer en daarbij behorende herberg was “een hoge heerlijkheid”, die hoe gering het aantal inwoners ook was, van de ambachtsheer ooit een eigen “hoge vierschaar” had gekregen, een rechtbank die zware straffen mocht eisen. Deze buurtschap was dus geen verantwoording verschuldigd aan de hoge vierschaar van Zuid-Holland. Maar de naar achter uitgebouwde keuken van de herberg stond op grondgebied van het dorp Besoijen. Dit werd met nadruk vermeld. We krijgen een aardige indruk van het leven van alledag aan het veer.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 100, dd. 10 en 28 Oktober 1743. Geen bladzijdennummering.

* In de keuken zal dat de bedstede van het dienstmeisje zijn geweest, zoals destijds gebruikelijk.

A.18. Bewijs van goed gedrag

Als mensen vóór 1800 verhuisden was het gewoonte dat ze een “akte van indemniteit”, een bewijs van goed gedrag, ophaalden bij de schout van het dorp of de kerkenraad. Niet alleen dat de plaats waar men naar toe verhuisde dat verlangde, maar in geval iemand tot armoede verviel en steun van de diaconie nodig had, kon dit door de diaconie nog tot twee jaar na de verhuizing verhaald worden op de diaconie van de plaats van herkomst.

Het gezin van Arij Poulusse van der Kreek was in 1764, bijna drie jaar eerder, verhuisd van Oost- IJsselmonde naar Heer Oudelands Ambacht (tegenwoordig een deel van Zwijndrecht). Het gezin bestond uit vader, moeder en hun nog minderjarige zoon Huijg Ariensz van der Kreek. In de tijd dat was verhuisd was Huijg als knecht in dienst (en daar inwonend) bij iemand in de Groote Lindt, een dorp aan de zuidzijde van het eiland IJsselmonde. Dus vader had wel een akte van indemniteit opgehaald voor zijn vrouw en zichzelf, maar was vergeten er ook een aan te vragen voor zijn minderjarige zoon. Zoon Huijg was in Groote Lindt in dienst tot 1 Mei 1766. Daarná kwam hij weer thuis wonen, en dat was op dat moment dus in Heer Oudelands Ambacht. Vader begreep op dat moment dat hij indertijd was vergeten een acte van indemniteit in Oost- IJsselmonde voor zijn zoon aan te vragen, en hij deed dit in Mei 1766 alsnog. Maar de diaconie van Oost- IJsselmonde had dit geweigerd.

Vader diende een klacht in bij de hoge vierschaar van Zuid-Holland. De baljuw informeerde schriftelijk bij de schout en bij de “armbezorgers” (diaconie) van Oost- IJsselmonde. Waarom weigerden ze en handelden niet “...als zijlieden altoos gewoon zyn geweest aan hunne inboorlingen?” Wel, was het antwoord, zoon Huijg was niet in Oost-IJsselmonde geboren, en hij was immers al bijna drie jaar tevoren samen met zijn ouders naar elders vertrokken. Dus wat voor band had zoon Huijg nog met IJsselmonde?

De diaconie van Oost- IJsselmonde werd op 16 Mei 1768 in het gelijk gesteld door de hoge vierschaar. Zoals gebruikelijk zou Arij Poulusse van der Kreek als verliezende partij de proceskosten hebben moeten betalen. En dan komt de verrassing. Vader Arij Poulusse behoefde van de baljuw de proceskosten niet te betalen. “Waarom niet?” vroegen de vertegenwoordigers van de diaconie. Wel, was het antwoord, “... om redenen mannen daartoe moverende.” Dus omdat baljuw en schepenen redenen hadden om de vader die kosten kwijt te schelden. Er werd geen reden gegeven. En daar moesten de diakenen van Oost- IJsselmonde het mee doen.

In onze tijd zouden de diakenen van Oost-IJsselmonde “de gouden eikel” hebben gekregen voor hun bureaucratisch gedrag. Maar de baljuw bleef beleefd. Hij moest zich houden aan de kleine lettertjes van de wet.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 191, dd. 8 December 1766, fol. 233-233v, dd. 9 Maart, 14 September, 16 November en 7 December 1767, fol. 237-237v en 246-247v, en dd. 16 Mei 1768, fol. 256.

A.19. Een anonieme bedreiging

In September 1779 werden er bij verschillende mensen in Dordrecht anonieme briefjes bezorgd met de mededeling dat de Walevest in brand zou worden gestoken.

“... eene bedreiging ... door zekere kwaadaartige , en onrust zoekende persoon of personen geschreeven ... en terwyl (door) zodanige ondeugende en afschuwelijke bedreigingen ... veele goede en welmeenende burgers met schrik en angst worden aangedaan en bekommert.”

De angstgevoelens van de burgers die de brieven vonden werden goed onder woorden gebracht. Nu zouden we dat “terreur” noemen.

Pompejus Hoeufft, de secretaris van het Gerecht van Dordrecht, maakte bekend dat er honderd zilveren ducats (driehonderd gulden) werden uitgelooft voor wie de boosdoener aan zou wijzen.

Ik heb niet gelezen dat er een aanhouding kon worden verricht.

In 1785 had een ander incident plaats.

De grote sluis bij de Sluispoort zorgde voor de afwatering van de oude polder van Dubbeldam. Op een dag waren er een paar grote keien en enkele balken gegooid in de sluis tussen de sluisdeuren waardoor de deuren niet goed meer dicht konden. Dat was goed afgelopen omdat het rustig weer was en geen al te hoog water werd. Bij storm en hoog water zou de polder van Dubbeldam in korte tijd blank hebben gestaan. Men had dus geluk gehad.

“... in cas van een hooge vloed veele ingesetenen ... zoude hebben kunnen worden geruïneerd ... door zeker overgegeven booswigt of booswigten ... , dat er nu en dan moedwilligheden worden gepleegt aan de deuren, touwen of reepen van (de) sluijs ... (om die) soo veel mogelijk ongangvaerdig te maaken.”

Het was al meer gebeurd. Tja, wie doet zoiets?

Ook in dit geval loofde het stadsbestuur een premie uit van driehonderd gulden voor wie de daders aan zou kunnen wijzen. Enne, de naam van de aanbrengrer zou niet worden bekendgemaakt.

Ook bij dit incident is nooit bekend geworden wie de daders waren.

Terrorisme had destijds een andere naam, maar is een oud begrip.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9,

1. Inventarisnummer 10, dd. 23 September 1779, fol. 70v – 71.

2. Idem, inventarisnummer 11, dd. 24 November 1785, fol. 16v – 17.

A.20. Brandgevaar

De weduwe Sandberrij dronk teveel. Ze verslofte haar huishouden en als ze dronken was ging ze onvoorzichtig met vuur om. Ik stel me zo voor dat ze waggelend met een blaker liep en dan wel eens languit viel in de kamer waardoor de brandende kaars voor een beginnend brandje kon zorgen. Dat was kennelijk in 1790 dan ook gebeurd want de burenen in de Grote Kerksbuurt liepen te hoop en klaagden bij het Gerecht van Dordrecht. Ze hadden dat binnenbrandje nu wel weten te blussen maar waren bezorgd voor wat er nog meer zou volgen. Want de hele Grote Kerksbuurt zou er aan kunnen gaan.

Ze klaagden dat de weduwe “... zig zodanig en bij continuatie dagelijks in het gebruik van sterke drank te buiten gaat ... dat daar uit de grootste ongelukken voor haar zelve ... te dugten zyn, en de geheele buurt daardoor aan gevaar van brand geexponeert word ...”

Op aandringen van de burenen werd de weduwe Sandberrij in Juli 1790 voor een jaar ingesloten in “het Stads Krankzinnig en Beterhuis” (Nu het Leprooshuis in de Vriesestraat).

Negen maanden later, op 24 Maart 1791, werd ze weer “op vrije voeten gesteld.” Laten we hopen dat de opname wat geholpen heeft.

Het viel me op dat de bewoners intuïtief kwamen met het argument van het collectieve risico, het risico van brand waardoor een deel van de stad in de as kon worden gelegd. Men deed aan collectieve preventie, zouden we nu zeggen.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 11, dd. 15 Juli 1790, fol. 100v – 101, dd. 24 Maart 1791, fol. 117.

A.21. Vluchtelingen in 1792

Op maandag 12 November 1792 vergaderde het Gerecht van Dordrecht over een bestuurlijke kwestie. Het onderwerp was een discussie over het vluchtelingenprobleem.

Het Franse revolutionaire leger bezette steden in de Zuidelijke Nederlanden, en zou in 1793 ook Geertruidenberg veroveren en Willemstad belegeren. Dit leger stroopte op zoek naar onderdak en proviand het Brabantse land af en zorgde voor overlast. Met een stroom vluchtelingen als gevolg.

Voorzitter Johan van den Brandeler merkte op dat er sinds de dag ervóór veel Franse en Brabantse vluchtelingen in de stad waren aangekomen. Allen vermoeid door de reis en het gebrek aan voedsel en drinken onderweg.

“... door de fatigues van de reis en gebrek aan ververschingen geheel afgemat...”

De vluchtelingen verzochten of ze hun intrek mochten nemen in de logementen van de stad. Er werd besloten het voorlopig toe te staan op voorwaarden.

“... uit Christelyke consideratie voor dezelve als vreemdelingen ... en als zoodanige aan hun de hospitaliteit niet willende wijgeren ...”

De vluchtelingen mochten hier voorlopig wel logeren, maar kregen wel aangezegd dat het hier slechts tijdelijk onderdak betrof.

“... dat dezelve zig zorgvuldig zullen hebben te wagten van alhier hun (vaste woonplaats) te kiezen ...”

Dit moet ons vertrouwd in de oren klinken. Hoewel tegenwoordig onderdak en verzorging in eerste instantie gratis zijn, heeft de moderne hulp aan vluchtelingen dezelfde beperking. Om het met Haarsma Buma te zeggen, we kunnen vluchtelingen wel op basis van voorlopigheid opvangen, maar we zijn niet in staat werkgelegenheid voor hen te creëren. Dus toekomstperspectief is er niet.

In de zomer van 1794 bleken alle inwoners van De Klundert (bij Zevenbergen) te zijn gevlucht, inclusief schout en schepenen van het dorp. Drie broers en een zwager uit De Klundert verbleven hier als vluchtelingen. Adrianus Barend, een van de gevluchte inwoners van De Klundert, was in de war. Op verzoek van zijn broers Cornelis en Paulus Barend plus zijn zwager Tieleman van Dungen werd hij opgenomen in het Stads Krankzinnig en Beterhuis van de stad. Mensen die geen poorter waren mochten er eigenlijk niet worden opgenomen, maar wat

moest men anders? Men kon immers de schout van het dorp niet meer bereiken voor overleg. Dit betrof een overmachtsituatie.

De stad raakte overvol met vluchtelingen. Op 4 Augustus 1794 had het stadsbestuur verordend dat vluchtelingen een “admissie” moesten aanvragen om in de stad te mogen blijven. Zonder die admissie mochten vluchtelingen niet langer dan twee nachten in een herberg in de stad worden opgenomen. Herbergiers die zich hier niet aan zouden houden moesten vijftig gulden boete betalen ten bate van de armen van de stad.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 11, dd. 12 November 1792, dd. 7 Augustus en 9 Oktober 1794 (Geen bladzijdennummering).

A.22. Wie moest bedélen?

Op 27 September 1794 had binnen het Gerecht van Dordrecht een vreemde discussie plaats. Het leek nog het meest op een spelletje schaak.

Enkele jaren eerder was poorter Gerrit Stuijders overleden. Hij liet een weduwe, Lena van Helden, achter met drie weeskinderen. In de lente van 1793 hertrouwde weduwe Lena van Helden met ene Van der Wagt, een keurslijfmaker van beroep, en op 22 April 1793 vertrok dit nieuwe gezin naar Rotterdam. Na verloop van drie maanden verhuisde het gezin dóór naar Amsterdam. Maar dat werd in Dordrecht niet bekend want de stad Amsterdam eiste van inkomende mensen geen acte van indemniteit (bewijs van goed gedrag).

Kennelijk is het toen met het gezin mis gegaan want vader Van der Wagt vertrok met de noorderzon. Kort daarna werd moeder ernstig ziek opgenomen in het Binnengasthuis in Amsterdam. Ze stierf er op 3 Juni 1794. De kinderen kwamen op 11 Augustus 1794 met de Goudse beurtschipper terug naar Dordrecht.

Tja, wie had de kinderen eigenlijk teruggestuurd? In Augustus 1794 meldden deze kinderen zich dus voor ondersteuning bij de Dordtse diaconie.

De vraag was vervolgens of de diaconie van onze stad op moest draaien voor de ondersteuning en begeleiding van deze weeskinderen. Moest de stad Amsterdam dat niet doen? De president- schepen had dit aan het bestuur van Amsterdam geschreven. Maar schout en schepenen van Amsterdam hadden een keurige brief teruggestreven, gedateerd 16 September 1794, waarin ze betoogden dat dit wel degelijk Dordtse kinderen waren, zij het dan dat ze een poosje op reis waren geweest. Enne .. ja, het terugsturen van de drie kinderen was gebeurd in opdracht van de schout van Amsterdam. Dat was toch zorgzaam. Of niet soms?

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 12, dd. 27 September 1794 (Geen bladzijdennummering).

A.23. NIMBY

U kent mogelijk bovenstaande uitdrukking? Als een bestuurder, schijnheilig, ergens niet in gemeed wil worden gromt hij: “**Not In My BackYard.**” (“Niet in mijn achtertuin”). Afgekort als “NIMBY”. Je probeert het vuiltje een andere bestuurder in de schoenen te schuiven.

Iets dergelijks had plaats in Dordrecht in November 1796.

Ene Johanna Stoel, een ongehuwd meisje, had hier bij haar ouders gewoond tot ze inwonend dienstbode kon worden ergens in Rotterdam. Daar werd ze ongehuwd zwanger. Ze kwam terug naar huis om bij haar ouders te bevallen. Dit kwam het Gerecht van de stad ter ore. O, ja, en dan hier bevallen, het kind hier laten, en daarna zelf zeker weer terug gaan naar Rotterdam? De diaconie er voor laten opdraaien zeker? De kas van de Dordtse Diaconie was bijna leeg.

Johanna werd opgeroepen door het Gerecht. De provisioneel baljuw Knogh zei haar aan dat ze binnen drie dagen de stad moest verlaten. Zie maar wat je doet, maar je bevalt niet hier. Het mooiste zou natuurlijk zijn als ze in Rotterdam zou bevallen, want dan zou de Rotterdamse Diaconie moeten betalen.

Pas een maand ná haar bevalling zou ze weer welkom zijn in Dordrecht.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 13, dd. 17 November 1796 (Geen bladzijdennummering).

A.24. Recht op uitkering

Financiële ondersteuning door de diaconie werd eeuwenlang als een gunst ervaren. Er is op een goed moment tijdens de Franse tijd iets veranderd. Stads- en dorpsbesturen legden de diaconieën van de officiële kerk, de “Nederduits gereformeerde kerk”, tijdens de Bataafse republiek de verplichting op om alle behoeftige ingezetenen financieel te helpen, of ze nu kerkgangers waren of niet. Tegen deze achtergrond dient het volgende verhaal te worden gezien. Het gebeurde in het jaar 1805 in Zwijndrecht.

Pleuntje Schorteldoek was een dertienjarig weeskind dat in Meerdervoort woonde. Ze had haar vader niet gekend. Haar moeder, een weduwe, werd bedeed door de diaconie van Meerdervoort en Zwijndrecht. Toen ook moeder stierf werd Pleuntje door haar oom Huig Schorteldoek “uit medelijden opgenomen” in zijn gezin. Maar het noodlot had ook bij hem toegeslagen, inmiddels had ook oom geen inkomsten meer. Waarschijnlijk verloor hij zijn baan? Het verslag geeft geen reden. Maar hoe dan ook, oom Huig was niet meer

in staat om zijn nichtje te onderhouden en verzorgen. Hij moest wel om bijstand vragen, het was een geval van overmacht. Dus liet hij dat de diaconie weten. Maar de diaconie van Meerdervoort en Zwijndrecht wees het verzoek af. Dat gebeurde bij monde van de diakenen Paulus Landsmeer en Willem van der Kruid, inwoners van Zwijndrecht.

En hier bleek dat “de nieuwe tijd” van “vrijheid, gelijkheid en broederschap” toch echt iets voor arme burgers te betekenen. Een civiel proces was niet meer voorbehouden aan rijke mensen. Want Huig stapte met zijn nichtje “pro deo” naar de baljuw. (Ze hadden) “... in deze radelose toestand hare toevlugt tot den Rechter ... genomen ...”

Dat was kennelijk de aangewezen nieuwe manier om toch uit de financiële misère te komen. Het weesmeisje plus haar oom kregen op verzoek van de baljuw van de hoge vierschaar van Zuid-Holland pro deo assistentie van een “curator ad lites”, de notaris en procureur Abraham Adrienne van den Oever te Dordrecht.

Naast de twee diakenen was ook de predikant van Zwijndrecht bij het civiel proces als getuige uitgenodigd. Tijdens het civiel proces vroeg de baljuw aan de diakenen waarom er zonder plausibele redenen was geweigerd het meisje te helpen. Met name de predikant bleek fel tegen te zijn geweest om Pleuntje financieel te ondersteunen. Maar, merkte baljuw Anthonij Hoijnck van Papendrecht op, hij was verbijsterd omdat het “... inderdaad weynig strookt met het character van een leeraar van den Godsdienst, en finaal strijdig is met de leer welken hij aan zijne gemeente verkondigd, (dat men) verwachten mogte ... dat liefde en weldadigheid gepaard met medelijden voor behoeftigen als eerste christelyke deugden ... zoude doorstralen ...”

Wat had dominee bezielde?

Wel, dominee gaf op verzoek als motivering dat de oom het overdreef, dat hij best wel kon verzorgen. Hij vond ook dat de weigering van verdere verzorging door oom Huig “op ene brutale wijze was gedaan.” Dominee stond er “verlegen met zijn houding” bij.

De baljuw vond dat er van de diaconie wel degelijk ondersteuning kon worden geëist. Want het arme kind kon daar toch niets aan doen? Hij was verontwaardigd: “... dat hy die de leer van de liefde predikte, niet onkundig kon zijn van de wandaden ... dat men hem zelfs met kragt van redenen heeft tragten te doen zien, de verregaande ongerijmdheid om aan het dertienjarige ouderloos en ongelukkig kind liefde en weldadigheid te wijgeren ... En alleen omdat een derde zig quasi niet decent genoeg had gedragen, en misschien zyne hoogheid (had) gekwest ... (en) alleen zyn redeloze wil tot wet schynd te willen stellen ...” Immers, het meisje had er toch geen schuld aan dat een en ander zo was gelopen?

Het verslag van de toespraak van de zeer geëmotioneerde baljuw Anthonij Hoijnck van Papendrecht beslaat **zeven** van de negen bladzijden van het verslag.

Kijk, dat moet balsem op de ziel van oom en nichtje zijn geweest.
“Broederschap”? Ja, zeker, soms werd tijdens de Bataafse republiek het
verheven ideaal van de Franse revolutie in praktijk gebracht.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw
en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang
3.03.08.224, inventarisnummer 193, dd. 31 Juli 1805 (geen bladzijden
nummering).

B. Religie

B.1. Lutherse ketterij

In Dordrecht werd in 1524 Cornelis Wouterszoon, schoenmaker van beroep, verdacht van Lutherse ketterij. Kennelijk had de goede man regelmatig contact met een paar vrienden of bekenden. Welnu, die vrienden werd het op 4 Februari 1524 verboden om nog langer contact met Cornelis te hebben, of met anderen die van “heresie” werden verdacht.

“... of met yemant anders die in enigen manieren mochten besmet ofte gefameert syn van Luthers heresie ...”

Dat waren de Dordtse poorters Joost Janse Michiel, glazenmaker van beroep, Cornelis Adriaensz die Coman en diens zwager, Cornelis Jacob Brienen zonezoon, en Jacob Buijs.

Ze werden gewaarschuwd dat, in geval ze dit verbod zouden overtreden, ze zonder vorm van proces zouden worden verbannen. Alsof ze hadden samengespannen tegen de eer van God of tegen die van de Keizerlijke Majesteit. “Alsof hy geconspireert had tegens die eere van God ende die Keyzerlyke Majesteit.”

Met andere woorden, andersdenkenden die niet met de gevestigde godsdienstige en wereldlijke orde in de pas liepen werden monddood gemaakt en sociaal geïsoleerd. Het gebeurde tijdens de regering van keizer Karel de vijfde.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oude handschriften nummer toegang 150, inventarisnummer 732, dd 4 Februari 1524, een afschrift uit toegang 9, aktenboek 15, akte nummer 1323.

B.2. Lumey en onverdraagzaamheid

In 1572 namen de watergeuzen in naam van de prins van Oranje Den Briel in. Daarna heeft de vlootvoogd, Willem graaf van der Marck, vrijheer van Lumey, in Gorinchem een aantal katholieke geestelijken laten ophangen. Een van die terechtgestelden was de pastoor van Heinenoord.

Cornelis van Beveren, Heeren Pieterszoon (1524 – 1596), “burgemeester van Gemeentewegen” van Dordrecht, was president van het Gerecht van de stad. Van hem was bekend dat hij sinds 1572 vaak wat suffig was, last had van duizelingen en flauwtes.

“... Sufelinge in ´t hoofd ende flauwicheyt, die hem dickmaels, goetsmoets sijnde, overvielen, aen de taefel sittende, ende oock over straet gaende.”

Welnu, het kwam zo (1). Toen in 1572 Lumey naar de eerste vrije statenvergadering in Dordrecht kwam ontmoette hem daar Cornelis van Beveren in het huis van schout Drenckwaert.

De opgehangen pastoor van Heinenoord was een vriend van Cornelis geweest. Cornelis had zich het gebeurde erg aangetrokken.

Cornelis vroeg Lumey op de man af of het zijn bedoeling was om de ene onverdraagzaamheid te vervangen door een andere onverdraagzaamheid. Maar de strijd (de tachtigjarige oorlog) was toch juist begonnen om aan alle onverdraagzaamheid een einde te maken?

“Hem onder andere aan zeggende, dat men om de conscientie dwang, en tyrannye te ontgaan, hem hadde ingelaten, en niet om andere in de conscientie te dwingen, of omme de religie wille yemand overlast en geweld aan te doen.” Juist op dat moment kreeg Cornelis een flauwte en viel kortdurend bewusteloos ter aarde. Lumey schrok er zó van dat hij Cornelis gelijk gaf. Lumey zei: “Here ich schenck ihr den pass”.

Cornelis van Beveren was niet de minste die zich uitsprak tegen onverdraagzaamheid (2). Hij besloot in Juni 1572 samen met schepen Arend van der Mijle om het Spaanse leger van Bossu uit angst voor plundering niet in de stad te laten, zeer tot ongenoegen van admiraal Bossu. Als reactie op deze weigering besloot Bossu om in Rotterdam inkwartiering te vragen, op voorwaarde dat er niet zou worden geplunderd. Toen zijn leger binnen Rotterdam was brak Bossu zijn woord en werd een groot deel van de burgers van Rotterdam toch vermoord. Dát werd het beslistpunt van de opstand van de Hollandse steden in 1572. Daarná werd als steun aan de watergeuzen actief meegevochten tegen de bezetter. Cornelis is van 1572 tot 1576 als afgevaardigde van Dordrecht een van de raadsheren van Willem van Oranje geweest. Sinds 1572 had Cornelis regelmatig last van flauwtes. Men nam aan dat er verband was met de emoties rond het gebeurde in 1572. Op 27 Januari 1586, terwijl hij in een vergadering van de weeskamer van Dordrecht aanwezig was, kreeg hij weer een flauwte. Waaraan hij tot ieders verbazing bleek plotseling te zijn overleden.

Bron.

Balen M van. Beschryvinge der stad Dordrecht. Uitgave Dordrecht 1677 bij Symon Onder de Linde. Deel I, p.255, dd. 27 Januari 1586, p.842, p.959 en 958 II (extra blad), de CV van Cornelis van Beveren Pieterszoon. Naast p.842 het portret van Cornelis van Beveren Pieterszoon.

HANC LAUDEM FERAM.

*Dit was een Zuyl van Staet, die yppend voort Gemeen,
 Dorst Alraes Tyranny mankäftig tegen treen,
 Een Meester aent Gebouw der vrijge vogten Steden,
 Die WILLEM diende als Raedt in s'ants bouwvalligheden,
 Den Eersten Borger-Heer van Hollandts Eerste Stadt,
 Na dat den Batawjer het dwang-Geloof vertradt,
 Die stervende den Geest op't Raed-Advys heeft gegeven,
 Waer eindigt Zylk een Man Roemvaerdiger het Leven?
 S.v. Hoogstraten Pinxit G. Schalken fecit.*

Cornelis van Beveren

B.3. Kerkdiensten met lofzangen bijwonen als straf

De broers Jan en Robrecht Treckuijt, poorters van Dordrecht, stonden op 7 Juli 1592 voor het hekje van het Gerecht van Dordrecht. Ze hadden kooplui lastig gevallen. Dermate dat kooplui van elders de stad meden en er veel minder handel was gedreven in de stad. En van die handel moesten ze immers allemaal eten. Geen wonder dat het zwaar werd opgenomen.

“... wegens insolentien en moetwillicheijdt te plegen jegens kooplieden ... saecken van seer quaeden exempele ...”

Het vonnis was opmerkelijk. Ze moesten in het openbaar met ontbloot hoofd, gevouwen handen en gebogen knieën God en justitie om genade smeken. Bovendien mochten ze gedurende twee jaar niet in herbergen van de stad en de omringende dorpen worden aangetroffen, en mochten geen wapens dragen zoals bijvoorbeeld een knots. Tot slot werd bepaald dat ze gedurende een half jaar alle zondagen tweemaal per zondag “de kerkdiensten met lofzangen” moesten bijwonen.

Boetedoening in het openbaar met veel kerkbezoek, en dat alles in nogal nuchtere toestand. Het moet een moeilijk half jaar voor hen zijn geweest.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 196, dd. 7 Juli 1592, fol 288 (digit 281).

B.4. Orgelbegeleiding in de kerken

In De Zeven Provinciën was de “Gereformeerde Nederduitse kerk” met de Calvinistische leer na 1572 de officiële staatskerk. Calvijn had indertijd geadviseerd om orgelmuziek in de kerken niet toe te staan. Een eenvoudig zingen à capella paste beter bij een sobere eredienst.

Maar ja, orgelmuziek kon toch moeilijk tot “paaps bijgeloof” worden gerekend. Muziek was niet voorbehouden aan andersdenkenden, begreep met vijftig jaar later.

Zodat op 9 Februari 1638 In Dordrecht door de Oudraad van de stad werd besloten om voortaan in de kerken het zingen van psalmen en gezangen te laten begeleiden door orgelmuziek. Dit naar voorbeeld van wat in andere steden van de Zeven Provinciën inmiddels al plaats vond.

“... dat men voortaan in de kercken onder ’t gesang van de psalmen , ende loffsangen sal spelen op den orgel naer ’t exempel van andere steden in de kercken.”

Een half jaar later, op 29 September 1638, werd door de magistraten van de stad vastgesteld dat “... het spelen van orgulen onder het zingen van den psalm”, het begeleiden van het zingen in de kerken, een succes bleek te zijn. Het salaris van de organisten werd verhoogd.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 19, dd. 9 Februari 1638, fol. 191, en 29 September 1638, fol. 208.

B.5. Belastingontduiking?

In 1653 bestond er een soort BTW, belasting op te verhandelen goederen, onder meer op boter. Men was verplicht om bij aankoop van boter de handelaar te vragen “het biljet”, het betalingsbewijs van de BTW, te tonen. Als je dat niet deed was je medeplichtig aan belastingontduiking als later bleek dat de handelaar de BTW niet had betaald.

Dominee Jacobus Borstius stond in Dordrecht bekend als “een goed prediker”. Maar men vermoedde dat hij regelmatig de BTW ontduikt. Want hij had nooit naar “het biljet” gevraagd.

In April 1653 kreeg hij tweemaal bezoek van een “undercover-agent”, een schippersknecht, die om vijf uur ’s morgens met koopwaar bij hem aan huis kwam. Hij had een wilgentenen overdekte dichtgebonden mand bij zich. Hij kwam hem te koop aanbieden eieren, appels, een roomkaasje, wat room en ... een halve maat boter. Het dienstmeisje nam de korf in ontvangst zonder die open te maken. Ze wist van niets.

Daarna werden dominee en de schippersknecht aangehouden. Dominee werd beboet. Tja, formeel was het belastingontduiking. Maar tweemaal “een halve maat roomboter”, bij elkaar bijna twee kilo boter. Was dat alles? Het verhaal deed mij denken aan het gezegde dat de één een paard mag stelen waar een ander nog niet over het hekje mag kijken.

Zeven maanden later, op 25 November 1654 werd vermeld dat dominee Jacobus Borstius als dominee uit Dordrecht vertrok. De reden werd niet genoemd. Er staat ook niet bij vermeld waar dominee heen ging.

Er werden twee dominees “gehoord”. Het doet ons vreemd aan dat namens de kerkenraad een paar schepenen van de stad werden afgevaardigd om te gaan “horen” en eventueel het verzoek te regelen. Dat waren de heren Matthijs Berck, secretaris en pensionaris van de stad, en Michiel Feltrum en Johan van den Honert, schepenen, magistraten van de stad.

Uiteindelijk werd op 5 December 1654 dominee Johannes Vreekhemius uit Arnhem beroepen in de vacante plaats van dominee Borstius.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 20, dd. 19 April 1653, fol. 297 – 298, 26 November en 5 December 1654, fol. 361 - 362 en 364v.

B.6. Calvinistische maatschappijkritiek

Ergens in Oktober 1656 had er een overleg plaats van het Gerecht van Dordrecht met dominees en ouderlingen.

De predikanten en ouderlingen klaagden over de ernstige zonden van de burgerij, die de rechtvaardige woede van God konden uitlokken.

“... verthoont ende voor ooghen gestelt verschijde groeven, ende crijtende sonden ... welke dagelycks meer ende meer Godes rechtvaerdigen toorn over den stad aenstaarken ... (zoals) lasteren, liegen, bedriegen, moorden, stelen, overspelen ...”

Het interesseerde de burgers kennelijk niet wat er volgens de bijbel werd verboden, en naar de predikanten en ouderlingen luisterde men ook al niet. Met Pinksteren werden tot grote schande van het calvinistisch geloof heidense en paapse liederen gezongen zoals “van pinxterblom ... tot groote blame van de Christelycke Reformatie.”

Mensen werkten op zondag gewoon door alsof het een doordeweekse dag was. Zoals bij het transporteren, laden en lossen van fruit.

De jeugd van tegenwoordig vonden ze brutaal en verdorven.

“De insolentie ende de stoutighijde van de jonge mansschappen, ende kinderen op der straten, en (in) de godshuysen daaronder begrepen ... so boosachtig saad, ... verdorven kinderen, tot ruine beyde van de Christelycke religie ende politie ... dronckenschappen, spelen ende tuijsschen ende steenen werpen aende straeten ende vesten, met vloecken ...”

Het uitgaansleven in de stad bestond uit dronkenschap, gokken en vloeken. Tja, waar kwamen de drank en tabak vandaan? Het werd op grote schaal gesmokkeld. “De smockel ... van bier, toeback, (en) gebrande wynen” had tot gevolg “allerlei excessen van suiijperijen ende overdadighijde.”

Sinds 1578 werd nieuwjaar gevierd in de nacht van 31 December op 1 Januari. Het was een wild feest van de jeugd. “... met vuijl gesang ...”

De opgeschoten jeugd had ook toen al hangplekken, zeer tot ergernis van predikanten en ouderlingen, en haalde ongein uit. Vooral de marktkooplieden hadden er veel van te verduren.

“... voorts de jeugd bedrijvende allerlei moedwille ende ongeregeldhyde op alle ruijme ende opene vlekken ende plaatsen binnen de gansche stad, tot verwonderinge van de vreemde mercktluijden die daar over suchteden ende claechden ...”

Kortom, zeiden predikanten en ouderlingen, men hoopte op een grondige actie van het gemeentebestuur.

Ze hoopten op “... prompte en rigoureuse remedien ... jegens de excessen.”

Ik heb dit verhaal in de verzameling opgenomen omdat het een goed inzicht verschaft in het Calvinistische gedachtegoed van predikanten en ouderlingen. Het waren merendeels idealisten die werden teleurgesteld door de weerbarstige praktijk van alledag. Maar men bleek ook weinig inzicht te hebben in de menselijke natuur. Immers, de opgroeiende jeugd zal altijd de grenzen opzoeken, zich verzamelen op hangplekken, en er op feestdagen zoals oud en nieuw een rotzooitje van proberen te maken.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 20, dd. Oktober 1656, fol. 479v – 483.

B.7. Op de dijk bevallen

Op 13 Juni 1727 klaagden “de regenten van de heilige geest goederen”, de diakenen van het dorp Kleine Lindt, tussen Zwijndrecht en Heerjansdam op het eiland IJsselmonde, bij de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland over bestuurlijk wangedrag van de magistraten van Puttershoek. Puttershoek ligt tegenover Kleine Lindt aan de andere kant van de Oude Maas, in de Hoeksche Waard. Het betrof Ingentje Hendriksdochter Schuijlingh, een minderjarig ongehuwd moedertje, geboren inwoner van Puttershoek. Haar twee kinderen waren van verschillende vaders, tja, dat hield ze zelf niet zo bij. Tevoren had ze onder meer in de buurt van Groote en Kleine Lindt gezworven en gebedeld. Ze was daarna in Mei 1727 weer eens hoogzwanger van een onbekende op Puttershoek thuisgekomen. Dat was voor Jacob van Vliet, de schout van Puttershoek, de druppel die de emmer deed overlopen. Hij zei Ingetje aan dat ze zou worden teruggebracht naar waar ze vandaan kwam en terug mocht komen zodra ze daar was bevallen. Hij gaf op 25 Mei aan Gysbert Jacobse opdracht om haar met zijn schuitje over te zetten van Puttershoek naar Kleine Lindt. Welnu, enkele dagen later, op 1 Juni 1727, beviel Ingentje ´s nachts tussen elf en twaalf uur op de Zwijndrechtse dijk in Kleine Lindt in de open lucht, zonder hulp, van een tweeling. Het waren twee jongentjes.

“... sonder te weten ofte behulp ende adsistentie van ymande.”

Ze beviel in de buurt van Kleine Lindt, voor de deur van Jan Janse van Driel de jonge. Jan van Driel hoorde de baby’s huilen en “... het gekrijt ende gekerm van Ingentje”, werd daar wakker van, en kwam op dat huilen af.

Ingentje lag daar “... in de uijterste armoede, koude en ongemak.”

Hij heeft haar “... uijt kristelyke mededogenheyt in zyn schuur genomen.”

De volgende dag overlegde Jan van Driel met de schout van Kleine Lindt.

Waarop de gerechtsbode van Kleine Lindt op 3, 4 en 5 Juni 1727 naar

Puttershoek werd gestuurd om met de dominee, diakenen en de schout te praten.

De predikant gaf als antwoord “... dat sij met de ondeugende todde niet te doen

hadden.” En schout van Vliet antwoordde “... dat hy daer mede niet te doen

hadde.” Daarna vroegen schout en schepenen van Kleine Lindt aan de baljuw

van de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland of die predikant diakenen en schout

van Puttershoek op hun plichten wilde wijzen. Immers, Ingentje was een

geboren inwoner van Puttershoek.

De armbezorgers, diakenen van Puttershoek werden door de baljuw uitgenodigd om op 16 Juni bij de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland te verschijnen voor overleg met de commissieleden Hoogeveen en Cloens. Op 21 Juni 1727 was de conclusie dat Ingentje met haar tweeling van Kleine Lindt weer naar Puttershoek

zou worden teruggebracht. De diaconie van Puttershoek werd opgedragen om voor Ingentje en haar vier kinderen te zorgen.

Eind goed al goed, hopen we dan. Maar Ingentje kwam nog éénmaal voor in het verslagboek, en wel vier jaar later, op 18 Juni 1731.

Er werd even kort vermeld dat Ingentje inmiddels weer drie jaren in Groote en Kleine Lindt had verbleven en "... dat de selve aldaer heeft geraept drie bastaert kinderen." De diaconie van Puttershoek had gehoorzaam, ongetwijfeld soms knarsetandend, Ingentje financieel ondersteund. Inmiddels was er één kind overleden. Het laatste kind zou tot overmaat van ramp katholiek gedoopt zijn in "de paapse kerk" van Rhoon. Tenminste, dat hadden de diakenen bij geruchte vernomen, maar niet bevestigd gekregen. En nu was ze inmiddels zwanger van haar vijfde bastaardkind. Kortom, had de kerkenraad van Puttershoek besloten, ze was een gewone hoer. Ze verzochten via de schout aan de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland of Ingentje mocht worden verbannen vanwege prostitutie, dan wel in een tuchthuis kon worden ingesloten.

De baljuw ging met het voorstel akkoord. Ingentje werd op 2 Juli 1731 verbannen uit het district Zuid-Holland Zuid. Ze werd door een justitiedienaar Puttershoek uitgezet. Met het bevel om niet meer terug te komen.

Hoe het verder is gegaan met Ingentje Schuijlingh heb ik niet kunnen vinden. Meestal sloten verbannen mensen zich aan bij een groep rondzwervende bedelaars. Ze verdween "in de nevelen van de tijd", zoals dat heet.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 12, dd. 13 en 21 Juni 1727, fol 144 – 145, en dd. 18 Juni en 2 Juli 1731, fol 180v - 181.

B.8. Een "frivool pretext"

Hendrik van Halen, in 1748 inmiddels 81 jaar oud, was olieslager van beroep geweest. Dat wilde zeggen dat hij zijn hele leven had gewerkt op een oliepers die werd aangedreven door een molen even buiten Dordrecht aan de 's Gravendeelse dijk. Daar werd olie uit raapzaad en lijnzaad geperst. De oliemolen was van de heer Taaij. Hendrik had daar in de buurt een klein huisje. "De 's Gravendeelse dijk" behoorde in die tijd tot het dorp Dubbeldam. Maar de goede man woonde daar veel dichterbij de stad Dordrecht zodat hij op zondagen meestal met zijn gezin in de stad naar de kerk ging. En daarmee begon zijn probleem.

In 1748 was hij weduwnaar. Hij kon "door swakheijd" zijn werk niet meer doen en vroeg dan ook bij de kerkenraad van Dubbeldam om ondersteuning door de diaconie. Zijn (getrouwde) kinderen konden hem niet helpen. Die waren eveneens arm. De een woonde onder Dubbeldam, en de ander in Bommel (Zaltbommel of Den Bommel op Overflakkee?).

Maar de diaconie van Dubbeldam weigerde zijn verzoek. Immers, zij hadden hem zelden in Dubbeldam in de kerk gezien. Ze gaven hem de raad om financiële ondersteuning bij de diaconie van Dordrecht aan te vragen. Dat had Hendrik vervolgens inderdaad gedaan, maar ook daar werd zijn verzoek geweigerd. Immers, hij stond in Dordrecht niet als lidmaat ingeschreven bij de kerk. Hendrik noemde een en ander een smoesje, “een frivool pretext”, en was bang om “van gebrek te creveeren.” Kortom, als gevolg van dat smoesje van de beide kerkenraden kon hij op een houtje bijten.

Hij deed met behulp van advocaat Pieter van Well op 15 Januari 1748 zijn beklag bij de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland. Immers, Dubbeldam viel als dorp onder de hoge vierschaar. Zoals dat in die tijd ging benoemde de baljuw op 15 Januari een commissie om over het probleem te overleggen met alle partijen. Dat waren de heren Gijsbert Beudt en Willem 't Hooft. Op 4 Maart 1748 volgde de uitspraak. Hendrik werd in het gelijk gesteld. De diaconie van Dubbeldam kreeg opdracht om hem “wekelijks te doen een bedeling van eene gulden en zes stuijvers en drie brooden”.

Ook in 1748 bestond er al bureaucratie. De eerlijkheid gebiedt te vermelden dat diaconieën in die tijd wel de plicht hadden om hun lidmaten te helpen, maar dat er ook in Dubbeldam weinig geld was. Immers, alles moest betaald worden uit de collectezak.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 13, dd 15 en 26 Januari, en 4 Maart 1748, fol 257-258.

B.9. “Heiligjes”

Op 25 November 1754 stond in Dordrecht voor de hoge vierschaar van Zuid-Holland Hubertus Leenheer, een monnik uit Leuven. Hubertus was geboren op 7 September 1711 in Drunen in de Langstraat, was in 1736 ingetreden in het klooster van “de Iersche predikheeren” in Leuven * en was in 1739 geprofest. Predikheren waren dominicanen. De Ierse Predikheren waren vanwege geloofsvervolgning onder Cromwell uit Ierland gevluchte monniken die in Leuven welkom waren.

Hij was broeder en koster in zijn klooster.

In 1754 bezocht hij zijn zieke broer in Drunen. Mogelijk was het bezoek bedoeld als afscheid. Zelf was Hubertus op dat moment 44 of 45 jaar oud, en hij was op dat moment ook zelf ziek.

Eerst had Hubertus gedurende drie weken Antwerpen en Mechelen bezocht, en hij was ook elders in Brabant geweest. In Waalwijk had hij dokter Ockelenberg bezocht die hem medicamenten voorschreef. Na een verblijf van zes weken bij

zijn broer zou hij verder reizen via Raamsdonk, en daarna terug naar Leuven. Op 19 November kwam hij in Raamsdonk aan met het doel ook daar een aantal oude kennissen te bezoeken. Hij was er te gast geweest in vier huizen. Maar de schout van Raamsdonk, zelf protestant, vertrouwde het toch niet, en hij hield Hubertus aan op verdenking van bedelarij. De schout vond een brieven tas met “een partij printjes, of zoogenaamde heijligjes, alsmede de beurs met een partij toegevoegde papiertjes of zoogenaamde heyligdommen, waarop stond “Roeden voor den Duijvel”. De schout meldde de arrestant aan bij de hoge vierschaar van Zuid-Holland. Daarna kwam het tot het hierna volgende verhoor door de hoge vierschaar.

Voor wie waren de prentjes en papiertjes bestemd? Wel, antwoordde Hubertus, voor mensen die ernaar zouden vragen. Bovendien had hij er wat voor zijn neefje meegebracht, het kind van zijn broer. Mensen kregen die prentjes en papiertjes met gebeden om hen tegen onheil te beschermen tijdens hun reizen. Hij had de prentjes niet verkocht. Ook had hij nergens gebedeld. Natuurlijk was het fijn als ze er een fooi of aalmoes voor gaven, want ook hij moest toch leven tijdens zijn reis, nietwaar.

“... want dat was gewoonte onder roomsche geestelijken – die beeldekens en heyligdommen te geven, in plaats van geld, voor fooijen en aalmoesen, gelijk deselven die daarom altoos met zig dragen, bysonder wanneer zy op reijs gaan. Insgelijks ten eijnde hen geen quaad op de reijs zoude ontmoeten.”

Bij wie was hij in Raamsdonk op bezoek geweest? Wel, “bij de moeder van Van Delft, die van Drunen van geboorte is ...”. En bij een vrouw die hij de groeten moest doen van haar zwager die rentmeester was in het klooster van Walum. Had hij niet gebedeld? Nee, hij had niet gebedeld, zelfs niet bij Dirk Wijdemans. Men had in zijn tas ook het adres gevonden van zijn nicht in Almkerk. Dat adres had hij in Drunen gekregen van de weduwe van ene van der Pluijm. Maarre ... hij was dan toch zeker ook in Almkerk en elders in het Land van Altena geweest? Nee, hij zou daar naar zijn nicht gaan “die gereformeert is”, maar door zijn ziekte en de slechte toestand van de wegen (modderwegen) was het er niet van gekomen.

Wel had hij mensen proberen te werven voor “het broederschap de Roosekrans”. “De Broederschap van de Heilige Rozenkrans” was ooit door de Dominicanen ingesteld na de zeeslag bij Lepanto waar de Turken werden verslagen.

Daarna legde de monnik geduldig uit wat dit voor organisatie was. Geestelijken werden vaak lid, maar ook leken mochten lid worden. Het kostte niets. Zij moesten voor elkaar bidden, “bysonder tegen de pest, oorlog en duuren tijd, ... (er mocht) voor soodanige inteekening niets gegeven (worden), jae, (er mocht) zelfs volgens de bulle van instelling daarvoor niets ontfangen werden.”

Hubertus was een lankmoedig man. Hij verklaarde zich bereid om de kosten van zijn detentie in de cel op de zolder van het stadhuis in Dordrecht te betalen, en vroeg om toestemming om onder “handtastinge” te mogen vertrekken. Hij stelde

dat “... daar hem ietwes strijdig tegens de Placaaten deser landen mogte weesen gegaan, hetselve geschied was enkelijk uijt onkunde ...”

De Hoge Vierschaar oordeelde dat bedelarij niet bewezen was. Hij mocht vertrekken.

Bij de herovering van de dorpen in de Langstraat na de inname van ´s Hertogenbosch in 1628 door stadhouder Frederik Hendrik kregen alle dorpen een protestants bestuur, of de bevolking nu katholiek of protestant was. Het verhaal toont wel aan dat daar ook medio achttiende eeuw nog wantrouwen bestond tav Katholieke geestelijken, en ook tegen de Rooms Katholieke kerk als instituut. Mogelijk oud zeer?

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 101, dd. 25 November 1754, fol. 135 verso – 140.

B.10. Voltaire

Op 11 December 1764 waren schout en schepenen van Dordrecht in paniek. Het was een van de magistraten gebleken dat er in de stad boeken werden verhandeld met gevaarlijke inhoud.

Onder meer “L’Evangile de la Raison”, en “La collection complete des oeuvres de Voltaire.” De magistraten vonden dat die boeken “... inhoudende sodanige gevaarlijke stellingen, dat tegen ´t verspreiden derzelve niet genoeg gewaakt kan worden ...”

Het betrof “Le dictionnaire Portatif, L’Evangile de la Raison, Oeuvres Philosophiques pour servir de preuve la Religion de L’auteur, La collection complete des oeuvres de Voltaire.” De bijgevoegde illustratie is het titelblad van “Collection complete des oeuvres de monsieur de Voltaire”, in Amsterdam gedrukt in 1764.

De bode (“kamerbewaarder”) Pappiljon kreeg opdracht om alle boekverkopers en drukkers te waarschuwen dat het drukken en verspreiden van deze boeken verboden was. Bovendien moest hij alle exemplaren van die boeken bij hen in beslag nemen.

Boekverbrandingen? Nee, zó erg was het hier ook weer niet. Integendeel, later bleek dat juist veel magistraten, gestudeerde mensen die de Franse taal machtig waren, ijverig Voltaire hadden gelezen. Voltaire stelde de waarheid van religieuze dogma’s ter discussie en bepleitte dat een mens vrij was om zijn gezond verstand te gebruiken. Immers, door onze beperkte kennis kon veel nog niet kon worden doorzien. Maar door de wetenschap zou op termijn alles met het verstand logisch kunnen worden verklaard. Voltaire geloofde zo bijvoorbeeld niet in hekserij en de verwerpelijke van homoseksueel gedrag. Kortom, hij was de profeet van “de Verlichting”.

Er is inmiddels in de wetenschap veel kennis bijgekomen. Denk alleen maar aan de invloed op ons denken van Darwin en de zegetocht van medische kennis. En of we het nu leuk vinden of niet, ook wij zijn in meer of mindere mate “kinderen van de Verlichting.”

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 8, dd. 11 December 1764, fol. 49 – 49v.

B.11. De predikant weigerde

De Zeven Provinciën waren in Januari 1795 door een Frans leger onder de voet gelopen. De stadhouder was naar Engeland gevlucht. De inwoners maakten “in het eerste jaar van de Bataafse vrijheid” kennis met “vrijheid, gelijkheid en broederschap”, uitgevonden in het land waar men dit met het recht van de guillotine had ingevoerd. Niet iedereen was er blij mee.

(1) Het gebeurde in Nieuw-Lekkerland op woensdag 10 Juni 1795. De leden van de Municipaliteit van Nieuw-Lekkerland, voorheen “schepenen” genoemd, vergaderden. Zij hadden voor een gesprek uitgenodigd de predikant van het dorp, Jacobus Dagevos.

De schout en secretaris van de Municipaliteit, Cornelis Vonk, verzocht de predikant om 's avonds een dank- en bededienst te willen houden waarin God kon worden gedankt voor zijn hulp bij het tot stand komen van het bondgenootschap met Frankrijk. Het was een verzoek, gedaan aan alle steden en dorpen van Holland door de voorlopige revolutionaire raad in Den Haag. Schout Cornelis Vonk was een overtuigd patriot, en bovendien duidelijk Fransgezind. “Een plechtig Dank en Bid uur ... in navolging der Provisioneele Representanten van het volk van Holland en van andere Steden en Dorpen ... om God openlijk te danken voor Zijn Zegeningen aan dit vrij gemeenebest bewezen, en van Zijne liefde nieuwe Zegeningen af te smeeken, alles overeenkomstig de Proclamatie der volks Representanten ... ter gelegendheid der heuglijke tijding, en gelukkig Evenement, der gesloten en geratificeerde Alliantie met Vrankrijk.”

Maar de predikant weigerde.

Hij had begrepen dat dit “Dank- en Bede uur” niet door de Provisionele Representanten kon worden voorgeschreven omdat het immers in strijd was met de nog steeds van kracht zijnde wet van de vrije Zeven Provinciën van vóór 1795. Hij had in de krant, “de Publique Nieuwspapieren”, gelezen dat geen eerlijk aanhanger van de stadhouder (“geen eerlijk prinsman”) kon danken voor wat er was gebeurd.

“... dat hij anders God zou beledigen indien hij het opperwezen daarvoor dankte, en ... dat hij niet voornemens was aan dit verzoek te voldoen, want dat hij God en zijn geweten méér moest gehoorzamen dan de mensen, en dus dat hy bij zyn sentiment bleef ...”

Overigens zei hij dat hij er begrip voor had dat patriotten er anders over konden denken.

Welnu, zoals te verwachten was reageerde de vergadering verontwaardigd.

Waarop de predikant met een “Goedendag, burgers” op eigen initiatief de rechtkamer verliet.

De schout, Cornelis Vonk, was een felle patriot en scherpslijper. Hij klaagde bij de hoge vierschaar van Zuid-Holland. Baljuw Anthonij Hoijnc van Papendrecht stelde aan de schepenen op 19 Juni 1795 voor om dominee in te sluiten in een cel op het stadhuis van Dordrecht, maar de schepenen van de hoge vierschaar vonden dat te gortig, en “ontzeggen den requirant zijn verzoek.” (2). Twee schepenen van Nieuw Lekkerland, Arij Streefland, 58 jaar, en Pieter Stam, 46 jaar, deden later verslag van het voorval bij de hoge vierschaar van Zuid-Holland.

Het is uit andere bron (3) bekend hoe een en ander is afgelopen voor dominee Dagevos. Hij werd door Cornelis Vonk, de schout van het dorp, al op 28 Juli 1795 ontslagen als predikant omdat hij zijn standpunt ook nog eens vanaf de preekstoel had verdedigd. Dit ontslag was zeer tegen de zin van de kerkenraad en de classis. Hun zwijgend protest was dat er pas na stevig aandringen van de schout in April 1796 een nieuwe predikant werd benoemd.

Dominee Dagevos is in Nieuw-Lekkerland drie jaar predikant geweest. Hij werd elders al weer in 1797 als predikant beroepen en is sindsdien continu tot zijn emeritaat in vier gemeenten werkzaam geweest. In 1843 overleed hij op de leeftijd van 79 jaar.

Een en ander toont aan dat elders door de patriotten minder bot met gewetensbezwaarde prinsgezinden werd omgegaan.

Bronnen.

1. Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 103, dd. 15 Juni 1795 (geen bladzijdennummering).
2. Idem, inventarisnummer 81, dd. 19 Juni 1795, fol. 29v.
3. Gods akkerwerk, Gods gebouw. Vier eeuwen kerk langs de dijk in Nieuw-Lekkerland. Molenaar J. 2016, Vanderperk groep, Groot Ammers. p.101 – 103.

B.12. Ruzie in de synagoge

Het was op zaterdag 14 Mei 1796 in de synagoge in Dordrecht begonnen met een discussie tussen Abram Hartog en Levi Simon. De aanleiding werd in dit verslag niet vermeld.

Er werd over en weer gescholden. Pogingen van diaken Nephtali Meijer “om hen tot rust te vermanen” mislukten. De ruzie escaleerde. Abram Hartog had op een gegeven moment zijn tong uitgestoken tegen Levi Simon, waarop die Abram op zijn neus sloeg en daarmee diens bril van zijn neus had geslagen. “... dat hy driftig geworden zijnde door het tegen hem uitsteken der tong ... zo dat de bril daardoor van de neus was afgevallen ...”

Abram verweerde zich met dat hij het niet expres had gedaan, maar dat het bij wijze van impulshandeling was gebeurd.

“... dat ... het wel kon dat hy zulks onwillig gedaan hadde ...”

Het Gerecht van Dordrecht was er snel mee klaar. Levi moest drie dagen de cel in op water en brood. Immers, hij was “rustverstoorder in een kerk”, en dat was verboden in de verordening van 15 September 1789. Abram kreeg een boete van zes gulden ten bate van de joodse armen, omdat hij Levi had “gesard.”

Het was voor het eerst dat voor zover ik weet joodse mensen werden benoemd als mensen met emoties. Dat gebeurde in de in de tijd van “vrijheid, gelijkheid en broederschap”, in het tweede jaar van de Bataafse Vrijheid.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 13, dd. 17 Mei 1796 (Geen bladzijdennummering).

De oude diaconie kamer in het Hof

C. Criminaliteit

C.1. Meineed

In September 1465 had een koopman uit Dantzig een schuldbrief aangeboden bij het Gerecht van Dordrecht op naam van poorter “Joost Adriaen Cleyszoens zoon” (Joost, de zoon van Adriaen, de kleinzoon van Cleys). Joost moest betalen. Er hingen meerdere zegels aan. Dat waren getuigenverklaringen van magistraten uit Dantzig.

Maar Joost ontkende dat hij de koopman iets schuldig was. Hij had dit in handen van een priester bij eed gezworen.

Later bleek dat hij had gelogen. Daar werd zwaar aan getild. Immers, Dordrecht moest het van de handel hebben. Dantzig was een rijke Hanzestad. De stad heet nu Gdansk, in Polen. Op 4 Oktober 1465 luidde het vonnis dat hij twee roeden muur aan stenen moest leveren, dan wel 106 goudstukken boete moest betalen. Maar hij had ook meineed gepleegd. Dus zou het hem voorgoed verboden zijn om in Dordrecht magistraat te worden of een ambtelijke functie uit te oefenen zoals nachtwachter.

“Hy zal nimmermeer gesworen recht noch in gesworen dienst binnen der stede wesen, noch geenre vergaederings comen ...”

Middeleeuwse stad

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 1, inventarisnummer 6, dd. 4 Oktober 1465, fol. 170v.

C.2. Baby weggegooid

Er werd in het jaar 1487 in een van de havens van Dordrecht het lijkje van een verdronken pasgeboren baby aangetroffen. (1). Tja, wie had er een pasgeboren baby in het water gegooid? Dat was moord. De magistraten waren ervan ontdaan. De dader moest ten koste van alles worden gevonden en streng gestraft, ten voorbeeld gesteld om andere zwakke broeders en zusters van hun voornemen af te houden.

Het Gerecht van Dordrecht, dus de magistraten van de stad, gaven aan een aantal betrouwbare vrouwen opdracht om alle huizen van de stad te visiteren. De burgers hadden de plicht om hen binnen te laten en alle kamers open te doen zodat kon worden gezocht naar aanwijzingen. Men hoopte aanwijzingen te vinden.

“Alzo ter kennisse vanden gueden luden * gecomen is dat een nieu geboren kint, god betert, verdaen ende in die haven geworpen is, dair op van groten noode is ten exempel van allen anderen voirsien te wesen, so hebben die gueden luden van de stede om dair toe te comen ende te mogen weten bij wie dat overdaet ** geschiet is, geordineert zekeren goe vrouwen om te gaen tot allen huisjen bynnen deser stede, zo wel in die after straten als an die voerstraten. Gebiedende hier om die gueden luden dat alle vrouwen van wat strate of hoedanich zij syn van stonden aen gaen bynnen horen huijse dair zy woenachtich sijn mit hoir joncwijven ... den selven hair huysen cameran ende sloten opdoen ende gevuechlic laten ondersuecken ...”

Het verslag vermeldde niet of de dader werd gevonden. Mocht de dader zijn gevonden, dan zou die ongetwijfeld zijn gewurgd. Dat was destijds de straf die er voor stond. Het was een harde tijd.

Honderdzeventig jaar later, op 8 April 1655, meldde de schout namens het Gerecht van Dordrecht dat er meerdere pasgeboren kinderen verdronken waren aangetroffen in de grachten van de stad. (2,3).

“Alsoo (het Gerecht) in ervaringe gekomen waeren dat verschijde nieuw gebooren kinderkins in de gragten binnen deser stadt wierden gevonden ...”

Het Gerecht loofde een premie uit van driehonderd gulden voor degene die namen wist te noemen. Deze mededeling werd met trommelslag bekend gemaakt, en in de vorm van affiches in de stad aangeplakt.

Het stadsbestuur nam het hoog op. Dergelijke “grouwelen” moesten worden voorkómen. “... deselve tot voorcominge van Godes rechtveerdigen toorn over den lande ...”

Maar honderd jaar later bleek het eveneens nog voor te komen.

Op de morgen van 9 April 1767 dreef voorbij ´s Gravendeel het lijkje van een pasgeboren kind. (4). Jan van Vis en Pasman de tollenaar visten het op.

Abraham Jonkheer, chirurgijn te Strijen, deed op 10 April 1767 de schouw. Het was een gaaf kindje, een meisje. De baby had een hemdje aan zonder iets waaraan de identiteit kon worden vastgesteld.

“... in een hembd sonder op het selve eenig merk of kenteken bevonden te hebben.”

Je vraagt je onwillekeurig af onder welke omstandigheden een pasgeboren baby per ongeluk in de gracht of de Dordtse Kil had kunnen vallen. Het kind moet als afval zijn weggegooid. Vergelijkbaar met een baby in onze moderne tijd die nog levend en huilend werd aangetroffen in een ondergrondse afvalcontainer.

Wat moet de wanhoop van een eenzame en aan zichzelf overgelaten moeder groot zijn geweest in een dergelijk geval.

Bronnen.

(1). Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 1, inventarisnummer 8, dd. 13 Maart 1487, fol. digit 27.

(2). Idem, nummer toegang 9, inventarisnummer 48, dd. 8 April 1655, fol. 23.

(3). Idem, nummer toegang 9, inventarisnummer 20, dd. 8 April 1655, fol. 381-381v.

(4). Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar Land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 12, dd. 10 April 1767 (Bladzijdennummering ontbreekt).

* “Gueden luden” (goede lieden) = de magistraten van de stad, dus onder meer schout en schepenen.

** Overdaet = misdaad

C.3. De steen dragen in 1583

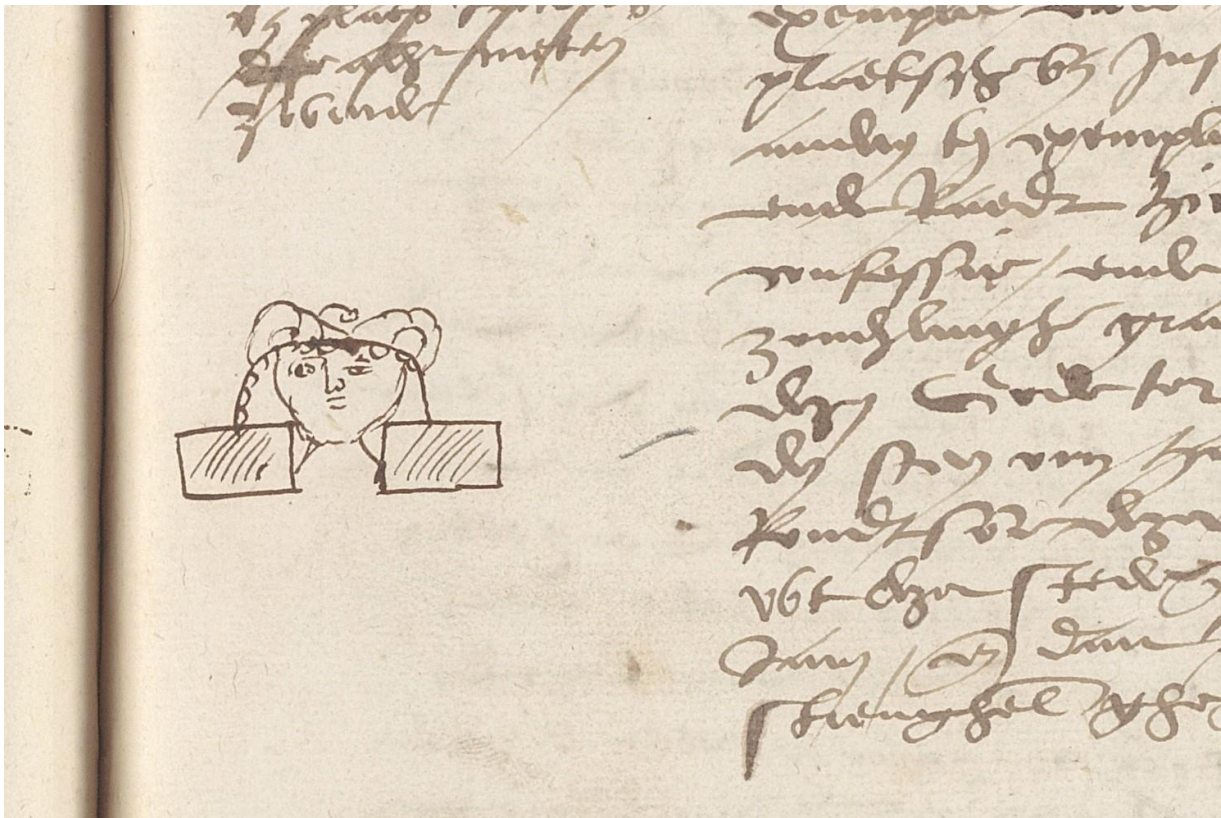
Op 3 Maart 1583 vermeldde de schrijver van het Gerecht van Dordrecht de berechting van een zakkenroller. Adriana Portiers uit Valenciennes (uit Henegouwen, nu in Noord Frankrijk) betastte op de vismarkt van Dordrecht met haar rechter hand een vis terwijl ze met haar linker hand probeerde een geldbuidel te ontfutselen van de man die naast haar stond. Ze werd op tijd gesnapt. Dus eigenlijk had ze niet gestolen. En ze had vlot bekend. De magistraten van het Gerecht vonden dat ze een goede beurt konden maken. Adriana kreeg “sonderlinghe gratie”. Dat wilde zeggen dat ze niet werd gebrandmerkt en gezeseld. Maar ze moest wel “... den steen om haeren halsse te draeghen langs de straten rondt om dezer stede ...” Vervolgens zou ze gedurende drie jaren uit de stad verbannen zijn.

De stadsschrijver tekende in de kantlijn een poppetje dat de schandstenen om de hals droeg. Kennelijk was “de steen dragen” in die tijd al een niet meer zo vaak toegepaste straf. Het waren twee stenen die met een ketting aan elkaar vast

zaten. De twee stenen wogen ieder ongeveer zestien kilo. Het was geen pretje om daarmee de hele stad rond te moeten lopen.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 196, dd. 5 Maart 1583, fol. 81 (digit 73).

“De steen dragen” als straf

C.4. Galeiboeven

Tijdens de tachtigjarige oorlog had de Republiek van de Zeven Provinciën twee galeischepen als oorlogsschepen. Dus bemand met roeiers. Dit waren mensen die per vonnis als straf voor een aantal jaren waren “verbannen naar de galeien.” De marine van de Zeven Provinciën had omstreeks 1589 - 1604 twee galeischepen. Met de twee galeischepen werd in 1603 zelfs in een zeeslag nabij Sluis, destijds aan de Westerschelde, een overwinning op de Spanjaarden geboekt. Het bestuur van Holland had al eerder alle hoge vierscharen verzocht goed op te letten of zij onder de te vonnissen boeven geen geschikte kandidaten vonden die als roeiers konden worden ingezet. In 1589 werd er iemand door de hoge vierschaar van het Land van Strijen voor “een derde eeuw”, dus voor 33 jaar, verbannen naar de galei (2).

Dit verhaal is interessant omdat er op 19 Juli 1601 door de hoge vierschaar van Oud- en Nieuw-Beijerland inderdaad een boef naar de galeien werd verwezen (1). Het betrof Jacop Dirck Hermansz, alias “pytpet en muts”, 40 jaar oud, afkomstig uit Hulst. Hij had lange tijd in het district bedelend rondgezworven en hier en daar wat gestolen, samen met twee bijzitten. Eén daarvan was nu samen met hem opgepakt, Mayken Jansdochter, 40 jaar oud, geboren in Oude Tonge. Ze leidden een rommelig leven.

De reden van aanhouding was dat het stel wat textiel had gestolen uit het bakhuis van Adriaen Jansz op Piershil, en bij Adriaen Cornelisz Kindermaker in Oud-Beijerland.

De zeeslag bij Sluis in 1604 met een galei tegen de Spanjaarden

Welnu, de baljuw van de hoge vierschaar van Oud- en Nieuw-Beijerland, Jeronimus Manrique, eiste geselen, brandmerken en vervolgens gedurende twaalf jaar roeien op de galei. Dus was zijn eis dat Jacop Dirck Hermansz mooi zou kunnen worden geplaatst op de galei van kapitein Joorthout van Beurdt, op een van de twee galeien die Holland op dat moment als marineschepen rijk was. Maar aan Jacop Dirck Hermansz was een advocaat toegewezen, procureur Pieter Jacobsz Swartpaert. Dat was in die tijd uitzonderlijk. Het kwam elders niet voor dat een arme boef een advocaat kreeg toegewezen. Mogelijk was het door zijn goede verdediging dat de schepenen, die na de eis van de baljuw immers het definitieve vonnis moesten vellen, uitkwamen op een milder vonnis. Geselen en

brandmerken schrapten ze, en het werd uiteindelijk maar twee jaar roeien op de galei. Hij kon zich nuttig maken voor het land, "... gebannen ten dienste van Landen." Dat wilde zeggen, als hij eerst "... op de dyck, met gebogen knyen, ter aensyen van eenen yegelycken te bidden Godt ende Justitie om vergiffenisse ...". En Mayken Jansdochter? Wel, die moest "de steen dragen", een middeleeuwse straf. Ze moest het dorp rond lopen met twee stenen van elk plm 16 kilo zwaar, met elkaar verbonden door een ketting. De ketting ging om de hals waardoor de stenen over de schouders naar voren hingen. "... met de steenen om haeren hals gedaen zynde, daer mede ... te gaen lancx de Voorstraete over de Steenbrugge, tot wederomme by de ... kake (het schandblok)."

Een ander verhaal leverde in 1607 een galeiboef voor "'s Lands galei" op. (3). Aeriaen Cornelisz, inwoner van Oud Beijerland, was een driftig man met losse handjes. Dat hadden niet alleen al heel wat dorpsgenoten aan den lijve ondervonden, maar in 1603 kreeg ook zijn hoogzwangere vrouw Aechtge Claes er van langs. Aeriaen was er van overtuigd dat het kind waarvan zijn vrouw zwanger was niet van hem was maar van een van de andere dorpelingen zoals bijvoorbeeld "van Willem Willemsz, Cornelis Huygensz, ende andere meer sulcx." Zoek maar uit, maar het kind was wel "in hoerery" verwekt, daarvan was Aeriaen zeker. Dus hij sloeg en schold zijn vrouw, en dreigde haar dat, als ze het overspel niet zou bekennen, hij haar zou doodsteken.

Op 22 Juni 1603 stond hij voor de baljuw en schepenen van de hoge vierschaar Oud- en Nieuw-Beijerland. Hem werd verweten dat hij zijn vrouw "qualyck tracteert met smijten, slaen ende schelden."

Na alles wat hij inmiddels andere dorpelingen had aangedaan was dit iets dat de emmer deed overlopen. De baljuw eiste dat hij zou worden gegeseld, waarna Aeriaen voor acht jaren zou worden verbannen naar de galeien. Want kwam dat prachtig uit, hij zou welkom zijn op de galei van de Zeven Provinciën van kapitein Jony Bartelen.

Maar de schepen waren meer optimistisch. Zij velden als vonnis dat hij "met gebogen knyen ende blooten hoofde ende met gevouden handen" in het openbaar God en Justitie om vergeving zou vragen. Hij moest beloven voortaan zijn vrouw met rust te laten, hij mocht haar niet meer uitschelden en mishandelen. Evenzo moest hij ook andere mensen "behoorlycken ende eerlycken" behandelen. Zo niet, dan zou hij zonder verder vonnis meteen voor twee jaren op de galei worden geplaatst. "... sonder eenyge vordre sentensien."

Op 12 Juni 1607, vier jaar later dus, stond Aeriaen weer voor het hekje. Hij had zijn niet aan zijn belofte gehouden, maar was gewoon doorgegaan met andere mensen bedreigen en mishandelen. Zo had hij in 1607 ene Bastiaen Arentsz (Ariensz) bedreigd, hem vervolgens enige tijd daarna op diens eigen werf opgewacht en hem zonder waarschuwing willen steken met zijn mes. Bastiaen had hem zich van het lijf kunnen houden door zich te verweren met een hooivork. Evenzo had hij voerman Pieter Symonsz in 1606 op diens eigen wagen met een mes bedreigd.

Kortom, hij is volgens de afspraak uit 1603 in 1607 gedurende twee jaren roeier geworden op een van 's Lands galeien. Hier was de hoge vierschaar gauw mee klaar.

Dit had dus in 1603 een voorwaardelijk vonnis betroffen. Opmerkelijk, want ik ben een voorwaardelijk vonnis vóór 1800 nergens anders tegengekomen. De hoge vierschaar van Oud- en Nieuw-Beijerland vonniste niet alleen humaan, maar was bovendien zijn tijd vèr vooruit.

Eén van die galeischepen heeft in 1603 in een zeeslag bij Sluis (nu in Zeeuws-Vlaanderen) nog een overwinning geboekt op de Spanjaarden (5). Op 1 Mei 1609, bij het ingaan van het twaalfjarig bestand, werd de laatste “gemeene lants Galeye” uit de vaart genomen (4). De galeiroeiers kregen gratie, ze hoefden niet nog eens de rest van hun gevangenschap elders uit te zitten.

Kapitein van dit galeischip was de Dordtse schipper Pieter Corstiaensz. In 1610 was hij 46 jaar oud, en hij was geboren in Weert. Hij was getrouwd met Neeltken Cornelisdochter, geboren in Dordrecht. In 1610 was zij 31 jaar oud. Nu wilde het geval dat Pieter tijdens de tijd dat hij kapitein van de galei was bevriend was geraakt met een van de galeiroeiers, Cryn Crynsz van Leyden. Cryn was een beruchte dief. Zijn laatste veroordeling had plaatsgevonden op 20 Juni 1607 in Dordrecht. Cryn werd toen gegeseld en gebrandmerkt en voor tien jaren verbannen naar de galeien. Verder zou hij “op zijn lijve” levenslang verbannen zijn uit de stad Dordrecht en het district Zuid-Holland van de hoge vierschaar. Dus mócht hij hier toch ooit nog terugkomen, dan zou hij het met zijn leven moeten bekopen. Voor Cryn was het verkrijgen van gratie een bof. Immers, hij heeft maar twee van de tien jaar behoeven te roeien.

Na zijn ontslag van de galei meldde hij zich bij zijn vriend de kapitein. Pieter Corstiaensz had zóveel met hem op dat hij hem als logé in huis nam tegen honderdvijftig gulden kostgeld per jaar. Cryn moest zich natuurlijk verborgen houden, dat was duidelijk. Cryn vertelde dat hij niet naar zijn vrouw terug kon. Mogelijk omdat hij ook in Leiden ooit was verbannen? Nou, bood Pieter hem aan, we laten mijn vrouw wel gewoon tussen ons in op bed liggen, en als het zo uitkomt mag je haar ook wel gebruiken. Pieter, Neeltken en Cryn hebben van Mei 1609 tot Februari 1610 in en om Dordrecht een luxe leven geleid.

“... suyckerden wyn te drincken, speelen te ryden, en voorts op hun maniere groot cier te maecken ...”

Maar het daarvoor benodigde geld moest wel ergens mee “verdiend” worden.

Cryn begon gewoon in Dordrecht weer met zijn oude handwerk. Waarbij Pieter en Neeltken fungeerden als helers, ze verkochten de gestolen goederen.

Het kon niet uitblijven, Cryn werd in Februari 1610 wegens diefstal opgepakt en op 20 Februari 1610 volgens de gedane belofte opgehangen. Maar wèl nadat hij zijn helpers had aangegeven.

Pieter zag bij de arrestatie van Cryn de bui al hangen, en was inmiddels gevluht, maar hij werd elders opgepakt. Vervolgens werden Pieter en Neeltken aangehouden wegens heling. Ze bekenden beiden grif en werden beiden “voor

honderd jaeren”, dus levenslang verbannen uit de stad Dordrecht en uit het werkgebied van de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland. Ook beiden met de stellige belofte dat, mochten ze ooit tegen dit advies in terugkomen, ze zouden worden opgehangen. Al hun bezit werd verbeurd verklaard, geconfisqueerd door het Gerecht van Dordrecht. Deze vonnissen werden uitgesproken op 1 en 2 Maart 1610.

In het vonnis van Neeltken Cornelisdochter werd uitgebreid verwoord waar de calvinistische magistraten ook zwaar aan tilden, namelijk haar echtbreuk. Want zij was een getrouwde vrouw. Bovendien wist ze ook dat Cryn Crynsz van Leyden getrouwd was.

Ze “... heeft haar vervordert te coemen leggen op den bedde tusschen ... haeren man en Cryn aldaer, ende aldus gedoogende dat den selven Cryn, oock gehouden persoon synde, (haar) vleeschelycke heeft bekent.”

Hoe het verder is gegaan met Pieter Corstiaensz en zijn vrouw Neeltken Cornelisdochter is niet bekend. Ze “verdwenen in de nevelen van de tijd” zoals dat heet. Er bestond in die tijd nog bijna nergens een registratie van dopen, trouwen en begraven. Waarschijnlijk heeft het echtpaar elders onder gefingeerde namen een nieuw bestaan proberen op te bouwen. Immers, Pieter was een ervaren militair en zeeman, dus die zal men elders goed hebben kunnen gebruiken.

Bronnen.

(1). Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Oud- en Zuid-Beijerland, nummer toegang 3.03.08.134, inventarisnummer 2, dd. 19 Juli 1601, fol. 133 – 136.

(2). Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van het Land van Strijen, nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 31, dd. 17 Juni 1589 (inv. nr. 31 bestaat uit een verzameling losse papieren).

(3). Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Oud- en Zuid-Beijerland, nummer toegang 3.03.08.134, inventarisnummer 2, dd. 22 Juni 1603, fol. 150 – 151 verso, en dd. 12 Juni 1607, fol. 170 – 170 verso.

(4). Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 197, dd 2 April 1610, fol digit 19, fol 18v – 19.

(5). Wikipedia: Galeischepen van de Republiek.

C.5. Kees Happen

Op 9 November 1610, in het tweede jaar van het twaalfjarig bestand met Spanje, stond voor het Gerecht van Dordrecht “Cornelis Dirxsz, in de wandeling genaemt Kees Happen”, een in Leiden geboren knul. Hij zei zelf dat hij 17 jaar oud was.

Zo jong nog. Maar inmiddels was hij al in vele steden bekend als een beruchte dief. Zijn specialisme was het stelen van kleding. Kleding was in die tijd relatief erg duur omdat het allemaal handwerk was. Er waren immers nog geen geautomatiseerde weefgetouwen.

Hij was inmiddels al in Amsterdam, Enkhuizen, Rotterdam en Zaltbommel veroordeeld en gezeseld. Recent nog, in September 1610, was hij in Wassenaar voor vijftig jaar verbannen uit “Holland en West Vriesland” (Noord- en Zuid-Holland). Hij had er samen met een paar andere dieven waaronder zijn vriend Philips Philipsse na openbreken van een venster “twee stukken linwaets”, kostbaar linnen textiel gestolen. Zijn aandeel in de buit had twee pond vlaams (twaalf carolusgulden) bedragen. Daar viel weer een maand goed van te leven, nietwaar.

Daarna had hij samen met ene “Barent metten sproeten” op 2 Oktober in Rotterdam een huik en een mantel gestolen. Vervolgens reisde hij verder naar Dordrecht. Hier werd hij op heterdaad betrapt bij het stelen van een huik plus een hoedband. Na arrestatie vertelde Cornelis onbevangen over zijn avonturen in de genoemde steden en bekende ook de recente diefstallen in Rotterdam.

De schout en schepenen van het Gerecht van Dordrecht vonden hem ondanks zijn jeugdige leeftijd geen “fijne jongen.” Dat bleek uit het vonnis op 9 November 1610. Hij zou worden gezeseld, maar dermate grondig dat de wonden zouden bloeden. “Geselen sulx datter ´t bloet naer volcht.”

Vervolgens werd Cornelis gebrandmerkt en voor “hondert en één jaer ... op lyffstraffe” verbannen uit Noord- en Zuid- Holland. Dus, mocht hij het ooit in zijn hoofd halen om nog in Holland terug te keren, dan riskeerde hij te worden opgehangen.

Wat een leven. Tja, wat zal er van hem terechtgekomen zijn? Nogal wat criminelen namen na verbanning dienst aan boord van een VOC schip of in het leger en dan zorgde de scheepstucht of militaire tucht er min of meer voor dat ze zich niet al te veel misdroegen. Vergeet niet dat de successen van de prinsen Maurits en Frederik Hendrik in de tachtigjarige oorlog niet zijn bevochten met “brave hendrikken.”

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 197, Dd 9 November 1610, digit 26, fol 23 verso.

C.6. Een oor afgesneden

Maijcken Jans, alias Maij van Aecken, 27 jaar oud, afkomstig uit het Land van Gulik (bij Kleef), stond op 7 Maart 1626 voor het Gerecht van Dordrecht.

Ze was aangehouden omdat ze hier goederen op een openbare verkoping probeerde te verkopen die haar waren meegegeven door Abraham Thomisse, alias Abraham Rens, een lange man uit Utrecht. Abraham struinde regelmatig

het platteland af en stal goederen, die vervolgens anderen weer elders voor hem doorverkochten. Erg handig was die Abraham toch niet want hij had volgens Maijcken inmiddels al vier of vijf brandmerken opgelopen.

De misère van Maijcken was begonnen toen ze twaalf jaar eerder, dus als vijftienjarige, in Aken zwanger werd van een getrouwde man. Natuurlijk vond men dat haar schuld want een vrouw verleidt immers. Ze werd aangehouden en in de cel gezet, maar wist uit de cel te ontsnappen.

Maijcken had gedurende zes jaren “gelopen” in Gelderland, Utrecht en Amsterdam. Vervolgens was ze getrouwd met een man die in 's Hertogenbosch een nette betrekking had. Ze beloofde beterschap. Toen ze daar toch weer op het dievenpad ging had hij haar “weggejoeghen”. Maijcken had twee kinderen bij die man, en die werden op dat moment in 's Hertogenbosch verzorgd door haar moeder.

Ze begon ooit met het doorverkopen van door anderen gestolen goederen. Ze was gewend met een dief te “lopen”, zoals dat heette.

Vorig jaar had ze een poos gelopen met “Isaac Cornelissen, alias Staert.” Die had twee brandmerken. Na korte tijd werd hij in Amsterdam doodgestoken.

Vervolgens had Maijcken zich een paar maanden aangesloten bij ene Abraham de Lapper van Leiden, en daarna een half jaar bij Jacob van Zierickzee. Ze was samen met elk van hen ergens geeseld en gebrandmerkt. Pas nadat ze in Hasselt haar toenmalige kameraad Valentijn, alias Cavaillie was kwijtgeraakt omdat Valentijn daar werd opgehangen, was ze zelf begonnen te stelen.

De schout vroeg haar waarom ze met een dief meeinging. Ging ze met iemand mee omdat ze die sympathiek vond? Nou, nee. Maijcken vertelde dat ze probeerde te blijven bij iemand die haar redelijk te eten gaf.

Geselen en brandmerken als straf

Ze stal van alles, vooral kleding en zilveren voorwerpen. Schout Pompejus de Roovere vroeg haar of ze een systeem had. Nou, bekende ze, ze belde bijvoorbeeld met een smoesje aan bij een huis en vroeg dan om een kleinigheid. Terwijl dan de vrouw des huizes naar haar portemonnee zocht jatte ze alles wat ze maar kon vinden en wat geschikt leek om onder haar huik verborgen mee te nemen. Hoeveel had ze dan wel in die tien jaren gestolen? Wel, bekende ze, erg veel, teveel om het zelf te kunnen onthouden. Ga er maar van uit dat ik alles heb gestolen wat ik te pakken kon krijgen.

“... bekende alles gestolen te hebben wat zij heeft connen becomen.”

Zes jaar eerder werd ze in Den Haag al geseseld, gebrandmerkt en verbannen. Maijcken werd op 7 Maart 1626 weer eens geseseld, gebrandmerkt, en deze keer bovendien één oor afgesneden. Vervolgens zou ze levenslang uit Noord- en Zuid-Holland zijn verbannen.

Het viel me op dat Maijcken alles eerlijk opbiechtte. Nu zou die eerlijkheid worden aangemerkt als een verzachtende omstandigheid. Maar wat ze zo eerlijk opbiechtte werd volgens de destijds geldende regels door de schout in haar nadeel gebruikt.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 197, digit 330, dd 7 Maart 1626, fol 433 verso – 434.

C.7. Leids verdriet

Op 27 November 1625 stond voor het Gerecht van Dordrecht Susanna Speelmans, 27 jaar oud, geboren in Leiden. Ze had jarenlang in Leiden gewoond.

Tien jaar eerder, ze moet toen pas 15 of 16 jaar oud zijn geweest, kreeg ze een kind van ene Pieter de Coninck, een wever van wollen textiel (“baeijwercker”) in Leiden. Inmiddels was dat kind tien jaar oud, en het woonde bij zijn vader. Vader leerde hem ongetwijfeld het eigen beroep. Van een huwelijk van Pieter en Susanna werd niet gesproken.

Susanna was dat incident ontspoord.

Ze kreeg enige tijd daarna weer een kind, dit keer “van ene Sijmon, een metselaarsknecht.” De baby overleed veertien dagen na de geboorte. Inmiddels ook alweer vier en een half jaar geleden, kreeg ze in Leiden haar derde kind, toen van ene “Jan de Schoenlapper”. Van een huwelijk was ook toen kennelijk geen sprake. Welnu, dat derde kind had Susanna omgebracht, bekende ze nu voor het eerst. Ze was in eenzaamheid bevallen op een openbaar toilet tegenover de Groenesteeg in Leiden, waarbij de baby in het toilet was gevallen. Ze had het kind nog even horen huilen voordat stikte. Dát was haar bijgebleven. De volgende morgen werd het kind in het toilet gevonden. Susanna werd er toen kennelijk niet van verdacht.

”... welck kint sy ... bekennt om syn leven gebracht te hebben, te weten dat sy ... voelende de arbeit comen, met voordacht is gegaen naer een open secreet staende ... over de Groene steech tot Leijden, waer op sij is gaen sitten , ende soo lange blijven sitten arrebeijden tot dat het kint int secreet is gevallen, alwaer sy het selffde hoorde schreijen, ende smorgens doot gevonden worden.”

Susanna vertelde het verhaal van ruim vier jaar eerder hier in Dordrecht in 1625 voor het eerst. Kennelijk had het feit dat ze haar kindje had horen huilen iets in haar veranderd. Ze had berouw. Waarschijnlijk had ze haar verhaal hier in Dordrecht bij wijze van biecht aan een “vriendin” in vertrouwen verteld. Waarna ze werd verlinkt en opgepakt. Want op kindermoord stond de doodstraf.

Op 28 November 1625 werd ze gewurgd op “galgoirt”, onder de galg van de stad Dordrecht bij Zwijndrecht.

Het is in zoverre een merkwaardig verhaal omdat een moord van vier jaar eerder die in Leiden was gepleegd hier terecht werd. Of er met het Gerecht van Leiden tevoren nog overleg heeft plaats gevonden werd niet genoteerd. Mogelijk had Susanna dermate berouw en verdriet dat ze het wel best vond. Wat moet ze eenzaam en wanhopig zijn geweest. Maar dit soort gevoelens als verzachtende omstandigheid waren aan de officier van justitie, schout Pompejus de Roovere, nog niet besteed.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 197, digit 309, dd 28 November 1625, fol 413.

C.8. Kippendief

Op 1 April 1624 stond voor het Gerecht van Dordrecht Robbert Maertensz Engelman, een 23 jaar oude schoenlapper. Hij was kippendief bij wijze van bijverdienste. Want wat kwam dat goed uit. Hij liep immers altijd met een “zapmand” op zijn rug met gereedschap en materialen, nodig voor zijn schoenlappersberoep. Daar pasten altijd ook wel een paar kippen in. Hij stal van boeren op het platteland en draaide dan ter plaatse de kippen de nek om. Hij “werkte” vaak in de Hoeksewaard en Zwijndrechtsewaard. Kort tevoren had hij twintig “hoenders” van een boerenerf bij Rotterdam gescoord, en ook ongeveer twintig kippen van boerenhofsteden op het eiland van Dordrecht. Samen met ene Sibrant en ene Samson stal hij vijftien kippen in de Zwijndrechtsewaard, en vervolgens stal hij samen met ene Jan van Amsterdam ook nog een aantal kippen in de buurt van Sommelsdijk op Goeree-Overflakkee.

De zaterdag voorafgaande aan zijn arrestatie was hij op strooptocht in ’s Gravendeel. Naast een aantal kippen op een boerenerf vond hij daar ook een venster open staan. Hij klom met een ladder naar het venster, sloop daar naar binnen en stal nogal wat kleding. Hij werd daar op heterdaad betrapt en afgeleverd in Dordrecht bij het Gerecht. Willem van Nuijsenburch, de plaatsvervanger van schout Pompejus de Roovere de oude, vroeg hem details over zijn diefstallen. Wel, zei hij heel eerlijk, ik heb dermate veel kippen gestolen dat ik de meeste details vergeten ben.

Hij werd gezeseld, gebrandmerkt en vervolgens zou hij levenslang verbannen zijn uit Noord- en Zuid-Holland.

Tja, hij was gespecialiseerd in het stelen van “hoenders”. Waarom had hij zich laten verleiden tot insluiping en diefstal van textiel? Daar had hij toch immers geen ervaring mee? Dom, dom, zal hij later hebben bedacht, dat had ik niet moeten doen.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 197, digit 281 – 282, dd 1 April 1624, fol 385 – 385 verso.

C.9. Kampioen uitbreker

Het betrof Jan Jacobszoon Morlingh, alias “Jan van Utrecht”, en alias “Jan kom ’t huijs”, geboren in ’s Gravenhage. In 1664 zou hij volgens eigen zeggen 19 jaar oud zijn geweest en in 1667 gaf hij zijn leeftijd op als 22 jaar, dus hij zou zijn geboren omstreeks 1645. Hij was officieel zadelmaker van beroep. Maar zijn specialiteit was zakkenrollen. Hij scoorde geldbuidels. Zijn werkterrein waren vooral de jaarmarkten en kermissen, dus was hij een reislustig type. Omdat hij zich “in ongebonden leven ende snode dieverijen soo verre heeft verlopen ...” werd het elfjarige Jantje op 9 November 1656 door het Gerecht van Amsterdam al veroordeeld tot geseling plus tien jaar tuchthuis. Na zeven jaar, in 1663, wist hij uit het Amsterdamse tuchthuis te ontsnappen. Daarna leerde hij alle steden van “de Zeven Provinciën” kennen. Hij reisde naar Medemblik, werd daar betrapt en in een cel gezet. Daar wist hij uit te ontsnappen “uijt vrese voor straffe.”

Daarna vluchtte hij via Enkhuizen per veerboot naar Stavoren, en reisde verder naar Leeuwarden. Onnodig te vermelden dat in iedere stad via zakkenrollen de financiën weer in orde werden gemaakt.

“Jan kom ’t huijs” zat niet stil. Hij werkte veel samen met zijn bijzit “Anna de Paep”, en wisselend met een aantal vrienden zoals Claes Coopman, Janne Maurais, “Friesse Marij”, “Jannie met den Bruijnoogen” en “Arme Snijders Jantge”.

Na Friesland was Zeeland aan de beurt, waar de steden Middelburg en Veere werden bezocht. Ergens aan een eenzaam pad tussen de twee steden heeft Jan

ene “Catrijn alias Vriese” verkracht onder bedreiging met een mes op haar keel. Dus in het relationele was het niet zo’n fijne jongen.

Vervolgens keerde hij weer terug naar het gewest Holland. Hij scoorde veel geld op de Haagse kermis. Vervolgens werden de steden Utrecht (de veemarkt), Gorinchem en Dordrecht aangedaan. Tijdens de jaarmarkt in Dordrecht van 1664 werd hij betrapt, gezeseld en gebrandmerkt en vervolgens voor 25 jaar uit Noord en Zuid-Holland verbannen.

Er moet in Juni 1664 iets zijn voorgevallen in Dussen, in het land van Altena. Want daar werd hij verhoord door schout en schepenen. De magistraten hoorden zijn verhaal dermate verbijsterd aan dat ze het de moeite waard vonden om zijn criminele carrière op te schrijven.

Het jaar daarop, in 1665, werd hij betrapt in Amersfoort en in de cel gezet, maar ook daar wist Jan uit de cel te ontsnappen.

In 1667 werd hij In Utrecht betrapt en in de cel gezet, maar hij wist ook die keer weer uit de cel te ontsnappen.

Maar in September 1667 liep hij tegen de lamp in Haarlem, en drie weken later, in Oktober 1667, werd hij in Rotterdam weer op heterdaad betrapt. Op de markt in Rotterdam stal hij geld uit een schilderijenkraam en een wafelkraam. Zowel in Haarlem als in Rotterdam werd hij gezeseld, gebrandmerkt en vervolgens (weer) voor 25 jaar verbannen uit het gewest Holland. Maar ja, verbannen wás hij al eerder. Dat steeds maar geselen en brandmerken, dát was erger.

Eigenlijk had deze zwerver ondanks een goed gevulde portemonnee een hondenleven. Dat moet hij beseft hebben. Volgens de twee verslagen deed hij daar niet moeilijk over. Een mens moet érgens van leven, nietwaar. Het is mij niet bekend hoe het met “Jan kom ’t huijs” is afgelopen. Het laat zich raden. Weten te ontsnappen uit een tuchthuis in Amsterdam was een sterk staaltje. Laat staan dat je bij latere arrestaties driemaal weet te ontsnappen uit cellen in Medemblik, Amersfoort en Utrecht, cellen die beslist goed gebouwd waren. “Jan kom ’t huijs” was een kampioen uitbreker!

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar Land van Strijen, nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 23 (een bundel losse akten). Achterin zaten de volgende twee akten, die dus niet behoren bij het archief van de hoge vierschaar van het Land van Strijen: Een rapportage van een verhoor door schout en schepenen van het dorp Dussen, dd. 21 Juni 1664, en een rapportage van een verhoor plus vonnis door het Gerecht van Rotterdam, dd. 1 November 1667. Het is niet duidelijk waarom deze akten in het archief van de hoge vierschaar van het Land van Strijen werden bewaard.

C.10. Weerloos

In 1732 werd door dienaren van de hoge vierschaar van Zuid-Holland gevangen Andries Janssen de Vinck, “alias Uyepeyp”, en alias “de leelicke Andries”. Het was een beruchte boef.

Bij de veroordeling van deze man speelde een voorval uit het jaar 1724 een rol. Het was gebeurd in de herberg “De twee gevels” van Annigje Jans en Cornelis Schinkel, aan de Stolwijkse sluis bij Haastrecht. Marrigje Willems Capiteijn was er “dienstmaagd”. Herbergier Cornelis Schinkel was blind en invalide, dus weerloos. Hij moest verzorgd worden, “(die) zonder zyn vrouw zyn water niet konde maecken ...” Hij was toen door Andries zonder aanleiding levensgevaarlijk gewond met messteken in de borst en rug.

Het verhaal was als volgt. Andries kwam over de Tiendweg van Stolwijk naar Haastrecht. In de herberg gekomen klaagde hij dat hij het zo koud had en dat hij veel pijn had. Dus werd de open haard met takkenbossen goed warm gestookt. Andries ging bij het vuur zitten en bestelde een bier en een jenever. (“commandeerd een kan bier en een soopje.”)

Door de warmte en het geestrijk vocht werd Andries opvallend snel beter. Hij kwam ook aan tafel zitten waar de drie anderen zaten, kriebelde onder de kin van Marrigje, en at mee. Hij behoefde voor het eten niet te betalen, werd hem verzekerd. Men was gastvrij. Andries vroeg daarop wie de hospes (herbergier) was. “Ik ben de hospes”, zei Cornelis. “Bent gij den hospes?” vroeg Andries toen terwijl hij hem onverwacht meermalen stak met zijn mes.

De herbergier, zijn vrouw en het dienstmeisje plus twee kinderen schreeuwden het uit van angst. “... maakten sy een groot gerugt alsmede den twee kinderen die by den haart saeten ...

Andries zei dreigend dat ze hun mond moesten houden, anders zou hij de kinderen “aan zijn mes rijgen”. Maar dat lukte niet, de vrouw van de herbergier bleef gillen.

“... maer ick Annigje Jans koste niet swijgen van misbaer te maecken ...”

Andries smiet nog een kan wijn naar haar hoofd en wilde het dienstmeisje Marrigje met zijn mes te lijf gaan. Maar Marrigje nam een stoel om zich te verweren. Toen Andries zag dat hij zo met zijn mes geen kans maakte om haar te verwonden raakte hij kennelijk in paniek en vluchtte hij de herberg uit.

De wond in de rug van de herbergier werd later opgemeten door een chirurgijn. Die bleek ruim vijf duimen diep te zijn, dat is vijftien centimeter diep. Cornelis had door de heftig bloedende diepe verwondingen een maand bedrust nodig gehad om weer op te knappen.

Een blinde weerloze man mishandelen? Het was geen fijne jongen, die Andries.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang

3.03.08.224, inventarisnummer 98, dd. 28 november 1732 en 8 januari 1733.
Geen bladzijdennummering.

C.11. Diefstal van riet in 1755

Op 29 Maart 1755 stond voor het hekje van “de hoge vierschaar van het Land van Strijen” Arij Pieterse Stoker, 35 jaar oud, geboren inwoner van 's-Gravendeel. Arij was rietsnijder van beroep, en hij zal dit zeker in opdracht van eigenaren van rietgorzen hebben gedaan. Maar hij was als nevenverdiende gespecialiseerd in het stelen van riet. Een rietsnijder die riet steelt valt niet op. Zo had hij in 1752 zonder opdracht honderdvijftig bossen biezen gesneden in het gors bij Strijensas en “den Lantaarn”, het lichtbaken op de hoek van Hollands Diep en Kil. Hij had die honderdvijftig bossen in zijn hoogaarse schuift geladen en was er eerst mee naar de Kapershoek gevaren (de Kildijk van wat nu polder de Nest heet, een buurtschap op 's-Gravendeel). Daar had hij geprobeerd zijn riet aan enkele vlasboeren te verkopen, maar dat was niet gelukt. Vervolgens voer hij door naar de haven van 's Gravendeel en bracht zijn vracht naar de Kaaij waar hij het door Aart van Bussem liet verkopen. Hij deed het liever niet zelf omdat de kans dan groot zou zijn geweest dat Gerrit van de Koppel beslag zou hebben gelegd op zijn verdienste, want hij had nog een flinke schuld bij de herbergier. Het gebeurde in de week vóór de 's-Gravendeelse kermis, want hij had het geld voor de kermis nodig. Alle geld was daaraan op gegaan. In 1754 wist hij zonder opdracht van een eigenaar tweehonderd bossen biezen te bemachtigen. Minstens honderd dertig bossen daarvan had hij eerlijk opgevist uit de Kil. Dat waren bossen riet die daar in een storm van twee schepen overboord waren geslagen. Hij had maar zeventig bossen biezen gestolen. Hij

had die langs de Trekdam zelf gesneden zonder de eigenaar van het gors om toestemming te vragen.

Arij werd op 5 Maart 1755 op heterdaad betrapt op het stelen van biezen en in de enige cel ingesloten die het dorp Strijen rijk was.

De Hoge Vierschaar was er snel mee klaar. Het was recidiverende diefstal, “Iterative opentlijke dieverijen”.

Het stelen van biezen was verboden in het placcaat van 19 Maart 1614. Op 29 Maart 1755 werd hij door baljuw Gerard de Bevere op voordracht van de schepenbank voor twaalf jaar verbannen uit geheel Noord- en Zuid- Holland (“Holland en Westvriesland”).

Arij was gespecialiseerd in diefstal van riet. Voor de rest was het een eerlijk man. Hijzelf zal het, zoals stropers doen, beleefd hebben als een eerlijke bijverdienste.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 21, dd. 29 Maart 1755 (bladzijdennummering ontbreekt).

C.12. Vluchten na doodslag

Huijbert Dubbelman, beurtschipper van Sluis (in Zeeuws Vlaanderen) op Rotterdam, lag op maandag 2 Januari 1764 in Rotterdam aan het Sluijsse veer bij de Blaak. Om acht uur ’s morgens kwam Maarten van der Kuijl met een roeibootje naar zijn schip toe en klom aan boord. Maarten van der Kuijl, wonend aan de Kinderdijk, “aan den grooten hoek onder de jurisdictie van Alblasserdam” kende de beurtschipper goed. Maarten was eveneens schipper, voer samen met zijn vader met een hoogaers.

Maarten was duidelijk over zijn toeren. Hij gaf de beurtschipper een hand en zei: “Genagt voor eeuwig, ik heb een ongeluk gehad, nu moet ik voor eeuwig vlugten.”

Daarna was hij snel de wal op gegaan. Huijbert wist niet waarheen.

Welnu, Maarten bleek in dronken toestand een vriend te hebben doodgestoken.

De aanleiding was onbenullig geweest. Op nieuwjaarsdag ’s avonds was het gezellig in de herberg De Prins van Jan Vink en zijn vrouw Hendrikje Verheul op Alblasserdam. Frans Muls en Maarten van der Kuijl woonden beiden in de buurt van Alblasserdam en waren vrienden. Ze bleven er de hele avond en speelden in de herberg ’s nachts om twee uur nog samen een bordspel. Maarten verloor. Frans vroeg hem als prijs een halve fles wijn. Maarten weigerde, hij wilde wel een kan bier geven. Ze maakten daar ruzie over, gingen samen naar buiten. Even later kwam Frans met een hevig bloedend gezicht terug. Ze zetten Frans Muls op de bank, de chirurgijn werd gewaarschuwd, en iemand haalde een laken om het bloed te stelpen. Maar Frans zei “O mijn Godt”, en stierf.

Ja, Maarten had een mes bij zich gehad. Herbergier Vink had het eerder op de avond nog van hem geleend om van de kaarsen de lange pitten af te snijden. Maarten omschreef het later als “een ongeluk”. Zo werd het gebeurde in die tijd beleefd. Het leven was broos, en het bestaan onzeker. Je vraagt je onwillekeurig toch af waarom mensen in die tijd een mes op zak moesten hebben als ze naar de kroeg gingen.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 102, dd. 10 en 13 Februari 1764, fol. 17 verso – 20.

C.13. Fraude met een attestatie

Wij denken wel eens, als we weer eens een nep-mail krijgen van een bank of vodafone, dat dit moderne uitvindingen zijn. Maar vervalsingen zijn al eeuwen lang in gebruik.

In November 1766 kwamen er een dame en twee nette heren uit Rotterdam bij twee schepenen van Papendrecht. De vrouw, Catharina Elisabeth Smith, de vrouw van de Rotterdamse koopman Dirk van Dijck, had een attestatie bij zich op naam van haar man. Het was een bewijs van goed gedrag dat was ondertekend door Johannes van Driel, de onderschout van Rotterdam. Ze wilden zich als kooplieden in Papendrecht vestigen. De twee meegereisde Rotterdamse heren, Jan Schuur en Carel Grim, bevestigden het attest.

Catharina vroeg of zij zich in Papendrecht mochten vestigen. De twee schepenen van Papendrecht traptten er argeloos in. Zij heetten de vrouw van koopman Dirk van Dijck enthousiast welkom in hun dorp.

Welnu, enkele dagen later werd de schout van Dordrecht per brief gewaarschuwd door schout Bogaart van Rotterdam. Het bewijs van goed gedrag was vals, “... een valse indemniteit acte ...”. De twee “getuigen”, Jan Schuur en Carel Grim, bleken twee Rotterdamse pooiers, “hoerwaarden”, te zijn. En Catharina Elisabeth Smith was “een meijse van plaisier”, een prostituee die tevoren in Rotterdam had gevangen gezeten. Het drietal wilde een bordeel beginnen in Papendrecht.

Dus schout Bogaart van Rotterdam vroeg in zijn brief aan zijn Dordtse collega of die Catharina wilde inrekenen en naar Rotterdam terugsturen.

“Catharina Elisabeth Smits” vertelde overigens tijdens haar verhoor onder ede dat ze getrouwd was met ene “Jan Hendrik Horsman.” Ze werd naar Rotterdam teruggebracht en daar weer gedurende enkele maanden ingesloten. Op 13 Februari 1767 werd ze in Rotterdam uit detentie ontslagen. De Dordtse magistraten beslisten op 19 Februari dat ze ook in Dordrecht niet meer welkom zou zijn.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 8, dd. 11 November 1766, fpl. 138v – 139, dd. 18 November 1766, fol. 140 – 140v, en dd. 19 Februari 1767, fol. 146v.

C.14. Een opgespoord geroofd kind

In de Breestraat in Dordrecht woonde voor 1776 al enige tijd Johanna Cherix, “gescheiden huisvrouw van de heer Petreus”, samen met haar kind.

In Groningen was enige tijd terug het kind van poorter Pieter Scholtes geroofd. Welnu, in voorjaar 1776 had de baljuw van het Gerecht van Groningen en Ommelanden, “de Hooge Justitie kamer van Groningen en de Ommelanden”, ontdekt dat het kind destijds uit Groningen was meegenomen door ene Frouke Jans en Frederik Hoelman, mede inwoners van de stad Groningen. Ze waren met het kind naar Goes in Zeeland gereisd, en hadden het kind daar “als haar eigen kind” overgedragen aan de moeder, Johanna Cherix. Johanna Cherix had hen kennelijk eerder wijsgemaakt dat het haar eigen kind betrof. Daarna was Johanna met “haar” kind in Dordrecht komen wonen.

Op 6 Juni 1776 werd “moeder” Johanna Cherix door Pieter Papillion, een dienaar van justitie, aangezegd dat ze het kind aan hem moest overdragen. Hij had de opdracht om het kind naar het Armhuis van de stad te brengen, waar het te zijner tijd zou worden opgehaald door een gerechtsdienaar uit Groningen. Zou Johanna weigeren het kind af te geven, dan zou zij worden ingesloten in een cel op het stadhuis van Dordrecht.

Een vreemd verhaal. Bizar, want er worden in dit verslag geen aanvullende bijzonderheden gegeven. (1). Waarschijnlijk betrof het een kidnapping van een kind van Pieter Scholtes in Groningen met het doel om losgeld van hem te eisen. Want Johanna Cherix stond bekend als een vrouw die met vele mannen een zwervend en avontuurlijk bestaan leidde. Haar eerste huwelijk, met Johannis Balduinus Petraeus, schepen in Goes, werd ongetwijfeld om die reden op 4 Maart 1776 in Goes ontbonden. Ze was regelmatig voor onbepaalde tijd met de noorderzon vertrokken. Ze heeft veel lief gehad, zouden we nu zeggen.

Kennelijk heeft één van die boeven die misbruik van haar maakten haar in 1776 voor zijn karretje weten te spannen met het doel de heer Scholtes in Groningen te kunnen chanteren.

In Maart 1777 hertrouwde Johanna in Dordrecht met poorter Hendrik van Dijk. Waarna Johanna weer regelmatig met een andere onbekende vrijer op stap was. Ondanks het feit dat zij bij haar tweede huwelijk in Dordrecht met Hendrik van Dijk had beloofd haar leven te beteren, zich zou gaan gedragen als een eerbare vrouw. Een en ander heeft er toe geleid dat ze in Juli 1782 op verzoek van haar echtgenoot werd ingesloten in het Stads Krankzinnig en Beter huis. (2).

Pas op 4 Juli 1784 werd “Johanna Cherix, gesepareerde huisvrouw van Hendrik van Dijk, ontslagen en op vrije voeten gesteld.” (3).

Kennelijk was het ook nog een gefortuneerde dame, en als zodanig ondanks haar avontuurlijke levenswijze een geschikte huwelijkspartij.

Bronnen.

1. Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 9, dd. 6 Juni 1776, fol. 185v – 186.
2. Idem, toegang 22, inventarisnummer 483, dd. 11 Juli 1782. Zoals de akte letterlijk is geciteerd in “dordtenaZOEker”.
3. Idem, toegang 9, inventarisnummer 10, dd. 29 Juni 1784, fol. 158v – 159.

C.15. Weerloos?

Matthijs Bospinning was kennelijk in Carnisse en omgeving een man waar men bang van was. Hij dreigde, schold, vernielde en mishandelde bij herhaling. Op 10 Januari 1785 stond hij voor de hoge vierschaar van Zuid-Holland in Dordrecht.

Jan de Graaf woonde met zijn oude vader onder Smitshoek, een buurtschap bij Carnisse. Vader was “een oud en weerloos man”. De dag daarvoor, op 9 Januari 1785, kwam Matthijs ´s middags onverwachts aan bij het huis van Jan de Graaf. Matthijs leek nuchter te zijn, dat werd met nadruk genotuleerd. Maar hij kwam ongevraagd binnen en zocht ruzie. Hij schold de oude vader uit voor “oude

hond”. Hij sloeg hem terwijl met zijn tabaksdoos en dreigde dat hij hem zou doodsteken als een varken. Vervolgens trok hij zijn mes en bedreigde daar vader mee. Uiteraard nam Jan dat niet, hij pakte het mes af en verwijderde Matthijs met geweld uit huis.

Toen was de boot pas goed aan. Matthijs ramde de deur in. Die brak in drie stukken. Er werd genotuleerd dat de vrouw van Matthijs Bospensing op dat moment ook in het huis van Jan de Graaf aanwezig was. Matthijs bedreigde ook haar, stak naar de vrouw met een riek of hooivork. Zij vluchtte het huis uit en zocht bescherming in het huis van buurman Jacob Hof.

Matthijs vond vervolgens een bijl in de schuur. Op dat moment vond Jan de Graaf het welletjes en stuurde zijn jongste zoon per paard “naar de baljuw om hulp te halen”. Er zal wel bedoeld zijn dat hij een gerechtsdienaar van justitie moest gaan waarschuwen.

Inmiddels probeerde Matthijs ijverig de deur open te hakken, en toen dat niet snel genoeg lukte zette hij de riek tussen stijl en slot om de deur open te wrikken. Ineens kreeg hij een beter idee. Hij sloeg de sluitingen van de luiken van een venster kapot, sloeg vervolgens het venster kapot en klom naar binnen. Op dat moment nam Jan zijn vader in de armen en vluchtte met vader naar buurman Jacob Hof.

Matthijs bleef nog anderhalf uur in het huis van Jan de Graaf. Hij eiste jenever en “een stuk” (geld). Jan gaf hem dat.

Matthijs werd kennelijk nog diezelfde dag gearresteerd.

Wat mij opviel was de volkomen weerloosheid van de slachtoffers. Matthijs was er kennelijk van overtuigd dat ze niet over hem durfden klagen. Dat kwam méér voor in de achttiende eeuw. In vroeger tijd was dit gedrag, indien het bij herhaling plaats vond, reden voor de doodstraf. Maar in het tijdperk van de verlichting werd men terughoudend met executies. Bedenk dat het de schepenen waren die beslisten. De baljuw eiste nogal eens de doodstraf, maar de schepenen beslisten meestal anders. Vervolgens moest de baljuw de beslissing van de schepenen uitvoeren. Met andere woorden, het “verlichte beleid” was een min of meer democratische visie.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 102, dd. 10 Januari 1785, fol. 105v – 106v.

C.16. Signalementen

Jan Plaat, justitiedienaar in Amsterdam, schreef in November 1785 drie briefjes aan Jan Kelderman, waarnemend hoofd van het Gerecht van Dordrecht. Het betrof overdracht van gegevens over een paar zwendelaars. Dit ongetwijfeld n.a.v. een verzoek van het Gerecht van Dordrecht aan de schout van Amsterdam.

“Hyman Jacob is alias genaamt Pruykenkletzer ... Heyme (Hyman) Jacob, woond in den nieuwen Biksteengang op Marken, oud 20 jaar, is pokdalig, is aan t linker oog blind, is middelmatig van postuur, gekleed met een blauwe schansloper en dito baytje, een geel linne broek aan, swarte en witte gestreepte koussen en vierkante zilvere gespen op den schoenen.”

“Salomon Levie, alias Baviaan, oud 33 jaar, woont in de Mastemakersgang op Marken, is kort van postuur, getrouwt met Roozie Juden, is gekleed met een blauwe sluytjas en dito vest, heeft gekruld hair, draag een swarte broek en grijse kouse, vierkante gespen op de schoenen.”

Het waren “... twee gerenommeerde schurken of schiffelers in ’t duits gesegt, bedrieglyke wisselaars waar op ik al over twee jaaren het oog gehad hebbe, ... aan de overseyde van de Maas aan ’t Tolhuijs ontsnapt, al waar sij ducaten halve en heele rijders wilden wisselen ... haar bedrieglyke handel ... dog overal gaat dit ... eeven glad van de naalden ... het is waar, deeze streeke sijn haar qualijk te bewijsen. Maar dat haar in t naauw sal brengen is, dat in dit Tughuijs tans twee jooden zyn geconfineert die beijde complicen geweest zyn, den eene genaamt Aron Hartog alias Waterpomp ... en ene Marcus David alias de Meulejonge, zynde een broeder vande berugte Meulen Jonge die in het Joden – Dolhuijs te Amsterdam onlangs overleeden is.”

Aan Aron Hartog en Marcus David was strafvermindering beloofd als ze zouden meewerken. Plus wat geld, “een geving presentje geld”.

Ene Jacob Papegaaij, magistraat uit Amsterdam, vulde op 12 November 1785 in een aparte bief een en ander nog wat aan. Hyman Jacobs alias Chaim Blinder had vanwege fraude met geld wisselen al eerder vastgezeten in Groningen, Alkmaar en Purmerend. Salomon Levie alias Sodek Babbian was slimmer. Hij had al drie keren een nachtje vastgezeten in het schoutenhuisje van Amsterdam, maar moest steeds bij gebrek aan bewijs weer worden losgelaten.

Aron Hartog “werkte” in 1779 in Middelburg met Baviaan (Salomon Levie) en nog twee vrienden, Aron Spanjer en Marcus David. Aron Spanjer woonde in Maarssen.

Het stel ging naar de markt, “alwaar door hun een goed sakhorlogie van een heer ... door Marcus gerold is, welke horlogie sij verkogt hebben voor F 65: - aan Hartog Hinlope, mede in Maarsen woonagtig die gewoon is met Porcelijn langs de straaten te koop te loopen. Dat Marcus David toen van den zelven heer ook zyn goudbeurs heeft gerolt met 4 ducaten, 4 zeeusche rixdaalders en eenig klijngelt ...”

Zwendelaars. Ze waren met hun blauwe en gele kleding en mooie overjassen sjiem gekleed. Hun zwendeltrucs waren dermate perfect dat de benadeelden naderhand niet konden aangeven hóé ze waren beroofd. Het waren de voorlopers van computerfraudeurs die met keurige nepbrieven goedgegelovige mensen hun privé gegevens ontfutselen en daarna bankrekeningen leeghalen. Je kan het maar ergens druk mee hebben. Een mens moest de kost verdienen, nietwaar. En dat gold natuurlijk eveneens voor toenmalige politieagenten.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 236, dd. 17 November 1785, fol. 64 – 71. Plus drie ingenaaid briefjes, dd. 12 November 1785.

C.17. Lood

Op 28 Januari 1790 stond in Dordrecht voor het Gerecht Jacob Bonten, een geboren inwoner van Dordrecht, 26 of 27 jaar oud, sjouwer van beroep. Maar zijn eigenlijke bron van inkomen was looddiefstal.

Hij stal vooral lood, vóór 1781 samen met zijn maat Jacob Sniijders. Eerst gaf hij toe dat ze vóór 1781 samen "... wel eens wat appelen van de bomen geplukt ..., en nog wel eens, ... wat loot ...” hadden weggenomen. Maar vooral de looddiefstal was omvangrijk geweest.

Toen in 1781 zijn maat Jacob Sniijders gevangen werd op verdenking van diefstalletjes werd het Jacob Bonten te heet onder de voeten. Hij raakte in paniek en verkocht al zijn lood wat hij nog in voorraad had liggen. Een grote partij lood verkocht hij aan loodgieter Grondhout die zijn zaak had op de Voorstraat, tussen de Munt en de Nieuwbrug. Hij verkocht ook lood aan een gieterij aan de Vest bij de Boogjes.

Zijn verkoop van zoveel lood raakte bekend en Jacob Bonten moest in 1781 vluchten. Hij bleef uit Dordrecht weg tot 1785. In 1785 zette hij zijn zaak op de oude voet voort.

In 1789 verkocht hij honderd twee en twintig pond lood aan de Gieterij aan de Vest. Het zag er uit als een in elkaar getrapte hollen loden beeld. Nu wilde het toeval dat er uit de tuin van een zekere heer Rijken in de nacht van 21 op 22 Mei zojuist een loden beeld was gestolen. Dus Bonten werd ingerekend. Had hij dat holle loden beeld van Rijken gestolen? Bonten ontkende. Hij had de partij lood gekocht van een boer uit Krimpen die bij het Melkpoortje "de boere visch markt" bezocht.

Maar, werd Bonten gevraagd, waarom had hij zich dan bij de Gieterij "A.Hartman" genoemd?

En er was ook al een misverstand geweest bij de verkoop aan een koperslager van een koperen kookketel en theeketel. Want iemand had even vóórdat hij die doorverkocht aan de koperslager de ketels zien liggen en herkend op het opslagplaatsje van Jacob Bonten aan het Kromhout. Wat toevallig dat er rond die tijd juist twee ketels uit een tuin in het Kromhout werden vermist. Ja, beweerde Bonten, hij had de ketels opgekocht van een tuinman, maar wist niet van wie.

En wat toevallig dat Bonten, toen hij hoorde dat er bij winkelier Franciscus Nauwelaars op de Voorstraat juist wat kostbare zaken waren gestolen, juist toen een aantal gestolen snuisterijen weer goedkoop van iemand had kunnen

kopen die er van af wilde. Nee, hij had die man niet herkend die het aanbood, want het was te donker geweest. Maar hij had die snuisterijen bij de winkelier terugbezorgd, zo goed was hij wel.

Kortom, besloten schout en schepenen van het Gerecht, Jacob Bonten was een oneerlijke scharrelaar en smoesjesmaker. Hij werd gedurende twee jaar ingesloten in het tuchthuis in Gouda, waarna hij vervolgens gedurende twintig jaar verbannen zou zijn uit Noord- en Zuid Holland.

Looddiefstal was in de achttiende eeuw een soortgelijke ramp als koperdiefstal tegenwoordig. Want meestal werd door dieven het lood van dakgoten afgebroken zodat de goten werden vernield en mensen last hadden van lekkage. Looddieven waren niet populair.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 237, dd. 28 Januari 1790, fol. 51 – 56.

C.18. Een gewone vrouw die “afglijdt”

Het gebeurde in 1791.

Maayke van de Wall, 32 jaar oud, was waarschijnlijk een schippersdochter, “geboren op een schip leggende op het IJ te Amsterdam.” Ze was opgevoed door haar moeder in Groot Ammers. Haar moeder woonde daar nog. Maayke had overal verteld dat haar moeder dood was. Maar dat was niet zo.

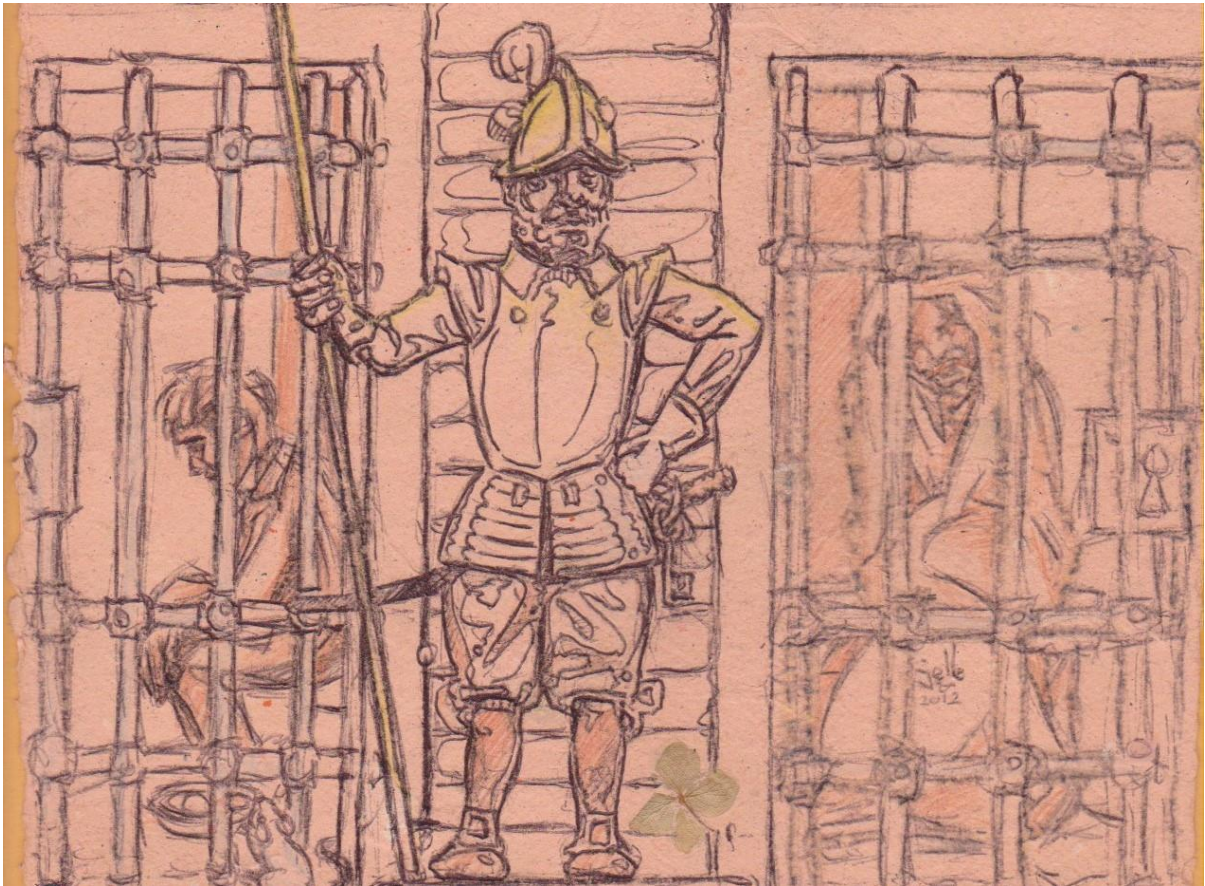
Maayke had een zuster in Rotterdam, Masje van de Wall, die getrouwd was met “Frederik”, een knecht in het Spinhuis van de stad. Dit echtpaar woonde in de tweede Lombardstraat en dreef daar een slijterswinkel (verkoop van sterke drank) om wat bij te verdienen.

Maayke had altijd hard gewerkt.

“... hebbende altyd uit werke gegaan om de kost te winnen.”

Maayke van de Wall had inmiddels twee kinderen gekregen. De eerste keer gebeurde dat toen ze werkte bij Verelst, koopman aan de Leuvenhaven in Rotterdam. Verelst nam haar gedurende een maand mee op dienstreis naar Gelderland. Ze werd zwanger van Verelst, die haar pas daarna vertelde dat hij een getrouwd man was. Na de bevalling in 1781 of 1782 bracht Maayke het kind zèlf naar “het armhuis” in Rotterdam om het kind een kans te geven, want ze zou er als “vrouw alleen” niet voor kunnen zorgen. Dit negenjarige kind leefde in 1791 nog.

De tweede keer werd ze in 1789 zwanger van Jan Ooms, een soldaat waar ze verliefd op was. Ze beviel in December 1789 bij “Annemie”, in Dordrecht op de Rietdijk. Het kindje werd zes maanden oud en overleed.

Ja, en toen werd het een grijs verhaal. In 1790 was ze als dienstmeisje in betrekking bij Pieter Plukhooij in Dordrecht. Op een dag stal ze kleding en vluchtte daarmee via het veer naar Lage Zwaluwe, met de bedoeling om door te reizen naar Breda. Maar op de dijk vanaf Lage Zwaluwe richting Breda achterhaalde Pieter Plukhooij zijn dienstmeisje en confronteerde haar met haar diefstal.

“Dat zy op den dijk op haar knieën voor .. Plukhooij is nedergefallen en aan (hem) het goed heeft wedergegeven ...”

Ze bekende dat ze naar Brabant wilde samen met een vrouw “Antje” die in Breda woonde. Antje, 20 jaar oud, met “swart hair en bruine oogen”, was kind van een soldaat. Ze liep te koop “met boeken en reukwateren.” Antje was kennelijk een persoonlijkheid. Maayke had Antje ergens ontmoet en die had haar overgehaald te stelen.

Plukhooij was een goedgezak, want hij gaf haar uit de bundel gestolen goed nog wat kleding dat ze mocht houden. Daarop reisde Maayke door naar Antje in Breda.

Later reisde Maayke op zoek naar werk vanuit Breda naar Gorinchem en kreeg werk in de Koekebakkerssteeg, in de fruitwinkel van Teunis van Zon en zijn vrouw Fransje. Op 2 Augustus 1791 stal ze daar op aandringen van Antje een gouden ketting met granaatstenen. Die ketting bracht ze weer bij haar vriendin Antje in Breda. Vervolgens moest ze van Antje vanuit 's Gravendeel een brief

schrijven aan Teunis van Zon in Gorinchem met de boodschap dat zij die gouden ketting niet had gestolen. Die brief gaf ze aan de beurtschipper mee vanuit 's Gravendeel.

Ja, Maayke leidde sinds die tijd wel een zwervend bestaan, vonden de magistraten. Na haar betrekking in Rotterdam tot omstreeks 1783 had ze even in Gouda gewoond bij Kees de Jong, alias de Zandboer. Vervolgens logeerde ze een maand in Schoonhoven, in het logement van Blanke. Daarna had ze weer drie jaar in Rotterdam gewoond en gewerkt bij van Doorn, spekslager, en vervolgens nog eens drie jaar bij een slager in de Pannekoekstraat.

Kennelijk was ze vervolgens in de zomer van 1791 ergens in Dordrecht tijdens een diefstal tegen de lamp gelopen. Het Gerecht van Dordrecht veroordeelde haar vanwege "herhaalde dieverij en ontucht." Ze werd gezeseld en voor tien jaar verbannen uit Noord en Zuid Holland.

Ze had geprobeerd haar roer recht te houden. Het krijgen van een kind werd kennelijk door haar broodheer praktisch opgelost: Wie het kind kreeg mocht het houden. Het was een harde tijd. Maayke was niet in staat om haar kind te onderhouden. Dat viel niet mee, de verdiensten als dienstmeisje waren gering. Het pleitte voor Maayke dat ze in 1782 inzag niet voor haar kind te kunnen zorgen en het zelf naar het Armhuis van de stad Rotterdam bracht.

Vervolgens maakte ze kennis met een vriendin die haar vertelde dat met een beetje diefstal het leven veel gemakkelijker werd.

Na haar vonnis is ze als verbannen vrouw uit dit district verdwenen. Mogelijk voorgoed naar haar vriendin Antje.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 238, dd. 31 Augustus 1791, fol. 85v – 88.

C.19. Verradersloon

Francijntje Doorn, een in Dordrecht geboren en getogen dienstmeisje van 24 jaar, had verkering en werd in het jaar 1800 zwanger. Dus ze werd uit haar dienstje ontslagen. En haar vriend vertelde haar tot overmaat van ramp dat hij niet met haar verder wilde.

"Haar vrijer haar ook hebbende verlaaten."

Ja, wat doe je zonder inkomen en met een baby op komst? Ze mocht gratis logeren bij een zesenvestig jaar oude arme gescheiden vrouw, "Emmetje Brand, gesepareerde huisvrouw van Hermanus van den Heuvel." Dat was aardig van Emmetje, want zelf was ze straatarm. Ze had met zelfgeschreven briefjes gebedeld "aan de voornaamste huijzen."

Hoogzwanger verhuisde Francijntje voor even naar het logement van vrouw van Scheers om daar in een goed verzorgde warme kamer te kunnen bevallen. Op 2 Januari 1801 beviel ze daar van een zoon. Kort daarná kon ze haar kostgeld daar

niet meer betalen en ze verhuisde noodgedwongen weer terug naar Emmetje Brand.

Emmetje had haar al aangeraden om haar kind te vondeling te leggen. Want mét kind zou ze zelfs in Rotterdam niet aan werk kunnen komen. Daarná zou ze in Rotterdam werk kunnen zoeken.

“Totdat er eyndelijk het hoogste woord uijt quam, zij moest het kind te vondeling leggen, waarin zy haar beloofde behulpsaam te zullen zijn.”

Emmetje moedigde Francijntje aan met de mededeling dat ze zelf ook ooit een kind te vondeling had gelegd, en daarna van haar ex-vriend nog een rijksdaalder kreeg uit dankbaarheid. Daar zou Emmetje destijds een hoedje van hebben gekocht.

Op 20 Januari 1801 liepen Josijntje en Emmetje in de schemer met de ingepakte baby via de Heyman Suysstraat, Doelstraat, Steegoversloot, en Vest naar “de gang van het Stek, waar de achterdeur van “het Armhuijs” was. Ze wachtten nog even omdat er een onbekende vrouw hen achterop kwam lopen. Ze liepen even “langs de Noordpoort tot aan de Sluisjes”, en weer terug. Daarná merkte Josijntje op dat ze het arme kind nog even de borst wilde geven. Nee, zei Emmetje, nú moeten we opschieten. “Je kind zal wel eten en drinken krygen.” Ze liepen terug naar het hek van het Armhuijs en Emmetje legde de vondeling op de stoep bij de achterdeur. Waarná ze schreeuwde dat er een kind op de stoep lag. Vanuit de verte zagen ze nog dat er inderdaad iemand naar buiten kwam en het kind binnenbracht.

Vervolgens is Francijntje inderdaad naar Rotterdam gereisd om werk te zoeken. Na enige tijd werd ze in Rotterdam opgepakt en naar Dordrecht gebracht. Want wettelijk was het verboden een kind te vondeling te leggen. Het Gerecht had honderdvijftig gulden premie uitgelooft voor wie behulpzaam zou kunnen zijn bij de opsporing van Francijntje.

Francijntje was aangebracht door Emmetje Brand. Die meldde zich meteen na het aflezen van de publicatie bij het huis van de hoofdofficier van het Gerecht. De officier (president- burgemeester) van het Gerecht van Dordrecht dacht als straf aan een geseling en vervolgens twaalf jaar verbanning voor Francijntje. Maar tijdens het verhoor vertelde Francijntje hoe zorgzaam en behulpzaam haar vriendin Emmetje was geweest. Ze had er gratis mogen wonen, en Emmetje had raad gegeven en geholpen bij het te vondeling leggen.

Dus ook Emmetje werd verhoord. Tja, hoe zat dat met het kind wat ze destijds zelf te vondeling had gelegd, en waarbij ze toen van de dankbare vriend nog een rijksdaalder zou hebben gekregen waar ze een hoedje van had gekocht? Later voor het Gerecht van Dordrecht ontkende Emmetje dit ooit te hebben verteld. Maar het was al snel duidelijk dat het Emmetje vanaf het begin te doen was geweest om het premiegeld op te strijken. Emmetje was leep, had begrepen dat er door de magistraten een aanzienlijk premiegeld zou worden uitgelooft om de moeder te kunnen achterhalen. Ze was van plan het bedrag zelf te claimen, en

dat was bijna gelukt ook. Maar bij de confrontatie met Francijntje viel ze door de mand. Emmetje bekende dat ze het uit armoede had gedaan.

De magistraten hadden weinig op met deze fraude.

Ze had zich zorgzaam en medelevend voorgedaan “om een ander tot eene publicque infamie te brengen, en zig zelfs (was het mogelijk) met het verradersloon te verrijken ...”

Emmetje werd op 5 Mei 1801 op het schavot gezeseld met een bord boven haar hoofd met daarop geschreven “Falsarisse.” Ze werd vervolgens levenslang verbannen uit Holland.

En Francijntje? Ja, die had enige tijd in voorarrest gezeten in een onverwarmde donkere cel op de zolder van het stadhuis. En kon maar niet begrijpen dat Emmetje zo doortrapt gemeen was geweest. Ze werd op diezelfde 5 Mei 1801 vrijgelaten. De magistraten vonden dat het vóórarrest als straf voor haar voldoende was geweest.

Meestal laat ik de namen van de schepenen van het Gerecht van de stad weg. Maar in dit bijzondere geval vermeld ik die. “In het zevende jaar van de Bataafsche vrijheid” waren dit president-burgemeester Daniel Mobachius Quaadt, en de schepenen Pieter Koijmans, Nicolaas Hendrik Vrythoff, Hendrik van Lidt de Jeude, Nicolaas Rovers, Mattheus Westreenen van Meeteren, en Peterus Henricus Timmers Verhoeven.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 242, dd. 5 Mei 1801, fol. 56 – 64.

C.20. Van horen zeggen

Nee, nee, we noemen geen namen. Het is immers roddel.

Op 31 Mei 1801 legde de negenendertig jaar oude Rotterdamse chirurgijn Jacobus van Lodenstein een merkwaardige verklaring af voor baljuw Anthonij Hoijnck van Papendrecht van de hoge vierschaar van Zuid-Holland.

Hij was tot 1791 chirurgijn in Sliedrecht geweest. Kort vóór zijn verhuizing in 1791 van Sliedrecht naar Rotterdam kwam ene Maarten, een inwoner van Sliedrecht, bij hem aan huis. Hij vroeg of de chirurgijn hem wilde helpen zijn vrouw Adriana, die altijd dronken was, “uit de waerelt te helpen.” Ze verdiende het niet “in de maatschappij te worden toegelaten.” Maarten bood aan dat er een zak zesthalven aan te verdienen viel. Zijn vrouw Adriana kreeg “van den Roomschen docter te Dordrecht als medicijn verzilverde pillen, wyl zij niet wel was.” Welnu, Maarten stelde voor dat de chirurgijn hem pillen met vergif zou geven die er precies zo moesten uitzien. Maarten zou een paar pillen als voorbeeld meebrengen.

Ja, wat was wijsheid? Wat te doen? Chirurgijn Jacobus Lodenstein overlegde met zijn buurman, de vijftigjarige boer en schepen Dirk Visscher. Die gaf de

raad om het aangeboden geld op te strijken, maar verzilverde pillen met iets onschuldigs te geven. En zo gebeurde het. De chirurgijn kreeg het doosje verzilverde pillen van Maarten die als voorbeeld moesten dienen. Hij gaf het doosje pillen zolang in bewaring bij Sijgje Leendertsdr Hofman, de vrouw van buurman Dirk. Buurman Dirk Visscher liet die pillen zien in de apotheek van apotheker van der Mijle in Dordrecht en kreeg daar op een recept van chirurgijn Lodenstein een doosje verzilverde pillen met kinine extract, een onschuldig middel. De chirurgijn gaf deze pillen aan Maarten terwijl buurman Visscher als getuige verscholen zat in zijn praktijk.

Maarten deed later zijn beklag, was ontevreden, want het middel werkte natuurlijk niet. Maar het leverde de chirurgijn wel “een stapeltje rijksdaalders” op.

Goed, Jacobus van Lodenstein verhuisde in 1791 naar Rotterdam. In 1798 ontmoette hij bij toeval in de herberg van weduwe Maria Tieltjes in Alblasserdam, collega Willem Sterk. Willem Sterk was inmiddels scheepschirurgijn op 's Lands schip “De Maasnymph”. Sterk vertelde hem dat hij in 1797 als chirurgijn in Sliedrecht driehonderd gulden had verdiend door op verzoek van Maarten diens vrouw te vergiften met rattekruid. “Ik heb er het wijf van Maarten voor vergeeven.”

Later kwam Lodenstein weer eens in de herberg van weduwe Maria op Alblasserdam. Die vertelde hem dat Pietje Tiele (Petronella Teelen), de vrouw van Willem Sterk, inmiddels vaak op het dorp bedelde. Want haar man voer als scheepschirurgijn en gaf haar geen geld. Volgens Pietje Tiele had haar man haar destijds toevertrouwd dat hij de vrouw van Maarten had vergiftigd met een clysmata met rattekruid, “dat haar den damp de keel uitvloog.” Hij zou het eerst geprobeerd hebben met drankjes met “groene en gele vitriool, tot poeders gestampt”, maar dat mocht niet baten. Adriana was in 1797 overleden. Maarten had de chirurgijn aanvankelijk 1300 gulden beloofd, maar er werd uiteindelijk maar 300 gulden uitbetaald. Maar Willem Sterk kreeg wroeging en hield het in Sliedrecht niet meer uit. Vandaar dat hij in 1798 had aangemonsterd op een marineschip. Willem Sterk dreigde zijn vrouw Pietertje niets aan anderen te vertellen, anders zou hij haar ook nog ombrengen. “Ik heb eens een moord gedaan, ik moet er nog een doen.” Hij had haar verlaten en ging “buitenslands.” Inmiddels was Willem Bernardus Sterk op 13 Februari 1801, 29 jaar oud, op een marineschip bij Düsseldorf overleden.

Pietje Tiele was toen dus weduwe. De bedelende Pietje Tiele was ondanks de bedreiging door haar man al eerder toch loslippig geweest. Ze had het verhaal aan een aantal mensen verteld, waar onder aan twee vroedvrouwen op Alblasserdam. Eén daarvan was Marigje Baggerman, de vrouw van Johannes Zijdervelt. Ook had ze weduwe Maria Tieltjens, de herbergier en vroedvrouw op Alblasserdam, in vertrouwen genomen. Waarschijnlijk overnachtte ze daar regelmatig en had ze een groot vertrouwen in de weduwe.

Pietertje had in de afgelopen drie jaren zes bedelbrieven aan Maarten gestuurd. Maar daar kreeg ze, begrijpelijk, geen antwoord op. Al bedelende was Pietertje inmiddels ook driemaal om geld bij Maarten aan huis geweest. In 1800 kwam ze er voor het laatst. Ze werd de laatste keer aan de deur ontvangen door de nieuwe vrouw van Maarten die met de handen in haar zijden zei: “Gij krijgt geen duit.” Kennelijk was Maarten hertrouwd met zijn dienstbode. Want Pietertje was niet op haar mondje gevallen en herinnerde haar aan haar eigen rol met “Juffrouw, heugt het u nog wel dat gij tegen meester Sterk zeydet: Kunt gij de juffrouw niet dood krijgen, neemt dan een Beerenvel en draaijt haar (daarmee) de nek om.” Pietertje ontving er toen “een gulden, een dubbeltje en een zevende halfje.”

Pietje Tiele woonde in 1801 bij ene Andreas Vonk, “een slijter en klein logementhouder” in Rotterdam. Ze had de huur van haar kamer al een hele tijd niet kunnen betalen. Toen vroeg Pietje of hij met haar mee wilde komen naar iemand die haar nog geld schuldig was. Ze kwamen bij Maarten in Sliedrecht. Pietertje belde aan. Maarten deed open met “ik heb geen praats voor jou.”, en deed de deur weer dicht. Maar Andreas kon zien dat Maarten “ten uitersten ontstelt en verbleekt was.”

Maria Tieltjes, de 56 jarige herbergierster in Alblasserdam, vertelde later voor de hoge vierschaar van Zuid-Holland dat in 1797 Willem Sterk zelf haar al had verteld dat hij Adriana had vermoord. Op een dag kwam Willem Sterk te paard langs bij haar herberg. Hij was stomdronken. Ze vroeg hem “Hoe komt gij aan zulk een mooi paard?” Waarop hij vertelde dat hij het paard had gekocht van de

ontvangen driehonderd gulden. Later, in 1800, kreeg ze het verhaal ook te horen van de inmiddels bedelende loslippige Pietje Tiele, de weduwe van Willem Sterk.

Opmerkelijk was het getuigenis van ene Arij de Jong, de vijftigjarige klapperman van het dorp Sliedrecht. De baljuw had bij gerucht vernomen dat chirurgijn Willem Sterk in 1798 vaak 's nachts naar een graf op de begraafplaats ging. De klapperman had hem daar al enkele nachten gezien, en meldde dit aan zijn vrouw. Pietertje werd ongerust. Maar de klapperman kon voor de hoge vierschaar staande er zich niets meer van herinneren.

In Augustus 1801 gaf Pietje Tiele, inmiddels weduwe van Willem Sterk, toestemming aan de baljuw om haar “cabinet in Andel” te openen. Om er “... wat papieren te halen die wellicht van groot nut voor de Justitie zouden kunnen zijn ...” De sleutel van het kastje had ze ooit in bewaring gegeven bij Otto Verhagen, de schout van Andel.

En kijk, daarna ging het kennelijk beter met Pietje Tiele. Op 5 Januari 1805 werd genoteerd dat ze inmiddels weer in Sliedrecht woonde en was hertrouwd met ene Willem Slingerland.

Zesendertig bladzijden verslagen van de verhoren van negen getuigen, maar geen vonnis te vinden. Maarten werd niet verhoord. Ik heb tot nu toe ook nog geen verslag gevonden van een civiel proces. Zodat moet worden aangenomen dat het verhaal op baljuw Anthony Hoijnck van Papendrecht, een nuchter man, de indruk maakte van “veel roddel en geen bewijzen”. Immers, de man die een werkelijk zwaarwegend getuigenis had kunnen aanleveren, Willem Sterk, was inmiddels overleden. En hoe betrouwbaar was het getuigenis van een doorlopend dronken bedelares? Dit zal de baljuw hebben overwogen.

Kortom, “hij had geen zaak”, zouden we nu zeggen. De zaak werd waarschijnlijk geseponneerd.

Bronnen.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 104, dd. 21 en 22 Mei 1801, fol. 1 – 5, dd. 3 en 7 Juli, en 13 Augustus 1801, fol. 15v – 28v, en dd. 5 Januari 1805 (geen bladzijdennummering).

Idem, inventarisnummer 5, dd. 7 Augustus 1801 (geen bladzijden nummering).

C.21. Theetijd

Het gebeurde allemaal in Nieuw Lekkerland.

Geertruij Boer, de vierentwintigjarige vrouw van Arij den Donk, had in het voorjaar van 1803 tijdelijk in huis te logeer de vijfendertigjarige “Adriana Bestebreuer alias Adriaantje Hop”, de vrouw van Jacob den Herder uit Lekkerkerk.

In die tijd verdwenen geleidelijk sieraden van buurvrouw Grietje Streefland, een 83 jaar oud vrouwtje, de weduwe van Mees den Ouden. Zo miste ze inmiddels tweehonderddertig gulden aan goudgeld en honderd gulden aan zilveren ducats (drieguldenstukken), een paar gouden oorbellen, een paar gouden manshemdsknoopen, een paar zilveren gespen, en een verzilverde schaar. De verdwijningen waren begonnen vanaf het moment dat Adriaantje bij Geertruij in huis was komen wonen. Dat viel op. Grietje was argeloos, ze had zelfs Adriaantje drie maanden tevoren vijf gouden rijders en negentien gouden dukaten in bewaring gegeven, juist om verder kwijtraken van geld te voorkómen.

Welnu, Adriaantje Hop zou de volgende dag, op 25 April 1803, afreizen naar Schiedam. Om die reden had de oude Grietje Streefland haar geld teruggevraagd dat ze in bewaring had gegeven. Maar ze kreeg maar één gouden rijder en zes gouden dukaten terug. De andere munten die zij terugkreeg waren nep. Dat waren vergulde zilverstukken, zoals zesthalven en Engelse schellingen.

Op 24 April 1803, tijdens theetijd bij Grietje Streefland, confronteerde Grietje er Adriaantje mee. Die begon bonzend met haar vuist op tafel te schelden als een viswijf: “Jou ouwe donder, ik heb goed geld toegetelt, en hoe deze vervalscht koomen, moet jij, blixemskind weeten.” Hierbij wees ze naar Maartjen Gouwen, de 38 jarige vrouw van Jan Streefland.

Goed, er moest thee worden gezet. Grietje pakte haar thee trekpot die naar gewoonte op een tafeltje stond dicht bij de deur van het vertrek waar Adriaantje Hop op dat moment woonde. Grietje deed er thee en kokend water in zonder de pot om te spoelen. Vervolgens dronk het gezelschap, vijf mensen, thee. Alleen Adriaantje weigerde de thee. De thee zag er wat licht uit, bedacht Grietje achteraf.

“... dan alleen dat de zelve wat wit schonk, even als of er eenige melk onder was ...”

De thee smaakte ook wat “vreemd”, verklaarden ze later.

Kort daarop werden de theeleuten misselijk, kregen buikkrampen en moest braken.

“... waren ... zeer misselyk en sterk opgezwollen ... hebben hevig en lang gebraakt, en de doodelykste benaauwdheden, smerten en krimpelingen ... moeten verduuren.”

Alleen Adriaantje bleef opvallend gezond.

De met spoed geroepen chirurgijn wist niet beter te doen dan aan ieder een braakmiddel geven in de hoop dat ze het vergif zo snel mogelijk kwijt zouden raken.

Adriana Jongebreur, alias Adriaantje Hop, de vrouw van Jacob den Herder, inwoner van Lekkerkerk, werd kort daarop op verdenking van haar medemensen te willen vergifigen in hechtenis genomen en vertoefde enige tijd in een cel op de zolder van het stadhuis van Dordrecht. Er mocht geprocedeerd worden. Want ja, eigenlijk waren er geen bewijzen. Toch?

Bronnen.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 104, dd. 10 Mei en 16 December 1803 (geen bladzijdennummering).

Idem, inventarisnummer 83, dd. 29 April 1803 (geen bladzijden nummering).
Zie ook Justitiekanten in vroeger tijd, hoofdstuk 5.5., p.71-72.

C.22. De gestolen koe

Jan Hendrik Voerman, 50 jaar oud, inwoner van Oosterhout, was op vrijdag 7 Oktober 1803 bezig zijn aardappels te rooien, toen Jan Schoenmakers alias Jan van Wijk bij hem kwam. Hij vertelde ergens in Zeeland een koe te hebben gekocht die hij voorlopig had gestald “in een weijde onder Zwaluwe.” Hij bood de koe te koop aan. Maar Voerman antwoordde dat hij “niets wist van beesten.” Diezelfde avond om tien uur klopte Jan Schoenmakers toch weer bij hem aan. Hij had de zwartbonte koe bij zich die hij vastbond in de wagenschuur. Hij vroeg of hij zijn koe bij Voerman in de stal mocht zetten. Dat weigerde Voerman. Hij had immers geen voer of stal met hooi voor het arme beest. Ze liepen die avond na tien uur samen met de koe naar de herberg van Arnoldus de Leeuw in Oosterhout. Na een paar glaasjes jenever ontdekten ze dat de koe, die aan een krib stond vastgebonden, was losgeraakt. De koe was op eigen houtje wat verder gewandeld, en lag te herkauwen in de heide. Vervolgens liepen ze met de koe naar herberg “De vijf eijken”, waar Voerman de opdracht kreeg om de koe in de stal te brengen. Vervolgens liepen ze, nog steeds samen, naar de slachter Frans Coenraad in Rijen (Gilze-Rijen).

Ook daar bood Schoenmakers de koe te koop aan. Maar de slachter was er op dat late uur niet in geïnteresseerd. Vervolgens droeg Schoenmakers Voerman op om de koe in “De vijf eijken” te gaan halen zodat de slachter het beest kon zien. Maar dat weigerde Voerman. Immers, het was inmiddels al erg laat. Vervolgens gingen ze samen naar Houtepen, en naar brouwer Pelkmans. Maar ook die wilden niet kopen.

Vervolgens stelde Jan Schoenmakers voor dat Voerman naar veekoopman Jan Baks in Oosterhout zou gaan om de koe te koop aan te bieden. Schoenmakers zelf zou met de koe verder lopen “naar de keeten nabij de soogenaamde heijhoef”. Daar kon hij zelf slapen en de koe laten grazen.

Welnu, Voerman was duidelijk bang van Schoenmakers. Dat was de reden dat hij zich door Schoenmakers een deel van de avond en nacht mee had laten slepen. Maar nu werd hij om een boodschap gestuurd. Dankbaar maakte hij er gebruik van om gewoon naar huis en naar bed te gaan.

Jan Schoenmaker alias Jan van Wijk stond de volgende morgen zaterdag 8 Oktober om negen uur met zijn koe op de stoep bij Christiaan Hansort, 52 jaar, een andere herbergier onder Oosterhout. Christiaan kende Schoenmakers niet.

Schoenmakers vertelde hem dat de slachter in Rijen, Frans Coenraad, hem opdracht had gegeven hem een vette koe te leveren. Maar de slachter bleek op dit moment geen geld te hebben. Schoenmakers bood Hansort de koe aan voor elf pond, “twintig gulden onder de waarde.” Tegelijkertijd kwam ene Akkermans bij de herberg, “je weet wel, die gehuwd was met de dochter van Barent Jansen”, die in opdracht van Jan Grenu een boom kwam opladen. Schoenmakers hielp hem met opladen en ging met de wagen mee naar Jan van Alphen terwijl de koe bij Hansort op stal stond geparkeerd. Na een uur kwam Schoenmakers terug en ging, vermoeid, een dutje liggen doen achter de herberg. Zo tegen de middag kwam de buurman van Hansort, Jan Baptist Hessels, 29 jaar oud, thuis “van zijne meid” Maria Kanters. Hij hoorde dat er bij Hansort een koe te koop stond. Hij er heen. Het was een kalfdragende zwartbonte koe. De koopman was achter op het erf een dutje gaan doen, begreep hij. Samen met een kennis, Adriaan Stadhouders, die ook naar de koe kwam kijken ging hij naar de koopman. De koopman, Jan Schoenmakers, vroeg elf of twaalf pond (tweeënzeventig gulden) voor de koe. Jan Hessels bood veertig gulden. Maar de koopman wilde er minstens vijfenveertig gulden voor hebben. Dus ging de koop niet door.

De koopman ging met Jan Hessels mee naar zijn huis en bleef er eten. Daarna haalde hij zijn koe weer op. Hij had de koe nog steeds niet kunnen verkopen. Schoenmakers verzuchtte tegen Hansort “... dat hij het liever aan een arm mensch wilde geven als voor zoo een geringe prijs te verkoopen.” Vervolgens betaalde Schoenmakers zijn gelag aan de 52 jarige herbergier Christiaan Hansort en liep met zijn koe verder met “... ik zal ze maar weder na de weijde brengen.” Hansort zag hem echter met zijn koe lopen naar de herberg van de zestigjarige Arnoldus de Leeuw.

Ook Arnoldus de Leeuw had op een gegeven moment Schoenmakers weer met de koe zien langslopen. Later keek hij, nieuwsgierig geworden, waar Schoenmakers was gebleven. Hij ontdekte dat de koe zonder Schoenmakers liep te grazen in de wei van zijn herberg. Hij haalde de koe uit de wei, zette hem vast op zijn erf en gaf het beest wat hooi.

Een uur later kwam er een man te paard “grijsachtig van hairen en reeds bejaart van dage” bij Hansort. Deze man, de eenenzestig jarige Gerardus Prince uit Made, vroeg of er een zwartbonte koe bij hem was geweest. Hij miste namelijk zijn koe. Dus Hansort verwees hem naar de herberg van Arnoldus de Leeuw. De koe hoorde thuis in een weide van Gerardus Prince onder Drimmelen. Op zaterdagmorgen ging Prince naar zijn vee kijken, en ontdekte dat zijn koe er niet meer was. Hij reed naar Oosterhout, naar Jan Baks, “herbergier op ’t einde der Kaij weg”. Die verwees naar “de keeten bij de heij-hoef”. Daar werd hij vervolgens doorverwezen naar herberg “De vijf eijken”, vandaar naar Ceeters, en bij Ceeters naar Arnold de Leeuw. Hij zag zijn koe aan een kar gebonden hooi etend op het erf staan.

En de waarde van de koe? Wel, Prince wist zeker dat zijn koe minstens vijftien pond waard was (negentig gulden).

Goed, deze veediefstal kwam voor de hoge vierschaar van Zuid-Holland.

Al zoekende kwam de baljuw er achter dat Schoenmakers pas geleden nóg een rund had gestolen. In November 1803 bood Schoenmakers aan Johannes Hulst, 47 jaar, herbergier in 's Gravenmoer, een kleine os te koop aan. Het beest had een mankement aan een van zijn voorpoten waardoor hij iets kreupel liep.

Ja, hoe liep het af met Jan Schoenmakers alias Jan van Wijk? Op 3 Augustus 1804 werd de inmiddels ingerekende boef door de hoge vierschaar van Zuid-Holland in Dordrecht gezeseld en gebrandmerkt, en vervolgens voor veertig jaar ingesloten in het tuchthuis in Gouda. In 1807 ontsnapte hij uit het tuchthuis. (“... eenigen tijd geleeden uit dat confinement is geevadeert ...”). Maar hij werd vanwege gapperijtjes in de Meijerij van 's Hertogenbosch in Januari 1808 weer ingerekend, en door de hoofdschout van de Meijerij overgedragen aan de baljuw van de hoge vierschaar van Zuid-Holland. Waarna hij weer liefderijk werd opgenomen in het tuchthuis in Gouda. Hij gedroeg zich dat jaar daar redelijk. Zodat hij bij het inspectiebezoek van de baljuw in Augustus 1809 zelfs een jaar strafvermindering kreeg. Hij zou al in 1843 vrijkomen, verzekerde de baljuw hem. Maar op 26 Maart 1810 werd hem bij koninklijk besluit een strafvermindering toegekend van twintig jaar. Hij zou dus al in 1823 vrijkomen. Alle beetjes helpen.

Wat me in dit verhaal opviel was het hechte burenen-netwerk. Via vijf getuigenverslagen was nagenoeg het hele gebeuren in Oosterhout gedurende anderhalve dag door de baljuw te reconstrueren. Men ging er gemoedelijk met elkaar om.

Bronnen.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 104, dd. 26 Maart 1804 (geen bladzijdennummering).

Idem, inventarisnummer 7, dd. 10 Augustus 1809 en dd. 26 Maart 1810 (geen bladzijden nummering).

C.23. Een gespecialiseerde inbreker

Op 24 Juli 1804 stond voor het Gerecht van Dordrecht Leendert Schenk, 40 jaar oud, geboren in Strijen, en wonende in Utrecht.

Hij was in Strijen boerenknecht geweest. Daar was hij in 1796 vanwege inbraken opgepakt en door de Hoge Vierschaar van het Land van Strijen veroordeeld. Hij werd er gezeseld en levenslang verbannen uit Noord - en Zuid Holland.

Vervolgens was hij verhuisd naar Utrecht en daar schippersknecht geworden.

Leendert was gespecialiseerd in inbraken in tuinhuisjes. De buit was niet zo spectaculair, maar zijn “productie” was dermate groot dat hij er ruim een handel in tweede hands goederen mee had kunnen beginnen. Hij stal vooral textiel, maar klein spul ging ook wel mee.

Het was een bezig baasje. Als schippersknecht kwam hij nog eens ergens, en deed daar zijn voordeel mee. Kennelijk voer hij op een schip dat vrachten vervoerde tussen Utrecht, Rotterdam, Schiedam, Dordrecht en Breda. Hij werkte alleen, had geen handlangers. Kennelijk werkte hij zó voorzichtig dat hij lange tijd zelfs niet werd verdacht. Wat hier werd ontvreemd werd in een andere stad of district aan een heler doorverkocht. Maar in 1802 en 1803 werd hij toch tweemaal gesnapt.

Hier volgt een opsomming van zijn recente activiteiten.

Op 23 September 1802 brak hij bij Charlois bij Rotterdam in bij Aalbert Groenendijk. Maar Aalbert betrapte hem en achtervolgde Leendert. Die gooide bij Barendrecht de reiszak met de buit weg en vluchtte naar Voorne en Putten. Vervolgens werd Leendert daar gepakt en naar Geervliet gebracht (De hoge vierschaar van het Land van Putten). Daar ontkende hij de inbraak, hij zou de goederen eerlijk ergens hebben gevonden. Nog tijdens de verhoren wist hij daar uit de cel te ontsnappen.

Op 8 December 1803 werd hij in Amsterdam gepakt omdat hij op schepen had ingebroken en gestolen. Op 7 Januari 1804 werd hij daar gebrandmerkt en voor twaalf jaar uit Amsterdam verbannen. In Amsterdam was duidelijk niet bekend dat Leendert al eerder levenslang was verbannen uit Noord- en Zuid Holland. Vervolgens ging het een half jaar goed.

In de nacht van 11 op 12 April 1804 voer hij met een schuitje in Leiden door de gracht van de Vestwal bij de Hogewoerdse poort naar een tuin buiten de stad en stal er uit het tuinhuisje.

In de nacht van 25 op 26 April was hij actief onder Schieland bij Rotterdam, in het Ambacht van Cool. Hij brak daar in, in “de koepels” op de tuinen van juffrouw Satyn en van de weduwe Stolker en in de tuinhuisjes van de heren Lagerweij en Verweij.

In de nacht van 10 op 11 Mei volgde de inbraak in de buurt van Dordrecht “aan den tweeden Cingel buiten deze stad” in de tuinhuisjes van de buitenwoningen van Pleun Adriaan ´t Hooft en van de weduwe van Pieter van den Santheuvel. Deze goederen werden in Breda en Ter Heide doorverkocht.

In de nacht van de 23 op 24 Mei was hij actief ergens buiten Gorinchem, stal uit de tuinhuisjes van de heren de la Faille en de Veer en uit dat van juffrouw Metman.

In de nacht van 25 op 26 Mei was het Boonepaadje buiten Dordrecht aan de beurt. Hij stal uit de tuinhuisjes van Hermanus Mom en Jan Hordijk. De buit werd later weer doorverkocht in de stad Utrecht.

In de nacht van 6 op 7 Juni was Leendert bezig aan de Krommedijk buiten Dordrecht, “onder Dubbeldam.” Hij stal er textiel van de bleek achter de woning

van Pieter Knikman, en stal uit de tuinhuisjes van Jacob 't Hooft en Dirk Crane. De buit werd weer doorverkocht in Ter Heide.

Op 20 Juni 1804 stal hij overdag aan de Blaaksedijk tussen Heinenoord en Puttershoek uit het woonhuis van Adrianus Vogelaar. Het hele gezin was bezig met boerenwerk op het land, dus er was niemand thuis. Kennelijk hield Leendert erg van rustig ongestoord kunnen werken.

Vervolgens brak Leendert in de nacht van 20 op 21 Juni bij Dordrecht in het tuinhuisje van de weduwe van Meeteren. En kijk, dáár werd hij op heterdaad betrappt door twee Gerechtsdienaren. Hij wist wel te vluchten, maar de zak met gestolen goederen die hij nog bij zich had van de inbraak aan de Blaaksedijk plus zijn schoenen en zijn inbrekersbeitel moest hij achterlaten. Wat hij zich niet realiseerde was dat in de reiszak ook zijn adresbriefje zat. Zodat hij thuisgekomen in Utrecht daar alsnog werd gearresteerd.

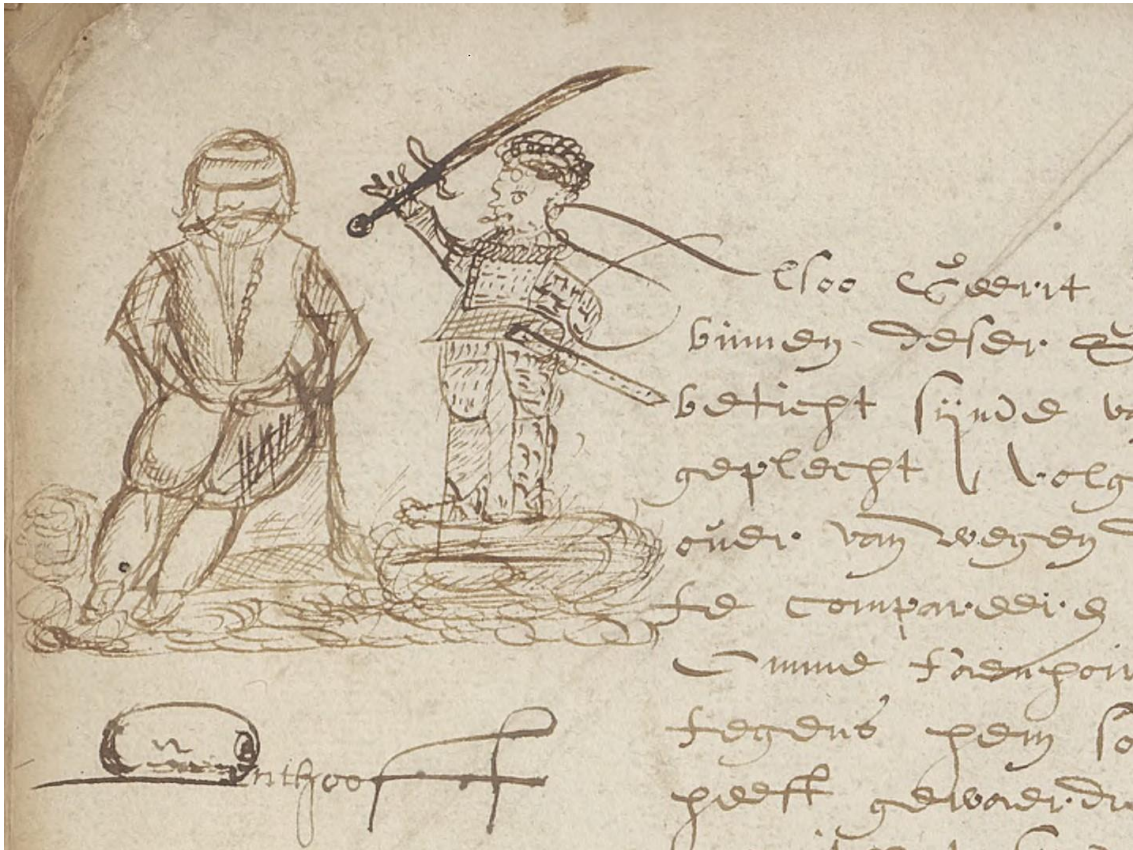
Op 24 Juli 1804 werd Leendert Schenk door het Gerecht van Dordrecht ter dood veroordeeld en op 31 Juli 1804 werd hij opgehangen, zoals gebruikelijk in de Wijnstraat bij de Nieuwbrug. Nadat hij daar enige dagen bleef hangen als voorbeeld voor de burgers dat het leven zo niet diende te worden geleefd werd zijn lijk naar Zwijndrecht, op "Galgoord" gebracht waar het in de put onder de galg werd geworpen.

Hoewel er al langer vaak werd gestolen uit koepels en tuinhuisjes en bekend is dat dit de eigenaren erg hinderde (2) werd het me niet duidelijk waaróm men zo gebeten was op deze kruimeldief. Er was onder meer gevraagd waar hij een gestolen vloerkleed had doorverkocht. Leendert antwoordde goeiig dat als het Gerecht zei dat ie het had gestolen dat wel zo zou zijn, maar hij had zóveel tweedehands goederen gestolen dat hij zich dit echt niet meer kon herinneren.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 244, dd. 24 Juli 1804, fol. 41v – 47v.

2. Idem, inventarisnummer 10, dd. 28 September 1784, fol. 159v – 160.

Een onthoofding omstreeks 1590

D. Samenleven

D.1. Cornelis Ockersz van Zuidtbrouck

Het volgende speelde in de tachtigjarige oorlog, in het jaar 1584. Cornelis Ockersz woonde in Zuidbroek, een dorpje in de Krimpenerwaard. Hij maakte het te bont. Hij was een zeer rijk man. Maar hij was vaak dronken, en in dronken toestand deed hij in zijn zaken de meest domme dingen. Dermate domme dingen dat zijn vrouw verwachtte zo aan de bedelstaf te zullen raken. Cornelis had een zaakwaarnemer, maar die kon er kennelijk ook niet veel aan doen.

Zijn vrouw klaagde haar nood bij de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland in Dordrecht. Ze klaagde dat haar man “zeere onnuttelycken deur den dronck ... ombrengt met dwaze coopmanschappen zijne ghoederen tot groot verdryette ende leetwezen van zyne huijsvrouwe / kinderen / ende vrunden / waerinne wel dyent behoorlyck voorzyn te worden.”

Die “vrienden” waren onder meer de schout van Lekkerkerk, Pieter van Leeuwen, en de zwager van Cornelis, Adriaen Jacobsz van Bergambacht. Adriaen verzocht om tot curator te worden benoemd zodat hij de familie kon beschermen tegen een financiële ramp. Dat stond de baljuw toe. Bovendien werd aan alle herbergiers en tappers van drank in de Krimpenerwaard het verbod gegeven om Cornelis gedurende vier jaren “te borghen boven het bedrag van twee stuivers”, dus het werd verboden om Cornelis Ockersz voortaan per dag

voor méér dan twee drankjes te poffen. Om te voorkómen dat een herbergier naderhand nog zou kunnen zeggen dat hij het niet wist, werd dit verbod niet alleen na klokgeklep aan de burgerij van Dordrecht voorgelezen vanaf het bordes van het stadshuis, maar bovendien werd het verbod in alle dorpen van de Krimpenerwaard ook nog eens aan de inwoners bekendgemaakt door dienders, “kolfdragers” van de Hoge Vierschaar. Dat gebeurde in de dorpen “Zuydtbrouck (ja, hoe kon het anders), Leckerkerck, Bergambacht, Bercou, Crimpen (aan de Lek en aan de IJssel), en tot allen anderen plaetschen daert van noode wezen zal ...”

Het vonnis werd door zowel de baljuw van de hoge vierschaar van Zuid-Holland als door de president-schepen van het Gerecht van de stad Dordrecht onderschreven. Dat geeft impliciet aan hoe groot het financiële bezit van Cornelis Ockersz was.

Zodat ook wij nu nog weten dat Cornelis Ockersz van Zuidbroek in 1584 te diep in het glaasje keek.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 196, dd. 23 Maart 1584, fol. 95 (digit 87).

D.2. Het testament was geldig

Claes Cornelisz, een inwoner van Ridderkerk, was in 1605 overleden. Kennelijk was hij ten tijde van zijn overlijden dement. Zijn testament werd verschillend beoordeeld. Hij werd door enkele erfgenamen omschreven als “... geheel innocent ende cleyn van sinnen, ende niet gequalificeert om testament te moegen maecken. Sulcx dat hy oick tselve testament nyet vrywillichlick, maer door misleydinge soude werden gemaect te hebben. ... Dat oversulcx de gedaechdens hen billick behoirden hadden geschaempt te hebben henluyden met (dit) testament te behelpen.”

Dus de benadeelde partij vond dat de dementerende stakker nooit vrijwillig een dergelijk testament zou hebben laten opstellen, maar dat hij was misleid en gedwongen. En dat de voornaamste erfgenaam zich zou moeten schamen dat hij misbruik had gemaakt van dit volstrekt ondeugdelijk testament.

Degene die zich volgens de eisers zouden moeten schamen waren Bartholomeus en Pieter Adriaensz, halfbroers van de overledene.

Maar ja, Claes had al twaalf jaar eerder, op 6 Februari 1593, zijn testament gemaakt voor notaris van den Corput, waarbij hij zijn halfbroers van moederszijde tot voornaamste erfgenamen had benoemd. Claes was toen helder van geest geweest. Dat was bevestigd door notaris Franchoy de Bruykere en Jan Janz kleermaker die in 1593 als getuigen bij het passeren van het testament aanwezig waren geweest. Daarbij hadden die verklaard dat Claes “... gesont van lichame ende zyne memorie ende verstant over all wel machtich” was geweest.

Maar het testament dat in 1605 werd voorgelezen was voor de andere familieleden van Claes een bittere teleurstelling. Dat waren de vrouw van de overledene plus Willem Thuenisz en Jan Cornelisz. Aan hen was elk slechts vijftig gulden erfenis toebedeeld, “tot een recognitie ende memorie.” Dus uit dankbaarheid en als herinnering.

Hun advocaat stelde dat Claes Cornelisz ook in 1593 al had geleden aan vallende ziekte. Dus hoe helder van geest was Claes toen geweest?

De echtgenote samen met Willem Thuenisz (voorkind van moeder uit een eerder huwelijk?) en (zoon?) Jan Cornelis vochten het testament aan in een civiele procedure voor het Gerecht van Dordrecht.

Maar hun eis werd afgewezen omdat de overledene in 1593 wel degelijk goed bij zijn verstand was geweest. Ook al had de goede man epilepsie gehad, dan nóg was hij kennelijk in die tijd verder helder van geest geweest.

“... sulcx all wast soe dat hy mette vallende sieckte behebt mochte zyn geweest, dat hy oeck eenige jaeren naere tmaecken van zyn testament geworden mocht weesen innocent ofte in zyne sinnekens geraeckt, soe en mochte daer door nyet gequerelleert werden ...”

Het zal tussen de erfgenamen niet meer goed gekomen zijn. Erfenissen waren oorzaak van veel familievetes. Dat zijn ze nog altijd.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 81, dd. 29 Augustus 1605, fol. 17 verso – 18 verso, akte 18.

D.3. Schoonmoeder

Maurits Willemse, poorter van Dordrecht, in 1613 dertig jaar oud, was “kaeywercker” van beroep. Hij hielp bij het laden en lossen van schepen, sjouwde dus vooral stukgoed en balen lading in en uit schepen. Het moet een gespierde man zijn geweest.

Op 22 Oktober 1613 stond hij weer eens vanwege mishandeling van zijn vrouw en vernielen van huisraad voor het hekje van het Gerecht van Dordrecht.

In 1608 had hij voor iets dergelijks ook al zes weken in de cel gezeten op de zolder van het stadhuis. Maar het had niet geholpen.

(Het) “... wel hadden behoort hem te onthouden van vordere moetwillich ende gans goddeloos leven ...”

Een lieverdje was hij nooit geweest, Maurits was dagelijks bezopen en had een agressieve dronk. Hij verzoop al wat hij verdiende, en vrouw en kinderen leden honger.

Welnu, uit het volgende verhaal blijkt dat hij wat had tegen de combinatie van zijn vrouw plus schoonmoeder. Toen op een dag zijn schoonmoeder hem weer eens “vermaande” sloegen de stoppen door. Maurits vernielde weer eens het interieur van zijn huis. Hij sloeg met de vuurtang veel ruiten, meubilair en

huisraad kapot, en gooide onder meer kleding van de kinderen in de gracht. Hij sloeg zijn vrouw, dreigde haar te wurgen, en dreigde zelfs om zijn schoonmoeder met de vuurtang te slaan.

“... mett eenen seer furieuselicken mett vloucken ende tieren uytvarende slouge deselve syne huysvrouwe seer jammerlick ende soo sy hem ontliepe, riep “hadde ickse hier, ick soude haer den hals affvringen.” Nam voorts een tang en slouch daer meede alle cassen, ende tresoorkens, kannen ende anders aen stucken, wat hij vonde wierpe het zywaert ... ende noch eenich kindergoett inde gracht smheet ... voorts de glasen van de keucken tenenmael ontsticken, dreygende de selve syne schoonmoeder mede te slaen.”

Welnu, ook de volgende dag kwam hij bezopen thuis en begon weer te dreigen en te vernielen. Hij gooide de ketel van het vuur, “wierp die tegens d aerde ...” Kortom, er was daar die avond weer eens geen warme prak. Zijn vrouw sliep daarná inmiddels “elders”, mogelijk was ze samen met haar kinderen bij haar moeder ingetrokken.

Tja, de magistraten waren wat huiverig, zij bemoeiden zich liever niet met de huiselijke ruzies van hun poorters. Maar wat de emmer deed overlopen was dat Maurits vervolgens ook ruzie had gezocht met een collega, Jacob Thonisz, die woonde bij de kapel in de Vleeshouwersstraat, “de Vleyshouders Cappel”. Maurits verbouwde zijn collega dermate dat die een klacht indiende. Daarop werd Maurits opgepakt. Op 22 Oktober 1613 werd hij voor drie jaren verbannen uit de stad. Daarná mocht hij terugkomen om te tonen dat hij zijn lesje had geleerd. Hoe het verder is gegaan met Maurits heb ik nog niet gevonden.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 197, dd. 22 Oktober 1613, digit 72 – 73, fol 70 – 70v.

D.4. Zwemmen in de havens

In Mei 1617 was het zó warm dat de jeugd zwom in de havens en grachten van de stad Dordrecht.

Kennelijk was de zwembroek nog niet uitgevonden want men liep modернаakt naar de havens en later weer terug naar huis. Dat verliep niet onopgemerkt. Er bleken poorters aanstoot te nemen aan die naaktloperij. Want op 26 Mei werd er na klokgeklep vanaf het bordes van het stadhuis omgeroepen dat het afgelopen moest zijn met die naaktloperij. Want er waren poorters die er over hadden geklaagd bij het stadsbestuur. Men vond het een schandaal.

Mocht het weer gebeuren dan was de boete drie pond vlaams (achttien carolusguldens), en eventuele aanwezige kleding zou in beslag worden genomen.

“Swemmende inder stede havenen ende grachten, met moedernaect te loopen over de straeten als anders / ende alsoo t selve is streckende tot schandael van alle eerlijcke luyden de straeten passerende ...”

We weten nu dat het recreatief zwemmen in de havens al in 1617 werd beoefend.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 197 (klepboek), dd 26 Mei 1617, digit 153, fol 251.

Dordrecht lag in 1572 nog op een klein eilandje

D.5. Gratis drinken

Op 22 Februari 1620 stond bij het Gerecht van Dordrecht voor het hekje Cornelis Hendricxsen, 36 jaar oud, afkomstig uit Koedijk, een dorpje iets boven Alkmaar in Noord-Holland. Hij was schippersknecht van beroep. Als schippersknecht kwam hij hier regelmatig in de stad. Kennelijk voer zijn baas in een vaste lijndienst op Dordrecht.

Cornelis was hier in de stad berucht omdat hij jarenlang herbergiers en kroegbazen steeds weer te slim af was geweest met zijn smoesjes.

Als hij kwam dronk hij een paar glazen, en kwam dan pas bij het afrekenen tot de ontdekking dat hij zijn geld had vergeten mee te brengen. Of had hij zijn geld onderweg weer eens verloren? Dan had hij weer gratis kunnen drinken. Want hij

beloofde natuurlijk wel dat hij de volgende keer zou betalen, maar dat gebeurde niet. Een volgende keer dat hij weer in de stad was ging hij naar een andere kroeg. En vóór hij al de kroegen van Dordrecht had gehad was er lange tijd verlopen. Mocht hij dan al weer eens in een kroeg terecht komen waar hij ooit eerder was geweest dan kon hij daar met een eerlijk gezicht vertellen dat hij indertijd na verloop van tijd gewoon vergeten was dat hij daar nog een rekening moest betalen.

De gedupeerde herbergiers en kroegbazen kwamen er na verloop van tijd achter dat hij overal hetzelfde kunstje flikte. Ze zullen toen ongetwijfeld het totaal aan openstaande rekeningen hebben geschat en tot hun woede gezien hebben hoeveel geld hij hen schuldig was. Ze waren in Februari 1620 zijn smoesjes meer dan beu, en klaagden Cornelis aan wegens diefstal bij het Gerecht van de stad. Cornelis werd in hechtenis genomen toen hij weer eens in Dordrecht arriveerde. Hij werd op 22 Februari 1620 voor drie jaren verbannen uit Dordrecht.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 197, dd 22 Februari 1620, digit 196, fol 300.

D.6. Goeie mensen

Vervoer van passagiers en goederen gebeurde in de Gouden eeuw meest met het beurtschip. Tussen de meeste steden bestond een regelmatige beurtvaart met vaste dagen en tijden van afvaarten. In 1621 werd de beurtvaart van Dordrecht op Leiden ingevuld door twee beurtschippers, Adriaen Claesz en Thonis Claesz. Beide schippers waren poorters van Dordrecht. Mogelijk waren het broers of neven.

Thonis had Adriaen beledigd. Hij had hem onder meer verweten dat hij een oxhoofd (houten wijnvat) had gestolen en in stukken had gezaagd. Dat nam Adriaen niet. Adriaen daagde Thonis voor het Gerecht van de stad.

Op 16 Maart 1621 stond Thonis Claesz voor het Gerecht. Wat nu, zou hij zulke onzin hebben uitgekraamd? Dan moest hij toch wel erg bezopen zijn geweest. Hoe dan ook, Thonis kon het zich niet herinneren. "... en soo hy sulcks gedaen mochte hebben, dat hem t'selve van harten leedt soude sijn ...” Thonis wist niet beter of zijn collega Adriaen was een goeie knul, en een man van eer.

Waarop Adriaen spontaan vertelde dat hij er spijt van had dat ie Thonis toen had uitgescholden omdat die wat steenkool zou hebben gestolen. Adriaen had dat niet gemeend, hij vond op zijn beurt ook Thonis "een man van eer." Ze legden hun ruzie bij.

De schepenen van het Gerecht veroordeelden beiden tot het betalen van een klein bedrag aan de armen van de stad. Thonis moest dertig stuivers betalen, en

Adriaen vijftien stuivers. Men vond de beurtschippers sympathieke goeie mensen.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 82, dd. 16 Maart 1621, fol. 36v.

D.7. “Vermits de horicheyt syner sinnen”

Kolensjouwer Barent Dircxz van der Plaat, inwoner van Dordrecht, had op 22 Juni 1626 wel een heel ongebruikelijk verzoek aan het Gerecht van Dordrecht. Hij verklaarde dat hij niet van de drank af kon blijven, en hij vroeg zelf om een onder curatele stelling. Want als het zo zou doorgaan zou al zijn geld verdwijnen.

“Mits de groote geneegentheyt die hy is hebbende tot den dranck ende den geselschappen, ende dagelijcx de gemeene herbergen ende andere plaetsen daer inne (men) gebrande wateren ende tabacq verkoopt, is frequenterende. Ende dat uijt soodanige ongeregeltheden eene dangereuse uijtcompste te verwagten staet, vermits de horicheyt syner sinnen die hij, by drancke synde niet machtich is te bedwingen ...”

Hij voelde zich dus een slaaf van zijn genot.

De magistraten zullen van zijn verzoek vreemd hebben opgekeken want meestal was het de familie van een drankzuchtige die verzocht om een onder curatele stelling. Maar het Gerecht van de stad ging akkoord met zijn verzoek. Alle herbergiers en tappers werd na klokgeklep gesommeerd om Barent voortaan maximaal te tappen “tot vijf grooten vlaams.” Dat was vijftien stuivers. Daar zou Barent in een kroeg één rondje van kunnen geven.

Omstreeks 1610 bestond er in Dordrecht al een destilleerderij van brandewijn (2). Bovenstaande tekst benoemde dit als “gebrande wateren.”

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 197, digit 339, dd 22 Juni 1626, fol 442 verso.

(2). Idem, inventarisnummer 197, digit 48, dd 12 September 1612, fol 46.

D.8. Angst voor de pest

In Juli 1637 hadden twee inwoners van Puttershoek een zakelijk geschil dat ze voorlegden aan de baljuw van de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland. Jan Lambrechtsz Paeldinck had tevoren aan Jan Willemsz metselaar opdracht gegeven om zijn huis te verbouwen. De metselaar had inmiddels als begin al een stuk dak en gevel weggebroken. Maar nu lag het werk stil.

In 1637 heerste er pest in de Republiek der Zeven Provinciën. Jan Willemsz beweerde dat het huis van Jan Lambrechtsz Paeldinck besmet was met de pest. En ja, hij voelde er niet veel voor om risico te lopen op het besmet raken met pest. Aan het onmogelijke is immers niemand gehouden?

“Gedaegde seyt dat het huys waerinne het werck moet werden gedaen is besmeth van den contagieuse sieckte. Mitsdyen ongehouden voor alsnoch d’selve te voltrecken.”

Ja, bracht Jan Paeldinck in, dat kan wel zijn, maar inmiddels zitten we wel in de regen. Dat zijn huis “... is open leggende, daer door den regen groote sgade ende ongemack is lydende.”

Hij stelde voor dat hij zelf het werk aan een ander mocht aanbieden, mits dan de rekening daarvan wel door Jan Willemsz metselaar zou worden betaald.

Ze sloten uiteindelijk een compromis. Jan Paeldinck mocht een andere aannemer zoeken. Mocht hem dat lukken, dus dat een andere aannemer het werk binnen de gestelde tijd zou uitvoeren, dan zou Jan Willemsz per duizend gebruikte stenen er een gulden uit eigen beurs op toeleggen.

De angst voor de pest speelde natuurlijk een rol bij het werk door de gewone man. En alles heeft zijn prijs. Armoede en honger motiveren.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 140, dd 6 en 13 Juli 1637, fol 90 en 92a.

D.9. Een dure “bedstede”

Op in totaal vijftientig zittingdagen van de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland in de jaren 1642 en 1643 werd het civiel proces gevoerd van Maeijcken Geenen tegen Dirck Joppen van Oort.

Maeijcken Geenen was weduwe van Jan Jaspersz Smidt, wonend in Bergambacht, een dorp aan de Lek in de Krimpenerwaard.

Dirk Joppen van Oort had van zijn vader Jop van Oort een “bedstede” geërfd. Het was de familiebedstede. Jammer genoeg kunnen we de familie niet meer vragen hoe die bedstede er uitgezien kan hebben. Ik stel me voor dat het een fraai ledikant was in Tudor- stijl met baldakijn en gordijnen rondom. Zijn vader had hem die bedstede uitdrukkelijk toegezegd. Maar daar waren de andere erfgenamen van Jop van Oort niet blij mee. Waarschijnlijk had de toezegging niet in het testament van Jop van Oort gestaan. Maar zoon Dirck Joppen van Oort vond dat de andere erfgenamen met Maeijcken Geenen als hun woordvoerder zich niet met de bedstede hadden te bemoeien. Dat was een afspraak geweest die zijn vader met hem persoonlijk had gemaakt voor die stierf.

Het was “... het absoluten ende vryen eygendom ... (en) dat sij ... haer met de bedstede niet en sal hebben te bemoeijen ...”

Welnu, gedurende de jaren 1642 en 1643 stond deze civiele zaak gedurende vijftientig zittingdagen van de hoge vierschaar op de rol. Als we dan

bedenken dat ook de advocaten van de beide partijen moesten worden betaald komen we aan proceskosten plus salaris van de advocaten aan een dermate groot bedrag waarvoor zeker tien Tudor-bedsteden gekocht hadden kunnen worden. Kennelijk waren de partijen bereid om elkaar in financieel opzicht de das om te doen.

Op 20 April 1643 verwees de advocaat van Dirck Joppen van Oort naar een stukje jurisprudentie van een soortgelijke zaak die op dd 4 September 1639 voor de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland was behandeld waarbij de aangeklaagde in het gelijk was gesteld. De advocaat vroeg dan ook vrijspraak voor zijn cliënt aan op grond van die jurisprudentie.

Op 29 Juni 1643 stond het proces voor het laatst op de rol (2). Er staat geen vonnis of conclusie van de hoge vierschaar bij. Kennelijk hebben de twee partijen zich toen ten leste dan toch maar verzoend.

Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat een civiel proces voor onze voorouders in een tijd zonder voetbal en televisie als tijdverdrijf vaak de functie had van vermaak. Vergelijkbaar met de postcodeloterij in onze dagen: Je had een kansje op een geldbedrag.

Bronnen.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 141, dd 3, 10, 17 en 24 Febr 1642, fol 323v, 326v, 330 en 331v, dd 3, 10, 24 en 30 Maart, fol 337v, 344, 346 en 350, dd 13 April 1642, fol 353, dd 6 en 26 Mei, fol 359 en 369, dd 23 Juni, fol 374, dd 8 Sept, fol 395, dd 6 Oktober, fol 413v, dd 10, 17 en 24 November, fol 418, 422 en 427v, en dd 22 December 1642, fol 440v. In het jaar 1643: dd 19 en 26 Januari, fol 442 en 447v, dd 9 en 24 Februari, fol 454 en 459v, dd 16 en 30 Maart 1643, fol 466 en 469, en dd 20 April 1643, fol 473 en 474.

(2). Idem, inventarisnummer 142, dd 29 Juni 1643, fol 18.

D.10. Alles “geleend”?

Op 26 Oktober 1642 stond voor de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland in Dordrecht Juriën Aelbrechtszoon uit Papendrecht, als eisende partij tegen Beatrix Geeridtsdochter, weduwe van Johannis van Houweningen, wonend in Werkendam.

Want ja, wilde Beatrix wel zo goed zijn om een aantal nader genoemde eigendommen van Juriën die zij inmiddels in haar huis had weer aan hem over te dragen, terug te geven.

Het betrof een bed, met hoofdpeluw en een oorkussen, een paar slaaplakens en een deken, een “lobdoos” met enige doeken, een naaikussen, en een aarden kan met tinnen deksel.

Dat alles lag bij Beatrix thuis, dat wist Juriën zeker. En alle voorwerpen behoorden hem toe.

Maar ja, Beatrix kwam niet opdagen op de zittingen van de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland op 26 Oktober en 10 en 17 November 1642. Dit ondanks herhaalde uitnodigingen.

Hoe het is afgelopen is me niet bekend. Maar ik vroeg me af hoe die voorwerpen bij Beatrix terechtgekomen konden zijn. Mogelijk had ze die van Juriën geleend. Maar het kan ook dat Juriën verliefd was geweest, en enige tijd met de weduwe gevrijd had met het gevolg dat een en ander uit zijn inboedel met zijn toestemming was verhuisd voor het goede doel? Tja, en dan ging op een kwade dag de verkering uit.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 141, dd 26 Oktober 1642, fol 415v, dd 10 en 17 November 1642, fol 419v en 421v.

D.11. Begraven in de put?

De voorloper van het Albert Schweitzer ziekenhuis van Dordrecht was het Heilig Sacramentsgasthuis op de hoek van de Voorstraat en de Visstraat. Het gasthuis had als kapel wat nog “de Waalse kerk” heet en nu als winkel in gebruik is. Ooit werden overleden patiënten van het Heilig Sacramentsgasthuis begraven in een diepe put. Ongetwijfeld vooral als noodmaatregel tijdens epidemieën. Er staat niet bij waar die put zich precies bevond. Waarschijnlijk in een kleine tuin of binnenplaats tussen het gasthuis en de daarbij behorende kapel.

De kapel was in het jaar 1651 in gebruik als de Waalse kerk, kerk voor uit Frankrijk gevluchte hugenoten.

Welnu, op 16 November 1651 stonden de predikant, ouderlingen en diakenen van de Waalse kerk voor het Gerecht van Dordrecht met een verzoek. Ze waren geschrokken, want zij hadden gehoord dat die oude put weer zou worden geopend om daarin opnieuw overleden patiënten van het gasthuis te kunnen begraven. Predikant en ambtsdragers pleitten er voor om die put niet te openen maar liever voorgoed geheel dicht te gooien. Denk eens aan de stank uit die put, zeiden ze, die ook de kerkgangers van de Waalse kerk zou hinderen. De stervende patiënten in het Heilig Sacramentsgasthuis zouden het geen goed idee vinden dat naderhand hun dode lichamen in die put zouden worden gegooid. Enne ... wist je veel of er nog infectieziekten uit vroeger dagen uit die put zouden kunnen ontsnappen om de poorters van de stad ziek te maken?

“... omme den stanck ende vuylichteyt te prevenieeren ... dat het ... een afgrysselycke saecke soude syn mitsgaeders oock een vuylen ende grooten stanck inden ... Waelsche kercke soude kouseren, gelyck mede een schrick voor de sieke int gasthuys, daarvan voor desen exempelen syn geweest, dat diversche siecken op haere doetbedde leggende, ende considerende het werpen van haere

lichamen in de put, ... ook regard nemende op de inconvenienten van sieecten ende andere infectien die doort openen derselven put over dese stadt soude mogen komen ...”

De regenten van de stad met wie zij het hadden besproken adviseerden om er mee naar het Gerecht van de stad te gaan. De magistraten van het Gerecht van Dordrecht waren het met hen eens: Die put wás dicht en bleef dicht.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 98, dd. 16 November 1651, fol. 133-134.

D.12. Paranormaal begaafd genezen

Paranormale genezers hebben een charisma. Zoals ooit een paranormaal genezer ons tijdens een nascholingscursus uitlegde: “Ik zie grijze knieën, en daar strijk ik over, en dan zie ik de kleur van de knieën veranderen. Dan vertelt de cliënt me dat het beter gaat met zijn astma. Maar van astma weet ik niets.”

Welnu, op 26 April 1651 had Maijken Paets, burger van de stad, een verzoek. Haar moeder, eveneens Maijken Paets genaamd, was recent overleden. Haar moeder had “... zonderlinge kennisse ende wetenschap ... tot het cureren ende genesen van meningere gebreken, en oock soodanige daervan dat veele patienten bij de chirurgyns alhier binnen Dordrecht zijn verlaten geweest ...”

U leest het goed, een aantal keren was het voorgekomen dat een chirurgijn zo eerlijk was geweest om de patiënt mede te delen dat deze ongeneeslijk ziek was en geen beroep meer op hem behoefde te doen. Waarop de patiënt als laatste probeersel naar Maijken Paets was gegaan en tot zijn verbazing was genezen. Moeder Maijken had om die reden eerder toestemming van het stadsbestuur, het Gerecht van Dordrecht, gekregen om alle zieken die haar om hulp vroegen te behandelen. Het chirurgijns-gilde had er destijds wel bezwaren tegen gehad, maar ja. Door het naleven van de keur van het chirurgijns-gilde, waarin stond dat chirurgijns het privilege hadden om mensen te behandelen en niemand anders, werden er kennelijk een aantal mensen niet beter die wel door Maijken Paets konden worden genezen. Moeder Maijken was destijds zelfs op voorspraak van advocaat Mofis van den Brouck toegelaten tot het chirurgijnsambt zonder haar “prouff” ooit te hebben gedaan.

Nu vroeg dochter Maijken Paets om hetzelfde voorrecht. Ze had veel van haar moeder geleerd. Het chirurgijns-gilde belette haar om mensen die zich spontaan bij haar hadden gemeld te helpen. Ze had daar van het gilde meermalen een boete voor gekregen.

Jawel, de magistraten besloten dat ze gedurende twee jaren vrouwen mocht behandelen. “Het cureren van accidenten in vrou persoon ...” Getekend Matthijs Berck, voorzitter van het Gerecht van Dordrecht.

Men had duidelijk enige twijfel of ook dochterlief wel hetzelfde charisma zou hebben als haar moeder. Maar goed, laat zij het maar twee jaar proberen, zal men hebben gedacht. Dan zou het wel duidelijk worden. En dan alleen vrouwelijke patiënten, dat kon geen kwaad.

Paranormale begaafdheid tot het genezen viel vroeger onder “de singuliere gaven”. Wij zouden het nu een charismatische begaafdheid noemen. Maar er moest wel degelijk toestemming voor aan het stadsbestuur worden gevraagd om de praktijk uit te mogen oefenen.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 98, dd. 26 April 1651, fol. 101-102.

D.13. Sara Steens was de dupe

In 1650 was Cornelis van Hogeveen, hoofdambtenaar belastingontvanger van Dordrecht, failliet gegaan vanwege speelschulden. Hij bleek als hoofd van de Weeskamer ook het kapitaal van de Weeskamer te hebben verspeeld. (1).

In 1652 bleek uit een naargeestig voorval wat dat aan narigheid kon betekenen voor de gewone man. In 1644 was in Dordrecht overleden poorter Gillis Steens. Hij liet drie kinderen na. Sara Steens, de ongetrouwde zus van Gillis die in Gorinchem woonde, was bereid om twee van de drie weeskinderen op te vangen. Waarschijnlijk was de vrouw van Gillis Steens, ene “Adriana”, al eerder overleden. Het derde weeskind werd verzorgd door de familie van Adriana. Impliciet werd uit het verslag duidelijk dat Sara weinig contact met die familie had.

Het in de kost nemen van de twee weeskinderen hield in het verzorgen, te eten geven, en kleden. Sara had beloofd dit te doen “uyt bewogenheyt, ende christelycke liefde.” Ze kreeg voor het opvoeden van één weeskind wat vergoeding, het andere kind “deed” ze er gratis bij.

Voor zover Sara wist was er bij testament in 1644 honderd pond (zeshonderd gulden) gereserveerd door dat doel.

Maar in 1651 ontdekte Sara dat haar broer voor het grootbrengen van die drie weeskinderen samen in totaal het enorme bedrag van 5.475 gulden had gereserveerd. Dat stond in een akte van de Weeskamer van Dordrecht dd. 12 November 1647. Er was dus per jaar 125 gulden per kind door de Weeskamer voor gereserveerd. Welnu, dat zou voor Sara betekenen dat ze nog 1.625 gulden kon ontvangen, minus wat ze jaarlijks had ontvangen voor het grootbrengen van één van de twee weeskinderen. Dus, ja, mocht Sara even vangen? Ze vroeg het aan bij het Gerecht van Dordrecht.

Maar Matthijs Berck, het hoofd van het Gerecht van de stad, begreep van de weesmeesters dat er nog maar driehonderd gulden over was van dat enorme bedrag van ruim vijfduizend gulden. Zodat aan Sara daaruit nog maar 70 of 80

gulden per jaar kon worden betaald. Mocht Sara in financiële nood komen te verkeren, dan zouden de weeskinderen alsnog in het weeshuis of het arm-huis van Dordrecht kunnen worden opgenomen.

Matthijs benadrukte dat de stad Dordrecht niets had geweten van de twee in Gorinchem bij tante Sara opgroeiende weeskinderen, deze kinderen waren hier onbekend. Sara kreeg zelfs de zure opmerking dat "... ze de kinderen hadde behooren te laeten terstede daer het sterffhuys is gevallen." (2).

En over de oorzaak van het feit dat er geen geld meer was? Over het faillissement van Cornelis van Hogeveen werd niets vermeld.

Bron.

(1). Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 20, dd. 15 Oktober, 8 November en 19 December 1650, fol. 141v, 142v – 143v en 146 – 146v, dd. 5 Januari, 7 Februari en 29 Maart 1651, fol. 158v – 159, 162v, en 165 – 167, dd. 29 April en 14 Juli 1651, fol. 167v – 186.

(2). Idem, inventarisnummer 98, dd. 24 Februari 1652, fol. 163v-166.

D.14. Het was een harde tijd

Maijken Rycken was de vrouw van Abraham Reijmontsz. Abraham was in 1653 luitenant ter zee op het oorlogsschip "ten dienste deser lande" van kapitein Pieter Floris.

Op 8 Augustus 1653 had er op zee een treffen plaats van de Nederlandse en de Engelse vloot. Hierbij sneuvelde Abraham, hij werd dodelijk getroffen door een kogel.

"... door de scheepsstryt tusschen de vloten deser lande ende die van de jegenwoordige regeringe van Engelant ..."

Er was ineens geen kostwinner meer. Het was nog niet de tijd dat er een pensioenuitkering bestond voor de achterblijvenden. Maijken Rycken was op dat moment een weduwe met vijf jonge kinderen, en ze keek in een diep financieel gat. Een ongetrouwde vriend van het gezin, de Dordtse kuiper Pieter Willemsz Oosterhout, had medelijden met haar, en vroeg haar ten huwelijk. Maar dat was in December 1653, pas vier maanden na het overlijden van haar eerste echtgenoot. Om al zo snel na het overlijden van je echtgenoot te kunnen hertrouwen had je wel toestemming van het Gerecht van Dordrecht nodig. Het Gerecht van de stad liet Maijken onderzoeken door een vroedvrouw, Lijntgen Dircx, weduwe van Willem Maxwel. Want mocht Maijken nog zwanger zijn van haar eerste echtgenoot, dan moest dit natuurlijk wel netjes worden beschreven in verband met bijvoorbeeld een mogelijke erfenis. Die vroedvrouw verklaarde dat Maijken niet zwanger was. Waarop ze van het Gerecht van de stad het groene licht kreeg. Pieter Willemsz Oosterhout en Maijken Rycken mochten "aantekenen."

Maijken en haar kinderen hadden in ieder geval weer te eten. Het was een harde tijd. Eigenlijk dermate hard door financiële zorgen dat er nauwelijks tijd was om te rouwen over het verlies van een echtgenoot.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 99, dd. 7 Januari 1654, fol. 57-57v.

Vuilstort bij de Vriesepoort

D.15. Overlast

Op 10 April 1677 klaagden bewoners aan de Vest bij de Rietdijk, de weduwe Boeff en haar buren, over het door onbekenden illegaal storten van afval zoals paardenmest achter hun huizen waardoor het bij hen stonk, ook in hun huizen. “... paeremissie mitsgaders asschen ende andere vuijlichkeiten ... waerdoor deselfde in haere huijsen met stanck ende onnuttigheijt geincommodeert wierde ...”

Schout en schepenen maakten nog eens bekend dat mensen hun afval moesten storten op een daartoe aangelegde vuilstort aan de Vest.

Op 22 November 1677 dag kreeg grutter Gerard van Eijsden vanwege “de buijrquestie” aangezegd dat hij de mesthoop die hij had gemaakt in het slop tussen zijn huis en de buurhuizen moest weghalen. Gebleken was dat de derrie uit de mestvaalt het grondwater bedierf zodat het pompwater ter plaatse niet meer door de buurt te gebruiken was. “... de pompe ten dienste van de gemeene gebueren daerdoor bedorven ende vervuijlt wert ...”

Hij moest ook zijn varkenskot opruimen, en zorgen dat de urine van zijn paarden en andere dieren ergens anders naar toe zou stromen dan naar de gemeenschappelijke sloot.

“... gelijk (hij) mede denselve syn verckenschot (moest opruimen) ... mitsgaders de vuylicheijt ende sijck van sijne peerden en beesten te houden uijt de gemeene sloe op ter straet ...”

Op 27 April 1679 klaagden buurtbewoners in het Torenstraatje over hinder van het werk van kuiper Cornelis Jansz Dura. Om banden om zijn kuipen te kunnen leggen moesten die verhit worden in een vuur. De kuiper stookte dit vuur op straat in het smalle Torenstraatje. Het gevolg was dat veel voetgangers vanwege de rook geen gebruik konden maken van het straatje. Bovendien was het vanwege de rook voor de bewoners van het straatje niet mogelijk om in de kamer aan de straat een winkeltje te houden.

Het Gerecht van Dordrecht vond de klacht terecht. Dura werd gesommeerd om zijn vuur voortaan in zijn eigen achtertuin te stoken, dan wel ergens anders.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 88, dd. 10 April en 22 November 1677, fol. 18-19v en 29, dd. 27 April 1679, fol. 82v – 83.

D.16. “Een swaere phrenesie”

Jacobus Breevelt was in 1693 plaatsvervangend schout in Krimpen aan de Lek. Hij had huiselijke zorgen, “tot syn onuijtspreeckelijcke droefheijt”.

Zijn vrouw was geestesziek, “met een swaere phrenesie synde bevangen.” Hij had al eerder om toestemming gevraagd en verkregen om haar “te mogen swaghtelen ende binden, op hope van herstellinge.”

Welnu, haar ziekte verergerde. Hij vroeg op 30 Juli 1693 aan de hoge vierschaar van Zuid-Holland om haar te mogen opsluiten in een kamer in het eigen huis. De baljuw gaf toestemming.

Ter verduidelijking het volgende. In Dordrecht zou zij zijn ingesloten in “het Leproos of krancksinnighuijs” aan de Vriesestraat, of, indien een geesteszieke gevaarlijk was voor zichzelf en anderen, in “het Dolhuijs”.

Maar dorpen hadden geen toegang tot die service. Integendeel, het was poorters van Dordrecht verboden om een geesteszieke uit een dorp van het district in de stad te brengen voor opname in de verzorging. Deden zij dat toch, dan werd de patiënt uit de stad verwijderd op kosten van degene die de patiënt had binnengebracht.

Twee eeuwen eerder, op 13 Augustus 1444, was op het bordes van het stadhuis van Dordrecht de verordening afgeroepen dat voortaan geen geesteszieke mensen van buiten in de stad mochten worden gebracht, en de kosten voor het uit de stad verwijderen van deze stakkers zou moeten worden betaald door degene die iemand toch had binnengebracht.

“Dat nyement dull luden off dwaes luden bynnen der stede en breng van buyten inne, ... ende daer toe so wes cost dat men doet om die selve weder uuter stede te vueren den sall die geen betalen diese bynnen der stede brocht heeft ...” (2). Het is denkbaar dat familie van poorters in de omringende dorpen hun geesteszieken niet die zorg konden geven die wenselijk was, en dan aan hun familie in de stad vroegen of die hun zieke familielid niet wilden komen halen om hen in de stad te laten verzorgen. Immers, hier verzorgden de cellebroeders, monniken, geesteszieken in “het Dolhuijs”.

De verordening was een noodmaatregel in een tijd van schaarste aan zorg en geld. Er was geen capaciteit en geld voor extra opvang en verpleging in Dordrecht van geesteszieken uit de omringende dorpen.

Het is mij niet bekend of de verordening uit het jaar 1444 in 1693 nog streng werd gehandhaafd. Maar het bovenstaande verhaal doet het wel vermoeden. Het was een harde tijd.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 9, fol. 298, dd. 30 juli 1693.

(2). Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 1, inventarisnummer 6, fol. 32, dd. 13 Augustus 1444.

D.17. Een arm man

Hendrik Aertsz, een boerenarbeider, wonend onder Ridderkerk, klaagde in Juli 1701 bij de baljuw van de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland.

Hij had bij Jan Jansz Leeuwenburg, een boer onder Oost-Barendrecht, als seizoenswerk zaad gemaaid. Hij was tevoren met de boer overeengekomen dat hij er zeven en een halve gulden mee zou verdienen. Maar boer Jan betaalde niet. Hendrik voelde zich machteloos. Want een klacht indienen, het starten van een civiel proces bij de hoge vierschaar, zou geld kosten, en dat had hij immers niet.

Hij was “... een arm man die met zijn hande arbeijt voor vrouw en kinderen de kost moet winnen en van sijn verdienst met deselve moet leven (,) niet machtigh eenigh proces aan de rol te voeren ...”

De baljuw, Pompeus de Roovere, gaf Hendrik gelijk. Boer Jan Jansz Leeuwenburg werd per bode gesommeerd om Hendrik zonder dralen zijn loon uit te betalen. Zo niet, dan werd hij op de volgende zitting van de hoge vierschaar van Zuid-Holland verwacht voor een gesprek.

In het verslag van 1 Augustus 1701 stond vermeld dat boer Jan inmiddels had betaald.

Pompeus de Roovere was een eerlijke baljuw. Hij is 48 jaar achtereen baljuw van de hoge vierschaar van Zuid-Holland geweest. Het was een onkreukbaar en

zeer gerespecteerd magistraat. Zijn grafmonument staat in de Grote Kerk in Dordrecht. Zie foto hieronder.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 10, fol 41-41v, dd 26 Juli en 1 Augustus 1701.

Grafmonument van Pompeus de Roovere, baljuw van de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland van 1673 tot 1721

D.18. “Vuijlgotier”

In 1702 klaagde een zekere Pieter Kant, poorter van Dordrecht, dat er een oude open afvoergoot door zijn eetkamer liep. Het kwam zijn woongenot zeker niet en goede. Die goot was de afvoer van vuil water en ander vuil, afkomstig van zijn bovenbuurvrouw Catarina Sam, de weduwe van Arent Huttenis. Toen hij er bij haar over klaagde vertelde zij hem dat ze daar volgens haar eigendomsakte recht op had.

“... welke voorgeeft regt en servituijt te hebben om, onder door de eetzaal ofte kamer van ’t huijs van mij ... een vuijlgotier uijt haar huijs daerinne ... te laten doorloopen des selfs vuijlwater en vuijligheijd, en tot groot naadeel van mijn huijs.”

Pieter was boos. Hij gaf notaris Petrus van Son opdracht om Catarina aan te zeggen dat ze nog acht dagen de tijd had om er iets aan te doen. Zo niet, dan zou hij de goot dichtstoppen.

Een open goot met jouw afwaswater door de woonkamer van een benedenbuurman? Ja, zeker. Bedenk dat dit een huis zal hebben betroffen dat gebouwd was tussen 1400 en 1550. In die tijd nam men genoeg met praktische oplossingen. Men had toen nog niet de beschikking over mooie ronde gesloten pijpen van keramiek, metaal of PVC. Het was niet anders. Inmiddels waren in de achttiende eeuw gesloten loden pijpen voor afvoer van water in gebruik. Dus het open riool door de eetkamer kon technisch gezien vervangen worden door een gesloten pijp.

Hoe het is afgelopen vermeldt het verhaal niet.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Notarieel Archief Dordrecht toegang 20, inventarisnummer 457, dd. 27 Maart 1702, akte 19, fol.47-48v.

Pompejus de Roovere, 48 jaar lang baljuw van de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland

D.19. Bed gestolen?

Het is gebeurd in 1704. Het heeft beslist nog lang behoord tot de moppenvoorraad van roddelende bureu.

Casper Buytendyk, inwoner van Puttershoek, was een zoon van Abram Buytendyk, inwoner van Dordrecht. Op 14 Juli 1704 klaagde vader Abram Buytendyk bij de hoge vierschaar van Zuid-Holland zijn zoon Casper aan omdat die zijn beste bed zou hebben gestolen.

“... naar sig te neemen ende eygenen als syn eygen goet syn beste bed, een dito peluwe en twee deekens, en deselve aen syn huys tot Puttershoek ... over te brengen ...”

De baljuw, Pompeus de Roovere, was een praktisch man. Deze aanvraag van een civiel proces was zó bizar dat hij vader en zoon uitnodigde bij hem te komen voor overleg. Dat overleg had plaats op 28 Juli 1704. De baljuw sommeerde de bengel om het bed met toebehoren als de bliksem weer terug te brengen.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang

3.03.08.224, inventarisnummer 10, dd 14 en 28 Juli 1704, geen bladzijdennummering.

D.20. Wat een puinhoop

Cornelis Vermeulen, inwoner van Oud Alblas, was omstreeks 1692 getrouwd met Jenneken van Bruijnes. Kennelijk beviel haar het huwelijk niet, mogelijk was ze verliefd op een ander. Want korte tijd daarna vertrok zij met de noorderzon, en liet vervolgens gedurende tien jaar, tot 1704, niets meer van zich horen. Pas nadat zijn vrouw verdwenen was waren zijn dorpsgenoten wel zo goed om hem te vertellen dat zijn vrouw ook na hun huwelijk seksueel contact had gehad met een andere man.

“... een yder maekte hem haer godloos en overspeligh leven bekend, dat voor dato t eenemaal wiert gesecreteert (verzwegen) ...”

“Cornelis had “van haar quaet en overspeligh leven” niets bemerkt, hij had de verdwijning van Jenneken niet zien aankomen.

Ergens tussen 1692 en 1704 deed het gerucht in Oud Alblas de ronde dat Jenneken zou zijn overleden. De schoonzus van Cornelis Vermeulen, de in Dordrecht wonende mevrouw Peekman, de zus van Jenneken, bevestigde dat Jenneken inmiddels zou zijn overleden. Cornelis Vermeulen had zich na die mededeling verloofd met ene Luijbet Brandt, maar die verloving had geen vervolg omdat het overlijden van Jenneken van Bruijnes niet officieel kon worden bevestigd.

Op 9 Augustus 1704 gaf Jenneken notaris Benjamin de Beunje in Breda opdracht om haar echtgenoot Cornelis Vermeulen in Oud Alblas een aanzegging te doen (“een bevel tot insinuatie”). De notaris moest dan in persoon naar haar echtgenoot, Cornelis Vermeulen in Oud Alblas toe om die te informeren. In de zomer van 1704 kreeg Cornelis Vermeulen dan ook onverwacht bezoek van notaris Benjamin de Beunje uit Breda. De notaris las hem de levensgeschiedenis voor van Jenneken van Bruijnes in een brief die zij hem had gedicteerd, en gaf hem daarna de door Jenneken zelf ondertekende brief.

Het volgende was gebeurd. Jenneken was prostituee geworden in Breda, en had daar al die tijd gewerkt in het bordeel van een zekere mevrouw van Overbeke. Kennelijk was zij een in financieel opzicht succesvolle prostituee geweest. Op allerheiligendag van 1701 had zij een dochttertje gekregen, dat ze Johanna noemde. Ze was moederziel alleen bevallen. Tevoren en kort na de bevalling was ze gedurende vijf maanden in huis en verzorgd door Cornelia van Gelcum, de vrouw van Johannis van Burick. Cornelia en een naaste buurvrouw, Catharina van Wellen, weduwe van Hendrik Sielbon, kwamen aanlopen op het gerucht van de huilende baby. Ze hebben zo goed mogelijk het kind gewassen en ingebakerd. (2).

In haar brief vermeldde Jenneken dat ze in Breda natuurlijk niet onder haar eigen naam werkte, dus Cornelis Vermeulen moest niet komen zoeken, hij zou haar nooit kunnen vinden. Ze vermeldde ook dat ze een kind had, maar dat was

natuurlijk niet van Cornelis, zodat hij niet voor het onderhoud behoefde te betalen. Ze had geen behoefte aan betaling door Cornelis. Ze verklaarde ook dat ze toestemming gaf tot een officiële echtscheiding. Mocht de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland haar uitnodigen als getuige te verschijnen dan zou ze weigeren. Deze brief moest ter onderbouwing van zijn verzoek voldoende zijn. Kennelijk vond Jenneken van Bruijnes dat de hem toegewenste onzekerheid nu lang genoeg had geduurd. Ze had per aanzegging door de notaris “schoonschip gemaakt.”

Cornelis Vermeulen kreeg dit verhaal in Augustus of September 1704 te horen. Hij was verbijsterd. Dat dochttertje Johanna, bestond dat echt, was het geen fantasie? Cornelis gaf vervolgens aan notaris Beunje opdracht om dit te verifiëren. Zodat het bovenstaande verhaal over de geboorte van dochter Johanna met getuigenverklaringen op 20 September 1704 door notaris Beunje werd genotuleerd. (2).

Cornelis vroeg met deze gegevens in de hand aan de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland of hij nu een vrij man was. Jenneken van Bruijnes had in haar brief via de notaris bedongen dat ze niet in persoon behoefde te verschijnen om te getuigen voor de hoge vierschaar. De baljuw en schepenen besloten dat het gezien de omstandigheden een redelijk verzoek was. Ze had immers in haar brief zelf verklaard dat er sprake was geweest van overspel.

Op 29 September 1704 accordeerde de baljuw dat Cornelis een vrij man was, en mocht hertrouwen.

Wat een puinhoop.

Bronnen.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 10, dd 29 September 1704, geen bladzijdennummering.

(2). Stadsarchief Breda, Notariële archieven Breda, inv.nr. 0565, “B. de Beunje, Allerhande acten (minuten)”, fol digit 438-439, fol (papier) 253-254, dd 20 September 1704.

D.21. Kindje in het stro

In de wagenshuur van schepen Willem Herweijer in Oud-Beijerland logeerde begin November 1705 een bedelares. Na acht dagen niets van haar vernomen te hebben kreeg een knecht opdracht om eens te kijken of ze nog in de schuur verbleef. Hij trof de bedelares dood in het stro aan. Ze werd op 12 November begraven op het kerkhof van Oud-Beijerland.

Daarna kreeg de knecht opdracht om de schuur schoon te maken. Dat hield onder meer in dat hij alle oude stro opruimde. Onder dat stro vond de knecht het lijkje van een pasgeboren baby. "... een jongh geboore doot kintje ..." Het lijkje werd geschouwd, het betrof een gaaf pasgeboren kind. Waarschijnlijk is de baby daarna in het graf bij moeder bijgezet.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Oud- en Zuid-Beijerland, nummer toegang 3.03.08.134, inventarisnummer 17, dd 13 November 1705 (geen bladzijdennummering).

D.22. Geen pro- deo advocaat?

Weduwnaar Willem van der Lugt was meester-bakker in Bleskensgraaf. Hij had als dienstmeisje (“dienstmaagd”) Sijgje Theunisdochter, een meerderjarige ongehuwde jonge vrouw, eveneens een inwoner van Bleskensgraaf.

Ze klaagde op 7 December 1711 bij de hoge vierschaar van Zuid-Holland dat Willem van der Lugt haar had verleid. Dat de bakker haar “ van tijt tot tijt heeft naar gegaen en bij nagt en bij dag op allerhande manieren heeft getragt te bedriegen, verlyden ende onteeren tot sooverre dat ... sij nu van kinde swanger is ...”

Sijgje had Willem verteld dat ze zwanger van hem was. Waarop Willem haar sommeerde uit zijn huis te vertrekken, met bedreiging van de hulp van een deurwaarder. Hij zei haar aan dat ze het nergens mocht vertellen dat ze van hem zwanger zou zijn, “een eeuwig stilswijgen en silentium” in acht moest nemen. Want zijn goede naam was er immers mee gemoeid.

Waarop zij naar de schout van Bleskensgraaf ging en hem vroeg om een verklaring van onvermogen waarop ze een pro-deo advocaat om hulp kon vragen en een klacht kon indienen bij de hoge vierschaar van Zuid-Holland. En kijk, de schout weigerde haar die verklaring te geven omdat Willem de bakker hem dat had verboden! Dat had ie niet moeten vertellen want Sijgje was niet dom, ze trok de enig juiste conclusie. Ze vroeg zelf de baljuw te spreken en informeerde die over de geweigerde verklaring van onvermogen.

Baljuw Pompeus de Roovere van de hoge vierschaar van Zuid-Holland gaf haar toestemming om te mogen procederen en ze mocht op kosten van de hoge vierschaar een pro deo advocaat vragen.

Het kwam nogal eens voor dat een meisje klaagde dat ze was beduvelde met een belofte haar te trouwen, of was verleid of verkracht, en zo was zwanger geraakt. Maar wie kon bewijzen dat het kind van de man was waarvan het meisje beweerde dat het de vader was? Er werd ook nogal eens gefantaseerd door een meisje. En daar was immers goed geld mee gemoeid. Maar de weigering door de schout van een pro-deo advocaat op verzoek van Willem was de valse noot in het geheel. Waar rook is, is vuur, zeiden de mensen vroeger al.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 11, dd 7 December 1711, geen bladzijden nummering.

D.23. De familie van een veroordeelde

Vaak werd (en wordt nog) de familie van een veroordeelde onbedoeld nog strenger gestraft dan de boef zelf. Dat heet “collaterale schade.”

In September 1714 klaagden de armmeesters (diakenen) van Brandwijk-Gijbeland bij de hoge vierschaar van Zuid-Holland. Onlangs was een zekere

Cornelis Flooren, inwoner van Bleskensgraaf, vanwege diefstal verbannen uit het district Zuid-Holland Zuid van de hoge vierschaar. Zijn vrouw, Adriaentie Jacobsdochter, was hoogzwanger. In Bleskensgraaf werden ze als familie van een veroordeelde gemeden door andere dorpsbewoners. Een paar weken geleden kwam ze dan ook met haar kinderen naar Brandwijk, brak daar zonder overleg met wie dan ook de deur open van een leegstaand huisje, trok er in en was daar inmiddels ook bevallen. Maar de diaconie van Brandwijk kon naast alle eigen te verzorgen behoeftigen er niet ook nog eens dit gezin uit Bleskensgraaf bij hebben. De diakenen vroegen of het gezin uit Brandwijk mocht worden verwijderd. “Te doen de- logeren” heette dat.

Jawel, de baljuw vond het prima. Desnoods zouden ze hulp van justitiedienaren krijgen om het gezin uit Brandwijk te verwijderen.

Hier was sprake van “collaterale schade”. Waarom had de schout van Brandwijk niet even overlegd met zijn collega van het naburige dorpje Bleskensgraaf over een regeling? Adriaentie en haar kinderen konden er toch niets aan doen dat hun kostwinner in de fout was gegaan. Het was een harde tijd.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 11, dd 24 September 1714, geen bladzijden nummering.

D.24. Ruzie om een boekje

In 1724 procedeerden er twee vrouwen uit Puttershoek voor de hoge vierschaar van Zuid-Holland. Marijtje Cornelisse van der Mast, vrouw van kroegbaas Jasper de Heer was de eiser, en Neeltje Ingense, vrouw van bakker Jacob Bosman was de aangeklaagde. Het ging om “het vermisen van zeker boekje”, eigendom van Neeltje Ingense. Dat was zoekgeraakt. Het boekje werd verder niet beschreven, dat deed er kennelijk niet toe.

Op 6 Juli 1724 kwam Neeltje plotseling erg opgewonden bij Marijtje in huis en beschuldigde haar ervan “een boekje” van haar te hebben gestolen. Dat wist Neeltje zeker, en ze eiste het boekje terug.

Neeltje zei “... met veel geraas en geschreeuw ... Marijtje, daer heeft een boekje in mijn rek gestaen, dat heb je uyt mijn huys mede genomen.”

Maar Marijtje zei dat ze het boekje zelfs nog nooit had gezien.

Goed, even schelden lucht op. Daarna ging Neeltje terug naar huis. Maar de zich beledigd voelende Marijtje nam dat niet, zij ging op haar beurt even later naar Neeltje om de zaak verder uit te praten. “Wel Neeltje, wat vertrouwen hebt gij van mij ...”

Maar Neeltje werd steeds kwaaiër. Ze zei “met veel oploopentheid en quaetaerdigheid ... Ja, jouw duijvel gij hebt het gestolen.”

Omstanders, buren die bij het horen van zo'n gave ruzie kwamen toelopen, hadden gezien dat het zó hoog liep dat Neeltje Marijtje in de houdgreep nam en haar zakken fouilleerde. Ze vond geen boekje, maar wel een sleuteltje van een kast van Marijtje. Dat nam ze in beslag met de mededeling dat ze later op de dag wel huiszoeking in die kast zou komen doen bij Marijtje. "Ik sal daer mede u kast komen visiteren."

Even later, toen Neeltje weer thuis was, kreeg haar gezonde verstand toch weer even de overhand. Ze gaf het sleuteltje aan haar dienstmeisje met de opdracht om het terug te brengen bij Marijtje. Maar Marijtje was boos, weigerde het sleuteltje in ontvangst te nemen. Waarop het dienstmeisje, op haar beurt eveneens aangebrand, het sleuteltje "tegen den dijk", op straat gooide. Het toeval wilde dat dit door een van de schepenen van het dorp gezien werd. Die raapte het sleuteltje op en nam het mee.

Maar toen was de boot pas goed aan. Schout en schepenen informeerden bij Marijtje en Neeltje waarover de ruzie ging. Neeltje klaagde bij schout en schepenen van Puttershoek en vroeg of er bij Marijtje huiszoeking kon worden gedaan. Schout en schepenen visiteerden daarop het huisje van Marijtje op zoek naar het boekje. Ze openden ook de kast met het sleuteltje, maar vonden geen boekje. Daarop klaagden Jasper en Marijtje bij de hoge vierschaar over het gedrag van Neeltje Ingense.

Jasper de Heer en zijn vrouw Marijtje Cornelisse van der Mast hadden een kroeg op Puttershoek. Ergens in November 1723 waren daar te gast geweest Gerrit van der Wiel, boer onder Puttershoek, en Gerrit Monster uit Sint Anthoniepolder. Gerrit Monster had jenever besteld bij Marijtje, gaf haar een "achtentwintigstuk", en wachtte op zijn wisselgeld.

Een "achtentwintigstuk" was een zilveren munt van 28 stuivers, bijna anderhalve gulden. Een "zesthalve" was een zilveren munt met een waarde van vijf en een halve stuiver. Gerrit kreeg als wisselgeld vijf zesthalven terug, dus 27,5 stuiver. Dat klopt ook, want er staat bij aangetekend dat "sijn soopje" (een jenevertje) een halve stuiver had gekost.

Maar het wisselgeld kwam maar niet. Waarop Gerrit Monster haar vroeg waar het wisselgeld bleef. Marijtje zei dat hij nog niet betaald had. Daarop bemoeide Gerrit van der Wiel er zich mee, want hij had gezien dat Marijtje het geldstuk in haar zak stak. Na lang aandringen kreeg Gerrit Monster dan toch zijn wisselgeld, vijf "zesthalven" terug.

Welnu, Neeltje Ingense wilde aantonen dat Marijtje ook in een andere situatie niet te vertrouwen was geweest.

Tijdens het verhoor van de beide dames bleek dat er rond diezelfde tijd nóg iemand bij Neeltje binnen was geweest, een zekere Laurens Pieterse Waert. De baljuw wees Neeltje er op dat ook Laurens het boekje toch mee had kunnen nemen? Maar ook deze poging van de baljuw om te bemiddelen landde niet. Een vonnis is me nog niet bekend.

Het is een verhaal van alle tijden. Verdachtmakingen. Mensen verwarren in hun emoties al snel een verdenking met de feiten. Het voorwerp waar alles mee begon deed er vervolgens niet meer toe. Het conflict escaleerde, en er was een vete geboren.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 98, fol. 54 – 55 verso en 75 verso - 76, dd. 30 juli en 16 oktober 1724.

D.25. “Weggejaegt”

Cornelia van Turenhout was een meerderjarige ongehuwde dochter die nog bij haar vader Wouter van Turenhout in Hendrik Ido Ambacht woonde. Vader was meester kleermaker en weduwnaar. Kennelijk was hij van een hardhandig slag die veel dreigde en snel sloeg, en op een dag werd ze door vader het huis uitgejaagd.

“Uyt den huijs is weggejaegt, of wel door syn ongehoorde strenge behandelingen en dreygementen ...”

Ergens omstreeks oktober 1730 ontvluchtte Cornelia daardoor onverwacht het ouderlijk huis, en woonde sindsdien in Dordrecht. Al haar bezittingen, onder meer de erfenis van haar moeder, stonden nog bij vader in huis. Ze had er via brieven meermalen aan vader om gevraagd maar had geen antwoord ontvangen. Haar bezit bestond uit “een sakkerdane kast” (een kostbare teakhouten kast), wat andere meubeltjes en huisraad, met wat kleding, linnen, wol, wat gouden en zilveren sieraden, plus veertig gulden aan geld. Haar vader beheerde ook nog het erfdeel van haar moeder, en bovendien honderd gulden als haar erfenis van haar tante Aeltje de Pater, nog uit de tijd dat ze nog niet meerderjarig was. Dat alles had vader al die tijd geweigerd aan haar uit te betalen.

Goed de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland besloot unaniem dat haar klacht terecht was en besliste dat vader de bezittingen van zijn dochter aan haar moest teruggeven. Kennelijk ging vader vlot akkoord want er is niet verder geprocedeerd.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 12, dd 27 November en 11 December 1730, fol 177v – 178.

D.26. Domme Daan

Aart Schoenmaeckers en zijn vrouw Wilbordje van Raamsdonk, arme inwoners van het dorp Raamsdonk in de Langstraat, waren meestal dronken. Zo ook op 24

Februari 1732. Aart was met een mes vlees aan het snijden, en had met zijn mes per ongeluk zijn vrouw Wilbordje verwond. Tja, zowel Aart als Wilbordje konden zich later niet herinneren hoe dat zo was gekomen. Misschien was Aart gestruikeld en was zo met zijn mes uitgeschoten? Ze hadden geen ruzie gehad, er was dus geen motief voor opzet. Ook volgens Wilbordje was het gebeurd "...sonder enich boos voornemen."

Aart was daarná duidelijk in paniek geraakt, was gevlucht, en kwam ook na herhaalde oproep door de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland op 19 Mei 1732 niet opdagen.

Het waren arme sloebers, een gezin met vijf jonge kinderen. De baljuw zal hebben overwogen wat het gevolg zou zijn van verdere actie. Dat zou alleen maar betekenen dat het gezin zonder kostwinner niet meer te eten had.

Kortom, baljuw Johan Herman Hallincq besloot op 26 Juni 1732 na overleg met de schepenen af te zien van enige actie, en vulde in "Nihil".

Hij liet genade voor recht gelden. Conform de idealen in de eeuw der verlichting.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 12, dd 16 en 26 Juni 1732, fol 195v – 196v.

D.27. Bagger

Op 29 Juni 1733 kregen twee baggeraars uit Sliedrecht ruzie. Pleun Janse Visser zou een hoeveelheid grond hebben gebruikt om er een kade van te maken. Die grond behoorde toe aan Bastiaan Pieterse de Jongh. Dat wil zeggen, Bastiaan beweerde dat hij de eigenaar van die grond was. Bastiaan had luid geroepen dat Pleun een dief was, "welke injurie en lastering den eiser aanstonts ad animum hadde gerevoceert". Kortom, Pleun nam het niet dat hij zo luidruchtig in het dorp voor dief werd uitgemaakt, werd zwartgemaakt. Het was een belediging, en hij klaagde Bastiaan dan ook aan voor de hoge vierschaar van Zuid-Holland. Op 13 Juli 1733 stonden ze voor het eerst voor het hekje in Dordrecht.

Voor de goede orde moet vermeld worden dat dit een civiele procedure betrof. Voor zover ik het kan inschatten zijn zij er beiden arm van geworden.

Bastiaan verklaarde dat hij op 27 Juni al had gemerkt dat er grond was afgestoken van zijn land. Hij liet dan ook zijn advocaat tweehonderd zilveren ducats boete eisen (zeshonderd gulden), die ten goede zouden komen aan "de diaconie armen." Bovendien zou Pleun hem om vergeving moeten smeken.

Maar ze gaven geen van tweeën toe.

Op 28 September verklaarde opnieuw Bastiaan dat Pleun een dief was, en dat hij nog hoopte getuigen te vinden van die diefstal van grond. Van grond? Hoorden de magistraten dat goed? Ja, juist, van bagger.

Op 26 Oktober 1733 klaagde Bastiaan dat Pleun met een sjees op 29 Augustus kwam aanrijden op de dijk van Sliedrecht naar Papendrecht. Bastiaan liep op dat moment daar op de dijk, in de buurt van de Zilversteeg. Pleun schold hem uit met “Gij bent (zelf) een dief, een schelm, schurk en hondsvot.” En hij sloeg ook naar Bastiaan met zijn zweep, “en (wist hem) wel soodanig te treffen dat het bloet op verscheyde plaetsen op de koonen en onder de neus vandaen (liep).” Bastiaan was het eerste het beste huis in gevlucht. Hij voelde zich “seer grovelijk geinjureert.” Hij vond dat dit wel mocht bestraft worden met een boete van “duizend caroli guldens.”

Goed, u begrijpt, het conflict was geëscaleerd. Er werd tussen Juli 1733 en Januari 1734 op negen dagen geprocedeerd. En toen zal het geld op geweest zijn.

Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat het tweetal er op een vreemde manier plezier aan heeft beleefd. Want een grief hebben en procederen was ook reuze spannend, er gebeurde eindelijk iets in hun eentonige levens.

Een vonnis heb ik (nog) niet gevonden. Mogelijk heeft de baljuw met de vuist op tafel geslagen en uit zijn slof schietend hen aangezegd dat het gedonder over moest zijn.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 190, dd. 13 en 27 Juli 1733, fol. 147-147v en 150v-151, dd. 28 September en 26 Oktober 1733, fol. 158 en 167, dd 9, 16 en 27 November 1733, fol. 172, 175, 177, en 179v, en dd. 4 en 11 Januari 1734, fol. 190 en 192v.

D.28. Twee werelden ...

Op 6 September 1734 klaagde een arme weduwe bij de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland in Dordrecht. Het was Deeltje Willems Groenevelt, weduwe van Tijs Janse, wonend onder Brandwijk. Als weduwe met vijf kinderen kreeg ze ooit van meester Cornelis van Aalst toestemming om een hutje te bouwen op een stukje grond bij de weg onder Brandwijk, en de rest van het stukje grond mocht ze gebruiken als moestuin. Hij had duidelijk medelijden gehad met het gezin.

Hij gaf toestemming om ”... een ackertie off wurffie van ontrent dertigh roeden voor aan de wegh onder Brantwijk ... omme aldaar te mogen opslaan soodanigen huysje off hutje, als (de weduwe) voor haar en haere kinderen tot haar behulp tegens de injuriën van de lugt mogte goetvinden, en het verdere gedeelte van het selve ackertje te bequaemen tot teelage van eenigh moes.”

Ik stel me zo voor dat het gezin leefde in iets dat veel moet hebben geleken op de schuurtjes en tuinhuisjes die eigenaren van volkstuintjes tegenwoordig op hun tuintjes neerzetten.

Tentoonstelling over armoede vroeger en nu, 2014

Maar onlangs was er iemand gekomen die Deeltje niet kende. Dat was Aart Huijsman, de nieuwe eigenaar, iemand die woonde onder Gijbeland. Hij kwam en vertelde haar dat ze daar niet mocht wonen. Hij vernielde haar hutje en ook de oogst van haar moestuin.

Ze was te arm om een civiel proces te kunnen betalen. Ze mocht pro deo procederen. Op 20 September 1734 zou er door Richard Paul Eelbo en Pieter Hoeufft, commissieleden van de hoge vierschaar, eerst worden gesproken met de weduwe en met Aart Huijsman. En hier stopte het verslag. Dat betekent dat tijdens dat gesprek Deeltje Groenevelt en Aart Huijsman tot een overeenkomst zijn gekomen.

Waarschijnlijk hadden ooit de erfgenamen van meester Cornelis van Aalst de geërfde bezittingen verkocht zonder zich te realiseren dat meester Cornelis ondershands het gebruik van dat stukje land uit medelijden gratis had gegund aan de weduwe. De nieuwe eigenaar werd daar bij de koop en overdracht van het land dan ook niet van in kennis gesteld.

Wat voor de weduwe van levensbelang was werd nooit beschreven omdat het economisch van geen belang was. Zoals bij boedelbeschrijvingen van erfenissen oude rommel op de zolder van een te inventariseren huis regelmatig door de

notaris werd omschreven als “enighe rommeldarije van weijnigh importantie.” Dat had Deeltje Groenevelt zich nooit gerealiseerd. Twee werelden, die van barmhartigheid en die van bezit en geld verdienen, die elkaar nooit geraakt hadden.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 13, dd 6 September 1734, fol 14v – 15.

D.29. Mag ik even vangen?

Het volgende betrof inwoners van Werkendam. Er werd in Werkendam financieel nogal wat onderling gerommeld. Zodat wat in het volgende verhaal gebeurde niet buitensporig was.

Adriana van Batenburgh was van 1715 tot 1733 dienstmeisje geweest in het gezin van Hermanus Baggerman. Baggerman had haar nooit haar jaarloon uitbetaald. Eénmaal had ze bij wijze van voorschot een uitbetaling van loon ontvangen van 150 gulden. In totaal had ze nog recht op 678 gulden achterstallig loon, over 18 jaren gerekend tegen 46 gulden per jaar. Op 17 Juli 1733 was ze getrouwd met Willem Stam. Toen had ze haar betrekking opgezegd.

Maar recent was Hermanus Baggerman overleden. Tja, en als ze er nu geen werk van zou maken, wie zou er dan in het vervolg nog weten hoeveel geld Adriana te vorderen had? Dus werd Isacq van Belle, de voogd van de minderjarige weeskinderen, aangesproken met het verzoek om 678 gulden achterstallig loon uit te betalen. Isacq van Belle verlangde dat Willem Stam als voogd voor zijn vrouw Adriana Baggerman het bedrag van hem als voogd van de weeskinderen officieel zou opeisen via een civiele procedure bij de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland. Want het moest beschreven staan. Anders zou er immers gemakkelijk ruzie kunnen ontstaan met de andere erfgenamen, nietwaar. In Juli 1736 werd er voor de hoge vierschaar geschikt.

Voor 678 gulden kon in die tijd een riant huis dan wel drie kleinere huizen worden gekocht. Dus zo kinderachtig was die eis niet.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 13, dd 28 Mei 1736, fol 72 – 73v.

D.30. Van wie is dat huis?

Er stond in de Nieuwe Breestraat in Dordrecht een huis waarvan de eigenaar in Februari 1737 niet bekend was.

In 1733 was het als een legaat nagelaten door ene Elisabet Roskam. Maar schout en schepenen konden zich niet herinneren aan wie het was nagelaten.

Vanaf 1725 was het huis gehuurd door Aletta Palm. Maar die was inmiddels kort vóór Februari 1737 verhuisd. Tja, aan wie had zij al die jaren huur betaald? Hád ze wel huur betaald?

Een leegstaand huis zonder eigenaar? Het Gerecht van de stad besloot om het huis bij openbare verkoping te veilen en het geld in consignatie te houden totdat de eigenaar zou zijn opgespoord. De heer Bosveld kreeg opdracht om de verkoping te regelen.

Een huis zonder eigenaar? Mogelijk was de eigenaar omgekomen tijdens een van de vele epidemieën die het land in die tijd nog teisterden waarbij men in de chaos vergeten was om diens bezittingen te beschrijven.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 23, Dd 3 Februari 1737, fol 23 – 24.

D.31. Vermist

Het gebeurde in Nieuw-Lekkerland in de vroege morgen van 27 Oktober 1741. Cornelis Aryense Baertman wilde met zijn schuit ergens aarde gaan halen. De avond daarvóór leende hij bij dorpsgenoot Cornelis de Jong een “snij- haak”, en vroeg aan Cornelis of die mee wilde. Maar Cornelis de Jong had die dag iets anders te doen.

De schuit van Cornelis Baertman zonk die dag in de Lek. De dag erop, op 28 Oktober, was pas duidelijk dat Cornelis Baertman was vermist. Er werd gezocht en men vond de schuit gezonken in de Lek tegenover Lekkerkerk. Het lijk van Cornelis werd niet gevonden. Het werd niet duidelijk wat er precies was gebeurd. Ook werd het niet duidelijk hoe laat het moest zijn gebeurd.

Dorpsgenoot Aart Jansse de Haan had die morgen heel vroeg iemand “drie of viermaal heel swaar hooren zugten”, maar dat was dan ook alles wat men ervan gemerkt had.

De schuit met aarde werd gelicht door de dorpsgenoten Cornelis Boerman en Pieter Jacobse Kleyn. Ze hadden zo hier en daar drijvend ook nog wat bezittingen van de vermiste man kunnen opvissen, onder meer zijn hoed. De geleende snij-haak werd in de schuit aangetroffen.

Omdat het een geval van vermissing was werd er door de schout van Nieuw-Lekkerland Cornelis Jongeneel een verslag van gemaakt bestemd voor de baljuw van de hoge vierschaar. Het bleef een mysterie.

Maar ruim drie jaar later, op 11 Mei 1745, vroeg Trijntje Cornelisdochter Versluijs, de vrouw van de vermiste Cornelis Aryens Baertman, bij de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland toestemming om te mogen hertrouwen. Bij de hoge vierschaar bogen zich de commissieleden Pieter Pompe van Meerdervoort en Anthony Boon over het verhaal, en adviseerden toestemming te geven. Op 31 Mei 1745 kreeg Trijntje toestemming om te mogen hertrouwen.

Tegenwoordig wordt in geval van vermissing iemand pas na tien jaar administratief overleden verklaard. Die verklaring is meestal nodig om toestemming te krijgen om te kunnen hertrouwen of om een testament rechtsgeldig te maken.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 13, dd 11, 24 en 31 Mei 1745, fol 232 – 233.

D.32. Een proces om de erfenis

Op 14 Juni 1745 klaagde Dirk Leendertse den Besten namens zijn vrouw Neeltje Leendertse Verschoor bij de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland over het feit dat zijn mede erfgenamen de erfenis niet met hem deelden. Hij deed hen een civiel proces aan. Omdat hij een arm man was vroeg hij of het pro deo mocht. Dat werd op 5 Juli 1745 door de baljuw toegestaan.

Tja, om welke mensen ging het?

Neeltje Leendertse Verschoor was de enige nagelaten dochter van Ariaantje Bastiaense Swart en Leendert Verschoor, inwoners van Ridderkerk. Die waren inmiddels beiden overleden. Moeder Ariaantje Bastiaense Swart was een dochter geweest van het al veel eerder overleden echtpaar Bastiaen Cornelisz Swart en Jannetje Ariens van Asperen.

Die grootouders van Neeltje Leendertse Verschoor, Bastiaen Cornelisz Swart en Jannetje Ariens van Asperen, hadden op 11 December 1704 in Katendrecht een testament laten maken bij notaris Cornelis Verschoor. In dat testament werd beschreven dat hun kinderen gelijke delen van de erfenis zouden ontvangen. Ze kregen vijf kinderen. Er waren er nog vier in leven. Dat waren naast bovengenoemde Ariaantje Bastiaense Swart de drie kinderen Cornelis, Arij en Grietje Bastiaanse Swart. Er werd in dit verslag nog genoemd een jong overleden zoon, Leendert Bastiaense Swart. Grietje was getrouwd met Gerrit Janse Vogelaer, inwoner van Ridderkerk.

Hallo, bent u er nog?

De ouders van Neeltje, dus Leendert Verschoor en zijn vrouw Ariaantje Bastiaense Swart, hadden een testament laten maken op 23 Januari 1712 voor schout en schepenen van Ridderkerk. Die bovengenoemde Neeltje Leendertse Verschoor was volgens dat testament de enige erfgenaam van haar moeder, de overleden Ariaentje Bastiaense Swart. Zodat er in 1745 nog een legaat van 200 gulden was waar kleinkind Neeltje Leendertse Verschoor recht op had. Maar de rest van de familie, haar twee broers Cornelis en Arij, en zus Grietje, die ook zouden erven hielden dit geld onder zich.

Dirk Leendertse den Besten, de echtgenoot van Neeltje Leendertse Verschoor, klaagde bij de hoge vierschaar over het feit dat de andere erfgenamen van

Bastiaen Cornelisz Swart en Jannetje Ariens van Asperen dat legaat van 200 gulden nog steeds niet aan zijn vrouw hadden uitbetaald.

“... dat ... oom en moey maternel de geheele nalatenschap van de zelve hunne moeder hadden onder zig geslaegen en gehouden ... zonder aan hem of zyn vrouw (na overlijden van de moeder van zijn vrouw) eenige behoorlyke opening , veel min eenige voldoening van het prae-legaat van 200 gulden ... gegeven te hebben.”

Na het overlijden van de moeder van zijn vrouw had Dirk den Besten meermalen geprobeerd in gesprek te komen met de familie van zijn vrouw, maar zonder resultaat.

Hij had “... wel getragt de vereyste ouvertures en voldoeninge ter zaeke te bekomen, edog dat hy daertoe in der minne niet hebbende kunnen geraeken ...”

Op 5 Juli 1745 startte de civiele procedure tegen Cornelis en Arij Bastiaense Swart, en Gerrit Janse Vogelaer als voogd van diens vrouw Grietje Bastiaense Swart.

Ik krijg bij het doorlezen van verslagen van civiele processen rond erfenissen vaak het gevoel dat onze voorouders zich verveelden bij gebrek aan voetballen, televisie en mobieltjes. Zodat zij, als daar reden voor was, zich met een ware hartstocht hebben gestort in een civiel proces. Er gebeurde weer eens iets spannends, en misschien leverde het geld op. Bovengenoemd verhaal heb ik in mijn collectie meegenomen als voorbeeld.

Door het meestal jonger overlijden dan tegenwoordig gebruikelijk is waren de erfgenamen ook jonger. Het erven van geld was dan vaak een zeer begeerde zakelijke meevaller.

De familierelaties waren dermate ingewikkeld dat er hogere wiskunde voor nodig leek om er uit wijs te worden. Daar hebben veel advocaten hun brood mee kunnen verdienen.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 13, dd 14 Juni en 5 Juli 1745, fol 234v – 235v.

D.33. Betovering?

Een oude vrouw, Jannigje Bastiaansdochter Danswijk, weduwe van Laurens Boele, inwoner van Krimpen aan de Lek, was in het voorjaar van 1759 overleden.

Bij het sterfbed was familie aanwezig geweest, onder meer Cornelis Tomasz van der A. Jannigje zou hem plotseling aan zijn jas hebben vastgehouden en hem zich hebben toegetrokken waarna ze hem een stomp op de borst had gegeven. Waarbij ze enkele onverstaanbare woorden had gezegd en besloot met “nú is het genoeg.” Daarna had ze zich in de bedstee naar de muur gekeerd en niets meer had gezegd.

Jannigje had dus stervende tegen hem gezegd: “Het is genoeg geweest.” Cornelis kreeg meteen daarop “een zeer zware hoofdpijn en ontroering in het lichaam ...” Hij was na afloop zó moe geweest dat hij een dag het bed had moeten houden. “... en dat (hij) dagt alsdoen betovert te zijn ...” Daarna had hij over het hele dorp het praatje verspreid dat Jannigje hem op haar sterfbed had betoverd. Welnu, dát namen de kinderen van Jannigje niet, en zij klaagden hem aan wegens laster voor de hoge vierschaar van Zuid-Holland.

Klok Krimpen aan de Lek uit 1388

En de kinderen kregen gelijk.

De baljuw benoemde op 18 Juni 1759 de laster als “onwaaragtige en quaataardige verdigtselen ... atroce injurien.” Immers, Jannigje stond bekend als een eerlijke en deugdame vrouw waarop nooit iets aan te merken was geweest. En al helemaal geen toverkunst.

Tja, wat kon er werkelijk zijn gebeurd? Jannigje was door haar ziekte verward geweest.

“... dat het het zelve door de kragt van de ziekte heur buijten intentie moet zijn ontvallen ...”

En zo was het toevallig ook nog eens een keer. Hier herkennen we de positieve invloed van “de verlichting” op het denken van mensen. Het besef dat alles een

natuurlijke oorzaak heeft, ook al kennen wij op dit moment door gebrek aan kennis en inzicht de samenhang van oorzaak en gevolg nog niet.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 191, dd. 18 Juni 1759, fol. 167 – 167v.

D.34. Jean Baptist Coulon

Het echtpaar Anna Buhr en Anthonij de Rooij hadden in 1768 een herberg in Dordrecht. Bij hen logeerde al enige tijd een Engelsman, Robert Cooper.

Onlangs was er ook een Fransman gekomen, Jean Baptist Coulon. Jean Baptist Coulon zou in Frankrijk ernstige misdaden hebben gepleegd waarvoor hij werd gezocht. Dat had hij in vertrouwen aan Robert Cooper en Anna verteld. Hoe de magistraten er achter waren gekomen dat hij niet deugde werd niet vermeld, maar de hoofdofficier, de plaatsvervanger van de schout, liet hem weten dat hij hier niet gewenst was en Dordrecht zo snel mogelijk weer diende te verlaten.

Jean Baptist Coulon vertrok uit de stad, maar kwam na korte tijd terug en logeerde weer in de herberg, maar nu clandestien.

En hier begon het verhaal.

Robert Cooper en Anna Buhr zouden van die ernstige misdaden van Jean hebben geweten, want Jean had het hen verteld. Voor de rechtbank ontkenden zij dat later. Maar Jean Baptist was chantabel, dat was zeker. Dus het moest een leuke bijverdienste kunnen opleveren, hadden Robert Cooper en Anna samen bedacht. Robert en Anna dreigden hem met het Gerecht van de stad, maar met wat geld zou hij het wel met de hoofdofficier op een akkoordje kunnen gooien. Robert en Anna konden bemiddelen. Jean gaf hen negen dukaten (goudstukken), een lief bedrag. Er zat een corrupte justitiedienaar in het complot. Hij zou zogenaamd zorgen dat het geld aan de hoofdofficier ter hand werd gesteld. Deze justitiedienaar kreeg één dukaat, en smeerde hem vervolgens. Daarná deelden Robert en Anna de resterende acht dukaten. Robert schreef aan Jean Baptist een briefje met de boodschap dat hij nu vanuit Dordrecht ongehinderd naar Londen kon vertrekken.

En toen gebeurde er iets onvoorziens. Waarschijnlijk had de justitiedienaar zijn mond voorbijgepraat. Want de volgende dag deed de hoofdofficier een inval in de herberg, op zoek naar de eerder uitgewezen Jean Baptist Coulon. Die schrok, en wist niets beters te doen dan uit het raam boven de haven in het water te springen. Waar hij verdronk, want hij bleek niet te kunnen zwemmen.

De hoofdofficier vond daarna op het lijk het door Robert Cooper geschreven briefje. Het Gerecht verweet later Robert Cooper "... met deugnieten en slegt volk in Engeland te correspondeeren ..."

Maar goed, Robert en Anna werden voor straf later elk drie dagen in de cel op de zolder van het stadhuis op water en brood gezet.

Ja, en wie wás die Jean Baptist Coulon nu eigenlijk geweest, en wat had hij verkeerd gedaan? Er werd een bericht gezet “in den Courant”: Jean Baptist Coulon, geboren in Arras in Frankrijk, was binnen Dordrecht verongelukt. Wie nog dacht geld van hem tegoed te hebben kon zich melden. Maar dan wel graag vóór Januari 1769.

Er hebben zich geen schuldeisers gemeld.

Wèl meldden zich in Mei 1769 de magistraten van de Noord- Franse stad Arras. Met het verzoek of Dordrecht het resterende geld en de waarde van de goederen en kleding zoals die waren aangetroffen op het lijk aan hen wilde sturen. Het kon per wisselbrief worden gezonden aan de griffier van het Gerecht van Arras. En dat is gebeurd. (2).

Maar ook schout en schepenen van Arras vermeldden in hun brief niet wat Jean Baptist Coulon had misdaan.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 8, dd. 14 Juli 1768, fol. 178 – 180.

(2). Idem, inventarisnummer 9, dd. 1 Juni 1769, fol. 11v.

D.35. Begraven geld

In Giessendam was op 8 April 1759 overleden Jan Ariensz Couwenhoven. Hij en zijn broer Teunis Ariensz Couwenhoven hadden samen één huis bewoond, en zij hadden ooit hun geld samen in hun eigen huis onder de vloer begraven. Daarna, vóór 1759, was eerst broer Teunis overleden.

Welnu, op zijn sterfbed op 8 April 1759 had Jan Ariensz Couwenhoven “aan een paar vrienden” (zijn nabestaanden) verteld waar het goud- en zilvergeld van de erfenis van de beide broers lag. De erfgenamen hadden het op de sterfdag al opgegraven. Het geld werd opgegraven door drie van de erfgenamen, Cornelis Dusseldorp, Gijsbert van Vliet en Cornelis de Hoogh.

Het goudgeld lag begraven in de grond “in de hoek by de bedsteden in de opkamer ... in een bedsteede onder een teegel.” Het zilvergeld lag voor een deel begraven “onder de etenskast in de keuken of voorhuis”, en voor een ander deel “aan de zuidkant in het westerse kamertje, ... in ’t westerse kamertje bij het cousyn.” Het geld in de keuken onder de kast bleek te zitten “in een aarden kan met een teegeltje van boven toegedeckt.”

Aan het eind van al dat spitten vroegen de eerste twee aan Cornelis de Hoogh of hij misschien nóg een plaats wist waar iets kon liggen. Nee, dat wist hij niet.

Overigens niet zo’n vreemde vraag want Cornelis de Hoogh had de laatste jaren, na het overlijden van broer Teunis Ariensz Couwenhoven, als buurman van de zojuist overleden Jan Ariensz Couwenhoven in hetzelfde huis gewoond.

Waarop Cornelis Dusseldorp en Gijsbert van Vliet zeiden dat ze samen nog even verder zouden zoeken, “dan sullen wij er na zien”. Waarop Cornelis de Hoogh had geantwoord: “Dat is goed, dat is uw pligt.”

Annigje Woutersdochter van Wyngaarden was eerder weduwe van Teunis Ariensz Couwenhoven, de al eerder overleden broer van de erflater. Ze was later hertrouwd met Teunis Heijmensz Smits. Ze had haar tweede echtgenoot ooit in vertrouwen verteld waar volgens haar overleden eerste man Teunis Couwenhoven alle geld was begraven. Teunis Couwenhoven was al vóór 1759 overleden. Weduwe Annigje van Wyngaarden vond het jammer dat haar eerste man zijn deel van het geld nooit eerder had opgegraven want ze hadden het best kunnen gebruiken. Immers, Teunis had destijds zijn schulden afbetaald van het geld dat zijn vrouw met haar baan die ze had gehad vóór ze trouwde had opgespaard, wat ze “met dienen had overwonnen”.

Inmiddels was ook Annigje van Wyngaarden overleden. Teunis Heijmensz Smits was dus weduwnaar van Annigje. En het was pas geruime tijd ná al dat zoeken naar de potten met geld gebleken dat Teunis Heijmensz Smits via zijn vrouw uitstekend op de hoogte was geweest van de vindplaatsen.

Bovendien bleek toen ook nog eens dat de recent overleden Jan Ariensz Couwenhoven zijn dochter Lidia en zoon Cornelis al eerder had laten zien waar het geld begraven lag.

Ineens vertrouwden de erfgenamen elkaar niet meer. Ja, en toen begonnen de discussies. Het was een onaangename ontdekking voor de familieleden onderling. Er waren behalve de kinderen ook zeven volwassen erfgenamen die bij nader inzien hadden kunnen weten waar het geld begraven had gelegen. Had iemand nog informatie achtergehouden? Wás alle geld wel opgegraven? En, wat belangrijker was, was er al geld opgegraven geweest vóórdát Jan Couwenhoven overleed?

De erfgenamen wilden helderheid. Maar het was inmiddels al zes jaar na het opgraven van de potten geld. Hier hielp geen notariële beschrijving meer van de boedelinventaris om helderheid over de erfenis te verschaffen. In 1765 had het dan toch nog een civiel proces voor de hoge vierschaar van Zuid-Holland tot gevolg. Een eindeloze discussie. Misschien discussiëren de erfgenamen nóg. Ik weet niet welk pand het betrof. Maar mogelijk dat er ooit nog eens een pot goud te voorschijn komt bij een verbouwing van een oud pand in Giessendam?

Aanvullende informatie, voer voor genealogen:

Alle genoemde mensen waren inwoners van Giessendam.

Cornelis de Hoogh was getrouwd met Neeltje Jansdochter Dusseldorp, de weduwe van Cornelis van Brugge.

Teunis Ariensz Couwenhoven was al eerder, vóór 1759, overleden. Na diens overlijden woonde Cornelis de Hoogh in dat gedeelte van het gemeenschappelijke huis. Jan Ariensz Couwenhoven en Cornelis de Hoogh hadden in 1759 “vijfzede deel” van het huis in bezit.

Andere erfgenamen: Lidia Jansdochter Dusseldorp en Cornelis Willemsz Dusseldorp. Erik de Hoog en Bastiaan van Es waren de voogden van erfgenaam Jannigje Willemsdochter Dusseldorp. Cornelis en Jannigje waren de nagelaten kinderen van Willem Jansz Dusseldorp.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 191, dd. 11 November 1765 en 7 April 1766, fol. 219 – 222v.

D.36. Eerlijke dief

Hendrik van Hees, ongeveer 40 jaar oud, geboren in Numansdorp (de Buitensluis), stond op 21 November 1771 vanwege diefstal voor baljuw en schepenen van de Hoge Vierschaar van het Land van Strijen in het dorp Strijen voor het hekje. Hij deed er niet moeilijk over. Hij leefde van diefstal in het gebied van de Buitensluis. Want een mens moest toch èrgens van leven, nietwaar.

Op een dag in 1769 hoorde hij van inwoners van de Buitensluis dat de baljuw hem zocht. Hij “collecteerde” nog even wat geld voor het goede doel bij inwoners daar, ontving vier of vijf gulden per inwoner van de Buitensluis, op

voorwaarde dat hij voor een flinke tijd “naar elders” zou verdwijnen. Hij week uit naar het land van de Fijnaart in Brabant, dus aan de overzijde van Het Hollands Diep. Maar binnen het jaar kwam hij toch weer terug naar de Buitensluis. Misschien had hij heimwee?

Hij jatte, teruggekomen, bij Arij Boer aan de Buitensluis in Oktober 1770 negen tinnen lepels, een papkom en een trekpot (om thee te zetten). Hendrik van Hees had daar een plank uit de wand van de schuur getrokken. Door het ontstane gat kroop hij naar binnen, klom naar de vliering van de schuur waarna hij van daar gewoon verder kon lopen naar de zolder van het woonhuis. Hij had dit ‘s middags gedaan, terwijl het gezin aan het werk was op het land. Vervolgens wist hij het gestolene door te verkopen aan ene Adrianus Quispel. Die woonde eveneens aan de Buitensluis. Maar ja, die negen tinnen lepels werden zo natuurlijk snel herkend als diefstal van Arij Boer. Met uiteindelijk de arrestatie van Hendrik tot gevolg.

Tja, hij vertelde opgewekt dat hij van diefstal leefde.

Hij stal van alles. Bijvoorbeeld de etenskorven van de boerenknechten terwijl die aan het werk waren. Want Hendrik had soms honger. Zo stal hij ook regelmatig elders brood en kaas. Tijdens het verhoor wees hij op zijn overjas. Die had hij onlangs gestolen van boer Jan Klijn aan de Westdijk. Want het was nog winterkoud, en een goede jas was immers nooit weg.

In Bommelskous, een ander gehucht dicht bij de Buitensluis, wist hij in 1771 via het toilet binnen te sluipen in een huis door de leem- met- strooien achterwand van het toilet naar de schuur weg te breken. Daar vond hij naast brood en een hele kaas nog “gespen en schalmen” (zilveren schoengespen en een ketting). De gespen had hij vlot kunnen doorverkopen op de Beijerlandse markt voor vijftig stuivers.

Van Jacob de Winter, inwoner van de Buitensluis tegenover het kerkhof had hij onlangs brandhout gejat en opgestookt. Want, het was al gezegd, het was een koud seizoen nietwaar.

De baljuw vroeg als eiser ophanging, maar de schepenen beslisten anders. Op 21 November 1771 werd Hendrik gezeseld en gebrandmerkt, en vervolgens zou hij levenslang verbannen zijn uit geheel Holland (Holland en Westvriesland).

Maar precies een jaar later, op 19 November 1772, stond Hendrik wéér voor de hoge vierschaar. Wéér beweerde hij dat hij “omtrent 40 jaar” oud was. Het was duidelijk dat hij zijn leeftijd niet wist.

Hij had als verbannene maandenlang rondgezworven door het gebied rond Willemstad en De Klundert in Brabant. Maar ja, tenslotte kwam hij toch maar weer terug in zijn vertrouwde eigen land. Op 14 november 1772 was hij op de Buitensluis bij toeval gezien door enkele dienaren van justitie en gearresteerd. Hij ontkende niets en gaf alles vlot toe. Ja, hij wist dat ie was verbannen. Maar er mocht zoveel niet. Hij had deze periode gewerkt voor zijn brood, en bedelde als het zo uitkwam. Hij had niet meer gestolen.

Op 12 December 1772 werd hij wegens het overtreden van zijn bannissement veroordeeld tot tien jaar tuchthuis. En daarna zou hij voorgoed verbannen blijven, dat sprak vanzelf.

Wat mij opviel was dat hij steeds eerlijk opbiechtte wat hij zoal fout deed. In geld uitgedrukt was hij met zijn diefstallen bescheiden geweest. Hij stal ook in natura, want een mens moest toch eten en had verwarming nodig, nietwaar. Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat deze eenvoudige man zich in 1772 expres heeft laten vinden in de hoop deze keer een goed verwarmde plaats in een tuchthuis te krijgen waar hij zich geen zorgen meer behoefde te maken over het vinden van zijn dagelijks brood.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 21, dd. 21 November 1771 en dd. 19 November en 12 December 1772 (bladzijdennummering ontbreekt).

D.37. Collecte voor Ens

In “de Zuiderbuurt” op het eiland Ens in de Zuiderzee was brand geweest, waardoor veel houten huisjes in de as gelegd waren. De “Zuiderbuurt” is wat nu “Schokland” heet. De brand had plaats gevonden in de nacht van 28 op 29 September 1775. Dat het een ramp was voor de bewoners, dat was duidelijk.

Hermanus Nicolaus Gillet, dominee van de Zuiderbuurt, plus twee inwoners van het verbrande dorp, Andries Tijmens en Teunis Jansen, hadden bij het Hof van Holland toestemming gevraagd en verkregen om in diverse steden van Holland een collecte te houden ten behoeve van de getroffen.

Het waren “... ingesetenen aldaar, als gecommiteerden uyt de meede in en opgesetenen van de Zuiderbuurt op het zelve Eijland, ...”

Een half jaar na de brand, op 30 Maart 1776, hadden hunne Hoogmogende Heeren van Holland hen toestemming verleend. Mits het wel met medeweten en toestemming zou gebeuren van de magistraten van de steden.

De collecte werd hier gehouden “... op drie of vier achtereenvolgende dagen binnen de stad aan de huizen der ... ingesetenen” Om het ordelijk te laten verlopen zou een justitiedienaar assisteren. Er moest worden gecollecteerd met afgesloten collectebussen waarvan de sleutels zouden worden bewaard op de secretarie van het stadhuis. Die bussen zouden pas aan het einde van het collecteren worden geopend op het stadhuis in aanwezigheid van twee magistraten, de heren de Roo en Backus. Gezamenlijk zou men daarna het geld tellen en noteren. En zo is het gebeurd. (1).

Ook in die tijd werd er gezwendeld met collecteren “voor het goede doel.” Waarbij het goede doel dan later vaak bleek te zijn het vullen van de eigen zakken van de collectanten. (2).

Bronnen.

(1). Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 9, dd. 12 November 1776, fol. 195v – 196.

(2). Nationaal Archief Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 – 1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 75, dd. 6 en 19 Augustus 1757, en 10 Juli 1767 (bladzijdennummering ontbreekt).

Zie ook “Justitieklienten in vroeger tijd”, hoofdstukjes 7.2 en 7.3, fol. 91 en 92.

D.38. Geen papieren meer

Op 12 Februari 1787 behandelde Jan Hoofd Damas., de voorzitter van de afdeling huwelijkszaken van het Gerecht van Dordrecht, een verzoek van Trijntje Cats, de weduwe van Adrianus Versteeg. Ze wilde hertrouwen met Cornelis Warbie. Maar ze had geen papieren meer waaruit kon blijken dat haar echtgenoot jaren tevoren op Sint Eustatius was overleden. Het ontbrak aan “eenig legaal bewys.” Trijntje was destijds met een kind berooid achtergebleven. De moeder van Adriaan Versteeg, Elizabeth Naardhuysen, weduwe van Claes Versteeg, legde een verklaring af. Ze had indertijd van Meyndert de Heer gehoord dat haar zoon op Sint Eustatius was overleden.

Dat moest zijn geweest tijdens de vierde Engelse oorlog, dus tussen 1780 en 1784, want Adriaan behoorde bij een detachement Hollandse soldaten op Sint Eustatius dat daar door Engelse troepen krijgsgevangen werd gemaakt.

Dat Adriaan “... op eene ongelukkige wyze om hals was geraakt ...”

Zoals destijds gebruikelijk gingen veel gevangen genomen Hollandse soldaten daar in Engelse dienst over. Ook Adriaan deed dit. Op een dag was het zijn beurt om schildwacht te zijn, maar hij kwam niet op tijd. Toen hij kwam werd hij door een Engelse luitenant met de kolf van diens geweer in zijn ribbenkast gestoten. Kennelijk nogal stevig, met als gevolg een aantal gebroken ribben en daarbij een longbeschadiging. Want hij viel neer, en overleed twee dagen later.

Trijntje beweerde dat ze een brief had ontvangen van twee Rotterdammers, Bastiaan Schreuders en Leendert van der Hoek, die dit verhaal bevestigden. Die hadden destijds op Sint Eustatius Adriaan helpen begraven.

Het verhaal overtuigde de schepenen van het Gerecht van Dordrecht. Trijntje kreeg toestemming om te mogen hertrouwen.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 11, dd. 12 Februari 1787, fol. 52 – 53.

D.39. Vader onbekend

Hermina van Hees, 40 jaar oud, geboren in Gorinchem, was achttien jaar tevoren, in 1773, in Dordrecht getrouwd met Johannis Kouse, een man afkomstig uit Saksen. Het echtpaar had in Dordrecht gewoond en gewerkt. Ze kregen zes kinderen. In 1790 wilde haar man plotseling terug naar Saksen. Misschien had hij heimwee?

Ze vertrokken samen met de zes kinderen naar Nijmegen. Maar Hermina, een eenvoudige vrouw, raakte in paniek. Twee uur gaans voorbij Nijmegen vertelde Hermina haar man dat ze niet mee durfde naar het voor haar onbekende Saksen. Eén kind, waarschijnlijk de oudste, ging met vader mee. Hermina nam afscheid van haar man en keerde met de resterende vijf kinderen terug naar Dordrecht. In Dordrecht lukte het Hermina nog ongeveer vier maanden voor het gezin te zorgen. Toen was alle geld op. Hermina, een eenvoudige vrouw, bedacht pas op dát moment dat ze niet in staat was om voor het gezin op een eerbare manier de kost te verdienen.

Ze vertrok met de noorderzon, met achterlating van haar vijf (al wat oudere) kinderen. Ze werd prostituee, en hoopte zo geld voor haar gezin te kunnen verdienen.

Na bijna een jaar kwam ze, hoogzwanger, weer terug in de stad. Eerst werd ze in de cel gezet op het stadhuis wegens verregaande plichtsverzaking. Want ze had immers destijds niets met burens of vrienden geregeld voor haar kinderen. Maar bevallen in een cel was ook zowat. Ze werd vrijgelaten, en vond onderdak ergens op de Glasblazersvest, waar ze op 17 September 1791 beviel. De vroedvrouw, Jacoba van Eyken vroeg haar wie de vader van het kind was. Maar dat wist Hermina niet. Ze had als prostituee met zóveel mannen geslapen dat dit onmogelijk uit te maken was.

“... met zoo veel onderschyde mansperzonen vleeslyk verkeert had, dat zy niet wist wie vader van haar kint was ...”

Ze ontmoette haar klanten vooral op de dijk tussen Papendrecht en Gorinchem, en daar was dan ook meteen de afwerkplek. De wippen gebeurden altijd bij avond in de buitenlucht (“op straat”). Eén van die mannen die ze nog het meest had meegemaakt als klant was een boerenkerel geweest. Ze wist verder niets van hem, ook niet waar hij woonde. Want tijdens een wip stelde je niet zulke intieme vragen, nietwaar, dat schrikt de klanten af.

Goed, de magistraten waren het er snel over eens dat hier sprake was van “hoererij”. En dat was immers bij wet verboden. Dat het een eenvoudige vrouw betrof die onder invloed van haar armoede in paniek alleen maar had kunnen bedenken dat ze door prostitutie geld voor haar gezin kon verdienen, kijk, dat was een gedachte die nog geen gemeengoed was bij de magistratuur.

“... haar voorgeven, dat zij er door armoede toe gekoomen is, en voor haar kinderen de kost te krijgen.”

Wat zei de wet er over? De nog door koning Philips de tweede van Spanje uitgevaardigde wet van 1 April 1580, “De politijcke ordonnantie”, bepaalde

onder meer dat alle prostitutie verboden was. Bizar was dat deze wet nadat we Philips de tweede in 1580 als koning hadden afgezworen toch in de Zeven Provinciën van kracht bleef en later zelfs werd “aangescherpt.”

Wel, “volgens dit “Edicte op de politie van den 1 April 1580” was de eis dat zij voor vijftig jaar zou worden verbannen. Het vonnis op 27 Oktober 1791 was twintig jaar verbanning uit heel Noord en Zuid Holland. Mèt medenemen van haar vijf kinderen, dat sprak voor zich. En van haar met prostitutie verdiende geld, dat bestemd geweest was voor haar gezin, moest ze de kosten van het proces betalen. “.. de kosten van den processe, mitsgaders in de kosten en misen van de justitie.”

De schijn van heiligheid van de magistraten.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 238, dd. 27 Oktober 1791, fol. 101v – 102v.

D.40. Loverboy?

Matthys van Wilsten en zijn vrouw Wilhelmina Palte waren omstreeks 1790 inwoners van Rotterdam. Matthys werkte bij de stads Waag van Rotterdam. Ze hadden een dochter, Hermina van Wilsten, die in 1792 inwonend dienstmeisje werd in het gezin van zilversmid van Heissen in Dordrecht. Ze was toen 19 jaar oud. Hermina stond bekend als een keurig meisje dat zich goed gedroeg. In 1794 zou ze volleerd zijn in het linnen en wollen kleding naaien. Dus de ouders lieten haar met een gerust hart naar Dordrecht gaan.

In November 1793 hoorden Matthys en Wilhelmina van burens van de zilversmid dat hun dochter inmiddels zichtbaar zwanger met een rijtuig naar Rotterdam was teruggekeerd en logeerde bij schoenmaker Philippus Durie in de Zandstraat, driehoog boven het speelhuis “De Leeuw voor t Bosch”. De ouders waren erg geschrokken, “ten uitterst aangedaan”. Ze zochten hun dochter op en stelden haar voor om thuis te komen bevallen. Maar dat weigerde Hermina. Het viel de ouders op dat ze kostbaar gekleed was. Ze had zelfs een zilveren beugeltas. Ze wilde niet zeggen waar het geld voor dergelijke aankopen vandaan kwam en wie de vader was, ze zei “dat zijn jullie zaken niet.”

Haar ouders waren in paniek, ze voelden zich machteloos. Er werd met Hermina gesproken door magistraten uit Rotterdam en van het Gerecht van Dordrecht. Ieder verzekerde haar dat ze door Justitie voor te liegen of zaken te verzwijgen van de ene ramp in de andere terecht zou komen.

Ze vertelde dat ze zwanger was van een matroos, Johannes Vankmeijer genaamd. Op 26 September 1793 had hij haar een brief geschreven waarin hij verklaarde de vader van het ongeboren kind te zijn, en dat hij inmiddels op het VOC schip “Delft” was uitgevaren naar OostIndië. Ze toonde de brief. Een

opmerkelijke brief was het wel, want hij beloofde in de brief niet met haar te zullen trouwen.

En navraag door de magistraten leverde de volgende gegevens op. Een man met de naam Johannes Vankmeijer bestond niet in Rotterdam of Dordrecht, het moest een alias zijn. Bovendien bestond er geen VOC schip met de naam Delft, en aan boord van recent naar OostIndië uitgevaren schepen was niemand met het signalement van die Johannes. Er was wel een oorlogsschip met de naam Delft”, maar ook daar was niemand die leek op de beschrijving van Johannes Vankmeijer.

Kortom, er klopte niets van.

Op 16 Januari 1794 beviel Hermina in haar kamer bij het gezin van hospes Philippus Durie in de Zandstraat. Het kind werd Rooms Katholiek gedoopt met de namen Hermanus Josephus, waarbij Hermina zich “Armina Palte” noemde, met de opmerking “vader onbekend”. Kort daarna vertrok ze weer naar Dordrecht en hervatte haar betrekking als dienstmeisje in het gezin van zilversmid van Heissen. Haar kind liet ze achter in de zorg van de vrouw van Philippus Durie. De ouders van Hermina vonden die zorg ten enenmale onvoldoende. “... met agterlating van haar onegte kind alhier ... bij behoeftige lieden.” Bovendien, waarom moest een protestants opgevoed meisje nu haar kind katholiek laten dopen? Dat hadden ze Hermina dan ook erg geëmotioneerd verweten. Voor Hermina was daarmee de maat vol. Hermina schreef haar ouders op 4 Februari 1794 “een schandelijke scheldbrief.” Dermate, dat het (volgens de ouders) “... niet te begrijpen is, hoe een kind tegen zijn ouders zich alzo kan uitlaten.” Ook had Hermina samen met haar hospes Durie en een advocaat, meester van Staveren, op 19 Februari 1794 een klacht ingediend bij het Gerecht van Rotterdam tegen de “overlast”, door de bemoeizucht van haar ouders. De president-schepen van het Gerecht van Dordrecht merkte op dat het verhaal als “mijsterieus en gepremediteert voorkomt. ... verwacht mag worden dat ze zal eindigen met andere ligte vrouwlieden ... In hoeverre zij zelfs ... ook medeplichtig zou kunnen zijn aan eenig delict ...”

Mogelijk zou Hermina als medeplichtige mede schuldig kunnen zijn aan nog niet ontdekte misdaden van haar pooier?. En was ze dan slachtoffer of medeplichtige?

Hierachter is één bladzijde uitgesneden. Het volgende is het einde van een stuk tekst op de volgende bladzijde, een vervolg van wat heeft gestaan op de uitgesneden bladzijde.

Johan van den Brandeler, de hoofd-officier van het Gerecht van Dordrecht, machtigde op 24 Februari 1794 gerechtsbode (“kamerbewaarder”) Papillon en twee dienaren van Justitie om Hermina als minderjarige dochter bij zilversmid van Heissen te arresteren en haar samen met haar bezittingen in te sluiten in de gijzelkamer op de zolder van het stadhuis. Hij stelde de ouders in Rotterdam ervan op de hoogte en nodigde hen uit om naar Dordrecht te komen “om haar van hier te transporteren.”

Was het vergezocht om hier een loverboy te vermoeden in een tijd toen dat nog niet zo werd genoemd?

Naschrift van de redactie van Dordrecht Monumenteel nr 69, Oktober 2018, bij "MeToo", p. 52-56:

De magistraten van het gerecht hebben in 1794 hun onderzoek naar de door Hermina als vader genoemde Johannes Vankmeijer niet correct uitgevoerd. Hij komt voor in de soldijboeken van de V.O.C.

Op 16 november 1793 monsterde hij als matroos aan op het schip "Siam." Hermina dacht dat het schip 'Delft' heette, maar de Siam is in 1789 door de Kamer van Delft gebouwd en voer tot 1795 voor de V.O.C. Op 16 november 1793 vertrok het vanuit Goeree naar Batavia, waar het op 9 juli 1794 aankwam. Johannes Vankmeijer heeft dat echter niet meer meegemaakt. Hij overleed op 4 maart 1794 aan boord van de Siam. (2).

Tragisch om te weten dat de knul in Maart 1794 onderweg is overleden. Zodat Hermina er na die tijd alleen voor stond. En wie zal haar in het vervolg nog hebben willen helpen?

Dit is het einde van het verhaal. Het is niet bekend in hoeverre de ouders er in zijn geslaagd om weer een liefhebbende dochter terug te krijgen.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 12, dd. 12, 18, 19 en 24 Februari 1794 (Geen bladzijdennummering).

(2). Nationaal Archief, Soldijboek VOC, inv nr 2144.

D.41. Johanna Grootjans

Op 24 September 1795 werd door schepen Hendrik Lidt de Jeude van het Gerecht van Dordrecht bij toeval ontdekt dat een zekere Johanna Grootjans al meer dan een jaar zonder vonnis gevangen zat in een cel op de zolder van het stadhuis. In de kou en in het donker.

"... reeds meer dan een jaar op den raadhuize dezer stad in detentie gezeten heeft ..."

Hij stelde aan "de provisioneel baljuw" van het Gerecht voor om binnen zes weken zijn onderzoek rond te hebben zodat hij als hoofd-officier kon eisen. Dus de president- schepen, "provisioneel baljuw" Knogh oriënteerde zich nu, en vertelde op 13 Oktober dat Johanna indertijd was opgepakt na een "... insinuatie en nadere mondelinge boodschap door notaris en twee getuigen aan den oud hoofd- officier Johan van den Brandeler gedaan ..."

Maar op 19 November 1795, weer een maand later, was er nog niets gebeurd. Johanna Wilhelmina Grootjans bleek op dat moment al anderhalf jaar continu vast te zitten. Niet dat ze veroordeeld was voor een misdrijf. Nee, van een rechtszaak was het door alle politieke strubbelingen door de veroveringen van het Franse leger rond 1794 - 1795 zelfs niet gekomen. De hoofdofficier van het

Gerecht van Dordrecht, Johan van den Brandeler, had het te druk gehad. Het begon met een langdurig vóórarrest. Inmiddels was ze een vergeten geval. Dank zij protesten in 1795 en 1796 van schepen Hendrik Lidt de Jeude weten we dat dit verhaal geen fabel is.

Een cel op de zolder van het oude stadhuis van Dordrecht

Johanna was een simpele ziel die niet veel had begrepen van de aanklacht. Nu, dat hebben we met haar gemeen, want alle verslagen geven geen bijzonderheden over de aanklacht. Bij verhoor op 19 November 1795 door de waarnemend hoofdofficier Knogh gaf ze met zachte stem onverstaanbare antwoorden. Er bleek zelfs geen dossier van haar te vinden te zijn. Dus schepen Lidt de Jeude protesteerde. Hij vond het mensonwaardig dat iemand zonder vonnis anderhalf jaar in een koude donkere cel gevangen zat. Hij stelde dat dit gepest binnen zes weken over moest zijn, de gevangene had er nu recht op om vrijgelaten te worden.

“... dat van de zaak van deeze Johanna Wilhelmina Grootjans, welke reeds zoo lang getraineed heeft, eyndelyk eene afkomst werde gemaakt ...”

Lidt de Jeude beriep zich op een wet uit het jaar 1570. Artikel 13 van die wet bepaalde de juiste stijl van procederen in criminele zaken. Daarin stond onder meer dat de ondervrager de plicht had om voor de verdachte begrijpelijke vragen te stellen.

“Dat de baljuw zal worden verzogt ... om deszelvs (ondervraging) zoo kort mogelyk voor te stellen en dezelv vooral in zoodanige klare – en duydelyke bewoordingen te stellen, dat dezelve zonder dat zy aan de gevangene nader (uitgelegd) behoeven te worden, door de gevangene kunnen worden verstaan en begrepen.”

Hoera, Lidt de Jeude kreeg bijval van nagenoeg alle nieuwe collega- schepenen. De schepenen waren de revolutionaire idealen toegedaan, immers, het was “het eerste jaar van de Bataafsche Vrijheid ... Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap”, u weet wel.

Bij navraag bleek dat de vorige hoofdofficier, Johan van den Brandeler, die immers in Januari 1795 door het revolutionaire bewind in Den Haag van zijn functie was ontheven, het dossier van Johanna nog in zijn bezit moest hebben. Het werd begin December 1795 bij hem opgevraagd.

Op 2 Januari 1796 had “burger” Johan van den Brandeler het dossier nog niet aan de nieuwe president-schepenen overhandigd. Schepenen Lidt de Jeude protesteerde. Hij eiste dat dit verzuim zou worden gerapporteerd aan “de Provisioneele Representanten van ’t Volk van Holland” in Den Haag.

Bovendien stelde hij voor om met ingang van 1 Februari 1796 het hele proces te stoppen en Johanna in vrijheid te stellen. Maar ja, de schepenenbank was niet volledig aanwezig, zodat een dergelijk besluit op dat moment niet genomen kon worden.

Pas op 23 Januari 1796 overhandigde Johan van den Brandeler het dossier van Johanna. Daar bleek nagenoeg niets in te staan. Pas op dat moment bleek dat van den Brandeler destijds na het oppakken van Johanna op grond van twee mondelinge getuigenverklaringen in het geheel geen onderzoek had ingesteld. De schepenen van het Gerecht van Dordrecht bleven beleefd. Secretaris Gevaerts kreeg de opdracht om aan “burger” van den Brandeler een protest over te brengen, om “de verwondering van deeze Kamere te kennen te geven, dat door den Raad tot nog toe geen onderzoek gedaan was.”

Op 1 Februari 1796 volgde er ook een antwoord uit Den Haag. Het kwam er in het kort op neer dat de Provisioneele Revolutionaire Raad toestemming gaf om naar bevind van zaken te handelen. Dus om Johanna vrij te laten. Op 9 Februari kwam er nóg een brief. Met de waarschuwing dat men “burger” van den Brandeler niets moest verwijten. Het was al mooi dat hij hen overhandigd had wat hij aan dossier wilde overhandigen.

De schepenen van het Gerecht werden hier erg boos over. Er moest toch een manier zijn om Van den Brandeler op zijn nummer te zetten? Ze verboden hem om de stad te verlaten. Pas op 28 April 1796 kreeg Johan van den Brandeler toestemming om de stad te verlaten.

Inmiddels had Knogh voorgesteld om de getuigen van destijds te verhoren. Dat waren “docter F.W. van der Leeuw en desselfs huisvrouw”. Maar de getuigen wensten thuis bezocht te worden om hun getuigenis te geven. Nee, wist Knogh, er diende op een zittingsdag van het Gerecht op het stadhuis getuigd te worden tijdens een confrontatie met de aangeklaagde. Dat verhoor had pas plaats op 7 Juli 1796 !

Men kan zich niet aan de indruk onttrekken dat provisioneel baljuw Knogh uit ballorigheid als bureaucraat de lijn trok. Over mededogen gesproken.

Pas daarná werd Johanna vanwege procedurefouten vrijgelaten. Dus meer dan twee jaar na insluiting.

Enne ... wat had ze nou op haar geweten? Dát vertelt het verslag niet.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 13, dd. 24 September, 13 Oktober, 19 November en 22 December 1795, dd. 2, 7 en 12 Januari, 1, 9 Februari, 28 April, en 7 Juli 1796 (Geen bladzijdennummering).

D.42. Soldaatje spelen

In November 1789 trouwde in Zwijndrecht Johanna den Arent met Arij Moens. Ze woonden tussen 1789 en 1793 in Meerdervoort (nu deel van Zwijndrecht), en kregen twee kinderen.

Op 8 Januari 1793 was Arij onverwacht met de noorderzon vertrokken. Na enkele weken was hij weer terug. Hij vertelde dat hij “in dienst der Franschen onder het legioen der Bataven” was getreden. Maar inmiddels was hij daar ook weer uit gedeserteerd.

Korte tijd daarna was Arij weer onverwacht weg. Het bleek later dat hij dienst genomen had onder het Corps Jagers van luitenant-kolonel graaf van Bijland. Dat was een legertje in dienst van de Zeven Provinciën. Maar ook daar deserteerde Arij na enige tijd weer, en hij meldde zich weer bij zijn lieve vrouw thuis.

Korte tijd daarná, in 1794, vertrok hij weer zonde boe of ba, en dit keer bleef hij lange tijd weg. Later bleek dat hij weer was overgelopen “naar de Fransen”, en hij had na de inname van de Zeven Provinciën in 1795 dienst genomen bij de marine via een kantoor in Breda. Hij was sindsdien niet meer thuis geweest.

Ja, Johanna was het goed zat. In 1796 was er nog één van de twee kinderen in leven. Ze vroeg in 1796 “als verlaten vrouw” scheiding aan. De hoge vierschaar vond het alleszins redelijk, en fiatteerde het verzoek. Op 25 Juli 1796 werd de scheiding uitgesproken.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang

3.03.08.224, inventarisnummer 192, dd. 25 Juli 1796 (geen bladzijdennummering).

D.43. Een Hollandse discussie

Het begon met een onhandige diefstal door kruimeldieven in Dordrecht ergens in het seizoen 1798 - 1799. Cornelis van der Lelie, geboren in Delft, zoon van een kruidenier, 17 jaar oud, had samen met vriendje Johannis van der Velden een rol textiel, een rol linnen van dertig el lengte, gestolen uit de winkel van Duffer Haigelberg aan de Groenmarkt. Ja, wie had het gestolen, en wie had het buiten op straat aan zijn vriend overgedragen? Ze verklaarden allebei dat hun vriend het linnen binnen had gestolen.

“... dog hoe zij beijde daar ontrent mooge verschillen, zoo zijn zij het egter in de groote zaake eens, te weeten dat zij het te zaamen hebben gestoolen.”

De onhandige diefstal werd meteen ontdekt, dus de diefjes vluchtten snel weg, door de Kolfstraat, vervolgens door een nauw zig-zag-steegje, “het duyvelsch aarsgat”, naar de Kromme Elleboog. “Het Duyvelsch aarsgat” was een vies nauw steegje met twee hoeken, een verbinding tussen de Kolfstraat en de Kromme Elleboog. Later werd die “De Vergulde Lampetsteeg” genoemd. (2). Vandaar vluchtten de jongens verder naar de Vriesestraat. In de Vriesestraat woonde een heler, de “tangarijn” (opkoper van metalen) Lambert Mulder. Daar verkochten ze de rol linnen aan Aagje Mulder, huisvrouw van Jacob Swang, de zus van baas Lambert. Ze kregen er drie gulden voor.

Goed, de jongens werden pas in Juni 1800 opgepakt. Cornelis vertelde voor het Gerecht van Dordrecht snikkend dat de opkoper, baas Lambert Mulder hem tot diefstallen had verleid omdat hij hem meermalen had verzekerd dat hij alles wat hij stal bij hem kwijt kon.

“...als gij eens wat gestolen goed hebt, dan moet gij het by mij brengen.”

Maar er ontstond een leuke discussie van de magistraten van het Gerecht van Dordrecht met winkelier Duffer Haigelberg. Die voelde zich beledigd. Wat, hadden de jongens er van de opkoper maar drie gulden voor gekregen? De rol zou hij verkocht hebben voor zestien of zestien en een halve stuiver per el, dus de rol linnen zou hem minstens vier en twintig gulden opgebracht hebben! Een Hollandse discussie. Immers, wat zou Dordrecht geweest zijn zonder handelaren?

Beide jongens, pubers nog, kregen acht dagen cel, op water en brood, op de zolder van het stadhuis. En voortaan braaf zijn, hè?

Bronnen.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 241, dd. 19 Juni 1800, fol. 201 –205.

(2). Mieke van Baarsel. Van Aardappelmarkt tot Zwijndrechts veerhoofd. Uitgave 1992 Verloren, Hilversum. p. 69 en 83.

D.44. “Ik niks, jij ook niks”

Het overkwam Lena Kranendonk, de 41 jarige weduwe van Teunis Verboom, wonend onder Ridderkerk. Ze was arm, dermate arm dat ze niet wist hoe ze haar kinderen te eten moest geven. Mensen hadden medelijden met het gezin. Op een dag eind April 1800 kreeg ze van Arie Plaisier ´s morgens tussen 7 en 8 uur een pot karnemelkse pap. “karnemelk met meel gekookt ... om haar kinderen welke niets te eten hadden te spijzen”.

Lena liep met de kan karnemelkse pap terug naar huis. Toen ze voorbij het hek van Pieter van der Stel aan de benedendijkse rijweg kwam liep zoon Cornelis van Wijngaarden haar achterop “met een hoed gevuld met vuil ... en deze in de pot met melk uitgooijde.” Daarbij riep zijn moeder Hendriksje de Kinder, huisvrouw van Pieter van der Stel: “Daar jou, schooijer, nu zal je ze niet in je ziel vreeten.”

Vanwaar die haat van arme mensen onderling? Kennelijk betrof het vooral haat tegen Arij Plaisier, de man die vrijgevig was.

Want op 26 September 1800 kwam Lena ´s avonds tussen 5 en 6 uur weer langs het huis van Pieter van der Stel. Hendriksje stond op de dijk voor het hek van haar tuin. Ze vroeg aan Lena of die haar “ouwen” niet had gezien. Nee, Lena had de echtgenoot van Hendriksje niet gezien. Hendriksjen was kwaad, en zei: “Ja, dien donder heeft vanmiddag bij Arij Plaisier aardappelen met vleesch zitten eten, maar als hij ´er weer komt zal ik ´er de glaazen in slaan, en haalen ´er den donder door.”

Op 14 Oktober 1800 klaagde Lena Kranendonk Cornelis van Wijngaarden en Hendriksje de Kinder aan voor de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland. Dat een arm mens kon procederen was nieuw, dat was weer een goed initiatief in “de Bataafse republiek van Vrijheid, gelijkheid en broederschap.”

De tijd tussen 1800 en 1813 was er een van grote armoede en hongersnood omdat onze handel als bondgenoot van Frankrijk door de Engelse vloot werd geblokkeerd. Handel was de kurk waarop onze welvaart tot die tijd had gedreven. Diaconieën konden de nood niet lenigen. Met armoede en hongersnood tot gevolg.

De hier beschreven gebeurtenis is een herkenbare emotie van arme mensen: “Ik niks, jij óók niks”. Jaloezie. Als ik de resultaten van terroristische acties zie op de teevee bedenk ik dat er inmiddels niet veel is veranderd.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 103, dd. 14 Oktober 1800 (geen bladzijdennummering).

D.45. Leendertje Hilderop

Leendertje Helderop (Hilderop), in 1795 ongeveer 17 jaar oud, een geboren inwoner van het dorp Strijen, stond op 1 Augustus 1795 in het dorp Strijen wegens diefstal terecht voor de hoge vierschaar van het Land van Strijen. Het was het jaar 1795, het jaar waarin het Franse leger de Zeven Provinciën bezet had. Op dat moment was Cornelis Maasdam, een Fransgezinde patriot, enige tijd waarnemend baljuw van de hoge vierschaar. Hij nam als nieuwbakken officier van justitie en eiser uitgebreid de tijd voor het verhoor. Hij doorzag niet dat hier sprake was van een eenvoudig meisje, en volgde letterlijk de voorschriften.

Leendertje was intern bij Trijntje Bijl, de vrouw van Cornelis van Driel. Haar vader Leendert Helderop was overleden. Haar moeder Aaltjen de Jongh had haar in Mei 1795 het huis uitgestuurd omdat die door extreme armoede niet meer in staat was om Leendertje te eten te geven. Leendertje deed veldwerk, maar dat moest er dan wel zijn. Haar verdiensten waren geen succes.

Ze was op dinsdagmorgen 14 Juli 1795 om negen uur aan huis gekomen bij Leena Por, de 38 jarige weduwe van Christiaan Dussenbroek, wonend aan de Ouden Dijk onder Strijen. Leena Por woonde er samen met haar 25 jarig dienstmeisje Leena van Driel. Leendertje vroeg om veldwerk, wilde meehelpen met wieden. Wel, zeiden de beide Leena's, dat moet je dan gaan vragen aan baas Maarten Korpel. Dat deed Leendertje, maar Maarten vertelde haar dat hij al genoeg mensen had om te wieden. Vervolgens werd de teleurgestelde Leendertje door de beide Leena's uitgenodigd om bij hen mee te lunchen.

Daarna vertrok Leendertje, en de beide Leena's gingen weer verder met wieden op het land. In de loop van de middag kwam het dochttertje van Leena Por haar moeder waarschuwen dat er een venster open stond. Wel, in die kamer stond een sluitmand waar enige kleding in had gezeten, het bezit van het dienstmeisje Leena van Driel. De kleding ontbrak. Het betrof een vrouwenhemd, een blauw gestreepte baaien vrouwenrok, een gebloemd manteltje, een zwart gebloemd schortekleed, een blauw wollen schortekleed, en twee halsdoeken.

Leendertje was kort nadat ze was weggegaan teruggekomen bij het huis van de beide Leena's, en ze deed zonder moeite te hoeven doen een venster open van de kamer waar de sluitmand met kleding stond. Ze had deze kleding meegenomen en was met dit pak kleding doorgelopen richting Westmaas, naar Anthonij Reedijk, waar ze ook om veldwerk vroeg. Inmiddels was het acht uur 's avonds, zodat Anthonij Reedijk haar aanbood om in zijn huis te slapen, en de volgende dag weer verder te zien. Ze was van plan geweest om het pak kleding weer terug te brengen bij Leena van Driel, ze had berouw.

Later op die avond, tegen twaalf uur 's nachts, kwamen de twee Leena's al navragend bij buurtbewoners bij het huis van Anthonij Reedijk en zij confronteerden Leendertje met haar diefstal. Die bekende, vertelde dat ze het had willen terugbrengen, en dat ze dat de volgende dag zeker zou hebben gedaan. De beide Leena's nodigden haar uit om met hen mee te gaan en bij hen

te slapen. Leendertje vroeg onderweg nog “of daar geen dienders waren”. Nee, die waren er niet, maar de baljuw was ’s middags wel gewaarschuwd. De volgende morgen ging Leena van Driel naar de baljuw om te melden dat Leendertje inmiddels bij hen in huis was. Leendertje vroeg haar nog of ze “haar by de baljuw wilde verschoonen.” Dat beloofde Leena. Maar Leendertje werd diezelfde dag nog gearresteerd.

De diefstal betrof tweedehandse kleding, maar bedenk dat kleding destijds vrij kostbaar was omdat het in die tijd nog handwerk betrof.

De volgende dag, 15 Juli 1795, bekeken de schepenen van de hoge vierschaar zelf ter plaatse van de insluiting het venster. Ze kwamen tot de conclusie dat het venster waardoor Leendertje was binnengekomen wel met een grendel was afgesloten geweest, maar dat het hout van het venster dermate vermolmd was dat Leendertje het gewoon had kunnen opentrekken. Dus was het geen inbraak, maar insluiting geweest.

Leendertje had alles vrijwillig opgebiecht, ook dat ze er wat tarwebrood had meegenomen. Ook dat ze berouw had gehad en van plan was geweest om het terug te brengen. Ze vertelde spontaan ook nog dat ze een jaar eerder, dus als vijftienjarige een paar vrouwenschoenen had weggenomen bij de weduwe van Abraham Waarsbergen in Strijen, maar dat ze die een paar uur later uit berouw spontaan had teruggebracht, het aan de weduwe had opgebiecht en dat die vrouw er geen werk van had gemaakt.

“Zy erkent schuldig te weesen aan dieverij, maar door haar jonkheyd, sukkelen en armoed niet heeft geweeten zooveel in kwaad te hebben gepleegt.”

Er werd geen rekening gehouden met het feit dat ze het gestolene van de eerste diefstal spontaan had teruggebracht, en dat zij dat eveneens van plan was te doen op 14 Juli. Er werd geen rekening gehouden met haar leeftijd, haar armoede en andere verzachtende omstandigheden. In tegendeel, het feit dat ze kennelijk een jaar eerder ook iets had weggenomen stempelde haar als recidivist, en ze kreeg dan ook “onder uit de zak.” De baljuw eiste geselen en brandmerken, maar de schepenen beslisten anders.

Zodat Leendertje Hilderop, zeventien jaar oud, op 6 Augustus 1795 door de hoge vierschaar van het Land van Strijen werd veroordeeld tot tien jaar tuchthuis, en daarna zou zij nog gedurende vier jaar verbannen zijn uit het gewest Holland. (1). Ze werd ingesloten in het Sint Joris Gasthuis te Delft. Dat was kennelijk destijds behalve een ziekenhuis ook een tuchthuis. Ze verbleef daar tot Augustus 1803.

Het bestuur van de nieuwe Fransgezinde Bataafsche Republiek had bepaald dat de baljuw persoonlijk iedere twee jaar een gesprek diende te hebben met alle bij vonnis ooit naar het tuchthuis verwezen mensen. U weet wel, het was de tijd van “vrijheid, gelijkheid en broederschap.” De gevangenen in het tuchthuis hadden dus ook rechten en dienden menselijk te worden behandeld.

Op 9 Augustus 1803 visiteerde de baljuw van de hoge vierschaar van het Land van Strijen, Anthonij Hoijnck van Papendrecht, het tuchthuis in Delft. De

leiding van het tuchthuis prees Leendertje ten zeerste. Ze was vlijtig en gehoorzaam. De baljuw vond dan ook dat zij na acht jaren tuchthuis, op dat moment 25 jaar oud, wel twee jaar strafvermindering mocht hebben. Leendertje Hilderop werd dan ook twee dagen later, op 11 Augustus 1803, vrijgelaten uit het tuchthuis. (2).

De baljuw rapporteerde zijn beslissing tot strafvermindering in een brief aan de secretaris van de hoge vierschaar. Hij vermeldde dat ze na vrijlating nog gedurende vijf jaren zou zijn verbannen uit Holland. Het meisje zou dan, als ze 31 jaar oud was, weer in Strijen terug kunnen komen, overwoog de baljuw. “Het meisje was bitter bedroefd en smeekte om ontslag ... De Regenten en de Vader pryzen haar ten hoogste. ... haar misdaad is niet van het zwaarste soort ... dat zy, die ten tyden van haar vonnis 17 jaar was, op haar 31^e jaar te Strijen kan koomen.”

Kennelijk vergiste de baljuw zich waar hij schreef dat ze nog vijf jaar zou zijn verbannen, want in het vonnis van 1795 werd met nadruk vermeld dat Leendertje na haar tuchthuisperiode van tien jaar maar gedurende vier jaar zou zijn verbannen. Maar baljuw Anthonij Hoijnck van Papendrecht had medelijden met haar. Zo vaak kwam dat niet voor. Het feit dat deze bestuurder mededogen had is het vermelden waard.

Bronnen.

1. Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 22, dd. 16, 20 en 25 Juli, 1 en 6 Augustus 1795, fol. 42, 44 – 60.

2. Idem, inventarisnummer 14, dd. 9 Augustus 1803 (een losse brief tussen de bladzijden van het boek, geschreven door baljuw Hoijnck van Papendrecht, aan Loose, secretaris).

D.46. “Mes werpen”

Het was gebeurd op zaterdag 30 November 1805 in Gijbeland (Molenaarsgraaf). Aalbert Boogaart had twee dienstmeisjes. Als “boovenmeid” de achtendertigjarige Berbera Broer en als “dienstmeid” de achttienjarige Grietje Ringeling, beiden afkomstig uit Laag Blokland.

Berbera en Grietje waren eind van de middag samen bezig met brood bakken en koken.

Baas Aalbert Boogaart kwam thuis en werd boos omdat het eten nog niet gaar was. Hij begon mee te helpen met kokkerellen. Maar dat viel niet mee voor een man die het niet gewend was. De pot kookte over. Dat was de laatste druppel. Aalbert werd erg driftig en gooide het mes dat hij op dat moment in zijn hand had (om appels te schillen?) naar Berbera.

Zo kwam Berbera aan een hevig bloedende wond aan de binnenzijde van haar dij. Het mes was dwars door haar rok heen gegaan en bleef in haar dij staan. Dat moet met kracht gegooid zijn want dat betekent dat hij vast kwam zitten in het bot van het bovenbeen. Berbera was een kordate tante, ze moest het mes er zelf uittrekken, en dat deed ze dan ook.

Dat baas Aalbert "... door het overkookten van de pot, in drift en gramschap is ontstoken geraakt en een mes het welke hy destijds in zijne hand hield (naar Berbera) geworpen heeft. Zodanig dat (het) door haar kleeding heen, een wond in de binnenzijde van de linker deij is toegebracht ..."

Maar de wond was diep en was kennelijk ontstoken geraakt want het genas niet. Zodat op 12 December 1805 de achtentwintig jarige chirurgijn Daniel Fredrik Jacobs uit Molenaarsgraaf door baas Aalbert Boogaart werd gevraagd om naar de wond te komen zien.

Deze beschreef de wond "... aan het linker been in de deij binnenbeens". Hij verbond de wond en vroeg hoe het zo gekomen was.

Aalbert Boogaart schaamde zich, en vroeg of de chirurgijn het "stil wilde houden". Hij moest zijn prijs maar noemen. Maar inmiddels was het verplicht om dergelijke door anderen toegebrachte verwondingen te melden, en dat deed Daniel netjes. Het werd op 13 December 1805 beschreven voor de hoge vierschaar van Zuid-Holland.

Aalbert was driftig van aard. En Berbera was kennelijk een wel erg pittige dienstbode. Afgelopen zomer stond 's nachts baas Aalbert plotseling bij Berbera voor haar bed, greep haar bij de keel en dreigde dat hij haar zou wurgen als ze zó zou doorgaan. Er was ongetwijfeld iets voorgevallen maar dit werd niet benoemd in het verslag.

Op 26 November hadden ze ook een aanvaring toen Berbera zich bemoeide met een ruzie van Aalbert met zijn knecht. Aalbert dreigde haar toen met een schop te slaan.

En op 30 November? Wel, eigenlijk was de ruzie eerder die dag onbenullig begonnen over het bakken van brood. Over het snijden van het brood en dat het brood niet goed gebakken zou zijn. Daarbij had Berbera, die bezig was het brood te snijden, het mes over tafel naar Aalbert toegeworpen met "doe het zelf."

Twee driftige mensen die het eigenlijk niet zo kwaad bedoelden. Maar met een mes werpen, nee, dat beseften beiden nu, dat was geen goed beleid. Het is niet tot een proces gekomen, dus Aalbert en Berbera hebben het bijgelegd.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 104, dd. 13 December 1805 (geen bladzijden nummering).

Een waterstap waar vroeger drinkwater werd gehaald en de was werd gedaan

E. Seks en relaties

E.1. In de leeuwencyl

Marychen Jansdochter, de vrouw van de koekverkoper, was beledigd. Ze klaagde Damas de schoenmaker (“die scoelapper”) aan. Damas had rondverteld dat hij net zoo vaak met haar zou hebben geslapen als hij wenste, en het was hem prima bevallen.

Kijk, dát nam Marychen niet. Ze voelde zich belasterd, aangetast in haar eer. Damas stond op 11 September 1559 voor het Gerecht van de stad. Eerst ontkende hij de klacht. Maar vervolgens ging hij overstag. Wel, hij was op een avond nogal dronken geweest, hij wist er niet veel meer van wat hij toen allemaal gezegd zou hebben.

Middeleeuws Dordrecht na 1421, met de oude Toltoren

“... dat hy eerst ontkende (die) woerden gesproecken te hebben, maer daernaec bekennde dol ende droncken geweest te zijn ende nyet te weten wat hy geseyt ofte gesproecken mochte hebben. Verclaerende dat hy geen oneere van (Marychen) en wiste, versochte gratie.”

De boef.

Het vonnis was “... acht daegen (opsluiting) in die (Leeuwen)cuyl te waeter ende te broede, ende daarnaer ... te comen opt staethuys ende dzelve injurioese

woerden int openbaer te wederroupen ter presentie van de ... eysseresse ende haeren man, ende dzelve te bidden om vergiffenisse, ..." (1).

"De leeuwencyl" was een grote cel, bedoeld voor meerdere arrestanten, in de oude Vuilpoort van de stad. Dit gebouw werd van vóór 1290 tot na 1546 gebruikt voor de rechtzittingen van het Gerecht van Dordrecht en voor die van de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland. Het was tot 1646 ook de gevangenis van de stad (2). In 1546 werd het oude stadhuis bij de Lombardbrug door het stadsbestuur betrokken, en in 1646 werd ook de stadsgevangenis naar het oude stadhuis overgebracht (3). De oude Vuilpoort werd omstreeks 1665 afgebroken.

Bronnen.

(1). Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 76, acte 165, dd. 11 September 1559 (Geen bladzijdennummering).

(2). Fruin J.A. De oudste rechten der stad Dordrecht en van het Baljuwschap van Zuidholland. Eerste deel, Nijhoff 1882 Den Haag. Acte 105, Van overspel, dd. 17 September 1624, fol. 243.

(3). Balen, Matthijs Janszoon. Beschryvinge der stad Dordrecht, deel 1, Uitgave Symon Onder de Linde 1677 Dordrecht. Fol. 684-685.

E.2. "Bloetscande"

Op 12 Augustus 1579 stond voor het Gerecht van Dordrecht (1) Adriaenken Jordensdochter uit Papendrecht. Ze had nadat haar moeder was overleden gedurende vier jaar samengeleefd met haar stiefvader. Haar stiefvader, "haer overleden moeders man", Adriaen Adriaensz, was geboren in Geertruidenberg. Dit stel had inmiddels twee kinderen.

Tja, tegenwoordig zouden burens en kennissen vinden dat je je niet hebt te bemoeien met een ander stel zolang die hun kinderen niet mishandelen en verwaarlozen en geen financieel beroep op vrienden en burens doen. Maar tot 1795 bestond naast het gesecculariseerde recht ook nog het "goddelijk recht". In de vier wetboeken van Mozes staat duidelijk dat in een dergelijk geval toch sprake is van "bloedschande", ook al waren Adriaenken en Adriaen in biologisch opzicht geen verwanten van elkaar (2).

Adriaenken werd in de cel gezet "omdat sy noch godt noch de natuerlicke waerheyt ende wette voor oogen gehadt hebbende." Haar werd aangezegd dat er sprake was van "bloedschande, so wel die naer gods wette ende bescreven rechten (3) (en dat die) aen den lyve te straffen staet ..."

Toch voelden de magistraten wel aan dat een stevige straf hier zijn doel zou missen. Dus zou Adriaenken "sonderlinge gratie" krijgen. Na acht dagen cel (4) moest ze voor het Gerecht van de stad God en het Gerecht om vergeving smeken. Vervolgens kon er natuurlijk geen sprake meer zijn van een seksuele relatie met Adriaen. Mocht later blijken dat ze zich niet aan haar belofte had gehouden, dan zou ze de doodstraf verdienen.

Na “...acht daegen te eeten ende drincke broot ende water ... te comen voor mijn heeren van den Gerechte der stede ... om aldaer haere groote scult bekennde, te bidden Godt ende Justitie om vergiffenisse. Ende is haer ... verboden nyet meer vleysschelicken met Adriaen te converseren of te doen te hebben, op verbeurte van hair lijff.”

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 196, dd. 12 Augustus 1579, fol. 25 verso (fol.digit 17).

(2). “Het Goddelijk recht”: Zie het bijbelboek Leviticus hoofdstuk 18, de verzen 6 – 20.

(3). “Het beschreven recht”: Het handboek van Joost de Damhouder, jurist in Brugge, uit 1555, “Practijcke ende hantboeck in criminele saken”, hoofdstuk 60, fol. 77. Dit hoofdstuk is later bij wet overgenomen in “De Politijcque Ordonnantie”, hoofdstukken VII en VIII, van koning Philips de tweede van 1 April 1580. Deze wet is, hoewel wij Philips in 1580 als vorst hebben afgezworen, toch gehandhaafd in de Zeven Provinciën. De wet werd niet alleen gehandhaafd, maar later zelfs “aangescherpt.”

E.3. Ontrouw en genade

Jacobmijne van den Stichele, een negenendertigjarige vrouw, geboren in Mingelbeecke in Vlaanderen, was de vrouw van Joris van den Goddeijn. Kennelijk woonde dat gezin in 1581 in Gent. Ze kreeg tevoren in Gent een overspelrelatie met de dertigjarige Pauwels de Chambre, geboren in Ronsen. Het verliefde paar besloot naar Dordrecht te vluchten en zich hier uit te geven voor een getrouwd stel. Maar ja, waar moest je van leven? Met dat doel stal Jacobmijne alle tafelzilver en geld van haar man. Het paar reisde eerst naar Cambrai (Kamerik, destijds een Vlaamse stad, nu een stad in Noord Frankrijk), en daarna verder naar Dordrecht. Haar echtgenoot Joris van den Goddeijn ontdekte dat ze alle zilver en geld had meegenomen. Hij wist er achter te komen dat het stel in Dordrecht verbleef en deed hier aangifte van die diefstal. Hier werden Jacobmijne en Pauwels opgepakt vanwege de diefstal en het overspel en in de cel gezet. Haar echtgenoot Goddeijn kreeg bericht dat ze was opgepakt. Goddeyn kwam naar Dordrecht en sprak met zijn vrouw.

Welnu, op 17 Januari 1581 vroeg Goddeijn het Gerecht van Dordrecht om genade voor zijn vrouw. Kennelijk had hij tijd gehad om tot een ander inzicht te komen. In gevangenschap had Jacobmijne ook een goede indruk gemaakt op de magistraten, zodat ze na dat verzoek van haar echtgenoot inderdaad werd vrijgelaten. Ze “toonde haar groot leetwesen ende berouwe.”

Het Gerecht had haar aanvankelijk als straf toebedacht het aan de kaak gesteld worden, maar nu luidde het vonnis dat ze het moest aanzien dat haar geliefde

Pauwels de Chambre werd gestraft, waarna ze voorgoed uit Dordrecht en het district van Zuid-Holland Zuid zou zijn verbannen.

Haar man nam haar weer in genade aan als echtgenote. Het moet een mooie vrouw zijn geweest.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 196, dd. 17 Januari 1581, fol. 55v-56 (digit 48).

E.4. Slachtoffer van bigamie in 1589

In 1589 was het volop tachtigjarige oorlog. In 1585 was Antwerpen door de Spanjaarden onder Parma heroverd. Veel protestantse inwoners van Antwerpen waren naar het noorden, naar de Republiek der Zeven Provinciën gevlucht, onder meer naar Dordrecht.

Een asielzoeker uit Antwerpen, Jan Henricxsz, een huistimmerman, kreeg omstreeks 1588 in Dordrecht kennis aan Catharina Backers, de weduwe van Hans Herxkens, wonende buiten de Vuilpoort. Ze waren inmiddels hier in Dordrecht getrouwd. Maar kennelijk snuffelde op een dag de weduwe eens in de persoonlijke bezittingen van Jan terwijl die even weg was of lag te slapen. Ze trof daarin een brief aan met de verklaring dat hij op 9 September 1580 was getrouwd met ene Maycken Geritsdochter in de Boschkerk in Antwerpen. De brief was aan Jan als document meegegeven door de pastoor van die kerk.

Catharina bracht die verklaring als bewijs naar het Gerecht van de stad en klaagde Jan aan. Immers, hier was sprake van bigamie. Wat een rotstreek van Jan. Bij naspeuringen door het Gerecht van Dordrecht bleek dat Jan inmiddels ook al had geprobeerd een relatie te krijgen met een andere vrouw in Dordrecht. Jan bleek te zijn gevlucht nadat zijn vrouw hem met die brief had geconfronteerd. Hij werd zoals de wet dat eiste netjes na klokgeklep vanaf het bordes van het stadhuis meermalen opgeroepen om te verschijnen op een zitting van het Gerecht van de stad. Op 9, 16, en 23 Februari, en op 2 Maart 1589 was hij zonder kennisgeving niet op de rechtszitting van het Gerecht verschenen, zodat op 2 Maart 1589 de scheiding van het “ondeuchdelycken ende pretensen huwelyck” officieel werd uitgesproken.

Vissen in troebel water? Jan had er op gegokt dat de uitwisseling van officiële berichten met het Spaans geworden Antwerpen dermate slecht was dat zijn bedrog niet zou worden ontdekt. Maar hij was er kennelijk niet van op de hoogte dat vrouwen per definitie uitermate nieuwsgierig zijn.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 196, Verslagen dd 3, 10, 17, en 24 Februari en 2 Maart 1589, fol. 202-204 (digit 195-197).

E.5. “Linnen ende wollen voor t kindt”

Claertgen Hermansdochter van Wissen, poorter van Dordrecht, zou na Juni 1590 gaan bevallen. De vader was volgens Claertgen ene Jan Stynen, een schipper. Hij zou haar een trouwbelofte hebben gedaan. Dus werd Jan door het Gerecht van Dordrecht uitgenodigd om dat te bevestigen. Welnu, voor het Gerecht van de stad bevestigde Jan op 19 Juni 1590 wel dat hij de vader van het kind was, maar hij zou geen trouwbelofte hebben gedaan, dat was een misverstand.

Claertgen eiste dat hij zou betalen voor kraam en babykleding.

“... van de behouften tot hare crame en het linnen ende wollen voor t kindt, noodich wesende te voorsyn naer behoiren.”

Jan ging akkoord met het voorstel, zodat het Gerecht van Dordrecht op 28 Juni 1590 uitspraak deed.

Wat me trof was dat Claertgen en Jan samenwerkten. Vaak ontkende de door de zwangere aangewezen vader dat het kind van hem was, en er zou in dat geval dus zeker niet worden betaald. In dit geval werd er niet dramatisch over gedaan. Natuurlijk zou het kind luiers en kleertjes, “linnen ende wollen” nodig hebben. Het is een verademing om tussen eindeloze bladzijden vol civiele eisen en processen eens een verhaal van twee gewone mensen tegen te komen met hun gemeenschappelijke zorg voor de kleine.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 80, akten 122 en 124, fol. 120-123, dd. 19 en 28 Juni 1590.

E.6. Verkracht of niet?

“De hoge vierschaar van Oud en Zuid-Beijerland” heette totdat Zuid-Beijerland door inpoldering was ontstaan nog “van Oud- en Nieuw-Beijerland”, of “van de Beijerlanden”. Op 18 Juni 1605 stond voor de hoge vierschaar Jan Willemsz, een linnenwevers- gezelschap, afkomstig uit Iderster (de locatie is mij niet bekend), inwoner van Oud-Beijerland. Hij bekende dat hij gedurende twee jaar in concubinaat had geleefd met Tryntge Machiels. Hij had haar ooit een trouwbelofte gedaan, maar het was er nog steeds niet van gekomen. Jan moet een echte charmeur zijn geweest, want inmiddels bleek hij ook seks gehad te hebben met Gysge Heyndricx. Ook Gysge had hij een trouwbelofte gedaan. Vervolgens had hij seks met Berber Joppen, een meisje geboren in Poortugaal (bij Rhoon op IJsselmonde). Dat was de druppel geweest die de emmer deed overlopen, want op 6 Juni 1605 had Berber Joppen bij de hoge vierschaar geklaagd dat ze door Jan was verkracht, waarna hij haar een trouwbelofte zou hebben gegeven en haar had bezworen om over hun relatie te zwijgen. Een verkrachting? De baljuw overwoog dat Jan dan onder tortuur, marteling, mocht worden verhoord. Want verkrachting was een halsmisdad. Bij een

bewezen verkrachting kon worden onthoofd. Maar de schepenen waren er kennelijk niet van overtuigd dat er echt sprake was geweest van verkrachting en vonnisten human. Jan zou op blote knieën met gevouwen handen om vergeving moeten vragen, waarna hij voor twintig jaar werd verbannen uit het gebied van de hoge vierschaar.

Het werd dus geen executie. En maar goed ook, want vier maanden later, op 4 Oktober 1605, kwam Berber spontaan naar de baljuw met de mededeling dat zij herriep dat ze zou zijn verkracht. Ze had destijds zelf ook wel zin gehad in wat vertier. De baljuw gaf haar een reprimande: “Dat men niemant soo lichtveerdelyck en behoort te beschuldigen ...”

Berber zal het wel uit jaloezie hebben gedaan, maar dit werd niet benoemd. Waarna ook Berber Joppen in het publiek met gebogen knieën en gevouwen handen God en Justitie om vergeving moest vragen. De door de baljuw geëiste veertien dagen in de cel op water en brood staan niet in het vonnis, dus de schepenen vonden het al mooi dat ze haar valse beschuldiging spontaan had bekend.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Oud- en Zuid-Beijerland, nummer toegang 3.03.08.134, inventarisnummer 2, dd. 18 Juni 1605, fol. 158 – 160, en dd. 4 Oktober 1605, fol. 162 – 162 verso.

E.7. Een paar bijzitten

Op 7 Juni 1616 stond Jessem van der Schach (van der Schaff) voor het Gerecht van Dordrecht. De man was geboren in Engeland. Hier in de stad was hij een goed “volder van Saeij drappeniers”, een bleker van een kostbare soort wollen textiel.

Hij was zijn carrière waarschijnlijk ooit begonnen als soldaat in dienst van de Republiek der Zeven Provinciën. Volgens eigen zeggen was hij ergens wettig getrouwd. Maar hij wist niet of zijn vrouw nog in leven was. Daar had hij het volgende op gevonden. In 1614 deed hij ene Anneken Jansdochter, geboren in Berchlandt bij Keulen, het voorstel om zijn bijzit te worden, om samen te gaan hokken zouden we nu zeggen. Een half jaar daarna deed hij het zelfde voorstel in Kortrijk in Vlaanderen ook aan een andere vrouw, ene Vartma Vou. Ook deze vrouw trok enige tijd met hem op. Nadat de reizigers zich hadden gevestigd in Dordrecht kreeg Jessem hier ook nog een relatie met een getrouwde vrouw, Mary Lucasdochter, de vrouw van Cristiaen Geeraertsz. Een bezig baasje, die Jessem.

Jessem woonde met Anneke “in de stadstoren by het heijichgeesthuys” binnen de stad. Op een dag kreeg hij ruzie met zijn buurman, Marcus Cijs, een chef leerlooier. Die had Jessem gevraagd om twee stukken textiel voor hem te vollen. Maar hij weigerde na ontvangst van het behandelde textiel te betalen. Daarop

“schoot” Jessem de man met een bezemsteel “op het lyff.” Waarschijnlijk werd hiermee bedoeld dat hij de bezemsteel als een speer naar Marcus toewierp en hem verwondde. Marcus stond op dat moment in zijn eigen huis. Dus dat was huisvredebreuk.

Voor het Gerecht bekenden Jessem en Anneken bovendien ook nog dat ze kort tevoren een kostbaar roer van een schip hadden gejat, het tot kachelhout hadden verwerkt en opgestookt. Je moet het maar koud hebben.

Tja, en toen kwamen er dan ook nog eens de bekentenissen over het huwelijk en het gescharrel met andere vrouwen bij.

Jessem had duidelijk het idee dat zijn laatste uur was geslagen, en wist te ontsnappen uit de cel. Hij was “uijtgebroken en gevluht.” Hij werd dan ook bij verstek op in Juni 1616 voorgoed verbannen uit Noord- en Zuid-Holland.

Anneken Jansdochter, geboren in Berchlant bij Keulen, 30 jaar oud, werd voor vijftig jaar verbannen uit Noord- en Zuid-Holland. Ook Anneken was ooit getrouwd geweest, maar was “van haar man gescheijden om sijn quaet leven”. Haar ex leefde nog.

Ik kreeg de indruk dat Jessem en Anneken hier mooi in vrede hadden kunnen leven als ze geen ruzie met hun buurman hadden gemaakt. Het stadsbestuur bestond uit praktische mensen, en goede volders waren er niet zoveel.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 197, dd 7 Juni 1616, digit 137 - 138, fol 235 – 235 verso.

E.8. De politicque ordonnantie van 1580

Op 20 Maart 1632 kwam er een brief binnen bij het stadsbestuur van Dordrecht van advocaat meester Berck. Het betrof zijn cliënten, Jacob Lambrechts en zijn verloofde Geertruyt Theunis, poorters van de stad. De advocaat vroeg dispensatie aan voor zijn cliënten i.v.m. de politicque ordonnantie.

Het verhaal was als volgt.

Jacob Lambrechts was getrouwd geweest met de tante van moeders zijde (de moeye maternel) van Geertruyt Theunis. Die was overleden zonder kinderen. Jacob hertrouwde, maar ook die tweede vrouw overleed kort na het trouwen zonder kinderen na te laten. Daarna deed Geertruyt zijn huishouden. Al doende waren ze verliefd geworden en van het een kwam het ander.

“... daardoor tusschen henluijden gevallen is affectie ende genegenheijd van malcanderen te trouwen, sulcks sijluijden onderrecht werden niet verboden te sijn, noch by de Goddelycke, noch Roomsche rechten, noch oock die politicque ordonnantie.”

Het echtpaar zou graag trouwen. Meester Berck vroeg hiervoor toestemming aan het Gerecht van de stad. Hier vermeldde Berck wat jurisprudentie van

enkele toegelaten huwelijken die in strijd waren met de letterlijke tekst van die politicque ordonnantie.

“Dat sulcks expresselyck verclaert is bij de Groot Moogenden Heeren Staeten van Holland in reguard van Dirck Jansse Stierman op Schevelinge by acte van den 27 April 1581, die daarop getrouwt heeft sijn overleden huysvrouwe susters dochter, dat van gelycken oock by den Gerechte van Utrecht verclaert is te mogen bestaen, ende huwelyck toegelaeten, ende naer voorgaende geboden in de gereformeerde kercken aldaer gecelebreert is tusschen Jacob van Herwaerden met Maria Hubrechts van Lienden, de susters dochter van syne voorgaende huysvrouwe ...”

Zo werden er nog enkele voorbeelden genoemd. Op 29 September 1592 kreeg Everaer van Merevelt, doctor in de medicijnen, dispensatie. Hij woonde in Bremen, en wilde trouwen met ene Henrica ten Busch, de dochter van de zuster van zijn overleden vrouw. Everaer had die toestemming ontvangen van prins Maurits zelf, en met de nadrukkelijke toestemming om daarna als gezin zich te mogen vestigen in de republiek van de Zeven Provinciën. Gillis Florij, procureur van het gewest Holland, ontving op 20 Augustus 1609 dispensatie. David Jansse Muss en Jenneken Wetten kregen op 16 Augustus 1615 dispensatie, en toestemming om te mogen trouwen in Delft.

Advocaat Berck benadrukte dat inmiddels vele theologen hadden verklaard dat het tweede huwelijk met een familielid van “de koude kant” niet strijdig was met de heilige schrift.

Het echtpaar Jacob Lambrecht en Geertruyt Theunis kreeg van het stadsbestuur toestemming om te mogen trouwen. (1).

Dit verhaal trof mij omdat omstreeks 1665 het verbod uit de politicque ordonnantie op het zwagerhuwelijk, ook met een aangetrouwd familielid, nauwgezet diende te worden nageleefd. Het verbod was toen inmiddels “aangescherpt.” Met dramatische gevolgen.

Als voorbeeld van mogelijke gevolgen het volgende verhaal.

Heftige taal in 1711. (2).

De Dordtse koopman Pieter Patron zou voor de VOC kamer Zeeland als onderkoopman op het schip “De Unie” naar Batavia in Oostindië afreizen. Zoals gebruikelijk bij een lange reis vol risico’s maakte hij een testament. Notaris Petrus van Son noteerde het volgende op 4 Januari 1711.

Pieter herriep zijn vorige testament, dat ooit op 21 December 1704 was opgemaakt bij notaris Johan van Bijwaard. Destijds waren daarbij als getuigen aanwezig geweest tinnegieter Joost van Antwerpen en loodgieter Arent Regters. Het herroepen van een oud testament was gebruikelijk bij het opstellen van een nieuw testament. Maar ongewoon waren twee opmerkingen.

In het oude testament was als toevoeging opgenomen de spreuk “De Liefde is stercker als de Doot. ... met insertie ende byvoeginge van dese spreuke, geschreven in groote italiaansche letteren ...”

Welnu, Pieter stond er op dat in het nieuwe testament vermeld zou worden dat

hij met nadruk afstand nam van deze spreuk. Immers, het was een verzinsel, nutteloos en onnodig. Hij wilde er voortaan ook niet meer aan herinnerd worden. “... welke ... als sulx onnut en onnoodig oordeelende wel expresselyk aan my notaris heeft verboden. Omme redenen ... omdat hy testateur aan den inhoud van denselven testamente noijt meer wilde gedencken, ja nog ook van yemand wilde gedaght of tselve gekent hebben, ... evenal eens, alsof denselven testamente noyt gepasseert, of in de werelt was geweest.”

Dat was heftige taal, zouden we nu zeggen. Maar even bizar was de volgende bepaling. Hij benoemde als zijn universeel erfgename zijn nicht Geertruij van der Werf, maar alleen op voorwaarde dat zij ongetrouwd zou blijven. Mocht ze trouwen, dan zou zij niets erven. Dan zou de gehele erfenis gaan naar de zuster van Pieter, Maria Patron. Overigens zou zijn zus Maria Patron een legaat van vijfhonderd gulden krijgen, dus die mocht sowieso niet mopperen. (9).

Kennelijk was Pieter verliefd op zijn nicht Geertruij. Dat was destijds een liefde die nooit tot een huwelijk kon leiden omdat een neef - nicht relatie verboden was volgens “de Politijcke Ordonnantie”.

Dat was een wet die ooit nog was uitgevaardigd in 1580 door de destijds afgezworen koning Philips de tweede van Spanje. Deze wet bleef wonderlijk genoeg ook in de Zeven Provinciën toch ook daarna van kracht. Hoewel de Dordtse advocaat Berck al in 1632 had benadrukt dat inmiddels vele theologen hadden verklaard dat het tweede huwelijk met een familielid van “de koude kant” niet strijdig was met de heilige schrift. (1). Maar dat heeft voor Pieter en zijn nicht niet mogen baten. Dit verhaal trof mij omdat omstreeks 1630 het verbod uit “de politicque ordonnantie” op het zwagerhuwelijk, ook met een aangetrouwd familielid, nauwgezet diende te worden nageleefd. Het verbod was inmiddels “aangescherpt”, er mochten geen uitzonderingen op worden toegestaan. Met dramatische gevolgen. Kennelijk waren de magistraten een eeuw later vergeten dat de wet ooit werd ingevoerd door de zo gehate Spaanse koning Philips de tweede. De wet werd ingevoerd op 1 April 1580, en werd gehandhaafd ondanks het feit dat koning Philips de tweede als wettig vorst in datzelfde jaar door onze voorvaderen werd afgezworen. (6).

Pieter en Geertruij hadden een onoplosbaar probleem. Geen wonder dat bij Pieter bij het opstellen van het testament de emoties hoog opliepen en de wanhoop hem de baas werd.

Maar het verhaal heeft een staartje. Al zoekend via Google vond ik de doop van kind Pieter Patron op 2 Februari 1718 in de Pieterskerk te Leiden. (3). Vader en moeder waren Pieter Patron en Geertrui van der Werf. Als doopgetuigen staan vermeld Cornelis Damnisse als vriend van Pieter van der Werff, de broer van Geertrui, en Anna Cocseus. Er staat bij genoteerd dat vader en moeder uit Amsterdam afkomstig waren.

In het DTB archief van Sliedrecht en Papendrecht vond ik de doop van “Maria Pietersdochter Patroon” op 2 December 1725. Met als vader en moeder Pieter Patroon en Geertruij van der Werf. Het gezin woonde in die tijd in het gehucht

Niemantsverdriet, tegenwoordig een deel van Sliedrecht. Moeder Geertrui werd op 7 December 1734 en vader Pieter Patroon op 26 November 1754 in Sliedrecht begraven. Na het overlijden van Geertrui hertrouwde Pieter Patron, geboren van Amsterdam, weduwnaar van Geertrui van der Werff, op 26 Mei 1742 met Lijntie van Esch.

Een trouwacte van Pieter Patron en Geertrui van der Werff heb ik niet kunnen vinden. Mogelijk hebben Pieter en Geertrui blufpoker gespeeld door zich in Niemantvriend te vestigen als een stel met kinderen “dat in Amsterdam was getrouwd.” (4,5).

Bronnen.

(1). Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 19, dd. 20 Maart 1632, fol. 64-65v.

(2). RAD 20, ONA 466, fol. 2 – 5v, dd. 4 Januari 1711.

(3). Stadsarchief Leiden toegang 1004, doopboek inv. nr. 227, dd. 2 Februari 1718.

(4). DTB Sliedrecht doop dd. 2 December 1725, begraven Geertrui van der Werf dd. 7 December 1734, en Pieter Patroon dd. 26 November 1754.

(5). DTB Papendrecht, gaarder ondertrouw dd. 26 Mei 1742 van Pieter Patron en Lyntie van Esch.

(6). De “Politijcke Ordonnantie” is via Google in te zien.

E.9. Een oud “#MeToo” verhaal

Het is gebeurd in Capelle in de Langstraat in 1640.

Anna Jansdochter, de weduwe van Adriaen Leendertsz in Vrijhoeven-Capelle, was zwanger van Peeter Adriaensz Mulder. Dat wil zeggen, dat beweerde Anna, maar Peeter ontkende dat heftig, en beweerde dat dit smaad was. Anna was inmiddels bevallen. Anna was een assertieve vrouw. Ze had Peeter om geld gevraagd voor “craemkosten ende onteeringe.” Mocht Peeter daarin toestemmen dat zou ze hem verder met rust laten. Maar Peeter weigerde, ontkende dat het kind van hem was en klaagde Anna aan wegens smaad. Want Peeter Mulder was een getrouwde man. Hij was getrouwd met Janneken Crijnen. Dus het zou uiterst pijnlijk zijn om zijn vrouw te moeten opbiechten dat het kind van hem was.

Op een dag kwam Anna met haar kind in de armen naar de boerderij van de vader van Peeter, waarbij ze riep dat Peeter het kind had verwekt. Wel, dan mocht ie het verzorgen ook. Waarna ze het kind op een hoop rijshout gooide en wegliep.

Dat Anna “impertinentelycke ende onbehoorlycke voor den huijsinge van sijns vader op een deel rijs neder te werpen het kint dat sij seyt bij den eiser aen haer te syn verweckt, ’t welck synen vader opgenomen hebbende uijt compassie, oock totter huijdigen daghe alimenterende is ...”

Het gebeuren trok nogal de aandacht van de buurt. Onder meer door de houding van de vader van Peeter. Die had medelijden met het kind, nam het op en verzorgde het. En hij bleef zijn kleinkind ook verzorgen in eigen huis. Dat vond zoonlief natuurlijk niet leuk. Hij klaagde op 6 April 1640 Anna aan bij de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland wegens smaad.

Maar die aanklacht had Peeter beter achterwege kunnen laten. De eis van Peeter werd niet ontvankelijk verklaard, ongetwijfeld omdat in het kleine dorp zijn verkering met de weduwe door vele getuigen kon worden bevestigd. De advocaat van Anna formuleerde op 14 Mei 1640 als eis van Anna zeshonderd gulden voor “het ont-eren” en de kraamzorg, plus honderd gulden per jaar onderhoudplicht totdat het kind zestien jaar oud zou zijn.

Vervolgens werd er door de hoge vierschaar een commissie benoemd die met Peeter (en diens vrouw) en Anna zou gaan overleggen hoe het verder moest. Dat waren de schepenen Broeck en Clootwijck. Zij hebben ongetwijfeld de vrouw

van Peeter, Janneken Crijnen, over de streep gehaald met het feit dat zijzelf toch ook een vóórkind was geweest. Ze was het vóórkind van ene Berber Cornelisdochter geweest, en ze was door haar stiefvader toen toch ook loyaal geaccepteerd in het nieuwe gezin. Het waren aardige mensen geweest die haar goed hadden opgevoed.

Op 25 Juni bracht de commissie rapport uit.

Anna en Peeter werden het eens. Anna kreeg toestemming van de baljuw om zich met een eed te zuiveren, door te verklaren dat ze alleen met Peeter seks had gehad en met geen andere mannen. Peeter en zijn vrouw zouden het kind “tot zich nemen”, dus erkennen als kind van Peeter, en het voortaan verzorgen en opvoeden “als een goet vader schuldich is te doen.” En Peeter behoefde dan die zeshonderd gulden kraamkosten en zo niet te betalen.

Het was een compromis waar beide partijen mee konden leven.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 141, dd 6 April 1640, fol 105v en 106, dd 14 Mei 1640, fol 108, 113v en 117v, dd 11 en 25 Juni 1640, fol 122v en 131v.

E.10. Verliefd stel

Neeltie Aartsdochter Backershoeff, een achttien jaar oude ongetrouwde jongedame, woonde bij haar oom en voogd Coen Cornelisse Backershoeff in Brandwijk in de Alblasserwaard. Kennelijk waren de ouders van Neeltie overleden.

Welnu, op 7 of 8 December 1701 vertrok ze zogenaamd om bij een vriendin in Bleskensgraaf op bezoek te gaan. Maar ze was na vijf dagen nog niet terug. Oom maakte zich ongerust, en begrijpelijk. Waar was ze gebleven? Hij informeerde eens hier en daar in de buurt. De buurtroddel was dat ze was weggelopen met Claas Theunisz, een minderjarige jongeman uit Giessen-Oudekerk, een zoon van Theunis Huybertsz.

Oom Coen vroeg een gesprek aan met de baljuw van de hoge vierschaar van Zuid-Holland. Oom stelde dat de ouders van die Claas Theunisz wel op de hoogte moesten zijn van de verblijfplaats van zijn nicht. Oom Coen eiste dat het verliefde meisje met hulp van justitiedienaren zou worden thuisgebracht. Dat vond de baljuw, Pompeus de Roovere, een redelijk voorstel.

Het lukte om het stel op te sporen, en op 12 December 1701 had er in Dordrecht een overleg plaats met alle belanghebbenden. De baljuw stelde dat het stel zou mogen trouwen, en dat er zo snel mogelijk diende te worden ondertrouwd. En zo is het gebeurd.

De baljuw was een praktisch man.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 10, fol 49 - 50, dd 12 en 16 December 1701.

E.11. Een verbroken verkering

Mayken Gerritsdochter Harskam en Hendrik Bijstervelt hadden in 1705 verkering. Beiden waren meerderjarige inwoners van Dordrecht en nog nooit getrouwd geweest. Hendrik was sloopstimmerman en verdiende dus goed zijn brood. Een keurig stel, zogezegd.

Ze kregen ruzie en Hendrik verweet Mayken in drift dat ze verkering had gehad met een tamboer, en hij beweerde dat ze vast een kind van die tamboer had dat ze ergens had ondergebracht. Die tamboer had zeker geen zin meer gehad in de verkering. Hendrik voelde zich tweede keus. Hendrik was jaloers, en had daarna het verzinsel “ten laste van haar uijtgestroijt”, dus als roddel rondverteld.

U begrijpt het al, dat kwam niet meer goed. De president- burgemeester van het Gerecht van de stad had met het stel te doen en deed een persoonlijke bemiddelingspoging. Uiteindelijk werd er een compromis gesloten.

Hendrik zou nadrukkelijk in een openbare verklaring voor notaris Petrus van Son afstand nemen van zijn bewering dat Mayken een kind had van de tamboer. Hendrick Graffels, kennelijk een vriend van het stel die buiten de Sluispoort woonde, was getuige.

Mayken kreeg van Hendrik vijftig gulden. Het gouden ringetje dat hij haar had gegeven mocht ze houden. Hendrik mocht als hij dat wilde het ringetje wel terug hebben mits hij tien gulden zou betalen. Ook bleef ze in het bezit van het ooit cadeau gekregen “bijbeltje met zilveren sloten”.

Hendrik kreeg van Mayken al zijn kleding terug, dus het linnen en wollen lijfgoed en kousen. Ook kreeg hij een paar zilveren gespen en een paar gouden knopen terug.

Een ontroerend verhaal uit vroeger tijd over hoe jaloezie veel kapot kan maken.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Notarieel Archief Dordrecht, nummer toegang 20, inventarisnummer 460, dd. 1 December 1705, fol. 206 – 206v, acte 54.

E.12. “Wat raakt u dat?”

Cataryn Jansdochter ter Wufter was een jongedame uit Wesel die begin 1714 in Dordrecht logeerde in het logement, “de slaapkeet”, van Daniel Koene aan de Rietdijk bij de Ooievaarsgang. Ze maakte in haar logement kennis met ene Marrij Wolfrats. Marrij was een van de dienstmeisjes in het logement. Marrij vroeg haar of ze, als het zou worden gevraagd, wilde zeggen dat zij zusters waren. Dat wilde Cataryn wel doen. Kennelijk was Cataryn een jong groentje. Later kwam ze er achter dat Marrij ook aan een paar vrouwen, poorters van de stad, had gevraagd of die haar “nichtjes” wilden zijn.

Marrij bleek overduidelijk een prostitué te zijn. Op verzoek van de logementhouder Daniel Koene legde Cataryn later de volgende verklaring af voor notaris Petrus van Son.

Het toilet (“secreet”) van het logement stond in de Ooievaarsgang, een steegje vanaf de Rietdijk naast het logement. Er zat een flinke scheur in het hout van de deur van het secreet zodat er min of meer te zien was of het toilet bezet was. Op een dag zag Cataryn door die scheur een vriend paartje zitten in een kruiwagen in het toilet. Marrij zat bij een kerel op schoot. Cataryn trok geërgerd plotseling de deur van het toilet helemaal open met “Dat gaat al heel moij”, waarna Marrij met haar vriend opstonden uit de kruiwagen en mopperend weggingen. “Al morrende en knorrende” zei Marrij tegen Cataryn: “Wat raakt u dat, het syn saken die u niet aangaan.”

’s Middags zag ze Marrij in het logement zitten op de schoot van een schipper uit Gouda. Naar de logementhouder wist was dat een getrouwd man. Ze zoenden elkaar. Het paar wandelde om vijf uur die middag de Rietdijks- poort uit naar het schip van de schipper. Lijsbet, een ander dienstmeisje van het logement, kreeg van de logementhouder om half tien ’s avonds opdracht om te gaan zien waar Marrij zo lang bleef. Want Marrij moest immers werken in het logement. Lysbet liep naar het schip en keek door de patrijspoortjes. Ze zag dat Marrij en de schipper in elkaars armen te kooi lag in het vooronder. Lysbet klopte aan, en sommeerde Marrij dat ze moest komen werken. Maar Marrij antwoordde dat het nog vroeg genoeg was. Ze kwam pas om elf uur terug in het logement. Toen Marrij zelfs de volgende dag ’s avonds in een achterkamer van de slaapkeet met de schipper te bed ging vond de vrouw van de logementhouder het welletjes en

joeg hen het logement uit. Marrij bleef toen de hele nacht weg. De “slaapvrouw” Anne den Diender, waarschijnlijk de vrouw van de logementhouder, verklaarde later dat Marrij probeerde “van haar huise een hoer-huijs te maken.”

Marrij veranderde haar stijl van leven niet. Een volgende dag zat Marrij weer bij een andere man op schoot, dronk samen met de nieuwe klant jenever en zong liedjes.

Dat kon zo niet doorgaan, want het was verboden een bordeel te houden binnen de stadsmuren. Wanneer dat zou worden ontdekt dan zou Daniel Koene zijn logement moeten sluiten.

Kortom, de logementeigenaar wilde een klacht indienen bij het Gerecht van Dordrecht, en hij had daarbij de beëdigde verklaring van Cataryn nodig ter onderbouwing.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Notarieel Archief van Dordrecht, nummer toegang 20, inventarisnummer 468, dd. 8 Januari 1714, akte 1, fol. 1-3.

E.13. Zoiets als een moeilijke wiskunde- som

Het gebeurde in Mei 1716 in Oost- IJsselmonde.

Aart Hendriksz Swaal, weduwnaar van Neeltie Jans Swart, kreeg verkering met Maartie Verduijn, de weduwe van Pieter Hendriksz Swart.

Na “een ordentelijke conversatie en vrijasie” wilden ze trouwen. Op 9 Mei 1716 tekenden ze aan, en op 10 Mei werd het voorgenomen huwelijk volgens protocol voor de eerste maal in de kerk afgekondigd. Maar de predikant zag daarna ineens een bezwaar. Hij was bang dat het huwelijk was verboden volgens de politijcke Ordonnantie, een wet uit het jaar 1580, waarbij huwelijken van mensen die familie van elkaar waren werd verboden. Want kijk, de overleden Pieter Hendriksz Swart was de oom van de overleden Neeltie Jansdr Swart geweest. Dus Aart en Maartie waren familie van elkaar. Dat was slechts “van de kouwe kant”, maar ook dat was formeel verboden. De predikant weigerde vervolgens de tweede en derde afkondiging in de kerk te doen.

Wat nu te doen?

Aart Hendriksz Swaal en Maartie Verduijn legden hun probleem voor aan Pompeus de Roovere, de baljuw van de hoge vierschaar van Zuid-Holland. De predikant samen met het paar werden uitgenodigd voor een gesprek op de zitting van de hoge vierschaar op 25 Mei. De conclusie van de hoge vierschaar na dit gesprek was dat het paar wel mocht trouwen. Mogelijke extra kosten waren voor rekening van de kerkeraad.

“De Politijcke Ordonnantie” was een wet die op 1 April 1580 door koning Philips de tweede werd uitgevaardigd. De wet is op internet integraal in te zien. Hoewel de regering van de Republiek der Zeven Provinciën in 1581 koning Philips de tweede als staatshoofd had afgezworen bleef die wet ook in de Zeven Provinciën van kracht. Rond 1630 werd de wet zelfs “aangescherpt”, er mochten

geen uitzonderingen op worden gemaakt, met schrijnende gevallen tot gevolg. Kennelijk werd er tachtig jaar later door Pompeus de Roovere anders over gedacht en er was toen gelukkig ruimte voor een uitzonderingsgeval.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 11, dd 22 en 25 Mei 1716, geen bladzijdennummering.

Middeleeuws doopvont

E.14. Stijna Timmers

Pieter Schot was een Dordtse weduwnaar die na het overlijden van zijn eerste vrouw met vier kinderen achterbleef. Dat waren in 1768 de veertienjarige Catharina, de twaalf jaar oude Johanna, Francina van zeven jaar, en Pieter, een vierjarige jongentje. Vader was hertrouwd, met Stijna Temmers (Timmers). Daarná vertrok Pieter Schot met de noorderzon, iets wat in die tijd niet ongebruikelijk was. Vaak bleek dan naderhand dat de man dienst had genomen op een VOC schip of in het leger.

Maar goed, de stiefmoeder, niet uit het hardste hout gesneden, voelde zich wanhopig en onmachtig. Ze liet de kinderen thuis alleen achter en ging haar nood klagen bij haar ouders.

Haar ouders trokken bij het Gerecht van de stad aan de bel. Er moest iets worden geregeld voor de stiefkinderen. De magistraten vonden het verwerpelijk dat Stijna haar stiefkinderen alleen thuis achter had gelaten. Maar goed, men moest wát, nietwaar? De drie meisjes werden opgenomen in het Armhuys van de stad, en de vierjarige Pieter werd op kosten van de diaconie uitbesteed in een opvanggezin.

“... in overweging genomen hebbende de groote armoede en het onvermogen van Stijna Timmers om de kinderen te kunnen alimenteeren ...”

Er werd ijverig gespeurd naar de verdwenen vader. De magistraten waren boos, want het was al te vaak gebeurd dat ouders met de noorderzon vertrokken en het stadsbestuur lieten opdraaien voor kosten en verzorging van “weeskinderen.” Dus hebben zij zelfs een advertentie gezet “in den Couranten” met de belofte van honderd guldens premie voor tipgevers. Dat was voor die tijd een fortuin. Het was een indicatie van de mate van boosheid en beleefde onmacht van de magistraten.

Maar niemand heeft zich gemeld. Dat was vreemd, met zo’n hoge premie. Zodat ik aanneem dat de goede man depressief was en zich ergens anoniem, in eenzaamheid, van het leven heeft beroofd.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 8, dd. 26 Juli en 20 September 1768, fol. 180v – 181 en fol. 183v – 184.

E.15. “Bloedschande en ontugt”

Dit verhaal werd een drama omdat het zich afspeelde in 1791. In onze tijd zouden we dit een leuk modern stel noemen die beiden ijverig hun brood verdienden, met een alternatieve relatie waar we ons als buitenstaander niet mee dienen te bemoeien.

Sara Kilsdonk, 32 jaar oud, geboren inwoner van Dordrecht, was appelverkoopster van beroep. Ze was de dochter van Hendrik Kilsdonk en Trijntje Persyn, en woonde nog bij haar ouders in de Mariënbornstraat.

Arij Koppelaar, 40 jaar oud, was geboren in ’s Gravenmoer. Hij was houtvlotter en baggeraar, en als het zo uitkwam onderbrak hij dit zwervend bestaan bij zijn vrouw in Dordrecht, Cornelia Kilsdonk. Cornelia was een volle zus van Hendrik Kilsdonk, de vader van Sara. Cornelia was dus “de volle moeie”, een tante van Sara. En zo zal Arij Sara ongetwijfeld ontmoet hebben op een familiefeestje. Later vertelde Sara dat ze maar driemaal seks hadden gehad, “in het huis van oom Arij”. Cornelia, de vrouw van Arij, zou van de vrijage hebben geweten. Tja, waarom had Arij niet genoeg aan zijn eigen vrouw Cornelia?

Tijdens de rechtszaak in 1791 voor het Gerecht van Dordrecht vertelde Arij dat zijn vrouw Cornelia “gaaten in de beenen had en reeds agt jaaren gaaten en ongemakken in het lyff had ...”

In 1790 werd de ongetrouwde Sara zwanger. In November 1790 ging ze in het geniep samen met Arij Koppelaar naar Amsterdam. Ze woonden daar in een pension en leefden er bijna een jaar samen als man en vrouw. De omstanders daar wisten niet beter of het was een getrouwd stel. Sara beviel daar in December 1790 van een zoon, en korte tijd na de bevalling werd het kind gedoopt “in de Amsterdamse gereformeerde kerk, de Ouwkerk.” Omdat Sara nog niet uit het kraambed was hield Arij als vader het kind ten doop, en het kind werd evenals vader “Arij Koppelaar” genoemd.

Het plan was dat Arij na verloop van tijd weer naar zijn vrouw zou teruggaan. Sara zou in Amsterdam blijven en uit werken gaan. Ze zou een min zoeken voor de baby. Immers, een alleenstaande vrouw viel in Amsterdam niet op. Veel vrouwen waren “zeemansvrouw”, met een echtgenoot die vaak jarenlang van huis was.

Maar het kwam uit. Hóé het bekend werd dat het stel niet was getrouwd vermeldde het verslag van het Gerecht van Dordrecht niet. Maar er zijn in alle tijden moraalridders geweest die het hun plicht vonden om een ander er bij te lappen.

Sara was in 1788 ook al eens bevallen. In tegenwoordigheid van de vroedvrouw en de kraamhulp had ze toen verklaard dat de vader van het kind “van Randwijk of Brandwijk” heette. Een zwervende man die weer met de noorderzon zou zijn verdwenen. Ook Arij vertelde dat het volgens de geruchten een varensgezel was geweest.

Maar, vertelde Sara in April 1791 voor het Gerecht van Dordrecht, eigenlijk was Arij ook de vader van dat eerste kind. Waarom had ze dat dan zelfs niet tegen Arij gezegd? Wel, verklaarde Sara, ze was “tot deeze misdaad bewoogen om zichzelf en haar oom te spaaren. ... dat zy niet wist dat het zoo kwaad was ... dat zy door den drank is bezet geweest ...”

De ondeugden werden door de magistraten opgesomd. Er was volgens het Gerecht sprake van “bloedschande, ontugt en overspel.” En er was ook sprake van meineed, vonden de magistraten. Immers, Arij had tijdens het dopen van zijn kind in Amsterdam gelogen over het feit dat hij niet met Sara getrouwd was. Arij Koppelaar werd op 27 April 1791 gedurende tien jaar verbannen uit Noord- en Zuid Holland (“Uit Holland en Vriesland”). Vanwege de meineed zou hij nooit een ambtelijke baan mogen bedienen.

Sara kreeg als vonnis alleen één jaar tuchthuis. Kennelijk vond men Sara een goeiige niet al te slimme vrouw. Dat zal als een verzachtende omstandigheid hebben gegolden.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 238, dd. 27 April 1791, fol. 56v – 62v.

E.16. Eenzame wanhoop

Boer Pieter van der Zijde van Krimpen aan de Lek had zijn eigen boerderij laten afbranden in de hoop dat de diaconie hem met een schadevergoeding uit zijn financiële misère zou redden. Maar de fraude was ontdekt en de boer werd in 1790 ingesloten in het tuchthuis in Delft.

Zijn vrouw, Cornelia van Oosterom, in 1794 een zevenendertigjarige vrouw, was eigenlijk een onbestorven weduwe. Dat zal niet hebben meegevallen want ze was in Krimpen aan de Lek “een vreemde”, uit de buurtschap Seventer onder Langerak afkomstig (2). Ook vanwege de brandstichtingsfraude zullen de meeste dorpingen haar hebben gemeden.

Op 30 Maart 1794 beviel zij van een welgeschapen zoon. Dat was vier jaar nadat haar echtgenoot was ingesloten in het tuchthuis, dus het kind kon niet van Pieter van der Zijde zijn. Tijdens de bevalling vertelde ze de vroedvrouw, Elisabeth Doeland, de vrouw van Christiaan van Dille, dat Reijer van Bokkum vader van haar kind was. Tja, Reijer van Bokkum was een getrouwde man. Hij was gehuwd met Neeltje Lagewaard. Bij het verhoor door de hoge vierschaar van Zuid-Holland verklaarde hij dat het seksueel contact maar éénmaal had plaatsgevonden, en wel ergens in Juni 1793, bij Cornelia thuis terwijl hij haar met een sociaal gesprek in haar eenzaamheid troostte.

De baljuw van de hoge vierschaar van Zuid-Holland werd er beroerd van. De schepenen hebben als omschrijving van het delict niets beters weten te bedenken dan dat Cornelia als getrouwde vrouw overspel had gepleegd met een getrouwde man. En dat was verboden door de Politijcke Ordonnantie, een wet uit het jaar 1580, nog van koning Philips de tweede. Ze werd in November 1794 voor tien jaar verbannen uit “Holland en West Vrieslant” (Noord- en Zuid Holland). En Reijer van Bokkum? Ja, die ging natuurlijk vrijuit. Hij was immers alleen maar slachtoffer van verleiding geweest?

Bronnen.

(1). Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 80, dd. 2 Mei en 21 November 1794, fol. 47 – 47v, en 54v – 57.

(2). Idem, inventarisnummer 192, dd. 29 September 1783, fol. 150v – 151.

E.17. Wie kon het schelen?

Op 6 April 1796 rapporteerde de provisioneel baljuw Knogh aan de schepenen van het Gerecht van Dordrecht mondeling een kwestie waar hij niet uitkwam.

Hij had in een speelhuis (casino) in de stad een zestienjarig meisje laten oppakken. Dit op verzoek van de schipper waar ze enige tijd in huis had gewoond, en van twee buurtbewoners bij het speelhuis, "... om haar van haaren doolweg terug te brengen ..."

Geertruij Giele, afkomstig "uit Bree boven Venlo" "Bree boven Venlo" (mogelijk is hier bedoeld Blerik, tegenover Venlo aan de andere kant van de Maas?) was van huis weggelopen en had in het speelhuis een betaald baantje. Eigenlijk was ze er prostituee, maar dat was binnen de stad immers verboden. Ze zat op 6 April nog in de cel.

Knogh had aan de moeder meerdere brieven gestuurd met het verzoek om haar dochter te komen ophalen, maar had geen bericht teruggekregen. Wat nu?

Hij stelde voor om Geertruij vrij te laten met de preek dat ze hier in de stad in het vervolg niet meer welkom was "als meisje van plezier."

Wat er van Geertrui verder geworden is? Tja, wie kon het eigenlijk wat schelen? Men leefde in "het tweede jaar van de Bataafsche Vrijheid."

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 13, dd. 6 April 1796 (Geen bladzijdennummering).

E.18. Puzzelen

Het was een grijs verhaal dat zich heeft afgespeeld in Zwijndrecht. Maria Jongbloed was in Middelburg getrouwd op 27 April 1786 met Pieter de Brouwer uit Middelburg. Ergens tussen 1786 en 1790 overleed Pieter. Maria hertrouwde daarna als weduwe in Zwijndrecht met Gerrit Romein, een weduwnaar. Hoe dat contact ooit was ontstaan werd niet verhaald. Maria en Gerrit hebben een paar jaar samengeleefd. Maar in 1792 verdween Gerrit op een kwaai dag plotseling met de noorderzon. Zonder aanleiding, voor zover Maria wist. Maria voelde zich "malitiously verlaten."

Vijf jaar later, in 1797, had ze bij toeval op het dorp een gesprek met ene Gabriel van der Linden, een sjouwer in de zoutketen in Zwijndrecht. Hij vertelde haar dat hij in 1792, toen Gerrit Romein pas uit Zwijndrecht verdwenen was, eens in Amsterdam moest zijn. Daar was hij bij toeval Gerrit tegengekomen. Die vertelde hem dat hij had aangemonsterd op een VOC schip voor een reis naar OostIndië. Hij had zich laten inschrijven als "Willem Romein van Krimpen." Maria Jongbloed ondernam actie. Ze liet zich bijstaan door Anthony Bax, notaris – procureur in Dordrecht. Die vroeg gegevens op bij "Het comité tot de zaken van den Oostindischen handel en Besittingen" in Amsterdam. En inderdaad had ene "Willem Romein van Krimpen" in 1792 daar aangemonsterd op een VOC schip. Bovendien vonden ze daarbij de aantekening dat hij op 13 Augustus 1793 overleden was in het hospitaal in Batavia.

Bax informeerde bij de schout van Krimpen aan de Lek. Daar was een “Willem Romein van Krimpen” niet bekend.

Maria Jongbloed vroeg dus in 1797 een civiel proces aan bij de hoge vierschaar van Zuid-Holland tegen haar vroegere echtgenoot Gerrit Romein. Ze wilde graag hertrouwen en vroeg een verklaring van toestemming. Maar, stelde baljuw Anthonij Hoijnck van Papendrecht, officieel was alleen bewezen dat ene “Gerrit Romein” met de noorderzon was vertrokken. Hij was “vermist.” De vermiste Gerrit Romein werd, volgens het boekje, op drie achtereenvolgende zittingsdagen van de hoge vierschaar uitgenodigd. Natuurlijk is hij niet verschenen. Op 12 Maart 1798 kreeg Maria officieel toestemming van de baljuw dat ze mocht hertrouwen.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 193, dd. 6 November 1797, fol. 8 –9, en dd. 12 Maart 1798, fol.14.

E.19. Gevlucht

Matthieu Nolté (Nolthé), een 37 jarige poorter van Dordrecht, werd in 1797 verdacht van “sodomie” (homoseksueel gedrag). Hij zat al enige tijd ingesloten in een gijzelkamer op het stadhuis van Dordrecht. Maar hij wist te ontsnappen. Het gebeurde op zondag 3 September 1797 tussen licht en donker. Wie ingesloten was in een gijzelkamer had voorrechten. Je kon op eigen kosten je eigen voedsel en drank in restaurants (laten) bestellen, en je had recht op verlichting om te kunnen lezen, en op verwarming. De gijzelkamers bevonden zich aan de kant van de Voorstraathaven op de tweede verdieping, en hadden redelijk grote ramen.

Het vrouwelijke hulpje van cipier Verhoeven kwam om ongeveer acht uur ´s avonds in de kamer van Nolté om het licht te verzorgen, om nieuwe kaarsen in de kaarsenhouders te doen. Ze had de deur weer achter zich op slot gedaan, en liep met haar armen vol met lantaarn plus een paar nieuwe kaarsen de kamer in. Op dát moment sloeg Matthieu haar onverwacht met kracht in haar gezicht zodat ze op de grond viel. Daardoor doofde de lantaarn. Nolté wist van de duisternis gebruik te maken. Hij griste de sleutelbos uit haar handen, deed de deur open, liep de gang in en vergrendelde de deur van de gijzelkamer aan de buitenkant. Daarná liep hij kalm de deur uit. Diender Van Geluk lette niet op. Pas toen Nolté al even weg was viel het hem in dat die goede man toch gevangen moest zitten. Goed. De hoofd-officier en schepenen van het Gerecht van Dordrecht kwamen diezelfde avond nog in spoedzitting bijéén. Er werd een premie van 1400 gulden uitgelooft voor degene die de ontvluchte Nolté kon terugbezorgen. Dat is overigens niet gelukt.

Zijn signalement was als volgt, het is maar dat u ´t weet:

“Lang circa 5 voet, 8 á 9 duim (plm 1,85 meter), zeer gezet van ligchaam, vol en bleek van aangezigt, hebbende ligte blauwe of gryze oogen, bruin gebonden hair, aan hebbende een buisje en lange broek van gestreept groenagtig geel en blauw katoen, ... een witte das met rode streepjes, schoenen met breede banden, en witte kousen, op hebbende een driekanten hoed, zynde een fatsoendlijk en poliet (beleefd) voorkomen. Spreekende goed Fransch en Hollands.”

Interessant is de briefwisseling die daarná ontstond tussen “de Provisionele Repestanten van het Volk van Holland” in Den Haag en het Gerecht van Dordrecht.

Uit Den Haag kwam het bevel, in de trant van “gelieve omstandig te rapporteren”, u kent het wel. Want had cipier Verhoeven dit niet kunnen voorkómen? Was hem geen nalatigheid te verwijten?

Want in dit geval, met een vriend van Nolté die in Den Haag werd verhoord en veroordeeld wegens “sodomie”, ging het om een prestigezaak. Er was behoefte aan “een bonte hond.”

Op 27 November 1797 werd het Gerecht van Dordrecht per brief geadviseerd om Jan Verhoeven alsnog te ondervragen, “... hem te vermaanen zijne nalatigheid voor ’t vervolg te eviteeren, (en) hem ten dien eynden eene instructie te geeven ...” En, o ja, Jan Verhoeven moest ook nog als cipier worden beëdigd. Want hij was na het overlijden van zijn vader destijds zonder plichtpleging zijn vader als cipier opgevolgd.

Op 4 December 1798 was schepen Lith de Jeude er toevallig getuige van dat de vrouw van Verhoeven met de sleutelbos in de hand uit de gijzelkamer kwam, daarna met die sleutelbos de deur van een gewone cel opendeed en daar met de sleutelbos in de handen binnenging. Met andere woorden, ook hier zou in theorie een ontsnapping van een gevangene mogelijk geweest zijn.

Er werden hierover vragen gesteld aan Jan Verhoeven. Die beriep er zich op dat hij op dat moment afwezig was. Maar het Gerecht van de stad stelde Verhoeven wel degelijk eindverantwoordelijk. Hij werd veroordeeld. Het vonnis luidde dat zijn salaris drie maanden werd ingehouden. Bovendien mocht Verhoeven de salariskosten van de waarnemer over die periode betalen.

Jan Verhoeven was de bonte hond die de schuld kreeg. Een zinloos gebeuren.

Want als er uit het vervolg iets duidelijk werd dan was het wel dat een en ander een volgende ontsnapping in 1799 niet wist te voorkómen (2).

Bronnen.

(1). Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 13, dd. 3, 5 en 26 September, 11 en 19 Oktober 1797, 2 Oktober, 4, 13 en 22 December 1798 (Geen bladzijdennummering).

(2). Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer

toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 4, dd. 19 Oktober 1798, 7 en 14 Juni, 5, 26 en 30 Juli en 15 November 1799.

E.20. Samengesteld gezin

Magdalena Termond, 34 jaar oud, geboren en wonend buiten de stadspoort, ten noordoosten van de stad, “onder de (Baronie van de) Merwede”, was een ongehuwde vrouw met vier kinderen.

Ze stond op 23 Oktober 1806 voor het Gerecht van Dordrecht.

Het oudste kind, de zestienjarige zoon Johannis van Hoorn, was een kind van korenmolenaar Johannis van Hoorn. De drie andere kinderen, Laurens van acht jaar, Magdaleintje van drie jaar en de drie maanden oude zuigeling Maria, waren van Johannis van der Heijde, een inwoner van Dordrecht die getrouwd was geweest en inmiddels “van tafel, bed en bywoning” was gescheiden.

Welnu, Magdalena werd verweten dat ze gedurende negen jaar “als man en vrouw geleefd heeft met een gehuwd man.” Dus hier was sprake van overspel volgens “de Politijcque Ordonnantie”, een nog door koning Philips de tweede van Spanje uitgevaardigde wet van 1 April 1580. De Zeven Provinciën hadden in 1580 deze koning wel afgezworen, maar hadden die wet gehandhaafd en later zelfs “aangescherpt.”

Goed. Magdalena genoot gedurende veertien dagen van cel, water en brood, waarna ze gedurende tien jaar uit “het gewest Holland” zou zijn verbannen. En neem als moeder zijnde vooral de kinderen mee, nietwaar.

Het vonnis werd op 23 Oktober 1806 uitgesproken “... uit naam en van wegens de Koning van Holland ... regt vragende op de gereformeerde confessie ...”

De schijn van heiligheid.

Tegenwoordig heet dit “een modern samengesteld gezin”, dat recht heeft op financiële ondersteuning waarbij we ons (terecht) niet mogen bemoeien met het gezin als dat niet op prijs wordt gesteld. Ik ben zo blij dat ik nú mag leven. En u?

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 244, dd. 23 Oktober 1806, fol. 168 – 169.

F. Ruzies en overlast

F.1. Engelse kooplui

Jacop Wouterssoen stond als leider van een groepje vrienden op 24 Januari 1463 voor het Gerecht van Dordrecht. Hij had met zijn vrienden een geintje willen uithalen op een schip met Engelse kooplui dat aan de Nieuwendijk (de Rietdijk) lag afgemeerd. Ze slopen 's avonds of 's nachts aan boord, maakten een hoop lawaai, scholden de kooplui uit en probeerden in de kajuit in te breken. Ze hadden ook het een en ander aan boord vernield. Tot grote schrik van de kooplui.

“... by nacht by ontyde ende over mans slaep gecomen is mit sinen gezellen an den Nyeuwen dyck daer een schip mit engelschen coopluyden lach, ende is aenleyder geweest. Ende int schip geclommen ende woude onder die coebe lopen. Ende heeft den coopluyden groten overlast gedaen. (omdat hij onder meer) mit steen ende been geworpen heeft.”

Onze stad moest het van de handel hebben, ook toen al. Dus konden de magistraten er niet om lachen. Jacop Wouterssoen moest vijftigduizend stenen leveren voor de stadsmuur, dan wel 27 goudstukken (burgoense schilden) of 60 pond betalen. Dat was dermate veel dat zijn familie dat zeker niet kon betalen. Eigenlijk hield dit vonnis dus in dat hij voorgoed werd verbannen uit de stad. Zijn vrienden kregen lichtere straffen. Lubbrecht Ponssen zoen moest twintigduizend stenen voor de stadsmuur leveren, of “tien stuvers voor elck duysent” betalen, en Robbrecht Jacopsz en “jong Ariaen Goykensz” moesten elk tienduizend stenen leveren.

Ja, en dan was er ook nog een onbekende meeloper geweest, een jong ventje, bijgenaamd “meester Heynsz in Heynnek Iden Ambacht”. Hij bekende niet. Maar moest toch vijfduizend stenen leveren. Immers, hij was er wel degelijk bij geweest.

“... om dat hy by den selven twist ende onlust mede in wege ende velde gheweest heeft.”

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 1, inventarisnummer 6, dd. 24 Januari 1463, fol 160 – 160v.

F.2. Roskam

Ene Thys Willemsz zorgde in December 1471 voor een wel heel bizar verhaal. Hij was jaloers op een priester die lange tijd op bezoek was geweest bij een prostituee. Mogelijk was die prostituee ernstig ziek en was er sprake van een pastoraal bezoek. Maar Thys meende dat de priester zich urenlang had vermaakt met de vrouw. Thys had ook wel een poos seks willen hebben met die vrouw. Hij schold de priester uit en dreigde hem te mishandelen. De bang geworden

priester kon gelukkig maken dat hij weg kwam. Maar hij meldde het, en het werd later toch een aanklacht voor het Gerecht van Dordrecht.

“Omdat hy enen priester op ter straten angeranst heeft ... die uut een vrou quam gaen, seggende: dees boeve heeft een huer uren roskam gehaelt.*⁽¹⁾ God geve hem sinte jans evell.*⁽²⁾ laet mij die huer oeck een wyll hebben ...”

Thys moest “een halve roede muur” (50.000 stenen) leveren voor de stadsmuur.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 1, inventarisnummer 6, dd. 20 December 1471, fol. 207v – 208.

*⁽¹⁾ “Een huer roskam gehaald” = stevig seks gehad hebben met een prostituee, te vergelijken met “haar een stevige beurt geven.”

*⁽²⁾. “God geve hem sinte jans evell” was een verwensing in die tijd. “het sinte jans evell” = de sint jans ziekte. Waarschijnlijk werd er een ziekte met toevallen mee bedoeld die evenals “sint anthoniusvuur” veroorzaakt door het eten van met schimmel vergiftigde rogge. Na 1530 werd de ziekte niet meer vermeld.

F.3. Die brutale jeugd van tegenwoordig in 1485, 1626 en 1796

Op 10 November 1485 waarschuwde het stadsbestuur van Dordrecht burgers dat ze hun kinderen beter moesten opvoeden en zonodig opvoedend slaan zodat ze in het vervolg geen rotstreken meer uit zouden halen. Er waren in kerken en ziekenhuizen schandelijke dingen gebeurd die het stadsbestuur zelfs niet wilde benoemen. Vooral in het Sacraments-Gasthuis, de voorloper van ons Albert Schweitzer ziekenhuis, was het een zootje geworden. Mochten ouders er niet in slagen hun kroost zelf in de hand te houden dan zou het stadsbestuur de jonkies in de cel zetten op water en brood, waarna ze zouden worden geseseld als afschrikwekkend voorbeeld voor anderen.

“Item dat een yegelic sijn kinderen alsoe onderwijst ende castijt dat zij voirtaen geen onstantticheit ende onbehoirlicke onzedicheit en bedrieven in kerken ofte in enigen godshuysen, ende in bijzonder int Sacraments gasthuis. Off in gebreke vandien men sal hem opleggen te water ende te broet ende dairna mit roeden alsoe verleren dattet allen anderen exempell wesen mach.” (1)

Honderdveertig jaar later, op 7 April 1626, tapte het stadsbestuur uit eenzelfde vaatje. Er werd geklaagd over “de petulantie van de jeugt”. De jongeren waren regelmatig zo luidruchtig dat zij de kerkdiensten verstoorden. Ze schreeuwden tijdens de kerkdiensten al spelend en kaatsend op de kerkhoven rondom de Grote kerk en de Nieuwkerk, en ze hielden als ze in de kerk zaten ook al hun mond niet. Het stoorde ook de predikanten, die hadden moeite om zich behoorlijk op hun preek te concentreren. Schout en schepenen besloten dat als jongeren op heterdaad zouden worden betrapt, ze “hun opperste kleed”, hun jas moesten inleveren. Die kon dan later door hun ouders tegen betaling van een boete worden teruggehaald. Er zouden in het vervolg twee justitiedienaren de

middagpreek in de Nieuwkerk bijwonen en in actie komen als er weer lawaai werd gemaakt. Bovendien zou het Hof bij de Augustijnenkerk verboden gebied zijn voor de jeugd gedurende de middagpreek in de Augustijnenkerk. Een en ander werd de burgers vanaf het bordes van het stadhuis aangezegd. (2). In 1627 was het voor de puberale jeugd kennelijk een leuk spel om met zweepen te knallen op straat waardoor de passanten schrokken. Verboden was voortaan "... het clappen, ende slaen met swepen langs de straeten ...” (3). Ook dán zou hun jas moeten worden ingeleverd. Die kon dan later door de ouders weer worden opgehaald tegen betaling van dertig stuivers.

Honderdzeventig jaar later, op 3 Maart 1796, werd er door het Gerecht van Dordrecht weer flink gediscussieerd over “de jeugd van tegenwoordig”. Er zou een nieuwe verordening worden gemaakt. (4). In 1790 was ook al een herhaling van de verordening uit het jaar 1626 gemaakt, maar daarin stond alleen dat spelen en lawaai maken onder kerktijd verboden was om het kerkvolk niet te hinderen.

De jeugd deugde niet, de jongeren vormden hinderlijke hangplek-samenscholingen en ze hielden van dobbelen.

“Met klagten over de ondeugt ... zoo van mindere jaaren als van de zulke welke reeds tot jongelingen zijn opgewassen, ... over attrouplementen, des zondags op veele publike plaatzen, alsmeede over het speelen en dobbelen ...”

Nu werd dat verbod uitgebreid naar andere dagen. Het was verboden om op straat te lopen schelden en schreeuwen, vloeken en vechten. Dat heette voortaan “straatschenderij”, met als sanctie een boete drie gulden.

“... tieren, vechten, of raazen ... vloeken ... dat ook niemand zyn evenmensch zal schreeuwen of in zyn perzoon beledigen, nog aan eenige huijzen baldadigheeden zal mogen pleegen ... gooijen met steenen of eenig vuyl, ook niet schieten of blaazen door rieten of andere pijpen of pijpjes met proppen, erwten, boonen, steentjes ...“

Kortom, ook het gebruikelijke gepest door de opgroeiende jeugd zat hen hoog. Wie op heterdaad betrapt werd mocht ter plaatse worden opgepakt en ingesloten in het Blauw- of verbeterhuijs, “... en aldaar in een dolhuijsje doen opsluijten ...” totdat de boete door de ouders zou zijn betaald.

Niet betalen? Dán enkele dagen cel op water en brood. Ik denk dat zo nu en dan ouders destijds expres niet hebben betaald om het hun lieve spruit in te peperen. Discussies van het stadsbestuur over “de jeugd van tegenwoordig” zijn discussies van alle tijden. Komen kinderen in de puberteit, dan worden ze luidruchtig en halen rotstreken uit zodat volwassenen kennis kunnen nemen van het feit dat zij bestaan. Ze leren veel van elkaar door onderling contact in “hangplekken”, of volwassenen dat alles nu leuk vinden of niet.

Bron.

1. Regionaal Archief Dordrecht. De klepboeken van Dordrecht, toegang 1, inventarisnummer 8, dd. 10 November 1485, fol (digit) 11, akte 65.

2. Idem, Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 19, dd. 7 April 1626, fol. 58v-59,
3. Idem, Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 19, dd. 18 Oktober 1627, fol. 109.
4. Idem, Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 13, dd. 3 Maart 1796 (Geen bladzijdennummering).

Het raadhuis van Oud-Beijerland

F.4. “Met gevouwen handen ende gebogen knyen ...”

Tussen 1590 en 1595 trof mij in de rechtspraak van de hoge vierschaar van de Beijerlanden iets bijzonders. Er werd rekening gehouden met verzachtende omstandigheden, zodat de schepenen, vaak afwijkend van de eis van de baljuw, een meer humaan vonnis voorstelden. Het vonnis was nogal eens iets in de trant van “Je moet met gevouwen handen en gebogen knieën vergeving vragen aan God en Justitie, en beloven dat je er berouw van hebt en het nooit meer zult doen.”

Het viel mij op. Want ik heb inmiddels veel archiefboeken van de hoge vierschaar van Zuid-Holland, van het Land van Strijen en van het Gerecht van Dordrecht doorgenomen, en alleen in Dordrecht in de periode 1592 – 1598 werd er eveneens op een dergelijke humane wijze vonnis gewezen door een charismatisch bestuurder.

Hier volgen enkele gevallen als selectie uit deze “humane” vonnissen.

(1) Op 20 Augustus 1591 stond Metgen Willemsdochter van Geldermalsen in Oud-Beijerland voor het hekje. Ze had enkele stukken textiel gestolen van Gerrit Anthonisz IJsselsteijn, inwoner van Oud- of Nieuw-Beijerland. Het betrof twee servetten, twee “fluwijnen”, en een klein stukje rood fluweel. Metgen bekende. Waarop de baljuw als aanklager eiste dat zij zou worden geseseld en voor vijftwintig jaar verbannen uit de Beijerlanden. Maar de gerechtsbode, Willem Pietersz, sprong voor Metgen in de bres. Hij verklaarde dat Metgen een eenvoudig meisje was dat de stukken textiel achter een kist daar in de buurt op straat had gevonden, “seer onnut en vuijll”, waardoor Metgen dacht dat het afval betrof. Het was geen opzet geweest. Dus kwam ze er van af met dat de stukjes textiel “uijt onverdachtich mede genomen soude zijn ...” Ze “sal gehouden zijn op haer knyten te vallen ende Godt ende Justitie alhier ... om vergiffenisse te bidden en tgeene by haer uuijt onweetenheijt gedaen mach zyn.”

(2) Op 28 November 1591 stond voor het hekje Aeltgen Aertsdochter, inwoner van Nieuw-Beijerland. Ze had een seksuele relatie gehad met ene Daniel Crynss, wonende in Ter Meijde. Pas later was haar gebleken dat hij een getrouwd man was. Inmiddels had Aeltgen ook al kinderen van hem. De schout van Nieuw-Beijerland, Jan de Veth, fungeerde als waarnemend baljuw. Hij vond dat “overspel” bewezen was, en eiste twee weken cel op water en brood, en het betalen van de kosten van het proces. Maar ook Aeltgen had een advocaat! De procureur verdedigde Aeltgen met dat ze “een onnozel vrouwspersoon” was die niet had geweten dat David Crynss getrouwd was. Bovendien, aanzie de mens: Ze was “een schamele vrouwspersone die haer cost ... moet winne met haer handen.” Was dat al niet straf genoeg? Hij stelde voor dat ze met de kinderen, verwekt door Daniel Crynss, vrij “soude mogen vertrecken.” De schepenen namen dit advies over. “Dat door haer onnooselheijt ende aensiende haer jonckheijt van jaeren ...” Welnu, ook zij moest “Godt ende de heilige Justitie met gevouden handen ende gebogen knijen ...” bidden om vergeving.

(3) Op 1 Mei 1592 stond voor het hekje “Pieter Gerrits, in de wandeling genaemt Pier de cramer”, geboren in Den Briel. Hij was ooit schoenmaker geweest, maar inmiddels had hij al jarenlang gebedeld en “gevagabondeerd.” Dat hield in dat hij zijn inkomsten aanvulde met wat diefstalletjes. Want een mens moest toch ergens van leven, nietwaar.

De eis was geselen, brandmerken en voorgoed worden verbannen uit de Beijerlanden. Maar de schepenen vonden dat hij een veel gunstiger indruk maakte dan zijn kameraden Aryen Meesse en Jan Trantel. Daarom kwam ook hij er, in tegenstelling tot zijn vrienden, genadig van af met “gevouden handen ende gebogen knijen ...” Enfin, u begrijpt het.

(4) Op 25 Februari 1593 stonden in Oud-Beijerland terecht Cornelis Jansz, alias Oomken, samen met twee vrienden, Cornelis Ariensz, en een niet met name benoemde vriend, bijgenaamd “Hoendercoop”. Ze bedelden en hadden een aantal kippen gestolen. Zijn twee vrienden werden geseseld, gebrandmerkt en verbannen. Maar Joris Deijm Maertensz, en Gerrit van Houten, schepenen van

Oud-Beijerland, sprongen voor Cornelis in de bres. Ze vonden hem te jong voor zo'n zware straf. Wel moest ook hij om vergeving bidden "met gebogen knijen ende gevouwen handen."

(5) Op 13 September 1593 stond er een soldaat voor het hekje. Het betrof Thomas Symonssz, afkomstig uit Greenwich bij Londen in Engeland. Hij had van zijn commandant geen toestemming om te gaan passagieren, had geen verlof pas. Bovendien had hij gebedeld en wat gestolen, waarbij hij op heterdaad was betrapt. De baljuw eiste geselen, brandmerken en verbannen, maar u begrijpt het al, op de schepenen maakte het de indruk van onhandig gedrag. Zij beslisten anders. Ook Thomas kwam er van af met vergeving te smeken "met gebogen knijen ende gevouwen handen".

(6) op 2 Juli 1594 werd gevonnist Claes Jansz van Alckmaer. Hij had samen met zijn vriend Wouter Aertsz van Hilverbeeck gebedeld en gestolen. Ze werden, zoals gebruikelijk bij vagabonden, beiden onder tortuur (marteling) verhoord. Wouter Aertsz bekende daarbij vele diefstallen, en werd dan ook op 4 Augustus opgehangen. Maar Claes Jansz van Alckmaer bekende onder tortuur geen andere zaken. Hij maakte op de schepenen van de hoge vierschaar van Oud- en Nieuw-Beijerland een goede indruk, meer die van een naïeve knul die in verkeerd gezelschap was beland. Weliswaar eiste de baljuw geselen, brandmerken en verbannen, maar ook hier besliste de schepenbank dat hij "blootshoofds met gebogen knijen Godt ende Justitie (moest) bidden om vergiffenisse, hem van herten leet te wezen, met alsulck quaet geselschap omme gegaen ... met expresse beloften dat hij hem voortaan wel ende vroom zal dragen."

In de hoge vierschaar van Oud- en Nieuw-Beijerland eiste de baljuw de gebruikelijke straffen, maar de schepenbank week daar opvallend humaan van af. Mogelijk was er één schepen met een charisma wiens adviezen werden gevolgd door de anderen. Mogelijk had ambachtsvrouw Sabina van Egmond, wier haar vader immers destijds in 1568 door Alva op een brute wijze zonder vonnis was onthoofd, een gunstige invloed op de schepenbank.

Mogelijk had een en ander ook te maken met het feit dat het rechtsgebied nog maar recent was ingepolderd. Immers, pas in 1557 was het dorp Oud-Beijerland ontstaan, en in 1582 Nieuw-Beijerland. Veel "kolonisten" zullen idealistisch van instelling zijn geweest. Men gunde de onhandige medeburgers nieuwe kansen.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Oud-en Zuid-Beijerland, toegang 3.03.08.134, inventarisnummer 2:

- (1) dd. 20 Augustus 1591, fol. 25-26v.
- (2) dd. 28 November 1591, fol. 35-36.
- (3) dd. 1 en 14 Mei 1592, fol. 36v – 43.
- (4) dd. 25 en 27 Februari 1593, fol. 56-57.
- (5) dd. 13 September 1593, fol. 57v – 58.

(6) dd. 2 Juli en 4 Augustus 1594, fol. 68-68v en 72v.

F.5. Een pittig baasje

Hendrick Cornelisse Goude, een Dordtse schipper van 42 jaar oud, stond op 12 Mei 1609 voor “de Camera Judiciale”, het Gerecht van Dordrecht. Kort tevoren was Claes Willemsz, de havenmeester in de Wijnhaven, druk doende geweest om de schepen te verhalen, wat beter neer te leggen, omdat die in de haven zo slordig waren “geparkeerd” dat ze het verdere scheepvaartverkeer in de haven hinderden. Dat was een expliciete opdracht van schout en schepenen aan de havenmeester. Maar dat schoot onze kort aangebonden Hendrick in het verkeerde keelgat, hij vond dat betutteling. Hendrick liet zijn schip door zijn knecht expres zó aanmeren dat ie verdere vaart in de haven onmogelijk maakte. Dus de havenmeester kon zijn werk niet meer doen. Toen Hendrick door de havenmeester werd berispt schold Hendrick hem uit, en sloeg hem vervolgens twee blauwe ogen. Daarna probeerde hij de havenmeester in de haven te gooien. Dat lukte niet omdat Claes zich aan het anker vastklampte.

“... hem qualyck toe te spreecken hem noemende een honsvot met meer andere ongeschikte woorden ... (op) hem toegelopen, slaende hem een paer blauwe oogen ... ende daerenboven hem pogende over boort te warpen, t welck oock geschiet soude syn geweest ten waere hy havenmeester hem aen het ancker van t selvige schip vast hadde gehouden.”

Deze ruzie trok de aandacht. Waarop Hendrick Cornelisse Goude in een cel op de zolder van het stadhuis was geparkeerd.

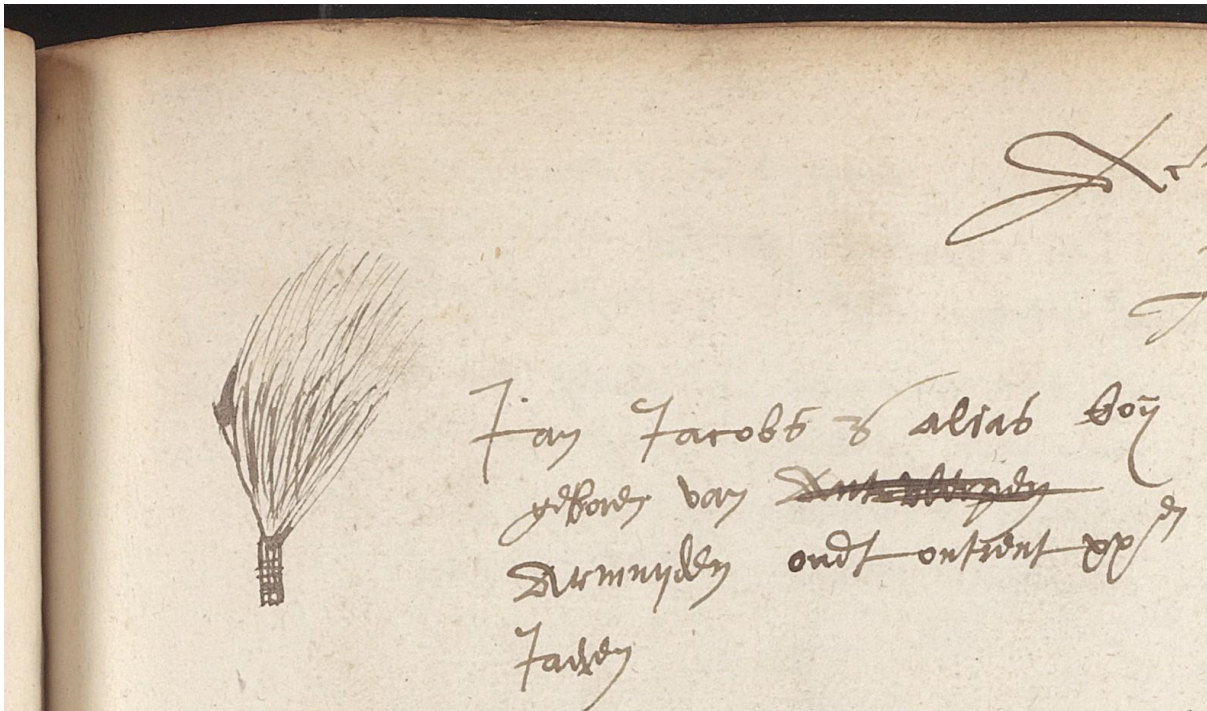
Twee jaar eerder op 12 Augustus 1607, had Hendrick ook al eens een bijeenkomst van het schippersgilde verstoord door te schelden en ruzie te zoeken. Er moesten toen nieuwe dekenen (gildebestuurders) worden gekozen. Hij werd corrigerend toegesproken door een deken en een ordehandhaver. Waarop hij de deken de hoed van het hoofd had geslagen en de ordehandhaver had toegevoegd “Ick beschyte u van den hooffden tot den voeten.”

In het jaar daarop, op 5 Maart 1608, kreeg hij het aan de stok met een medeschipper, Wouter Thonisse Stallekens. Hendrick had ondanks het verbod van het stadsbestuur om op Arnemuiden te varen toch een lading ingenomen voor Arnemuiden, en Wouter had de deken van het schippersgilde gewaarschuwd. Hendrick verweet zijn collega dat die een verklikker was, en had daarbij zijn collega met zijn mes gestoken in de schouder en zijn oor.

Goed, het Gerecht van Dordrecht vonniste Hendrick op 12 Mei 1609 tot een verbanning voor de tijd van zes jaar uit de stad en het district van Zuid-Holland, uit het werkgebied van zowel het Gerecht van Dordrecht als dat van de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, “klepboek” inventarisnummer 197, dd 12 Mei 1609, fol digit 9 -10, fol 7 – 7verso.

Geselen als straf

F.6. Rouwdouwer

De tachtigjarige oorlog is in gang gezet door “de beeldenstorm”, het vernielen in het jaar 1566 van de heiligenbeelden in veel kerken. Koning Philips de tweede vond dit heiligschennis, en liet dat bestraffen door het uitmoorden van de steden Mechelen, Zutphen en Naarden door Alva in 1568.

Hebt u zich wel eens afgevraagd door wat voor voorouders ooit in 1566 de beeldenstorm met veel plezier is uitgevoerd? Dat waren geen brave hendrikken of engeltjes. Ze namen ongetwijfeld ook dienst als zeerover op de schepen van de “geuzen”.

Ik stel me zo voor dat het mensen waren zoals de Dordtenaar Theus Thielmansz, schipper van beroep. Op 12 September 1612 werd hij door het Gerecht van Dordrecht bij verstek veroordeeld tot levenslange verbanning. Hij was gevlucht, had zijn rechtszaak maar niet afgewacht. Mocht hij alsnog ergens worden gegrepen dat zou hij worden opgehangen.

Theus was smokkelaar, hij ontdook samen met Jan Jansz Keyser de belastingen op bier en wijn. Ze haalden bijvoorbeeld bier bij de brouwerij van Tryplandt, en brachten dit in het geheim “door het verlaet en sluijsken” buiten de Vuijlpoot ten huize van de herbergiers Jan Jorisz en Jan Vassen. De niet betaalde belasting was immers een riantе verdienste. Dat vonden de magistraten

“frauderen van de gemeene middelen”, maar natuurlijk zagen Theus en Jan dat anders. In Juli of Augustus werden ze verraden door Arien Willemsz Coeyman en Floris Jansz, twee andere herbergiers die het oneerlijke concurrentie vonden. Daarop waren Theus en Jan gevlucht. Maar op 9 Augustus 1612 kwam Theus weer terug om wraak te nemen op die Arien en Floris. Hij bonsde ´s nachts op de deur van Arien Willemsz Coeyman, gooide vervolgens al diens ruiten in en wilde de deur intrappen. Maar burenen hielden hem tegen. Toen hij bij Floris Jansz hetzelfde probeerde te doen kreeg hij het aan de stok met de zoon van de waard. In 1611 was er ook al wat voorgevallen ten huize van Thonis Leendertsz slickwercker (polderwerker). Daar vroeg hij naar Cleysgen Pouwelsdochter. Zij was er kennelijk kroegbaas. Hij verzocht haar om hem op dat late uur nog brandewijn te schenken. Dat weigerde ze. Dom, dom, want toen trapte Theus de deur in en herhaalde zijn verzoek. Een verzoek dat ze niet kon weigeren. Hij kreeg zijn brandewijn. Vervolgens sneed hij haar met zijn mes in het gezicht. Daarop vluchtte ze het huis uit. Toen ze de volgende dag terugkwam merkte ze dat heel haar voorraad brandewijn weg was. Die had Theus als wraak meegenomen. Bovendien had hij haar oorkussen met zijn mes aan repen gesneden.

Schout en schepenen van het Gerecht vonden in 1612 dat het genoeg was geweest.

Maar met brave burgers win je geen burgeroorlog!

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 197, dd. 12 September 1612, digit 48, fol 46.

F.7. Puberaal gedrag?

Op 13 Juni 1614 stond voor het Gerecht van Dordrecht Jan Corneliszoon, met de bijnaam “Jan in den Carper.” Hij was ongeveer 23 jaar oud, kuipersgezel van beroep en een geboren poorter van de stad.

Hij haalde puberale streken uit en preste zijn moeder regelmatig geld af.

Zodat hij al een jaar eerder, op 2 Maart 1613, per vonnis voor zes jaar was verbannen uit de stad en was ingesloten in het tuchthuis van Gouda. Maar daar was hij vervolgens al snel uitgebroken. Hij deed er niet moeilijk over, bekende dat hij ondanks zijn verbanning in dat jaar wel acht of tienmaal in Dordrecht was teruggekomen om zijn moeder opnieuw om geld te vragen. Zodat de schout op 13 Juni 1614 opmerkte dat het vonnis niet corrigerend had gewerkt.:

“... ende (dat Jan) in sijn voorich Godloos ende ongeregelt leven gecontinueert, plegende gelijcke overlust ende moetwil aen sijn moeder, stieffvader ende andere, als hy daer tevooren hadde gepleecht ...”

Meestal kwam hij samen met zijn vriendje Jan Vassen naar Dordrecht, iemand die inmiddels ook al uit de stad was verbannen. Zo reisde hij in Maart 1614 uit

Delft over Zwijndrecht naar Dordrecht. Ze logeerden hier bij herbergier Leendert Melszoon buiten de Spuiport. Die nacht liepen ze met een getrokken mes naar de Riedijkspoort, overmeesterden daar de poortwachter en “leenden” er een schuit waarmee ze naar Papendrecht overvoeren. Vervolgens reden ze, weer op een “geleende” wagen, van Papendrecht naar Wijngaarden. Het was eigenlijk alleen een stukje bravour- gedrag geweest. Een andere keer logeerden ze in Zwijndrecht bij ene Jan de Bout. Jan de Bout kreeg van Jan in den Carper opdracht om het geld bij zijn moeder in Dordrecht te gaan halen. Weer een andere keer kwamen ze ’s avonds in herberg “de drie oranje appelen” aan de Riedijk. Ze waren gewend om daar te drinken zonder af te rekenen. Ze bestelde wat te drinken, maar kregen dit keer geen krediet. Jan riep: “Isser geen crediet? Laet ons dan de tonnen ontstucken smyten.” Waarop hij door een andere kroegloper , Daniel van der Steyl, werd gewaarschuwd met “Hola, hola maets, daer is meer volcx in huijs.” De beide Jannen scholden hem uit voor “contlicker”, en bedreigden Daniel met een rapier. De rest van de stamgasten namen vervolgens die rapier af van de Jannen.

Goed, de schepenen van het Gerecht van de stad hadden er geen goed woord voor over, men benoemde het gedrag als “straet-schendeyen ... en moetwillichheden, verachtige van justitie ...”

Jan in den Carper kreeg een middeleeuwse straf. Hij werd geeseld voor het stadhuis, en vervolgens lopende van de ene stek naar de andere geeseld voor alle bruggen van de stad, en aan het Groothoofd en bij de Rietdijkse poort, en tot slot ook nog vóór de herberg “De drie oranje appelen” aan de Rietdijk.

Vervolgens was hij levenslang verbannen uit Noord- en Zuid-Holland. Waarbij werd aangetekend dat, mocht hij ooit weer worden gepakt in dit district, hij wegens overtreding van zijn verbanning zou worden geëxecuteerd.

Voor die tijd was dit voor een recidivist een mild vonnis. Zodat ik de indruk kreeg dat schout en schepenen van het Gerecht er meer puberaal gedrag in konden zien dan crimineel gedrag. Een verlate puberteit?

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 197, dd. 13 Juni 1614, digit 89 – 90, fol 86v – 87v.

F.8. Dreigen

Op 2 December 1619 stond voor het Gerecht van Dordrecht Jan Aertssen Smith, 29 jaar oud, en geboren in Tienen in de Spaanse Zuidelijke Nederlanden (nu België).

Hij bedreigde mensen, joeg hen angst aan, want dat leverde regelmatig winst op.

Op 17 November 1619 dronk hij wat in de herberg van Geertruyt

Gijsbertsdochter in de Schrijverstraat, samen met zijn vriend Pieter Claes en nog een andere tapijtwerker. Jan wilde kaarten, maar vriend Pieter had er eigenlijk

geen zin in. Maar nu hij zo aandrang werd er dan toch even gespeeld. Na korte tijd excuseerde Pieter zich, zei dat hij nog iets anders te doen had. Er was nog geen winnaar van het spelletje. Pieter ging naar buiten om een plasje te doen. Jan kwam hem achterna en dreigde dat hij zin had hem in elkaar te slaan of hem zou steken als hij er op dat moment mee zou stoppen.

“Ghy moet er alevel wel aen, ghy moet een doot man wesen, off ick, ende soo ghy geen mes en hebt, daer es het mijn, ick sal wel een ander coopen ...”

Vervolgens kwam de vrouw van Pieter Claes er bij. Ze had het dreigement gehoord, en zei: “Wat wil je met hem doen?” Waarop Jan haar antwoordde dat ze haar mond moest houden, er zich niet mee moest bemoeien. “Anders ben ik met jou nog niet klaar”. En dit alles met een inmiddels getrokken mes in de hand. Terwijl wist Pieter weg te komen. Jan besepte na enige tijd dat Pieter weg was. Dat zinde hem niet, en hij vroeg dreigend aan Geertruyt de herbergierster waar die Pieter woonde. Geertruyt zei dat ze dat niet wist. Maar dat was een fout antwoord, vond Jan. Hij dreigde de ruiten van de herberg in te slaan. Vervolgens vertelde Geertruyt dat Pieter ergens in het Augustijnenkamp woonde, maar dat ze niet wist wáár. Jan geloofde haar niet meer en zei dat hij haar dat nog wel eens betaald zou zetten.

De volgende dag, op 18 November, zat hij met Wouter Blockmaecker wat te drinken in de kroeg van ene “Maeycken, woonende in het Naeuwe straetgen”, naast het huis van Jacob Trip. Na het hijsen van enige biertjes vervolgde het duo hun kroegentocht langs twee brandewijn- herbergen. Na inname van het nodige liepen ze verder door de Mazelaarsstraat waar Jan bij ene Jan Janssen Hoendercropper een ijzeren anker uit de muur trok. Inmiddels was het al één of twee uur ´s nachts. Verder lopend naar de hoek van de Nieuwstraat bij de Wijnbrug vielen ze een schrijnwerker lastig. Die groette met: “Goedenavond.” Waarop vriend Wouter terug zei: “Wat segt ghy fout.” Waarop de schrijnwerker vluchtte naar zijn logement. Jan wist vervolgens met het bedreigen van vrienden van die schrijnwerker het adres van dat logement te krijgen. Het was een logement in de Heer Matthijsstraat. Jan en Wouter maakten daar ´s nachts een hoop herrie, en eisten met hun dronken koppen dat alle bewoners naar buiten zouden komen. Jan dreigde met het ijzeren anker het huis of meubilair te beschadigen als ze niet naar buiten zouden komen, en beweerde dat hij er in de Breestraat tevoren al een bank mee had vernield.

Er werd niet bij verteld op welk moment Jan werd opgepakt. Mogelijk gebeurde dat diezelfde nacht nog. Hij werd opgepakt en in de cel gezet wegens “straetschenderije”. Hij werd op 2 December 1619 op het schavot met een mes hangend boven zijn hoofd gegeseld. Vervolgens was hij voorgoed verbannen uit de stad en het werkgebied van de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland.

Ook in onze tijd dreigen verknipte mensen wel met “Ik weet waar je woont.” Daarmee wordt, met het doel iemand onder druk te zetten, een ander angst aangejaagd. Vaak anoniem, want het is het wapen van laffe mensen. Ook Jan was geen “fijne jongen.”

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 197, dd 2 December 1619, digit 191 – 192, fol 294 verso – 296.

F.9. Rotjong

Op 27 Maart 1625 liet Pompejus de Roovere, de schout van Dordrecht, na klokgeklep vanaf het bordes van het stadhuis het volgende afroepen.

Jongeren vielen regelmatig jonge vrouwen lastig, gooiden hen zelfs met stenen en ze gooiden ruiten in. Mensen durfden hun huis niet meer uit te komen, ze durfden zelfs niet meer voor hun eigen deur stil te blijven staan voor een praatje met hun burenen.

“... de jongers oft andere, wie t sy, soodanige insolentien plegen datelyck aen te tasten ende in den cuijl te leggen sonder eenige dissimulatie oft oochluijckingen.”

Kortom, daders die op heterdaad zouden worden betrapt of door poorters werden aangegeven zouden meteen worden gearresteerd en in de stads gevangenis onder de oude Vuilpoort worden gebracht, bijgenaamd “de Leeuwencuijl.”

Deze “Leeuwencuijl” bestond al in de vijftiende eeuw. Waarschijnlijk was dit een grote collectieve ruimte, bestemd voor meerdere gevangenen (2). Vanaf 1644 was men aangewezen op het cellencomplex op de zolder van het stadhuis.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 197, digit 299, dd 27 Maart 1625, fol 403.

(2). Fruin J.A. De oudste rechten der stad Dordrecht en van het baljuwschap van Zuidholland. Eerste deel, p. 243.

F.10. Tovenaresse

Het gebeurde in Dordrecht in het jaar 1683. Lijsbeth Jans, de vrouw van Mels Jorisse, werd door Emmetje Sijmonse, de vrouw van Andries Butter, uitgescholden voor “tovenaressse”.

Was het begonnen met een burenruzie?

Lijsbeth nam dat niet en klaagde bij het Gerecht van de stad. Emmetje bleek het (natuurlijk) niet hard te kunnen maken. Emmetje en Andries moesten Lysbeth voortaan met rust laten want het was volgens de magistraten van het Gerecht van Dordrecht een eerlijke vrouw. Ze moesten haar “... erkennen voor eerlycke onbesproocken vrouwe ...” Het werd verboden om haar “... eenighsints te krencken ofte te quetsen ... en haer met die vuijle ende onwaerachtighe blame te bejegenen.”

Emmetje Sijmonse en haar man werden gewaarschuwd dat het laster was die voortaan bestraft zou worden. Een schot voor de boeg dat kennelijk heeft geholpen.

Inmiddels was in Dordrecht “de wind om.” De magistraten van Dordrecht geloofden niet meer in het sprookje van “magie.” En handelden daar dan ook naar, want de klacht van Lysbeth Jans werd serieus genomen, ze werd niet eens verhoord. In 1724 had een poorter een dergelijke klacht, en bij die gelegenheid werd het zogenaamd betoverd worden door de magistraten zelfs benoemd als “sotte praet en beuseling.” (2) Met andere woorden, ze vonden het behandelen van een dergelijke klacht zonde van hun tijd.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 88, dd. 4 Juli 1683, fol. 170.

(2) Idem, inventarisnummer 155, dd. 9 Maart 1724.

F.11. Een timmermansboor

Mijntje Jacobsdr Meijster, inwoner van Oud-Beijerland, was gewond aan haar rechter opperarm. Het was wel een opmerkelijk letsel. Sijmon Gerritsz Hordijk was zó kwaad op haar dat hij zijn timmermansboor op haar bovenarm zette en die met een hamer door haar kleding en de spieren van haar opperarm had geslagen.

“... met een groote boosheijt en wreetheijt met kraght heeft geslagen door haer wolle kleeren en linde (linnen) heen ... door de twee hoofdige spier ...”

Zo luidde het verslag van de onderzoekende chirurgijn Cornelis van de Geer. Sijmon moet ergens vreselijk kwaad om zijn geweest. Jammer genoeg werd de reden niet verteld.

Het schouwboek staat vol met verwondingen door messteken, en soms door het slaan met bierpullen en vuurtangen in de kroegen. Een timmermansboor als wapen was ik nog niet tegengekomen.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Oud- en Zuid-Beijerland, nummer toegang 3.03.08.134, inventarisnummer 17, dd. 2 Juli 1697 (geen bladzijdennummering).

F.12. Bierpul en vuurtang

Op 29 Januari 1697 was er in Oud-Beijerland een gezellige matpartij in de herberg van Cornelis Bastiaen Bolij. Dirck Leendertsz Verhagen sloeg Cornelis Arijensz Baers met zijn “aerde can”, zijn bierpul. Het leverde Cornelis een dichtgeslagen oog op. Terwijl Cornelis aan Dirck een stevige wond op zijn

hoofd bezorgde met een mep met “een tangh.” Waarschijnlijk werd hiermee de vuurtang bedoeld die in de open haard lag.
Chirurgijn Cornelis van Gils was er goed mee, die verdiende aan het behandelen van de wonden zes gulden en twaalf stuivers.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Oud- en Zuid-Beijerland, nummer toegang 3.03.08.134, inventarisnummer 17, dd. 30 Januari 1697 (geen bladzijdennummering).

F.13. “Altoos deugdelyk”

Het Elshout was een moerasgebied in het noord- westelijk deel van de Alblasserwaard tussen Alblasserdam en Nieuw-Lekkerland, behorend bij de Kinderdijk. Dus het gebied waar nu “de molens van de Kinderdijk” staan. Ooit was dit een omstreden gebied dat doorliep tot Alblasserdam en dat door beide dorpen werd geclaimd.

Het betrof het gezin van de sluismeester van de Overwaard in “het Elshout”. Leendert Versluijs (of Leendert van der Sluijs), getrouwd met Mayken Pijlders, was omstreeks 1723 sluismeester van de Overwaard met een eigen herberg aan de dijk (2).

Onbeschreven bladen waren ze geen van beiden, zoals onder meer uit het volgende verhaal blijkt. Geurt Pijlders, weduwnaar van Tryntje Balcks, wonend in het Elshout, diende op 8 Augustus 1718 bij de hoge vierschaar van Zuid-Holland een klacht in over Leendert Versluijs, eveneens wonend in het Elshout

(1). Waarschijnlijk was Geurt een oom of broer van Mayken Pijlders, de vrouw van Leendert Versluijs. Geurt Pijlders vertelde dat hij in 1709, toen zijn vrouw nog leefde, honderdvijftig gulden aan Leendert had geleend. Maar Leendert betaalde nooit rente en terugbetalen deed hij ook niet. Toen Geurt er op een dag over durfde klagen deed Leendert aan Geurt en Tryntje het aanbod om gratis bij hem in huis te komen wonen. Dit was dan bedoeld in plaats van betaling van rente. Het huis van Leendert was immers groot genoeg. Dat vonden de ouder wordende Geurt en Tryntje toen best een goed idee. Leendert en Geurt waren immers familie. Geurt en Tryntje brachten hun huisraad over. Kort daarna overleed Tryntje. Leendert kwam daarna met zijn vrouw bij Geurt, mogelijk op condoleancebezoek. Hij vroeg aan Geurt Pijlders, nu weduwnaar, of hij de obligatie, het schriftelijk bewijs van zijn lening, even mocht zien. De goeiige Geurt haalde de obligatie, waarop de vrouw van Leendert die hem uit handen griste en in stukken scheurde. Vervolgens gaf ze Geurt een pak slaag en haalde ook zijn geld uit zijn zak. Tot slot nam ze ook het afschrift mee van het testament dat Geurt en Tryntje ooit hadden gemaakt.

Dat Geurt "... seer slecht en miserabel is getraceert ... (de obligatie) afhandig gemaakt, en aen stukken gescheurt, ende (dat Mayken Geurt) naderhand had geslaegen, syn gelt uijt syn sak genomen, en desselvs gemaakte testamentaire dispositie mede afhandig gemaakt ende onder haer behouden."

Geurt Pijlders vertrok uit het huis van Leendert Versluijs, ging elders wonen. Maar zelfs het meenemen van zijn huisraad werd hem belet. Geurt klaagde over "openbaer geweld, alles sonder eenige de minste redenen."

De naam van Mayken Pijlders, de vrouw van Leendert, werd in die akte niet genoemd. Wat een feeks.

De baljuw, Pompeus de Roovere, besliste allen te horen. Geurt, Leendert en diens vrouw werden uitgenodigd op de zitting van de hoge vierschaar van 12 Augustus 1718. En hier stopt het verslag van het gebeurde. Kennelijk werd er geschikt. Pompeus de Roovere was een slimme baljuw die vaak in goed overleg zaken tot een praktische oplossing wist te brengen.

Leendert Versluijs was een vechtjas met een kort lontje die in zijn jonge jaren op groenlandvaart was geweest, en die kennelijk dermate gespierd was dat hij ontzag afdwong en in een vuistgevecht zijn mannetje stond (2).

Zijn vrouw Mayken Pijlders verklaarde jaren later, op 6 November 1730, toch voor de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland "altoos deugdelyk te zyn geweest als huisvrouw en andersinds."

Mayken Pijlders vroeg in 1730 een echtscheiding aan (3). Haar klacht was dat ze door Leendert regelmatig werd geslagen en geschopt. Ze vluchtte nogal eens in een hok en sloot zich daar dan in op.

Dat hij haar "... seer quaet en vuijlaerdig komt te attaqueren, slaen, smyten, trappen en schoppen ... (haar) scheldend voor oude donderse beest, dreigend haar de hals te breken ofte vermoorden ..."

De beide echtelieden werden voor een gesprek uitgenodigd met de heren de Graef en Hoeufft als commissie van de hoge vierschaar. De commissie bracht als advies uit “een scheiding van bed, tafel, goederen en samenleving.” Dat was ook de uitspraak van de baljuw op 20 November 1730.

Wat er vervolgens van Mayken Pijlders is geworden vermeldde het verslag niet.

Bronnen.

(1). Idem, inventarisnummer 12, dd 8 Augustus 1718, fol 16v – 17.

(2). Idem, inventarisnummer 98, dd 20 September en 6 December 1723, en 29 Mei, 8 Juni en 18 September 1724, fol 29 – 30v, 32 – 33, 46v – 47 en 66v – 67.

(3). Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 12, dd 6 en 20 November 1730, fol 178v – 179.

F.14. Jaloezie in Dubbeldam

In 1733 was Thomas Willemse van Gink bedrijfsleider “op de woning” van juffrouw Onderwater in Dubbeldam (het landgoed Dordtwijk). De eigenaar van landgoed Dordtwijk, Pieter Onderwater, was in 1728 overleden. Op dat moment was eigenaar zijn weduwe Arendina Cuijp, hier “joffrouw Onderwater” genoemd. Arendina was de dochter van schilder Aelbert Cuijp.

Het landgoed was gelegen tussen de Dordtwijklaan en de Achterweg. Er bestond een smal pad, “het toepad”, van de Dordtwijklaan (“de straatweg”) over het landgoed naar de Achterweg dat door bewoners van huizen aan de Achterweg werd gebruikt als kortere weg naar huis.

Op zondagavond 12 April 1733 waren Thomas van Gink samen met zijn knecht Jan Jorisse Boij aan het werk bij de koeien op het landgoed in de buurt van het paadje. Om half acht liepen Damas Hoffman en zijn vrouw Jannigje Ouwerkerk over het paadje naar hun huis aan de Achterweg. Damas had met Thomas van Gink nog een appeltje te schillen. Toen Damas Thomas zag riep hij hem dan ook ter verantwoording. Volgens Damas zou Thomas kort tevoren elders op zijn vrouw hebben gescholden, gezegd hebben dat ze een hoer was. En dat Damas zijn zoon gebruikte om op haar te passen, zodat Thomas niet met haar zou kunnen scharrelen. “Thomas heb jij aant huijs van Dirk Legendijk gezegt dat ik mijn jongen gebruik om op mijn vrouw te passen, omdat jij er niet bij zou komen?” Maar Thomas ontkende dit met “dat lieg je.” Waarop Damas hem op het land had aangevallen en geslagen. Thomas hield er bloedende krabwondingen in het gezicht aan over. Maar Thomas was sterker, hij gooide Damas tegen de grond zodat die er lag op handen en knieën. Thomas trok zijn mes. Jannigje Ouwerkerk riep “Je behoefft mijn man niet te vermoorden, hij heeft geen mes en hij is niet genegen te vegten, maar verhaelt het op mij ...” Damas en zijn vrouw wisten daarop weg te komen. Thomas achtervolgde hen niet, hij ging niet over de brug naar de Achterweg want zijn knechtje Jan Jorisse

Boij, zestien jaar oud, probeerde zijn baas te kalmeren met “Kom weerom, wat sal je der aan hebben.”

Het lijkt er op dat Thomas van Gink geprobeerd had een avontuurtje met Jannigje Ouwerkerk te beginnen. Waarna hij er in de kroeg over had opgeschept dat Jannigje “wel wou”. Met een jaloerse en beledigde Damas Hoffman tot gevolg. Dit zou de heftige reacties van beide partijen verklaren.

Het gevolg was een civiel proces van Damas tegen Thomas voor de hoge vierschaar van Zuid-Holland.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 99, fol. 5 verso –12 verso, dd. acte dd. 21 juni 1733, met accordering dd. 27 juli 1733.

F.15. Een kwaai

Het verhaal gebeurde in 1761. Bijna alle land buiten de stadspoorten ten zuiden van de Vrieseweg was in de tijd waarin dit verhaal speelde Dubbeldams grondgebied. Het doet vreemd aan om te lezen dat iemand aan de Spuiweg in Dubbeldam woonde. Evenzo liep de Oudendijk destijds door tot aan de Kil, iets bezuiden de Sluisweg. Dus ongeveer waar nu de dokweg is. Ook dat heette “Dubbeldam.” Daar woonden rond 1760 “Maarten Sootje vis” en ook Hendrik en Willemijntje Mijnders, die daar hun eendenkooi hadden.

Maarten Sootje vis bedreigde en molesteerde mensen. Maarten had zijn huishoudster de instructie gegeven “... dat ze ieder onder de voet moest steken die aan zijn keet kwaamen.”

Op 6 en 24 April 1761 werden in Dordrecht door de hoge vierschaar van Zuid-Holland getuigen gehoord. Kooiker Hendrik Mijnders, 73 jaar oud, en zijn dochter Willemijntje Mijnders, 26 jaar en ongehuwd, hadden samen een eendenkooi. Ze woonden ook aan de Oudendijk bij de Kil, zowat naast Maarten Sootjevis. Welnu, ze durfden hun werk bij hun eendenkooi niet meer te doen en overwogen om de huur op te zeggen. Maarten Sootje vis stroopte er eenden en beschouwde dat als zijn recht. Hij bedreigde vader en dochter als die kwamen werken in de eendenkooi. Hij viel Hendrik aan. Hendrik voelde zich een weerloze man. “... een oud man, en buijten eenige defensie ...” Het was weer eens gebeurd op 26 Maart 1761, toen ze over het Kooipad tussen twee en drie uur ´s middags na gedaan werk weer naar huis liepen. Daar stond Maarten met een getrokken mes: “Oude schelm ende gaauwdief, ik sal uw in de sloot trappelen, ik sal uw versuijpen.”

Op 12 April 1761 had hij Willemijntje ´s avonds om zes uur met dreigementen de stuipen op het lijf gejaagd.

“Onder vloeken ... is aengevallen, de selve by de arm gevat en met zijn vuijst gedrijgt heeft zeggende “uw vader is een dieff, hij moet hangen, en gij zyt daer mede handdadig aan.”

Getuigen van dit laatste gebeuren waren Arij Stigters, 52 jaar, wonende op Giessendam, en Jacob van Ham, 55 jaar oud, en diens echtgenote Judic Teunisdochter van Horck, 52 jaar. Dit laatste echtpaar woonde onder 's Gravendeel. Dit was de druppel die de emmer deed overlopen. Men diende gezamenlijk een klacht in.

Een andere getuige, Bastiaan Jongekrijg, wonende aan de Kil onder 's Gravendeel, 56 jaar oud, had een stukje hooiland aan de Oudendijk onder Dubbeldam gepacht naast het land van Maarten Sootje vis. Maar ook hij werd door Maarten bedreigd, en hij was gedwongen om de huur van het stukje land aan een ander over te doen. Hij kende Maarten al van een eerder onzalig moment. In 1758 was hij op 's Gravendeel aan de Platte Schenkel bezig bomen te snoeien. Onverwacht werd hij door Maarten aangevallen, mishandeld en met een mes verwond. Een reden werd er niet bij gegeven. (1).

Een jaar later, in 1762, wordt “Maarten Sootjevis, zig ophoudende onder Wioldrecht” aangezegd dat hij buitendijks van de Oudendijk ten zuiden van de polder van Wioldrecht geen rijshout en riet meer mocht weghalen. Totdat hij de achterstallige 375 gulden zou hebben betaald voor wat hij daar inmiddels al had weggehaald. Dat stuk buitendijks was gepacht door Leendert Cornelisz van der Woude. Dat Maarten dat enorme bedrag ooit zou betalen was natuurlijk een vrome wens. Immers, een eerdere schuld uit 1742, toen Maarten nog in Giessendam woonde, had ie ook niet betaald. (2).

De getuigen waren het er allen over eens dat Maarten een kwaadaardig en gevaarlijk man was. Dermate kwaadaardig dat men tot dan toe niet eens een klacht had durven indienen bij de hoge vierschaar van Zuid-Holland.

“Maarten was “... een zeer kwaadaardig en gevaarlijk man, waervan niets als groote ongelukken te wagten zijn ... en dat sij mitsdien zeer beschroomt zijn geweest dese verclaaring te geven.”

Een psychiatrische patiënt, een paranoïde man, eigenlijk een stakker? Zeker, maar dan wel een die anderen het leven zuur maakte. Een kwaai, zogezegd. Op 14 Juli 1778 werd Maarten Sootjevis opgenomen in “het Stads krankzinnig en Beter huis.” (3).

Bronnen.

(1). Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 102, dd. 6 en 24 April 1761, fol. 1-3.

(2). Idem, inventarisnummer 191, dd. 2 Oktober 1752, fol. 106, en 4 Oktober 1762, fol. 189v.

(3). Regionaal Archief Dordrecht, toegang 22, inventarisnummer 483, dd. 14 Juli 1778. Zoals gevonden in “dordtenaZOEKer.”

F.16. Een rommelig leven

(1,2). Het verhaal begon in 1786. De twintigjarige Dordtenaar Gerrit Heybeek (Heijbeek) was metselaar en soldaat in het regiment van Pallardi. Dat viel in die tijd kennelijk nog te combineren.

Hij had een mooi liefdesleven. Gerrit had een verhouding met de drieëndertigjarige Heiltje van Dijk, de vrouw van Jacobus van der Teen, wonend in de Visstraat. Jacobus ging 's avonds vroeg naar bed en sliep dan als een os, dus het vrijende stel kon na negen uur 's avonds zijn gang gaan. Die vrijage duurde al een half jaar. De vader van Gerrit, Aalbert Heybeek, woonde met zijn kinderen in bij Dingena van der Teen "in de Kouse of Raamstraat." Dingena was de dochter van Jacobus van der Teen. Alles bleef dus gezellig in de familie.

Gerrit had inmiddels ook een verhouding gekregen met Johanna van den Bende, "Antje" genaamd. De twintig jaar oude Antje woonde bij haar vijftig jaar oude moeder Mayken Bellaart, weduwe van Pieter van den Bende, in het Torenstraatje. Antje verdiende de kost met uit wassen te gaan, en moeder Mayken was "kraambewaarder", dus kraamverpleegster of gezinshulp bij pas bevallen vrouwen.

Gerrit had Antje beloofd dat hij met haar zou trouwen. Hij kwam daar al vijf weken alle avonden om elf uur aan huis om Antje op haar eigen kamer op te vrijen.

Op 10 April 1786 kwam Gerrit, zoals hij gewoon was, om tien uur bij zijn eerste vrijage, bij Heiltje van Dijk, en ze maakten een nummertje. Na afloop vroeg hij haar vijf gulden reisgeld te leen want de volgende morgen vroeg zou het regiment afmarcheren naar Bergen op Zoom. Heiltje haalde elders in huis het geld. Toen ze bij Gerrit terugkwam zwaaide ze hem uit. Na afloop daarvan kon ze haar zilveren beugeltas met zilveren snuifdoos niet meer vinden, die waren verdwenen. In paniek is Heiltje daarna ondanks het late uur de hele stad doorgelopen op zoek naar Gerrit en haar zilveren beugeltas.

Gerrit had de beugeltas met zilveren snuifdoos van haar gejat, en had eerst met de beugeltas aangeklopt bij "Groesbeek in de Moordhoek", ongetwijfeld een heler, maar op zijn kloppen werd niet opengedaan.

Gerrit ging vervolgens met de gestolen beugeltas naar Antje met het verhaal dat hij die tas van Heiltje van Dijk cadeau gekregen had. Hij gaf Antje de opdracht om de beugeltas in de lommerd te brengen. Dat deed Antje. Mevrouw Kieboom, de bankhoudster van de lommerd in de Nieuwkerkstraat, begreep dat het geen zuivere koffie was. Ze vroeg waar de tas vandaan kwam. Wel, vertelde Antje, Gerrit had de tas cadeau gekregen van mevrouw van der Teen. Mevrouw Kieboom adviseerde om de tas gewoon weer daar terug te brengen, de tas "over de deur te gooien". Maar Antje vond dat toch wat te kras.

Dus bracht Antje de tas weer terug bij Gerrit. Gerrit dronk samen met Antje koffie bij de moeder van Antje, en vervolgens hebben ze samen nog een afzakkertje genomen bij vrouw Knoop. Toen ze later buiten kwamen zagen ze

hun straat vol met mensen staan. Vervolgens heeft het stel samen de nacht doorgebracht in herberg “de Bremerton.”

Antje kreeg de volgende morgen in de lommerd uiteindelijk zestien gulden voor de beugeltas plus snuifdoos.

Tja, wat voor kwaad had ze daar aan gedaan, vroeg Antje zich later hardop af. Gerrit had haar immers verteld dat hij de zilveren beugeltas met snuifdoos cadeau had gekregen. Ze had haar twijfels gehad, maar ja, ze was te goeder trouw geweest. De magistraten vroegen haar “... of die vrees en agterdocht in haar ... nog niet te grooter is geweest?” Ze antwoordde “Ja, dog dat zy daar toe is gekomen door de grote gemeenzaamheid die zy zedert eenige tijd met Gerrit Heybeek heeft gehad ...”

Gerrit en Antje werden in de loop van die volgende dag opgepakt. Gerrit werd diefstal ten laste gelegd. Het Gerecht van Dordrecht ging er van uit dat Antje, Johanna van den Bende, toch wel iets moest hebben geweten van de diefstal. Antje had al eerder zelf ook gestolen als dienstmeisje bij de koopman Anzel Sluis. Ze had er een zilveren lepel gestolen waarna ze die door midden brak. Het ene stuk gooide ze in de gracht en het andere stuk verkocht ze aan de weduwe Warberg. De weduwe Warberg gaf de diefstal aan toen ze de andere helft bij eb op de modder in de gracht tussen de visgraten in het vuilnis zag liggen. Toen was Antje er met een waarschuwing van afgekomen.

Gerrit kreeg zes jaar tuchthuis, en zou bij ontslag uit het tuchthuis nog eens voor zes jaar verbannen zijn uit de stad Dordrecht en de Baronie van de Merwede. Johanna van den Bende (“Antje”) kreeg drie jaar tuchthuis, en zou na afloop daarvan nog acht jaar verbannen zijn uit geheel Noord - en Zuid Holland.

Maar dit verhaal kreeg in het jaar 1790 een vervolg. (3).

Op 5 Juni 1790 werd Antje tijdens de kermisweek in Dordrecht opgepakt. Ze had “haar bannissement overtreden.” Ze was immers tot 1797 verbannen uit geheel Noord en Zuid Holland.

Bij ondervraging bekende Antje het volgende. Ze was op 20 Juni 1789 uit het tuchthuis in Gouda ontslagen. Ze vond werk als dienstmeisje in Gouda bij koffiehandelaar Meindert Loos. Drie maanden later, in November van dat jaar werden er twee zilveren gespen met zilveren beugels vermist. Tja, waar waren die gebleven? Antje bood omstreeks die tijd een zilveren handvat van een rijzweep te koop aan bij Maria de Jong, de weduwe van Jan Zoet in Gouda. Bovendien vroeg ze de weduwe Zoet of die een pakket met een geel gestreepte deken en een geruit gordijn voor haar naar de beurtschipper wilde brengen die op Dordrecht voer. De weduwe begreep dat het gestolen goed betrof en ze bracht een en ander terug bij Meindert Loos. Antje zag de bui al hangen, en was inmiddels “stilletjes heengelopen.”

Diefstal in een dienstbetrekking en overtreden van het bannissement? Het Gerecht van Dordrecht vonniste haar op 27 Juli 1790. Men liet haar geselen. Vervolgens bracht zij wéér twee jaar door in het tuchthuis, waarna ze gedurende twaalf jaar verbannen zou zijn uit Noord en Zuid holland. Dus tot 1809.

Het jaar daarop, op 31 Augustus 1791, stond Gerrit Heybeek voor het hekje. In 1788 was hij vrijgekomen uit het tuchthuis waarna hij dienst had genomen in het regiment van de heer van Nieuwenhijm. Maar na korte tijd deserteerde Gerrit. In 1790 werd hij opgespoord, en heeft toen als straf in Gorinchem “door de spitsroede” moeten lopen, en hij werd oneervol uit militaire dienst ontslagen. Korte tijd later in 1790 werd hij in Middelburg gepakt na het jatten van een horloge en vijf gespen. Daarvoor was hij daar gezeseld en gebrandmerkt. Vanaf December 1790 woonde hij weer in Dordrecht in herberg “De Morgenstar” op de Rietdijk onder een valse naam, als Frans Mulder. Ook hij had dus zijn bannissement overtreden. Daar tekende hij met “Gerrit van Els” de verklaring dat hij dienst nam in de Marine in Hellevoetsluis onder kapitein Koesart. Het bedrog werd aan boord ontdekt, zodat hij werd gestraft met “tweemaal uit de ra te vallen.”

Terwijl hij in afwachting van zijn vonnis vast zat op de zolder van het Dordtse stadhuis wist Gerrit op 11 Februari 1791 te ontsnappen met twee andere boeven, Jan Boon en Jan Pron. Maar alle drie werden na korte tijd in Amsterdam weer opgepakt en naar Dordrecht teruggestuurd.

Een voorgeschiedenis van diefstal, desertie en fraude, en nu overtreding van zijn bannissement? Op 31 Augustus 1791 luidde het vonnis van het Gerecht van Dordrecht dat Gerrit weer voor drie jaar zou worden ingesloten in het tuchthuis, waarna hij levenslang zou zijn verbannen uit Dordrecht en het Eiland van Dordrecht plus “een mijl in het rond.”

Het waren kleurrijke mensen, dat is zeker. Maar wel mensen die “rommelig leefden.” Kruimeldiefstallen, fraude, leugens, en zich niets aantrekken van een verbanning. Verder heeft de stad Dordrecht voor zover ik weet nooit meer iets vernomen van Gerrit en Antje.

Bronnen.

(1). Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 235, dd. 8 Juni 1786, fol. 39 – 49v.

(2). Idem inventarisnummer 236, dd. 13 April 1786, fol. 148 – 148v, 150, en 152 – 174.

(3). Idem, inventarisnummer 238, dd. 5 Juni 1790, fol. 2v, dd. 3 Augustus 1790, fol. 9v – 11, en dd. 31 Augustus 1791, fol. 83v – 85.

F.17. “Auxiliairen”

Het gebeurde in de pruikentijd in Sliedrecht in het jaar 1787. Het conflict tussen patriotten en prinsgezinden liep in die tijd hoog op. Plaatselijke huurlegertjes werden afgedankt en vervangen door meest patriottische vrijwilligers uit eigen stad of plaats. Die zouden alle brgers moeten beschermen, maar ze beperkten zich daarbij tot patriotten. Prinsgezinden was uitschot.

Op zondag 2 September 1787 trokken ´s middags tussen twee en vier uur honderdvijftig “Rotterdamers auxiliairen”, patriottische vrijwilligers uit Rotterdam, door het dorp Sliedrecht. Ze lieten een spoor van vernielingen achter. Ze worden in dit verslag terwille van de begrijpelijkheid van het verhaal “soldaten” genoemd.

Ze eisten dat mensen hun hoed af zouden zetten terwijl zij passeerden. Met als dreigement dat ze anders met hun sabel hun hoofd zouden afhakken. Bij wie weigerden sloegen ze met hun sabel de hoed af.

Zo vertelde Leendert Venis dat hij nog had gevraagd “Waarom zou ik zulks doen?” Dat had ie beter niet kunnen vragen. Al vloekende sloeg de soldaat hem met zijn sabel de hoed van het hoofd. Het zelfde overkwam de dorpingen Bastiaan Teeuw, Teunis van Wijk, Willem Stuij, Kornelis Kalis, Nijs Lansert, Arij Kop, en Willem Venis.

Aart Baan zijn hoed werd afgerukt, waarna hij met “dat is kaas, boer” met de kolf van een geweer een klap op zijn hoofd kreeg.

Nanning van Genderen zat met zijn kind op schoot op de kade zodat het wat moeilijk voor hem was om zijn hoed af te zetten. Hem werd toegevoegd “dat hij snel zijn hoed moest afzetten ... of ik hak uwen kop van uw ziel.” Die viel op straat. Waarna de hoed op straat door andere soldaten werd vertrapt. Teunis van Wijk kreeg te horen “Ja, jij bent een prinsendonder”, waarna hij met een sabelhouw werd verwond. Willem Stuij kreeg een sabelhouw over zijn hoofd. Adriaan Lansert raakte van een sabelhouw op zijn hoofd bewusteloos.

Willem Venis werd half gewurgd door zijn mond en neus dicht te houden tot ie bewusteloos raakte.

Herman van Putten zat met zijn pijp in de mond. Een soldaat sloeg hem de pijp uit de mond en gaf hem slaag. Daarover klaagde hij bij twee officieren die daar in de buurt in een koets zaten. Die vroegen hem of hij wist wie het hadden gedaan. Nee, dat wist hij niet, de soldaten hadden zich natuurlijk niet voorgesteld. Hij kreeg daarop als antwoord: “Ja, wij ook niet ... het is ordentelijk volk ...”

In veel tuinen bloeiden goudbloemen, oranje bloemen. Patriotten waren republikein, hadden niets met oranje. Dat waren immers symbolen van de stadhouder en zijn vrouw. Bij Jan Krauwel en Willem Visser, Hendrik Schram en Willem van Eck werden de goudbloemen met sabels afgemaaid. Evenzo bij Isaak l’Ormier. Daar werd ook zijn wijngaard deels omgehakt. Bij Annegie Wouters Visser, de vrouw van Jacobus Nederlof de jonge, werd na het afmaaien van de goudbloemen bovendien de iepenhaag om de tuin en de aalbessenstruiken in de tuin afgehakt. Evenzo werden bij Andries Scheepen niet alleen de goudbloemen afgemaaid, maar zijn hele tuin werd vernield.

Barend Kop moest het aanzien dat ze de hele tuin vernielden van zijn moeder Adriaantje Hovestad, de weduwe van Adriaan Kop. Alle gewassen zoals bonen, kool, en ook de perenboompjes en aalbessenstruiken werden vernield. Waarna ze tegen Barend zeiden:”Als wij terugkomen sullen we je wel vinden.”

Kortom, het was eigenlijk burgeroorlog. Het bovenstaande werd op 6 September 1787 gerapporteerd aan de baljuw van de hoge vierschaar van Zuid-Holland. Of die er enige actie op heeft genomen is mij niet bekend. Bedenk dat de schepenen van de hoge vierschaar van Zuid-Holland overwegend patriotten waren.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 103, dd. 6 September 1787, fol. 12v – 16.

F.18. Een gezellige matpartij.

Het verhaal werd op 3 September 1792 verteld door twee getuigen. Dit waren Bastiaan Merynus, 38 jaar, en Ary Vlot, nog maar 14 jaar oud, beiden wonend onder Giessendam binnendams. Ongetwijfeld met als doel hun bijdrage te leveren aan de civiele procedure van “Eikelenboom contra Heykoop.”

Het conflict was als volgt ontstaan. Het betrof burenen in Giessendam binnendams. De vrouw van Ary Eikelenboom had het dienstmeisje van de vrouw van Ary Heykoop geslagen. “Mishandeld” noemde buurvrouw Heykoop het. Dus had zij op haar beurt, om het haar af te leren, buurvrouw Eikelenboom geslagen. Waarop op 18 Juli 1792 Ary Eikelenboom zijn buurman Heykoop aanzei dat, als diens vrouw dat nóg eens zou doen, ze dat doen moest als hij, Ary Eikelenboom er bij was, dan zou hij haar mores leren.

U begrijpt het al, het werd een gave matpartij. Ary Eikelenboom gooide eerst zijn hoed op de grond voor hij met zijn buurman begon te vechten. De vrouw van Ary Heykoop kwam haar man helpen. Ary Eikelenboom greep haar bij het haar en gooide haar tegen de grond. Vervolgens sloeg en trapte hij buurman Heykoop en diens vrouw.

“... dezelve beiden onder de voet leggende, heeft geschopt, getrapt, geslaegen en mishandelt.”

De vrouw van Eikelenboom had het eerst even aangezien, totdat ze zag dat Heykoop een mes trok dat hij bij zich had. Ze nam het van Heykoop af. Want het moest immers wèl leuk blijven. Vervolgens deed ze haar best om haar man van de slachtoffers af te krijgen en te kalmeren.

“... en hem verzogt en vermaant hebben van ’er uit te scheiden, want dat het te ver ging ...”

Een ruzie van buurvrouwen waar de mannen zich mee gingen bemoeien. Tot één van de vrouwen toonde enig “gezond verstand” te hebben. Die vrouwen toch.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 103, dd. 3 September 1792, fol. 45v – 46v.

F.19. Pesterijtjes

Het gebeurde in het jaar 1797 in de aardbeientijd in Meerdervoort bij Zwijndrecht. Johanna den Arend, 32 jaar, vrouw van boer Huig Huijzer, stond wat te doen voor haar huis. Ze zag vier of vijf mannen bezig met aardbeien plukken op het land van haar broer Jan den Arend. Samen met haar achttienjarig knechtje Jan Bijkerk liep ze naar dat land toe. De plukkers stopten met plukken en vluchtten weg. Eén van hen was Jan van de Water, die hadden ze herkend. Jan, 26 jaar oud, was een zoon van Joris van de Water, inwoner van Zwijndrecht. Hij was broodbakkersknecht in Dordrecht. Goed. Johanna waarschuwde haar broer dat er dieven in het aardbeieveld waren geweest. Daarna werd er onverwacht een kan bier bij haar broer gebracht door iemand van het gezin van Joris van de Water. Met het verzoek "... dat men dan maar zwijgen moest." Naderhand werd er bovendien een schelling gebracht, en nóg later werd er een rijksdaalder geboden voor de geleden schade.

Johanna den Arend, de vrouw van Huig Huijzer in Meerdervoort bij Zwijndrecht, zag op 21 Augustus 1797 Willem Lodewijk van de Water met diezelfde vrienden door de Molensteeg lopen. Een van die vrienden was een pruikenmaker, dacht ze. Een van de anderen was gemakkelijk te beschrijven omdat hij zo opviel. Het was een knul die tevoren in Dordrecht eens vastgezet had. Hij had een pokdalig gezicht, en droeg een grote hoed. Eén van het vijftal rukte een van haar zojuist gepote wilgentenen (“willige poten”) uit en knakte die. Daar had ze juist zoveel werk aan gehad. Dus riep ze “dat zij dit laten moesten.”

Op dat moment kwam eveneens door de Molensteeg Bastiaan de Vlieg, 62 jaar oud, inwoner van Heer Oudeland Ambacht. Hij reed met een kar met paard langs naar Zwijndrecht. Op de kar stonden een kan met melk en een paar tonnetjes karnemelk. Hij was bezig zijn melk uit te venten. Ter hoogte van een van zijn klanten, Dirk van Cleeff, waar hij zojuist wat melk had verkocht, kwam hij Willem Lodewijk en zijn vrienden tegen. Ze probeerden de kan met melk van de kar te tillen. Toen dat niet lukte gooiden ze de melkpint in de sloot. Maar toen Bastiaan daarop probeerde de pint weer uit het water te halen hebben ze hem daarbij ook weer geholpen. Vervolgens stak de pokdalige vriend een stok tussen de spaken van de kar. Bastiaan moest de stok er uit trekken om weer verder te kunnen rijden. Toen hij vervolgens weer op zijn kar zat om verder te rijden hielden twee andere vrienden de kar vast. Pas toen Bastiaan, kwaad geworden, er af kwam lieten ze los.

Goed, hij verkocht vervolgens zijn melk bij diverse klanten waarna hij weer op huis aan reed. Toen hij langs zijn broer Paulus Vlieg reed zag hij daar weer Willem en zijn vrienden staan die hem uitjouwden en toeriepen “Heb je nu al by den bailliuw wezen aangeven?”

Puberaal gedrag, dat overigens door vier getuigen was gezien. Het werd een verhoor voor de hoge vierschaar van Zuid-Holland. Ze waren niet echt rottig. Waarschijnlijk was het een groepje “hangjongeren” die zich verveelden. Puberaal gedrag is van alle tijden.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 103, dd. 28 Augustus 1797, de eerste, tweede, vierde, vijfde en zesde akte (geen bladzijdennummering).

F.20. Een drammer

Hendrik Hussen, geboren inwoner van Dordrecht, stond op 7 Juli 1801 voor het Gerecht van de stad. Zijn leeftijd wordt niet genoemd, maar zijn gedrag dat werd beschreven doet erg puberaal aan.

Het was gebeurd op maandag 23 Maart 1801. In het Hof was “de groote vergadering van de broederen diaconen” aan de gang.

Hendrik kwam daar ook voor zijn wekelijks rantsoen van de diaconie aan brood en geld. Kennelijk was het armoe troef, ook bij de diaconie van de stad. Hem werd aangezegd dat hij nog vier weken per week een brood plus twaalf stuivers kon ontvangen. Daarná gedurende de hele zomer nog iedere week een brood plus acht stuivers. Maar Hendrik vond dit veel te weinig, daar kon een mens toch niet van leven. Hij was “ontevreden”, en dreigde dat hij dan “genoodzaakt zoude zyn andere middelen tot verkrijging van meerder bedeeeling te moeten gebruiken.” Hendrik was boos, en verliet de vergadering “zeer onvergenoegd.” Hij liep naar het huis van de hoofdofficier (de president-burgemeester van het Gerecht van de stad). Hij vroeg de heer Knogh of dié had beslist dat zijn ondersteuning werd verminderd. “... of hij ook ordre had gegeven om hem direct in het blaauwhuijs te plaatsen.” Kijk, dát schoot de heer Knogh in het verkeerde keelgat. Die wees hem scherp en kortaf terecht.

Die middag kwam Hendrik weer binnen in het diaconiegebouw aan het Hof. Hij vroeg om reisgeld zodat hij naar zijn familie in “Nassauw” kon gaan. Kijk, dát trof nu slecht, want de diaken van zijn wijk was er even niet. Als hij over een uur kon terugkomen?

Goed, Hendrik ging naar buiten, en liep een kwartier heen en weer te ijsberen. Na dat kwartier drong hij weer naar binnen en liep ongevraagd de vergaderkamer in. Hij was brutaal, zei “niet heen te zullen gaan, er mocht van komen wat er van wilde.”

Dát namen de diakenen niet. Ze hebben hem gezamenlijk de deur uitgezet. Daar hinderde hij urenlang de komende en gaande man, hij heeft “de hele namiddag de vergadering ... ontrust.”

Aan het eind van de middag drong hij weer ongevraagd de zaal binnen, waarop hij door een diender naar buiten werd gewerkt. Hij verzette zich en dreigde terug te komen met een stok om zijn argumenten kracht bij te zetten. Later kwam Hendrik inderdaad terug met een stok en drong weer naar binnen.

“.. en met veel geraas de broodkamer door, en vervolgens de vergaderkamer is ingedrongen.”

Hij dreigde daar diakenen mee te slaan als er niet naar hem werd geluisterd. De stok werd hem afgenomen, en de diender gooide hem weer de deur uit.

Hij bleef buiten staan schelden. Zodat de diender de hoofdofficier, de heer Knogh, er bij riep. Die gaf zijn diender opdracht de man in te rekenen en in te sluiten in een cel op de zolder van het stadhuis.

Hij werd beschuldigd van “... die eerbied en dat ontzag geschonden” te hebben, en dat met “differenten herhaalde agressien ...”

Er is kennelijk nogal wat discussie van de magistraten onderling aan het vonnis voorafgegaan want pas op 7 juli 1801 volgde het vonnis. Hendrik werd voor zes jaren verbannen uit het voormalig gewest Holland.

Het was een zware straf voor dronkenmansgedrag. De motivering daarbij was dat hij met ander tuig van de richel een oproer had kunnen veroorzaken.

“.. veelligt zoude hebben kunnen bewerken dat een of meer brutaaie loshoofden zyn partij zoude hebben getrokken, en op die wijs een tumult zoude hebben kunnen ontstaan ...”

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 242, dd. 7 Juli 1801, fol. 79 – 82.

Moestuintjes aan de Giessen

F.21. Een varken in de aardappels

Het was gebeurd op donderdag 4 Oktober 1804 in Giessen-Oudekerk, in de namiddag op de werf van de boerderij van Jacob Romijn. De dertigjarige boer Jacob Romijn had een dienstmaagd, de achttienjarige Maria van Houwelingen. Maria was getuige van het volgende.

Het varken van buurman Gerrit Piera had weer eens al wroetende het aardappelveldje van Jacob omgeploegd zodat er onbedoeld veel aardappels waren “gerooid”. Dat was al meer voorgevallen. Ook nu had Jacob het varken uit zijn veldje gejaagd.

Gerrit Piera nam dat niet, was kwaad, en kwam naar Jacob toe. Jacob zei hem dat hij over het varken van Gerrit zou gaan klagen bij de schout “vermits dat varken al meer in zijne aardappelen geweest was.”

Gerrit had een eind hout in zijn handen dreigde: “Wat woud gij klagen, ik zal je op je ziel slaan. ... maar wagt, ik zal je bij ogtend of avond wel krijgen.” Hij bedoelde ongetwijfeld dat er dan geen getuige bij aanwezig zou zijn.

En dat gebeurde ook. De volgende morgen, vrijdag 5 Oktober, was Jacob om vier uur 's morgens zijn koeien in de weide aan het melken. Plotseling verscheen daar buurman Gerrit en sloeg hem met een stok zijn linker oog dicht, met:

“ziedaar, en als het varken weeder in de aardappelen komt, en gij wilt dan weder gaan klagen, dan zal ik u wel beter toetakelen.”

Kennelijk heeft Jacob daarna vanwege het toegebrachte letsel toch een klacht ingediend bij de hoge vierschaar van Zuid-Holland. Het kwam tot een civiel proces tussen de twee boeren.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 104, dd. 19 oktober 1804 (geen bladzijdennummering).

Een zeerover onthoofd in 1466

G. VOC en schippers

G.1. Tijdens storm verdronken

Elysabeth Jansdochter, was weduwe van schipper Sybert Corneliszoon Coeninck. Sybert was kort tevoren verdronken toen hij terugzeilend uit Zeeland in het Hollands Diep (het Keen) in een storm overboord sloeg. De bemanning van het scheepje was er nog wel in geslaagd om zijn “wetser” op te dreggen. Uit het verhaal op 29 Januari 1560 voor schout en schepenen wordt duidelijk dat het een soort oliejas moet zijn geweest. Want daarin werd geld aangetroffen. “... int weder Keen (het Hollands Diep) uyt Zeelant naer huys zeylende zoude doer tempeeste verdroncken zyn, ende dat in de wetser (die namals gevischt zoude zyn) die penningen by den eysscher geyscht nyet bevonden en zouden zyn, ...”

Welnu, reder Aernt Wenss Jacobszoon eiste het geld op dat Sybert voor hem ergens in Zeeland in ontvangst had genomen. Het had vijf pond vlaams en veertien schellingen bedragen. Dat was ruim dertig carolusgulden, destijds een groot bedrag. De weduwe weigerde het hem te geven omdat ze beweerde dat in

die “wetser” alleen eigen geld van Sybert zelf was aangetroffen dat die had meegenomen om voor eigen rekening in Zeeland haring te kopen. Een uitspraak in dit geschil heb ik niet kunnen vinden. Het is dus waarschijnlijk dat ze “geschikt hebben”, tot een akkoord zijn gekomen. Maar het verhaal geeft wel een indruk van de “harde” tijd. Mensen waren gewend aan veel ontberingen, werden niet oud, en waren niet zachtzinnig voor elkaar.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 76, acte 317, dd. 29 Januari 1560. Het kalenderjaar liep tot 1577 van Pasen tot Pasen. Het boek heeft geen bladzijdennummering.

G.2. Storm ende onweder

Op 14 December 1674 liet schipper Jacob Jacobse van het fluitschip “Het Wapen van Bergen” bij de Dordtse notaris Gualtherus Waltheri een verklaring opstellen die mede werd ondertekend door zijn stuurman Cornelis Ariensz de Gelder, zijn bootsman Andries Pietersz, zijn kok Pieter Schouten, en een van zijn matrozen, Cornelis Meeuwisz.

Het volgende was gebeurd.

Het schip was met een lading van het Franse eiland Sint Maarten op thuisreis het nauw van Calais al gepasseerd toen ze voor de Hollandse kust verzeild raakten in een hevige storm uit het noord- noordwesten.

“Vanwege den grooten storm ende onweder ...” waren ze gedurende acht dagen genoodzaakt geweest voor de Hollandse kust te blijven “kruijssen” (laveren).

Want ze zagen geen kans om in welk zeegat dan ook binnen te zeilen. Op de negende dag, 4 December 1674, brachten ze een anker uit op zestig vadem diepte met het doel om niet aan lager wal te geraken. Maar de volgende dag, vijf december, zagen ze dat het anker krabde want de kust was veel dichterbij. Dus probeerden ze het anker te lichten. Toen dat niet lukte hebben ze het ankertouw in paniek doorgekapt “omme schip ende goet te salveren”, en ze zijn weer verder gegaan met in de hevige storm laveren voor de kust. Die dag hadden ze geluk. Het bleek mogelijk om het Grevelingen binnen te zeilen en in de haven van Goeree binnen te komen.

“... door Gods genade ... is goet op de behouden reede van Goeree binnen gebracht ...”

Hier klinkt hun grote opluchting in door. Want de schipper en zijn bemanning hadden gedurende die tien dagen heen en weer varen in de hevige noordwester storm het doemscenario al voor zich gezien: Het stranden op de kust waarbij het schip tot wrak uiteengeslagen zou worden door de storm en de lading verloren zou gaan.

De verdere reis naar Dordrecht ging voorspoedig. Inmiddels lag het schip in de “Nieuwe Kalckhaven”. Dit verslag zal wel nodig zijn geweest om de reder te informeren over de reden dat het schip tien dagen te laat binnenkwam.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Notarieel Archief van Dordrecht, nummer toegang 20, inventarisnummer 305, dd. 14 December 1674, fol. 328-328verso.

G.3. Een weduwe

Het gebeurde in Naaltwijck, een gehucht onder het dorp Sliedrecht.

Anneke Crijne en Arien Cornelisz Crom, een jong stel, trouwde rond 1690 in Sliedrecht. Kennelijk viel het voor Arien niet mee om in Sliedrecht werk te vinden, zodat hij kort na zijn huwelijk aanmonsterde als schepeling bij de VOC. Arien voer naar Oostindië en liet enkele jaren niets van zich horen. Begrijpelijk als men bedenkt dat hij waarschijnlijk niet lezen en schrijven kon.

Na enkele jaren kreeg Anneke van de VOC bericht dat haar man was overleden. Daarna hertrouwde ze met een dorpsgenoot, Arien Jacobsz de Haas.

Maar kort na dit tweede huwelijk van Anneke stond onverwacht haar springlevende eerste echtgenoot Arien Cornelisz Crom weer voor haar neus.

Kennelijk kwam het in die tijd wel méér voor dat de VOC zich vergiste.

Mogelijk onder meer doordat zeelui bij het aanmelden bij de VOC wel eens wisselden van naam of een alias gebruikten om een al uitgesproken vonnis te ontlopen (3). Dermate dat het Hof van Holland er een verordening op had

gemaakt. In een dergelijk geval mocht te teruggekeerde doodgevaande

echtgenoot kiezen: Hij mocht afzien van zijn recht op het huwelijk, waarna

zowel hij als zijn inmiddels hertrouwde vrouw een certificaat ontvingen van de hoge vierschaar dat het eerste huwelijk was vervallen. In dat geval mocht hij

hertrouwen. Maar hij mocht ook zijn vrouw opeisen. In dat geval werd het tweede huwelijk onwettig verklaard.

De wet bepaalde destijds dus dat de doodgewaande in deze bijzondere situatie mocht kiezen. Hij mocht zijn vrouw weer opeisen (“reclameeren en tot zig neemen”), of van zijn recht afzien. Dat hij “...ingevolgen de wetten dezer lande geregtigd zou weezen, om als eerste man, de gemelde zyne huijsvrouw, te reclameeren, en tot zig te neemen ..., dan te raden geworden zynde, van dit zyn regt geen gebruik te maken, maar zyne huijsvrouw in ´t bezit van, en aan haren tegenswoordigen man ... af te staan ...” (2).

Kennelijk koos Arien Crom voor de eerste optie. Het tweede huwelijk van Anneke met Arien de Haas werd onwettig verklaard. Kort daarna nam Arien de Haas in jaloezie een mes en stak zijn rivaal dood. Waarna hij “uigtlandigh” vluchtte. Van hem werd niets meer vernomen. Mogelijk had hij op zijn beurt onder een gefingeerde naam dienst genomen op een VOC schip?

Welnu, in 1694 had de weduwe kennis gemaakt met een nieuwe partner en ze wilde wel weer eens trouwen. Maar dominee en kerkenraad vertelden haar dat ze formeel nog altijd getrouwd was met de gevluchte Arien de Haas. Immers, omdat haar eerste echtgenoot was overleden, moest dat tweede huwelijk formeel nog geldig zijn.

Waarop Anneke aan de hoge vierschaar van Zuid-Holland verzocht om te mogen hertrouwen. Dat verzoek werd door baljuw Pompeus de Roovere toegestaan. Deze baljuw was een praktisch man. Op 1 November 1694 kregen dominee en kerkenraad opdracht om het nieuwe huwelijk doorgang te doen vinden.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 9, fol. 319-320, dd. 1 November 1694.

(2). Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 13, dd. 6 Januari 1798 (geen bladzijdennummering).

(3). Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 16, dd. 18 Februari 1761, fol. 6 verso – 7 verso.

G.4. Schipperen in tegenwind

Het gebeurde in 1694. De weduwe Cristina van der Kolck had het schippersbedrijf van haar overleden man voortgezet en zij was zelf schipper en koopman, “varende op de riviere in commercie.” Ze voer samen met haar dochter Elisabeth van der Kolck. Nu wilde het geval dat Cristina ene Johannes Clevelt uit Tolkamer als knecht en kapitein had aangetrokken. Het kon niet

uitblijven, Elisabeth en Johannes kregen een relatie en Elisabeth werd zwanger. Ze wilden zo snel mogelijk trouwen.

Vanwege tegenwind moest het schip enkele dagen in de buurt van Sliedrecht aan de wal blijven liggen. Zodat het verliefde paar naar de dominee en kerkenraad in Sliedrecht stapten om aan te tekenen. Dat gebeurde. Maar dan zou het toch nog minimaal twee weken duren voor het huwelijk kon worden ingezegend.

Op dat moment werd Johannes ernstig ziek. Hij dreigde te overlijden. Zodat er door Cristina een verzoek werd gedaan aan de hoge vierschaar van Zuid-Holland of het huwelijk versneld mocht plaatsvinden. En die toestemming kreeg het paar. Op 3 December 1694 kregen dominee en kerkenraad van Sliedrecht opdracht van de baljuw om het paar onmiddellijk te trouwen.

“... uijt consideratie van het groot perijkel des doods ... de ondertrouden personen ... te trouwen sonder dat de gewoonlijcke proclamatiën sullen behoeven voort te gaen ...”

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 9, fol. 320-321, dd. 3 December 1694.

Schuitje in de Alblas, aquarel van Nell van de Knaap – Brink

G.5. Watertoerist

Adriaan van Hoogeveen, lid van de oudraad van Dordrecht, had een nota voor Joost Sijmonsz van den Bergh, inwoner van Bleskensgraaf. Joost bezat in Bleskensgraaf een half huis plus een klein huisje met een boomgaard van honderd roeden land aan de Graafstroom.

Dat wil zeggen, hij had het laatst gewoond in Bleskensgraaf, maar niemand wist Adriaan te vertellen waar hij zich op dat moment ophield.

Hij zwierf ergens in de polder van de Alblasserwaard op het water in een klein bootje.

“... sig hadde onthouden in een cleijn scheepje waermede hij na d’ een en d’ ander plaetse (voer), sonder dat men in lange tijd had geweten waer hij sig onthout.” Noemen wij dat tegenwoordig geen “watertoerisme”?

Adriaan kon zijn rekening dus niet aan Joost presenteren. Op 17 Februari 1698 vroeg hij raad bij de hoge vierschaar van Zuid-Holland. Ook de baljuw kon hem geen raad geven.

Maar wij weten nu dat het watertoerisme op Graafstroom en Giessen al in 1698 bestond.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 9, dd. 17 Februari 1698 (geen bladzijdennummering, achter in boek).

G.6. Tweemaal beroofd

Een pinasschip was een veel voorkomend type groot vrachtschip in de zeventiende eeuw. Het was relatief snel en wendbaar, en werd dan ook ingezet in gebieden waar zeerovers werden verwacht zoals in de Middellandse zee.

Op verzoek van Jan Kroekemoer, schipper van het pinasschip “de Juffrouw Cornelia” legden enkele opvarenden op 20 September 1706 voor notaris Petrus van Son in Dordrecht een verklaring af.

Het schip had die zomer een lading opgehaald in Bayonne (dicht bij Biarritz in de golf van Biskaje) in Frankrijk. Het zeilde van Bayonne naar “Lemmerik” (Limerick aan de oostkust van Ierland, aan de rivier de Shannon). Op de thuisreis van Limerick naar Dordrecht werd het iets buiten de rivier de Shannon (“op 52 graden 30 minuten noorderbreedte”) aangevallen door een Frans kaperschip. Dat wilde zeggen, het kaperschip voerde de Franse vlag. Het kaperschip had veertig stukken geschut, en het gaf zonder waarschuwing daarmee “de Juffrouw Cornelia” de volle laag. De kapitein vond dat bizar, want ons land was op dat moment niet in oorlog met Frankrijk. Hij dacht het misverstand snel te kunnen oplossen door de kaperkapitein zijn brieven en pas te laten zien. Dus werd op zijn verzoek een sloep neergelaten, en de kapitein plus vier bemanningsleden roeiden naar het kaperschip. Maar aan boord van het

kaperschip werden ze slecht ontvangen. Zonder vragen of iets te kunnen uitleggen werden ze alle vijf afgeranseld met een rotting. Pas daarna mocht de kapitein zijn brieven en pas laten zien.

De kaperkapitein gaf opdracht om hen samen met zes van zijn zeerovers terug te laten varen. Aan boord van de Juffrouw Cornelia braken de zeerovers de luiken open. Ze roofden twee okshoofden wijn, alle brandhout, alle scheepstouw (troswerk en lijnwerk) en timmergereedschap, alle extra kleding, zeekaarten, de vlag en het logboek. Ja, daarna kreeg de kapitein van de Juffrouw Cornelia toestemming om zijn reis voort te zetten.

Maar verder reizen zonder touwwerk en zeekaarten? Dat zou een groot risico opleveren. Dus werd besloten om terug te keren naar Limerick. Daar werden met geleend geld veel noodzakelijke scheepsbenodigdheden aangevuld. Waarna het schip weer uitvoer voor de thuisreis.

En kijk, na enige tijd gevaren te hebben lag datzelfde kaperschip weer op hen te wachten, dit keer ergens in het Kanaal, “op 50 graden noorderbreedte”. Waarna het schip opnieuw werd gestript. Onder meer werden er weer twee okshoofden wijn gestolen. Kennelijk had de kaperkapitein dorst.

Toen verloor de kapitein duidelijk de moed, en reisde “op een schoen en een slof” naar huis. Gelukkig bleef het goed weer, het schip kwam niet in een storm terecht. Want wat had de bemanning dan moeten beginnen zonder scheepstouw, trossen en lijnen.

Het geroofde had veel geld gekost. De eigenaren van het schip wilden dit verhaal wel bevestigd hebben door enkele bemanningsleden. Stuurman Juriaan Plutinus, scheepstimmerman Claas Aber en matroos Gherit van Trig bevestigden het gebeurde.

Een kaper die zich niet aan de spelregels hield? Mogelijk speelde hij met enkele scheepsbevrachters in Limerick onder één hoedje?

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Notarieel Archief Dordrecht, nummer toegang 20, inventarisnummer 461, dd. 20 September 1706, fol. 168-169 verso, aktenummer 51.

G.7. Spookschip

Een Fluitschip was het meest voorkomende soort klein zeeschip van de Gouden Eeuw, bestemd voor vrachtvervoer. Het was een driemaster, van ongeveer veertig meter lengte en vijf meter breed. Het schip kon met een bemanning van maar twaalf koppen varen. In Februari 1708 was het fluitschip “De Liefde” spoorloos verdwenen.

Op 1 maart 1708 werd in Dordrecht op scheepswerf De Hellingen het fluitschip “La Flora” uit Amsterdam gerepareerd. Terwijl dat plaatsvond legden vier bemanningsleden van “La Flora” voor notaris Petrus van Son de volgende

verklaring af. Dat waren de schipper Laurens Arijense Foester, stuurman Arijen Arijense Foester, bootsman Cornelis Jansz Backer, en de kok Barent Blanck. Het gebeurde op verzoek van Simon Coomenik, koopman in Rotterdam, de eigenaar van het verdwenen fluitschip “De Liefde” uit Rotterdam. De aanleiding was dat dat schip met zijn ervaren schipper Jan van Riviere op 6 Februari 1708 zonder bekende oorzaak in de buurt van het eiland Texel was verdwenen.

Een driemaster in de Kil

De beide schippers, Jan van Riviere en Laurens Foester, hadden vracht gelost in Newcastle in Engeland. Daar hadden ze elkaar uitgebreid gesproken. Jan Riviere had zijn collega verteld dat hij met ballast leeg terug zou varen. Zijn schip lekte iets, maar dat gaf geen probleem. Op vrijdag 3 Februari voeren de twee schepen van Newcastle naar huis, naar de rede van Texel. Het was “bequaam vaerbaer weer”, met west-zuid-westen wind. De schepen voeren samen op, tot de avond van maandag 6 Februari. De matige wind liep naar noord-noord-oost, en het was mooi weer met heldere maan. Het was “een gereefde mars-zeijls-koelte met ligte mane-schijn”. Om ongeveer elf uur 's avonds liep De Liefde op hen uit en verdween uit het zicht. Naar gegist bestek waren de schepen toen op ongeveer vijftien mijl ten noord-westen van Texel, “omtrent het witte water van Texel”. Sindsdien heeft de bemanning van La Flora niets meer van De Liefde gezien of gehoord.

De volgende dag, 7 Februari, zeilde La Flora kennelijk het Marsdiep binnen. Daar zagen ze vóór Texel wrakhout, “vracken en stucken van schepen”, drijven. Kon De Liefde zijn gestrand? Immers, het schip “stak twaalf tot veertien en een halve Maesse voeten diep” (4 tot 4,8 meter). Maar dan zou dit toch ergens op het strand van Texel moeten zijn opgemerkt. Immers, het was volle maan. Bovendien was het kalm weer. Hoe zou een schip gestrand op zand in zo korte tijd bij kalm weer uitéén kunnen slaan? Een ontploffing, bijvoorbeeld van buskruit aan boord? Dan zou men iets moeten hebben gehoord. Een brand? Ook dat zou zijn opgemerkt. Zeelui zijn bijgelovig. Ook dit verhaal zal wel weer rondverteld zijn als griezelverhaal over “een spookschip”.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Notarieel Archief van Dordrecht, nummer toegang 20, inventarisnummer 463, dd. 1 Maart 1708, akte 14, fol. 46-47.

G.8. Op drift

Abraham Gelderblom, schoolmeester in Kijfhoek (nu Zwijndrecht), trouwde in 1694 met Willemijntje van Lansbergen, een inwoner van IJsselmonde. Abraham en Willemijntje kreeg in 1694 of 1695 een kindje.

Vervolgens tekende Abraham in 1696 bij de VOC en reisde naar Oostindië. Hij zorgde goed voor Willemijntje, hij regelde bij de VOC een “maandbrief” zodat ze regelmatig geld ontving om van te kunnen leven. Ze had tot en met 1714 netjes geld ontvangen. Ze wist dus al die tijd dat Abraham nog in leven was. Maar toen Abraham na negen jaar, in 1715, thuiskwam trof hij een heel gezin aan. Want Willemijntje was kennelijk niet opgewassen geweest tegen de eenzaamheid en had zich getroost met een aantal manspersonen en had daarbij al doende vijf kinderen gekregen.

Ze was “... haer eer, trouw en pligt te buijten te gaen als hebbende geduerende de absentie ... met verschijde manspersoonen (seks) gehad, maer selfs daer en booven 4 a 5 Bastardt kinderen veroverd, daervan het (oudste kind) noch in levende lijve, en ontrent de 8 jaeren oud is.”

Waarschijnlijk werd Abraham door de schout van Kijfhoek geïnformeerd. Daarna kwam hij niet bij zijn vrouw terug, vond elders een woning en vroeg een echtscheiding aan.

De baljuw van de hoge vierschaar van Zuid-Holland riep Willemijntje op voor een gesprek. Maar Willemijntje liet op 23 en 30 Maart 1716 verstek gaan. Zodat de schepenen van de hoge vierschaar op 30 Maart de echtscheiding uitspraken en Abraham Gelderblom toestemming gaven weer te hertrouwen als hem dat zo uitkwam.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Zuid-Holland, 1574 –1811 (1813), nummer toegang 3.03.08.224, inventarisnummer 11, dd 16, 23 en 30 Maart 1716, geen bladzijdennummering.

G.9. Tien jaar eenzaamheid

Op 3 Oktober 1716 verscheen voor notaris Petrus van Son in Dordrecht Anthonia Willemsdochter Vroman, op dat moment wonend op ´s Gravendeel. Haar verhaal was als volgt.

Met kerst 1705 was ze in Rotterdam getrouwd met Pieter van der Vis, een glazenier en “kladschilder” (schilder van uithangborden) met een eigen winkel. Precies een jaar later, in December 1706, tekende Pieter bij de VOC kamer Rotterdam om als matroos naar Oostindië te varen. De winkel liet hij aan zijn vrouw over. Maar in Mei 1707 verkocht Anthonia alles, en ging als dienstmaagd in betrekking bij wijnhandelaar Hendrik ´t Hooft wonend in Dordrecht bij de Sluispoort.

Het volgende kon niet uitblijven. Anthonia kreeg geen bericht van haar man en veronderstelde na twee jaar dan ook dat ze eigenlijk weduwe was. Tegenover de wijnhandelaar woonde een jongeman, Anthony de Winter. Hij werd op haar verliefd en drong aan op een serieuze verkering. Ze werd zwanger van hem en in Juni 1709 beviel ze van een zoon, logerend bij haar familie op het Wachthuis aan de Kil bij ´s Gravendeel. Vroedvrouw Mayken Dirxdochter van ´s Gravendeel hielp daar bij de bevalling, onder meer geassisteerd door de weduwe van Theunis de Vlak en de huisvrouw van de kapitein op het wachthuis.

Het kind werd gedoopt in de Augustijner kerk in Dordrecht, ten doop gehouden door Neeltje Polders, de vrouw van Theun Thijs. In 1709 was Neeltje een buurvrouw op ´s Gravendeel. Vervolgens werd het kind voor verzorging en voeding aan een min gegeven, Mary de Pot in de Kleine Spuistraat in Dordrecht. Daar werd het kind ziek. Negen weken oud overleed het kind. Het werd begraven op het kerkhof van de Nieuwkerk in Dordrecht, gedragen door de bidder Elias Verhoeve. Anthony de Winter betaalde alle onkosten.

Dat gebeurde dus allemaal in 1709. Het was voor Anthony en Anthonia een bewogen jaar.

Zeven jaar later, in Juli 1716, kwam de vroegere echtgenoot, Pieter van der Vis, onverwachts weer terug in Rotterdam. Zijn winkel was al negen jaar tevoren verkocht. Hij kreeg daar het hele verhaal te horen en diende bij het Gerecht van Rotterdam een verzoek tot echtscheiding in. Waarschijnlijk heeft hij niet eens de moeite genomen om Anthonia te spreken.

Je vraagt je bij dit verslag onder meer af wat er in dat ene jaar dat ze samenwoonden, in 1706, gebeurd kan zijn dat Pieter voor tien jaar naar de Oost ging zonder maandbrief op naam van Anthonia te laten maken en zonder ooit bericht aan zijn vrouw te sturen. Het werd in dit verslag niet vermeld. Geen wonder dat de eenvoudige Anthonia in 1708 al veronderstelde dat ze weduwe

was. Het duurde tien jaar. Tien jaar eenzaamheid zonder berichten was onmenselijk lang.

Anthonia liet bij notaris Petrus van Son in Dordrecht “een acte van confessie en consent tot separatie” maken, dus bedoeld om het de echtgenoot gemakkelijker te maken om tot een scheiding te komen. Petrus van Son noteerde dat Anthonia “ootmoedig” verklaarde dat het “tot haar hertelyc leetwesen is waar en waaragtigh.” Onwillekeurig krijg je diep respect voor deze eenvoudige ziel. Getuigen bij dit verhaal waren Jan Cornelisz van Strijen, arbeider wonend op 's Gravendeel, en Willem Mulder, hospes in de herberg van de Korenbeurs in Dordrecht.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Notarieel Archief van Dordrecht, nummer toegang 20, inventarisnummer 469 deel jaar 1716, dd 3 Oktober 1716, akte 45, fol 114-115 verso.

G.10. Een grijs verhaal

Het gebeurde in Dordrecht in Februari 1717. Het was winter en het vroom. De rivier lag dicht. De schuit van maasschipper Mattieu Houba uit Nijmegen lag in de Wolwevershaven ingevroren. Hij woonde er samen met zijn vrouw Marion Nawaj op zijn schip.

Op zondagmorgen 7 Februari 1717 om vijf uur beviel zij onverwacht van een prematuur, een zesmaands kindje. Dat is een uur later, om zes uur, overleden. De volgende dag, maandag 8 Februari, is kraamvrouw Marion om half drie 's middags ook overleden.

Kennelijk is één en ander voor schipper Houba een reden geweest om het gebeurde met getuigen op 23 Februari 1717 te laten beschrijven bij notaris Petrus van Son. Die getuigen waren vroedvrouw Catharina van Velsen, de vrouw van Adolph Santman; Jenneken Jacqué, de achtenzestig jaar oude weduwe van Arnold Pirose, koopvrouw op de Maas; en Catharina van Dorsten, een veertigjarige ongehuwde bewoner van een pand aan de Wolwevershaven. Bij de notarisakte tekenden als getuigen de inwoners van Dordrecht kruidenier Dirk Zeeman en mandenmaker Anthony van Trigt.

Ik stel me zo voor dat na 8 Februari het weer nog enkele weken eentonig koud en grijs is geweest. De schipper moet nog minstens twee weken eenzaam kleumend in zijn schuitje hebben doorgebracht. Schipper Houba zal hebben beseft dat er bij zijn thuiskomst in Nijmegen het een en ander viel uit te leggen aan de magistraten en aan de familie van zijn overleden vrouw. Vergeet niet dat men destijds geen telefoon had om snel nabestaanden op de hoogte te stellen. Het laten beschrijven van het gebeurde op 23 Februari zal nodig zijn geweest ter onderbouwing om het verhaal aan de familie van zijn vrouw te vertellen.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Notarieel Archief van Dordrecht, nummer toegang 20, inventarisnummer 469, dd 23 Februari 1717, fol 27-28, akte 11.

G.11. Wat een thuiskomst

Jeremias van Dorssen, inwoner van Oud-Beijerland, was ooit voor de VOC kamer Zeeland als zeeman naar Oostindië gevaren. Hij kwam als schepeling in 1724 terug op het VOC schip “Niet altijd zomer”. Het VOC schip voer naar de thuishaven Middelburg. Jeremias van Dorssen voer daarna mee met beurtschipper Leendert Verhaegen van Middelburg naar Oud-Beijerland. Onderweg viel hij overboord en verdronk. De beurtschipper viste het lijk op en bracht het thuis in Oud-Beijerland.

Waarnemend baljuw Goduard Casembrood liet het lijk op 15 September 1724 schouwen. Jeremias droeg een blauw ongemerkt hemd, en had aan geld maar 35 stuivers en 4 duiten op zak. De thuiskomst van een Oostindiëvaarder die niet kon zwemmen.

Bron.

Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Baljuw en Hoge Vierschaar van Oud- en Zuid-Beijerland, nummer toegang 3.03.08.134, inventarisnummer 17, dd 15 September 1724 (geen bladzijdennummering).

Japanse prent van een VOC schip

G.12. “OostIndien” en drank

In de zeventiende en achttiende eeuw werden er vooral zware misdadigers uit de dorpen van Zuid-Holland bij vonnis door de hoge vierschaar van Zuid-Holland verbannen “naar West of Oost.” Dat betroffen onder meer gevallen van verkrachting, chantage en afpersing.

De magistraten van Dordrecht besloten op 14 September 1769 dat er een protocol van handelen moest komen waarin onder meer moest staan dat de diaconie het bedrag zou voorschieten waarvan de uitrusting kon worden betaald van de uitgezonden mensen. Immers, een matroos had bijvoorbeeld

reservekleding en een mes nodig. Welnu, dat bedrag leende de man dan, het zou later worden terugbetaald door de VOC, afgetrokken van de verdiende gage. Dit bedrag, honderdvijftig gulden, zou door de VOC worden beschreven in een “transportbrief” op naam van de diaconie. Ook zou er voor iedere uitgezondene op naam van de achterblijvende vrouw een “maandbrief” worden opgemaakt. Bij overlijden van de man kreeg de weduwe dan drie maanden gage uitgekeerd. Voor inwoners van Dordrecht werd tot 1769 van deze nieuwe mogelijkheid tot verbannen maar een enkele keer gebruik gemaakt. Tot 1769. Want in drie jaar tijd, van 1769 tot 1771, hebben de magistraten van het Gerecht Dordrecht negen zuiplappen, poorters van de stad, bij vonnis aangezegd om hun heil in “OostIndien” te zoeken.

Pieter Blok mishandelde vaak zijn vrouw. Herhaalde “vermaningen” hadden niet geholpen. Op 7 Februari 1769 werd hij op heterdaad betrapt en in de cel op het stadhuis op water en brood ingesloten. Vandaar werd hij na enkele dagen ingesloten in het Leprooshuis, “het Stads Krankzinnig en Beter huis”, “om aldaar met synen handen arbeid de kost te winnen en bewaard te worden, totdat hy naar de OostIndien versonden zal kunnen worden, ten einde aldaar eenigen tijd te blijven ...”

De volgende was Anthonij Boshoven. Hij werd in April 1769 in het Leprooshuis “geparkeerd” totdat hij op het VOC schip kon worden afgeleverd. Dit om verdere domme streken onder invloed van alcohol te voorkómen. Hij zou als matroos op het VOC schip werken. Anthonij was het er wel mee eens.

“Welke vrijwillig aangenomen heeft naar Oostindien te vaaren, te plaatsen in het Stads Krankzinnig en Beter huis, totdat er gelegenheid zal zijn om dezelve ’t zij als matroos of blokmaaker naar OostIndien te doen vaaren.”

Willem van Leen, de echtgenoot van Dijna Koppelaar, was in Augustus 1769 aan de beurt. Vanwege “... de slegte levenswyse ..., sig bij continuatie in sterken drank te buyten gaande ... naer Oostindien versonden te worden ...”

Op 5 September 1769 werd Jacobus van Oosterwijk opgepakt.

Op 30 September 1769 werd dit viertal “vanwege hun slegte conduites” op het VOC schip “De vrouwe Elisabeth” gebracht dat lag te wachten op de rede van Helvoet (Hellevoetsluis).

Op 13 Februari 1770 werd Lolle van Oudheusden opgepakt en ingesloten in het Stads Krankzinnig en Beterhuis, in afwachting van een schip dat voer op OostIndien. Lolle had er weinig zin in en ontsnapte uit het Leprooshuis. Waarna hij “zig uit de stad begeeven had.” Hij verdween en bleef spoorloos.

Op 7 Juni 1770 volgde Arij Tielekind. Hij mishandelde vrouw en kinderen als hij dronken was, en dat gebeurde vaak.

Op 22 Augustus was het de beurt aan Yzaak Stoelen. Zijn gezin kreeg ondersteuning van de diaconie. Zonder de diaconie om toestemming te vragen had hij dienst genomen op een koopvaardijship. Dat werd hem erg kwalijk genomen, want het was al meer voorgekomen dat iemand als matroos op een schip aanmonsterde zonder iets te regelen voor zijn achterblijvende vrouw en

kinderen. Dus ook hij werd in het Stads krankzinnig en Beterhuis ingesloten in afwachting van uitzending naar OostIndien.

De laatste twee mannen die in deze periode werden “uitgezonden” waren Johannes Bosman en Gijsbert Carron. Op 22 Oktober 1771 zijn zij uitgevaren vanuit Hellevoetsluis op het VOC schip “’t Huis te Krooswijk.”

Neeltje van den Bos, de echtgenote van Johannes Bosman, kreeg een maandbrief, maar kreeg ook zelf de transportbrief. Want ze had de uitrusting voor haar man zelf kunnen betalen. De magistraten bepaalden dat zij pas aanspraak mocht maken op ondersteuning door de diaconie als alle geld op zou zijn dat ze uit de gage van haar man op de transportbrief zou ontvangen.

De namen van de genoemde mannen kwamen voor zover ik heb kunnen lezen niet elders voor in verband met zware criminaliteit. Dit waren geen doortrapte misdadigers zoals die door de hoge vierschaar van Zuid-Holland waren verbannen. Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat het Gerecht van Dordrecht zich hiermee heeft ontdaan van de meeste “luidruchtige zuiplappen met korte lontjes” die de poorters ’s nachts uit de slaap hadden gehouden.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 9, dd. 7 Februari, 13 April, 2 Mei, 2 Augustus, en 5 en 14 September 1769, fol. 2 – 2v, 6 – 7v, 7v – 8, 15v – 16, en 17v - 18. dd. 8 en 13 Februari, 7 Juni, en 22 Augustus 1770, fol. 29 – 29v, 37 – 37v, en 41 – 41v. dd. 28 September en 22 Oktober 1771, fol. 68 – 69.

G.13. Een stevige bootsman

Op 12 December 1797 behandelde het Gerecht van Dordrecht een klacht van schipper Arend Juchter, kapitein van “de Florentina” uit Memel in Pruisen.

Tegenwoordig is dat de havenstad Klaipeda in Litouwen aan de Oostzee.

Het betrof een klacht tegen zijn bootsman, Martin Rienau.

De bootsman was door de stuurman “berispt over ’t een of ander scheepswerk.”

Waarop de bootsman begon te schelden. De kapitein verzocht hem er het zwijgen toe te doen. Maar dit was olie op het vuur. Martin schold daarop iedereen voor rotte vis, zodat hij met vereende krachten uit de kajuit van de kapitein werd gezet.

Daarop daagde de bootsman de kapitein uit tot een tweegevecht op het dek. Hij gaf als aanmoediging de kapitein een slag met een pook op diens arm. De kapitein deed de deur van de kajuit op slot.

Het escaleerde verder.

Daarop sloeg de bootsman de deur van de kajuit in met een mokerhamer. De deur versplinterde. Vervolgens viel hij aan op de kapitein en verscheurde diens kleding.

Goed, dat was overdreven dienstijver, het mocht niet.

In dit geval werd er door het Gerecht van Dordrecht de consul van Pruisen bijgehaald voor advies. Die verklaarde schriftelijk dat het Gerecht van Dordrecht de zaak mocht afhandelen, hoewel het hele verhaal zich had afgespeeld aan boord van een Pruisisch schip, dus eigenlijk op Pruisisch grondgebied.

Het Gerecht van Dordrecht veroordeelde de bootsman bij wijze van “politique correctie” tot drie dagen cel op water en brood op de zolder van het stadhuis. Een bootsman in vroeger tijd was per definitie een krachtpatser. Die moest immers in staat zijn om samen met zijn matrozen de zeilen te hijsen, dus hij moest onder meer eveneens in het want te klimmen, en in staat zijn met handkracht de kaapstander te bedienen waarmee een anker werd opgehaald. Die “pook” kan heel goed een handspak van de kaapstander zijn geweest. Dat was het gebruikelijke wapen van een bootsman. Hoewel er veel geweld aan te pas kwam deed het verhaal toch goeiig aan. Immers, de kapitein was niet ernstig verwond. Dat zal ook de overweging van de magistraten van het Gerecht zijn geweest want het werd afgedaan met een lichte correctie.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 13, dd. 12 December 1797 (geen bladzijdennummering).

G.14. De zeeman die mocht kiezen

De Dordtse zeeman Johannes Ras kwam na een reis van twee jaar met een VOC schip in 1797 thuis in Dordrecht en ontdekte dat zijn vrouw, Dirkje van Lienden, anderhalf jaar tevoren legaal was hertrouwd met ene Willem Ros, omdat ze tijding van de VOC had gekregen dat ze weduwe was, omdat “hy op ’t schip was overleeden, en overboord (was) gezet ...”

De wet bepaalde destijds dat Johannes in deze bijzondere situatie mocht kiezen. Hij mocht zijn vrouw weer opeisen (“reclameeren en tot zig neemen”), of van zijn recht afzien. Het Gerecht van Dordrecht gaf hem de raad om te kiezen voor de tweede optie, dus af te zien van zijn recht.

Dat hij “...ingevolgen de wetten dezer lande geregtigd zou weezen, om als eerste man, de gemelde zyne huijsvrouw, te reclameeren, en tot zig te neemen ..., dan te raden geworden zynde, van dit zyn regt geen gebruik te maken, maar zyne huijsvrouw in ’t bezit van, en aan haren tegenswoordigen man ... af te staan ...”

Johannes koos er voor af te zien van zijn recht. Zijn beslissing werd op 6 Januari 1798 goedgekeurd en genotuleerd, waarna Johannes, zijn voormalige echtgenote Dirkje en haar tweede echtgenoot Willem van die verklaring een afschrift kregen.

Kennelijk kwam het in die tijd wel méér voor dat de VOC zich vergiste. Mogelijk onder meer doordat zeelui bij het aanmelden bij de VOC wel eens wisselden van naam (2).

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 13, dd. 6 Januari 1798 (geen bladzijdennummering).

2. Nationaal Archief, Den Haag, Rechterlijke Archieven in Zuid-Holland: Hoge Vierschaar land van Strijen (Vroeger genoemd “hooge vierschaer der heerlyckheijt van Strijen”), nummer toegang 3.03.08.184, inventarisnummer 16, dd. 18 Februari 1761, fol. 6 verso – 7 verso.

G.15. Een kaperschip voor de stad

Het was de tijd van de Bataafse republiek. Voor Dordrecht lag in Oktober 1798 op de Oude Maas een kaperschip onder Franse vlag. Dat was niet zo vreemd want de Bataafsche republiek was immers sinds 1795 een bondgenoot van Frankrijk. Dus president- schepen van het Gerecht van Dordrecht Mattheus Westerouen van Meeteren nodigde de kapitein uit voor een gesprek om zijn kaperbrief te tonen. Kapitein Jesse de Heer werd uitgenodigd door twee dienaren van Justitie. Hij gaf als antwoord aan hen mee dat als de president- schepen hem wilde spreken, die welkom zou zijn aan boord van zijn schip. Immers, zijn schip was Frans grondgebied, want het schip voer onder Franse vlag.

De kaperkapitein bleek namelijk Jesse de Heer te zijn, een bekende van Justitie. Hij was ooit als boef meermalen verbannen uit Dordrecht. In 1793 verbannen voor vijf jaar, en in 1795 nóg eens voor tien jaar omdat hij ondanks zijn verbanning toch weer in Dordrecht terugkwam. Welnu, die laatste termijn liep pas af in 1805. Maar Jesse was naar eigen zeggen in 1795 ten onrechte veroordeeld omdat hij op 23 Mei 1794 een brief van remissie had ontvangen van het Hof van Holland voor twee jaren verbanning. Er waren toen twee jaren verbanning kwijtgescholden. Daar was in 1795 bij het vonnis geen rekening mee gehouden. Dus veel vertrouwen in het rechtssysteem had hij niet. Hij voegde er zuur aan toe dat, als de president- schepen hem toch nog wilde vangen, dat ie het dan maar proberen moest.

Daarna voer Jesse de Heer door naar Texel.

De president-schepen Mattheus Westerouen van Meeteren had een groot ego. Hij voelde zich onmachtig, en dat was voor iemand met zoveel macht frustrerend. Hij deed zijn beklag bij “de Burger Agent van de Bataafsche Republiek” (het Hooggerechtshof) in Den Haag.

Een kaper voor de stad, waarbij een ooit verbannen boef als kaperkapitein gewoon liet meedelen dat de president- schepen maar naar hém moest toekomen als die hem wilde spreken? De magistraat voelde zich onmachtig. De tijden waren wel veranderd.

Bron.

Regionaal Archief Dordrecht. Oud Rechterlijk Archief Dordrecht. Gerecht van Dordrecht 1450 – 1811, nummer toegang 9, inventarisnummer 13, dd. 1 November 1798 (geen bladzijdennummering).

Zoetwatervisserij rond Dordrecht in het district Zuid-Holland

Toelichting bij de illustraties.

Waar zinvol zijn er bijschriften bij de illustraties geplaatst.

Er zijn met toestemming een aantal prenten uit de beeldbank van het Regionaal Archief Dordrecht gebruikt, waarvoor dank.

Voorin het boek staat de impressie van een dorp uit het district Zuid-Holland Zuid, schilderij van mijn oom Jacob Huisman.

Er zijn vier tekeningen van onze zoon Jelle gebruikt: De Varkenmarkt in Dordrecht, twee arrestanten in de cel, de oude diaconie-kamer van vóór de renovatie van het Hof, en een zeeschip in de Kil.

Nell van der Knaap-Brink maakte ooit een aquarel van een schuitje in de Graafstroom.

De prent “zoetwatervisserij” is ontleend aan het boek “Corte beschrijvinghe mitsgaders hantvesten, privilegien, costumen ende ordonnantien vanden Lande van Zuyt-Hollandt”, uitgave 1628 Dordrecht. Het boek is in mijn bezit.

Het portret van Cornelis van Beveren is ontleend aan het boek van Matthijs Balen, “Beschrijving van Dordrecht”, uitgave 1677 Dordrecht.

Ook zijn er veel zelfgemaakte foto's gebruikt. Toelichting bij een aantal zelfgemaakte foto's:

In 2014 was er in het Catharijnenconvent in Utrecht een tentoonstelling getiteld “Armoede vroeger en nu”. Er hing een reproductie van een oud schilderij met daarin gevoegd enkele daklozen met hulpverleners in onze tijd.

In Krimpen aan de Lek staat op een sokkel een kerkklok met als jaartal 1388. Pompejus de Roovere is baljuw geweest van 1673 tot 1721, dus achtenveertig jaar achtereen. Zijn epitaaf staat in de Grote kerk van Dordrecht.

In de RK kerk van Papendrecht staat een middeleeuws doopvont van vóór 1421. Omstreeks 1421 na de Sint Elisabethsvloed werd het gered uit de puinhopen van het klooster Eemstein in het verdrongen land. Het werd geplaatst in het daarna gebouwde nieuwe klooster Eemstein bij Zwijndrecht. Dat klooster Eemstein bij Zwijndrecht werd in 1572 platgebrand door de geuzen. Daarna werd dit doopvont als drinkbak voor vee gebruikt totdat een pastoor er omstreeks 1940 een doopvont in herkende. Sindsdien wordt het weer gebruikt als doopvont.